

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

MENÂR VE ET-TAHRÎR VE'T- TENVÎR TEFSİRLERİ
ARASINDA İSRÂİLYAT İLE İSTİŞHAD -MUKAYESELİ
ÇALIŞMA-

NOAH AL-SHIBLAWI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ SOAAD AHMED ALY SHOLAK

NİSAN - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Noah AL-SHIBLAWI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MENÂR VE ET-TAHRÎR VE'T- TENVÎR TEFSİRLERİ ARASINDA İSRÂİLYAT İLE İSTİŞHAD -MUKAYESELİ ÇALIŞMA-

NOAH AL-SHIBLAWI

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ SOAAD AHMED ALY SHOLAK

İsrâiliyat rivayetleri hâlâ tefsir kitaplarında büyük bir kısım işgal etmektedir. Hiçbir müfessir yoktur ki onlardan ya kabul ederek ya da reddederek bir rivayet almış olmasın. Menar Tefsirinin yazarı Muhammed Reşid Rıza ve aynı şekilde Tahrir ve Tenvir tefsirinin yazarı İbn Aşur bu rivayetlerden almış ve tefsirlerinde onlardan bahsetmişlerdir. Her ikisinin de tefsirlerinde bu rivayetlere yer vermeleri ile ün kazanmaları ve bu rivayetlerdeki metotlarının açıklığa kavuşturulmasının ehemmiyetine binaen “MENÂR ve et-TAHRÎR ve't- TENVÎR TEFSİRLERİ ARASINDA İSRÂİLYAT İLE İSTİŞHAD -MUKAYESELİ ÇALIŞMA-” başlıklı bir tez yazmaya karar verdim.

Tez bu iki müfessirin İsrâiliyat rivayetlerini ele alma tarzlarını ve bu tür rivayetler hakkındaki tutumlarını A'dan Z'ye kadar açıklar. İsrâiliyatın önemi, kısımları, bu rivayetlerden hangileri üzerinde ittifak ettikleri ve diğer hususlar. Ayrıca kitaplarında bu rivayetlerden ne kadar sayıda delil getirildiği de beyan edilmiştir.

Tez, önsöz, giriş, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde İsrâiliyat rivayetlerin kabul ve ret delilleri, bu konudaki ihtilafın kaynağını ve bu nakiller arasında en racih olanı zikreder. İkinci ana bölümde, karşılaştırmaya başlar. Üçüncü ana bölüm ise, iki müfessirin bu rivayetlerde ittifak ettiği hususlara ve tefsirlerinde toplam kaç sayıda yer verdiklerine ayrılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER:Tefsir, İsrâiliyat, Karşılaştırma, Muhammed Reşid Rıza, İbn Âşûr

Nisan 2022, 205 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****COMPARATIVE RESEARCH BETWEEN AL-MANAR TAFSİR AND
TAHRİR AND TANVİR TAFSİR IN TERMS OF İSRÂİLİYAT
NARRATIONS****NOAH AL-SHIBLAWI****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES****SUPERVISOR: DR. ÖĞR. ÜYESİ SOAD AHMED ALY SHOLAK**

Israeli narrations still occupy a large part of the books of tafsir. There is no tafsir scholar who has not received a narration from them, either by accepting it or by rejecting it. Muhammad Rashid Riza, the author of the Tafsir of Menar, and Ibn Ashur, the author of the Tahrir and Tenvir, likewise, took these narrations and mentioned them in their tafsir. Since both of them gained fame by including these narrations in their tafsir and due to the importance of clarifying his methods in these narrations, I have decided to write a thesis titled "COMPARATIVE RESEARCH BETWEEN TAFSİR-el-MENAR'S AND TAFSİR OF TAHRİR AND TENVİR IN RESPECT OF ISRAELI NARRATIONS".

The thesis explains the way these two tafsir scholars deal with the Israeli narrations and their attitudes about such narrations -from a to izzard-. The importance of Israelies, its parts, which of these narrations they agree on and other issues, and in addition, it has also been stated how much evidence was brought from these narrations in their books.

The thesis consists of a preface, an introduction and three main parts. In the first main part, the proofs of acceptance and rejection of the Israeli narrations, the source of the disagreement on this issue and the most preferable one among these narratives are mentioned. In the second main part, it begins the comparison. The third main part is reserved for the points that the two tafsir scholars agree in these narrations and how much they have given place to these in their books of tafsir in total.

KEYWORDS: Comparative Research, Tafsir, Israelies Narration, Mohammed Rashed Reda, İbn Ashoor

April 2022, 205 Page

TEŞEKKÜR

Değerli hocama Soad Ahmed Aly Sholak, tez boyunca yanımda durduğu, destek verdiği ve nasihatlerinden mahrum bırakmadığı için en samimi teşekkürlerimi sunarım.

Noah AL-SHIBLAWI

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Önsöz	3
1.1.1 Araştırmanın Önemi:	5
1.1.2 Araştırmanın Konusunun Seçilme Nedenleri:	6
1.1.3 Araştırmanın Problemleri:	6
1.1.4 Araştırmanın Hedefleri:	6
1.1.5 Araştırmanın Metodu:	6
1.1.6 Önceki Çalışmalar:	6
1.2 Kavram ve Terimler:	10
1.2.1 Tefsir: Sözlük Anlamı:	10
1.2.2 Tefsirin Terim Anlamı:	10
1.2.3 Karşılaştırma: Sözlük Anlamı:	11
1.2.4 Karşılaştırmanın Terim Anlamı:	12
1.2.5 İsrâiliyat Rivayetler: Sözlük Anlamı:	12
1.2.6 İsrâiliyat Rivayetler: Terim Anlamı.....	13
1.3 Menar İle Tahrir Ve Tenvir Tefsirlerinin Tanıtımı ve Müfessirlerinin Hayatı	14
1.3.1 Muhammed Reşid Rıza ve Tefsiri	14
1.3.1.1 Menar Tefsiri:	14
1.3.1.1.1 Menar Tefsirinin Müelliflerinin Hayatı:	17
1.3.2 Tahir ve Tenvir Tefsirini ve Müellifini Tanıtmak	18
1.3.2.1 Tahrir ve Tenvir Tefsiri:	18
1.3.2.2 Müfessir İbn Aşur'un Hayatı:	20
2. BİRİNCİ BÖLÜM.....	21
2.1 Red İle Kabul Arasındaki İsrâiliyat Rivayetleri.....	21
2.1.1 İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapmayı Caiz Gören Ve Yasaklayanların Delilleri	21
2.1.1.1 İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapmanın Caiz Olduğunu Gösteren Deliller Ve Çıkarım Mahalleri:	22
2.1.1.1.1 Kur'an'dan Delil:	22
2.1.1.1.2 Delilin Tartışılması:	23
2.1.1.2 Sünnet'ten Delil:	24
2.1.1.2.1 Delilin Tartışılması:	25

2.1.1.3 İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapmanın Caiz Olmadığını Gösteren Deliller:	26
2.1.1.3.1 Kur'an'dan Delil:	26
2.1.1.3.2 Delilin Tartışılması:	27
2.1.1.3.3 Sünnet'ten Delil:	28
2.1.1.3.4 Delilin Tartışılması:	29
2.1.1.4 İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapma Konusunda Hüküm Vermeyen Deliller:	29
2.2 İhtilaf Mahallinin Beyanı Ve Tercih Edilen Görüşler:	33
2.2.1 Caiz Görenler İle Yasaklayanlar Arasındaki İhtilaf Mahallinin Beyanı:	33
2.3 Âlimlerin Görüşlerinin Derlenmesi Ve Tercih Edilen Görüşün Beyanı:	38
2.4 Kur'an'ı Kerim'in İsrâiliyat rivayetler ile ilişkisi:	41
2.4.1 Kur'an'ı Kerim'in Geçmiş Kitaplar Hakkında Tutumu:	41
2.4.2 İsrâiliyat Rivayetleri Ve Tefsir Kaynakları:	44
2.4.3 Kur'an'ı Kerim'i İsrâiliyat Rivayetleri İle Tefsir Etmenin Koşulları :	48
2.4.4 İsrâiliyat Hakkında Görüş Bildirenler:	52
3. İKİNCİ BÖLÜM	57
3.1 “Menar” İle “Tahrir ve Tenvir” Tefsirleri Arasında Karşılaştırma:	57
3.1.1 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Tutumu Ve Aralarında Karşılaştırma:	57
3.1.2 İki Müfessirin Önceki Kitaplara Karşı Tutumu Ve Onlara Yaklaşım Tarzı:	57
3.1.2.1 Muhammed Reşid Rıza'nın ve Menar Tefsirinin Önceki Kitaplara Karşı Tutumu:	57
3.1.2.2 Tahir Bin Âşur ve Tahrir ve Tenvir Tefsirinin Önceki Kitaplara Karşı Tutumu:	58
3.1.3 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Tutumu:	61
3.1.4 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Değerlendirme Yöntemi:	62
3.1.4.1 Üstat Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu Ve İsrâiliyat Rivayetleri Hakkındaki Yöntemi:	62
3.1.4.2 İbn Âşur'un Tahrir ve Tenvir Tefsirindeki İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Tutumu:	66
3.1.5 İsrâiliyat Rivayetlerden İstifade Etme Yolları:	68
3.1.5.1 İsrâiliyat Rivayetler ile Kur'an'ı Kerim'de Müphem Olan Bazı Yerlerin Beyanı:	68
3.1.5.1.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Kur'an'ı Kerim'deki Müphemi Meseleleri Açıklaması:	69
3.1.5.1.2 İbn Âşur'un Tutumu:	71
3.1.5.2 Kur'an'da ki Mücmelin Beyanını İsrâiliyat Rivayetler Aracılığıyla Gerçekleştirmek:	72
3.1.5.2.1 Muhammed Reşid'in Tutumu:	72
3.1.5.2.2 İbn Âşur'un Tutumu:	74

3.1.5.3 İsrâiliyat Rivayetler Aracılığıyla Kur'an'ı Kerimdeki Müşküllerin Bazısının Beyanı:	76
3.1.5.3.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	76
3.1.5.3.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	78
3.1.5.4 İsrâiliyat Rivayetler Aracılığıyla Mânânın tercihi:	79
3.1.5.4.1 İsrâiliyat Rivayetler Aracılığıyla Mânâ Tercihi Hakkında Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	80
3.1.5.4.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	84
3.1.6 İki Müfessire Göre İsrâiliyat Kavramı:	86
3.1.6.1 İsrâiliyat Kavramı Hakkında Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu: ...	87
3.1.6.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	93
3.1.7 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlerinin Kısımları Hakkındaki Tutumları:	101
3.1.7.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	102
3.1.7.1.1 Kabulüne İşaret Eden Bölüm:	102
3.1.7.1.2 Hakkında Hüküm Verilmeyene İşaret Eden Bölüm:	104
3.1.7.1.3 Reddine İşaret Eden Bölüm:	106
3.1.7.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	108
3.1.7.2.1 Kabulüne İşaret Eden Bölüm:	108
3.1.7.2.2 Hakkında Hüküm Verilmeyene İşaret Eden Bölüm:	109
3.1.7.2.3 Reddine İşaret Eden Bölüm:	111
3.1.8 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Caiz Görme Ve Yasaklamaya Karşı Olan Tutumlarının Sebebi:	113
3.1.8.1 Bazı İsrâiliyat Rivayetlerinin Red Sebebi:	113
3.1.8.1.1 Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Red Yaklaşımının Sebebi:	113
3.1.8.1.2 İbn Âşûr'un İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Red Yaklaşımının Sebebi:	115
3.1.9 İki Müfessirin, İsrail Rivayetlerindeki Yaklaşımlarına Bağlılıklarının Boyutu:	118
3.1.9.1 Muhammed Reşid'in Kendi Yaklaşımına Bağlılığı:	119
3.1.9.2 İbn Âşûr'un Kendi Yaklaşımına Bağlılığı:	121
3.2 İsrâiliyat Rivayetleri Değerlendirmedeki Diğer Yaklaşımlar	126
3.2.1 İki Müfessirin Peygamberlerin Yanılmazlığına Karşı Çıkan İsrâiliyat Rivayetleri Hakkındaki Tutumları:	126
3.2.1.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	127
3.2.1.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	128
3.2.2 İki Müfessirin Peygamber Muhammed'in Gelişini Müjdeleyen Rivayetler Hakkındaki Görüşleri:	130
3.2.2.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	130
3.2.2.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	133
3.2.3 İki Müfessirin Peygamber'in Hadislerinde Gelen İsrâiliyat Rivayetler Hakkındaki Görüşleri:	134

3.2.3.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Görüşü:	135
3.2.3.2 İbn Âşûr'un Görüşü:	136
3.2.4 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Rivayet Edenler Hakkındaki Görüşleri:	137
3.2.4.1 Ka'b el-Ahbar:	138
3.2.4.2 Vehb Bin Münebbih:	140
3.2.5 İki Müfessirin Ka'b el-Ahbar Ve Vehb Bin Münebbih Hakkındaki Tutumu:	141
3.2.5.1 Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat Ravileri Hakkındaki Görüşü:	141
3.2.5.2 İbn Aşur' un İsrâiliyat Ravileri Hakkındaki Görüşü:	143
3.2.6 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Nakleden Âlimler Hakkındaki Görüşleri:	145
3.2.6.1 Âlimlere Reddiye Yapmak:	146
3.2.6.1.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	146
3.2.6.1.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	147
3.2.6.2 Âlimleri Onaylamak:	147
3.2.6.2.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	147
3.2.6.2.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	148
3.2.6.3 İsrâiliyat Rivayetleri Nakleden Âlimler İle Münakaşa Etmek:	149
3.2.6.3.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Tutumu:	149
3.2.6.3.2 İbn Âşûr'un Tutumu:	150
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	152
4.1 İki Tefsirde Zikredilen İsrâiliyat Rivayetler Ve İttifak İle İhtilaf Durumu.....	152
4.1.1 İsrâiliyat Rivayetlerin Nakli Hakkında İttifak İle İhtilaf Durumunun Beyanı:	152
4.1.1.1 İsrâiliyat Rivayetlerinden Aktarılmasına İttifak Ettikleri Ve Onlarca Kabul Edilmiş olması:	152
4.1.1.1.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:	152
4.1.1.1.2 İbn Âşûr'un Yaklaşımı:	153
4.1.1.2 İsrâiliyat Rivayetlerinden Aktarılmasına İttifak Ettikleri, Ancak Onun Hakkında Hüküm Vermedikleri Kısım:	157
4.1.1.2.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:	158
4.1.1.2.2 İbn Âşûr'un Yaklaşımı:	158
4.1.1.3 İsrâiliyat Rivayetlerinden Reddedilmesinde İttifak Ettikleri kısım:	160
4.1.1.3.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:	161
4.1.1.3.2 İbn Âşûr'un Yaklaşımı:	162
4.1.1.4 Nakline Rıza Gösterdikleri Ve Onun Hükümü Üzerinde İhtilaf Ettikleri Kısım:	165
4.1.1.4.1 Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:	166
4.1.1.4.2 İbn Âşûr'un Yaklaşımı:	167
4.2 İki Tefsirde İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapmak:	171

4.2.1 Menar Tefsiri:	171
4.2.1.1 Birinci kısım:	171
4.2.1.1.1 Kabul edilen rivayetler:	171
4.2.1.1.2 Reddedilen rivayetler:.....	172
4.2.1.1.3 Hüküm vermediği rivayetler:.....	173
4.2.1.2 İkinci Kısım:Anlam ile rivayet edilen rivayetler:	173
4.2.1.2.1 Kabul edilen rivayetler:	173
4.2.1.2.2 Reddedilen rivayetler:.....	174
4.2.1.2.3 Hüküm vermediği rivayetler:.....	174
4.2.1.3 Üçüncü kısım:	175
4.2.2 İbn Âşur:	175
4.2.2.1 Birinci Bölüm:	175
4.2.2.1.1 Kabul edilen rivayetler:	176
4.2.2.1.2 Reddedilen rivayetler:.....	176
4.2.2.1.3 Hakkında hüküm verilmeyen rivayetler:	177
4.2.2.2 İkinci Bölüm:	177
4.2.2.2.1 Kabul edilen rivayetler:	178
4.2.2.2.2 Reddedilen rivayetler:.....	178
4.2.2.2.3 Hakkında hüküm verilmeyen rivayetler	179
4.2.2.3 Üçüncü bölüm:.....	179
5. SONUÇLAR:	181
6. ÖNERİLER:	183
7. KAYNAKLAR.....	184

1. GİRİŞ

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selam Resul-i Ekrem'in (s.a.s.) bütün âl ve ashabının ve kıyamet gününe kadar onlara samimiyetle ittiba edenlerin üzerine olsun, Âmin.

Peygamber (s.a.s.) ashabına Kur'ân'ı Kerim'in âyetlerini açıklamıştır. Daha sonra bu beyan, tabiînden müfessir olanlarına ve onların aracılığı ile günümüze kadar ulaşmıştır. Tefsirlerin çokluğuna rağmen bu tefsirlerin tamamı birbirini tamamlar ve tefsir âlimlerinin Kur'ân'ı Kerim'in manalarını belirsizlikler ve dine aykırı eğilimlerden koruma konusundaki titiz tutumlarına rağmen, hiç biri diğerinin yerini alamaz. Ancak bu, tefsir kitaplarına yabancı kelimelerin girmesine engel olamamıştır. İsrâiliyat rivayetler diye adlandırılan ve Ehl-i kitabın kitaplarında zikredilen rivayetler, bu yabancı kelime/cümlelerdendir. Öyle ki geçmişte ve hâlâ önceki ve modern âlimlerin ilgi odağı olan bu rivayetler, tabiîn döneminden sonra hristiyan ve yahudilerden İslâm'a girenlerin çoğunlukta olduğu yerlerde, tefsir kitaplarına gizlice sızdırılmıştır. Günümüzde bu rivayetleri alıntılama dikkat eden en önemli tefsir kitaplarından biri *Menar* tefsiridir. Ki bu rivayetleri kesinlikle reddeden bir tutum izlemiştir. Diğer ise, tefsirinde bu rivayetlere yer vermeyi (doğru) kabul eden *Tahrir ve Tenvir* tefsiridir. İki tefsirin metodunun farklı olmasıyla birlikte, ikisinde de bu rivayetlerden çokça görülmektedir.

Bu araştırma, iki tefsir âliminin tefsirlerini incelemek sûretiyle İsrâiliyat rivayetlerini ele alma keyfiyetini açıklayıcı mahiyettedir. Bunlar “*Menâr*” ve “*Tahrîr ve Tenvîr*” Tefsirleridir. Geçmişte ve günümüzde birçok araştırmacı tarafından kaynak sayılan bu iki tefsiri aralarında karşılaştırma yaparak açıklamaya çalışacağız.

Karşılaştırma çalışması, günümüzde bilinen ve parçası olduğu analitik, kapsamlı ve nesnel çalışmalar arasında üst sıralarda yer almıştır. Dönemin bir ürünü olmamakla birlikte, bilimsel araştırmalar ve bilimsel kütüphanenin zenginleştirici çalışmaları ile bu çağda ki etkinliğini kanıtlamıştır.

Önceki kitapları araştırmak ve aralarında karşılaştırma yapmak bilimin kalkınma sebeplerinden biridir. Şöyle ki bu karşılaştırma çalışmaları geçmişte olduğu gibi hâlâ

âlimlerin ilgi odağıdır. Bu da bir nesilden diğerine bir çağdan diğer bir çağa düşünce farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmaların geçmişte ve hâlâ araştırmacılara açık olduğu görülür. Çünkü gelişim ve ilerleme açısından zihinlerdeki içeriği açığa çıkarır, araştırmacılara bu çalışmalardan istifade etme alanı sunar.

Bu iki tefsirin öneminden dolayı onları araştırmaya ve aralarında karşılaştırma yapmaya karar verdim. Bu araştırma, şu soruların cevaplarını ele alacaktır:

- 1) İhtilafın kaynağının açıklanması ve bu tür rivayetlerin kabul ve reddinin nedenleri.
- 2) İki müfessirin İsrâiliyat rivayetlerin tanımı, kısımlarına karşı tutumu ve ikisi arasında karşılaştırma.
- 3) İki müfessirin bu rivayetlerdeki metotlarının tafsilatlı bir şekilde açıklanması
- 4) İki müfessirin ittifak ettikleri durumların beyanı.
- 5) İki tefsirde bulunan bu rivayetlerin sayısının beyanı.

Tez; önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç ve içindekiler olmak üzere aşağıdaki gibi hazırlanmıştır:

- 1) Önsöz: Bu kısımda araştırma terimlerinin incelenmesi, araştırmanın önemi ve konusunun belirlenme sebepleri, önceki araştırmalar, iki tefsiri ve müfessirlerini tanıtmak konuları zikredilmiştir.

Birinci Bölüm 3 Konudan Müteşekkildir.

1. Konuda: İsrâiliyat rivayetlerini delil olarak kullanmayı kabul edenlerin, reddedenlerin ve bu hususta hüküm vermeyenlerin görüşleri sıralanmıştır.
2. Konuda: Bu kısımda anlaşmazlık kaynağının beyanı, tartışma konusunun incelenmesi ve tercih edilen görüşler zikredilmiştir.

3. Konuda: "İsrâiliyat Rivayetlerinin Kur'an-ı Kerim ile Münasebeti", "Kur'an'ın İsrâiliyata Karşı Tutumu", "Tefsir Kaynakları", "İsrâiliyat Rivayetler ile Kur'an'ı Tefsir Etmenin Şartları", "Günümüzde İsrâiliyat Rivayetleri" konularına değinilmiştir.

İkinci Bölüm: *Menar* ile *Tahrir* ve *Tenvir* tefsirleri arasında karşılaştırmalar ve incelemeler ile ilgili iki konudan oluşmaktadır:

1. Konuda: İsrâiliyat rivayetlerine ilişkin iki müfessirin tutumu beyan edilmiştir. İki müfessirin sair Ehl-i kitabın kitapları hakkındaki görüşleri ve bu rivayetlere ilişkin tutumlarının sebebi zikredilmiştir. İsrâiliyat rivayetlerinin tanımı, çeşitleri ve bu konulardaki usulleri açıklanmış ve sonra bu bölüm bu iki müfessirin bu usullere ne ölçüde uyduklarının izahı ile bitirilmiştir.
2. Konuda: Peygamberlerin ismet sıfatına meydan okuyan rivayetler, Muhammed'in (s.a.s.) gelişini müjdeleyen kaynaklar ile alakalı olan İsrâiliyat rivayetleri hakkındaki tutumları ile İsrâiliyat rivayetleri aktaran ravîler ve onları nakleden âlimler hakkındaki düşünceleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise; her iki tefsirde İsrâiliyat rivayetlerinden zikredilenlere yer vermiş ve anlaşma ile anlaşmazlık arasındaki durumu açıklanmıştır.

Neticede araştırma sonuç ve bulgularla bitirilmiştir.

1.1 Önsöz

İsrâiliyat rivayetler; içerdiği birçok olumlu ve olumsuz sebepler nedeniyle asırlar boyunca onu kabul eden, reddeden, eleştiren ve sessiz kalan âlimleri meşgul etmiştir. Bu yüzden âlimler, bu rivayetlerin içeriğinde sahih, zayıf, kabul edilmiş ve reddedilmiş olanlarına karşı temkinli olmuşlardır ki böylelikle bu rivayetlerin lehine ve aleyhine

olan yönleri açığa çıkarmışlardır. Ayrıca bu tip rivayetlere olan aşırı duyarlılıklarından ötürü lehte ve aleyhte olan yönleri açıklamak için hiçbir çabadan kaçınmamışlardır.

Biz bu iki âlimin tefsirleri olan *Menar* ile *Tahrir ve Tenvir*'i okuyarak ve yaklaşımlarını netleştirerek muvazeneli bir tetkik ile gözden geçirip isrâiliyat rivayetlerini nasıl ele aldıklarını göstermeye çalışacağız. Bu iki tefsir birçok araştırmacı ve bilim adamı için bir referans olarak kabul edildiği gibi hâlen de referans alınmaktadır.

Şüphesiz ki ilmin ilerlemesinin nedeni, karşılaştırmalı araştırmalar ile bir çağdaki fikirlerin diğerine aktarımı ve farklılıklardan istifade edilmesidir ki, bu karşılaştırmalı araştırmalar âlimlerin ilgi odağı olmuştur ve hâlâ da ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Öyle ki modern çağda daha da hız kazanan bu paylaşım ve aktarım ile hâsıl olan kemâlat sebebiyle ilmi konularının hâlâ araştırmacılara açık olduğu görülmektedir.

Gelişimin teorik ve pratik olmak üzere iki yönü olması gerektiğinden, bu çalışmaların çeşitliliğini inceleyen ve keşfetmek isteyenlerin, teorik yönü aşp yeni ufuklara, ardından kamu ve özel kütüphaneler ile internette mevcut olan çok sayıda araştırmalara, karşılaştırmalar ile uygulama ve paylaşımlara ulaşmadan ciddi bir ilerleme sağlaması mümkün değildir.

Bu çalışmaya dâhil olan ilimler arasında “Kur'an-ı Kerim Tefsiri” vardır. Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin birçok yolu olduğu bilinmektedir. Örneğin Kur'an'ın, Kur'an ile tefsiri, hadis ile Kur'an tefsiri, sahabe sözüyle Kur'an tefsiri, Arap dili ile Kur'an tefsiri gibidir. Daha sonra tefsir kütüphanesini zenginleştirmede daha ileri bir adım olarak bu çalışmaların birleştirilip içlerindeki kıymettar hazineler, derin kaynak ve referanslar ile değerli bilgiler içerdiğini gösteren çalışmalar da olmuştur. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de; iki tefsir arasında yer alan müfessirlerin, onların tefsirlerini ele alış yöntemini ve yaklaşımını gösteren bir çalışma ile ilgili olan karşılaştırmalı çalışmadır.

İki tefsir arasındaki karşılaştırmalı çalışmanın önemi, yeni bakış açıları ve görüşleri göstermek ve okuyucunun zihninde iki müfessiri ve iki tefsir hakkında aynı anda bir yaklaşım sağlayacak birçok farklı nazar ve geniş ufuk açmak olarak mülahaza edilebilir. Ayrıca, birbirinden farklı ve çelişkili olabilecek ve birleştirilemeyecek iki farklı ifade ve bakış açısı sunar, bu nedenle araştırmacı, iki söz arasında neyin birleştirilebileceğini ve muvafık olabileceğini ortaya koyma çabasını gösterir.

Bu dönemde karşılaştırmalı çalışma, günümüzde artık araştırmaların ayrılmaz parçası olarak bilinen analitik, bütünsel ve objektif çalışmalar arasında üst sıralarda yer alıp dönemin yeni bir ürünü olmamakla birlikte, bilimsel araştırmalar ve bilimsel kütüphanenin zenginleştirilmesi amacıyla yapılan çalışmaları ile bu çağda etkinliğini kanıtlamıştır.

Bu çalışmanın belki de en önemli özelliği, özgünlüğü modernite ile ilişkilendirmek, Mütakaddim âlimlerin düşüncelerini ve onların esas ve kurallarını bu çağdaki temel ve kuralların açıklanması ile ilişkilendirmektir ki o da kendine has özellikleri olan ender bir tefsir türünü ortaya çıkarıp o değerli kitapların derinliklerine dalmak için kapıyı ardına kadar açmaktadır.

Son zamanlarda çeşitli görüş ve yöntemleri yaklaştıran çalışmaların artmasıyla birlikte bu metodun tefsir yöntemleri arasında yerini alabilmesi ve bir araştırma metodu hâline gelebilmesi için elbette bir takım şart ve koşullara da sahip olması gerekir.

1.1.1 Araştırmanın Önemi:

- 1) İki farklı yöntemin açıklanması ve aralarında karşılaştırma yapılması sûretiyle İsrâiliyat rivayetleri zikretme yolunu göstermektir.
- 2) İsrâiliyat rivayetleri delil göstererek iki tefsir arasındaki anlaşma ve anlaşmazlık yönlerini beyan etmiştir.
- 3) Bu çalışma, İsrâiliyat rivayetleri ele alma ve onları bilimsel şekilde sunmak aracılığıyla iki tefsir arasında yapılan çağdaş bir çalışmadır.

1.1.2 Araştırmanın Konusunun Seçilme Nedenleri:

- 1) Bu iki tefsir arasında İsrâiliyat rivayetleri ele alma konusu üzerinden daha önce yapılmış bir karşılaştırmalı çalışmasının olmaması.
- 2) İki müfessirin İsrâiliyat rivayetlerine (açıklamak için) özel bir yazı olarak bir yer ayırmadıkları için, İsrâiliyat rivayetleri, bölümleri ve içerikleri hakkındaki tutumlarının açıklanması.

1.1.3 Araştırmanın Problemleri:

- 1) İstenilen kaynaklar, araştırma yaptığım yerden uzak olması sebebiyle kaynaklara erişim güçlüğü.
- 2) Aynı anda araştırma yapmayı ve çalışmayı koordine etme zorluğu.

1.1.4 Araştırmanın Hedefleri:

- 1) İsrâiliyat rivayetleri delil göstererek *Menâr* ile *Tahrîr* ve *Tenvir* rivayetleri arasında karşılaştırma yapmak.
- 2) İki tefsirde bulunan rivayetlerin adedini hesaplamak.
- 3) Bilimsel kütüphanenin müfessirlerin yöntemlerine ilişkin yeni bilgilerle zenginleştirilmesi.

1.1.5 Araştırmanın Metodu:

Araştırma Yöntemi: Tümevarımsal, gözlemsel ve analitik; iki tefsir arasındaki karşılaştırmayı yapabilmek için İsrâiliyat rivayetleri toplayıp analiz ettikten ve bu metinler arasındaki anlaşma ve anlaşmazlık alanlarına baktıktan sonra İsrâiliyat rivayetlerinin geçtiği metinleri inceledim.

1.1.6 Önceki Çalışmalar:

Araştırma ve incelemelerim sonucunda tezim olan "Menar, Tahrir ve Tenvir Tefsirleri Arasında İsrâiliyat ile Delillendirme Konusunda Karşılaştırma" ile aynı adı taşıyan bir araştırmaya rastlamadım ancak bu çalışma konusuna yakın başka çalışmalar buldum

ise de bu çalışmaların her biri her tefsiri İsrâiliyat rivayetlerine göre tek başına incelemiş durumdaydı. O çalışmaları gözden geçirdim ve faydalandım. Bu konudaki çalışmamı öne çıkaran en önemli özelliklerini vurgulamak için diğer çalışmalardan da bahsedeceğim:

- 1) **Tahrir ve Tenvir'de İbn Aşur'a Göre İsrâiliyat Rivayetlerin Tercih,** (uygulamalı teorik bir çalışma), Dr. Ahmet b. Mürçi Salih el-Falih, Dini Bilimler Dergisi, Kasım Fakültesi.
- 2) **Tahrir ve Tenvir Tefsirinde İbn Aşur'un İsrâiliyat Rivayetleri İçin Tutumu,** (eleştirel eklektik çalışma), Dr Yasir el-nuaymi, Irak Üniversitesi Dergisi.
- 3) **El-Menar Tefsiri Üzerinden üstat Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat, Tevrat ve İncil Rivayetleri Hakkındaki Tutumu,** Araştırmacı, Naime bint el-üstat.
- 4) **El-Menar Tefsirinin İsrâiliyat Rivayetler ve Nüzul Sebepleri Hakkında Tutumu, Reform Çabaları ve Bilimsel Yöntemi,** Dr. Ahmet el-Müflih el-Kudah, Muhammed Reşid Rıza seminerinden bir yazı, yayınlayan: Âli el-beyt ve Uluslararası İslam Düşüncesi Enstitüsü.
- 5) **İbn Aşur'un Tefsirinde İsrâiliyat Rivayetler,** yüksek lisans tezi; Sudan Kur'an Kerim Fakültesi, hazırlayan: Zeynep el-Tayyip Yasin (bu çalışma okunamamıştır.)

Önceki çalışmalar ile benim tezim arasında bazı yönlerden benzerlikler olduğundan, onlar ve benim çalışmam arasındaki en belirgin farklılıkları özetlemek zorundayım. Bu farklılıklardan belki de en önemlisi diğer çalışmaların iki tefsir arasında karşılaştırma yapmaya başvurmayıp aksine her birinin, iki tefsir olmadan diğeri üzerinde odaklanmış olmasıdır. Yine de bu araştırmalar, İsrâiliyat rivayetlerinin tanımı, kısımları ve bununla ilgili bu iki müfessirin tutumu ve tutumlarının sebebini ya da bu rivayetlerden istifade yollarından bahsetmemişlerdir. Ayrıca bu iki tefsirde aynı şekilde İsrâiliyatın delil olarak gösterilmesine değinilmemiştir. Öyle ki iki tefsirdeki bu tür rivayetlerin sayısından da bahsedilmeksizin bazı rivayetlerinin zikri ile yetinilmiştir.

Bir diğerk açıdan ise bu araştırma, belirttiğim bazı hususların açıklığa kavuşturulmasını sağlamak üzere yapılmıştır. Araştırmaların tamamı iki müfessirin İsrâiliyat rivayetleri hakkındaki yöntemiyle alakalı ‘tercih şekilleri ve alanları’ gibi belli başlı yönlerini incelemiştir. Yazı içerisinde bazı rivayetlere yer verilip bunları iki müfessirden birinin kabul ya da reddetme metoduna göre delillendirerek araştırmaya devam edilmiştir. Ama bu araştırmanın bir özelliğı ise İbni Aşur ve Muhammed Reşid Rıza’nın bu rivayetleri kabul veya reddinin sebeplerinin zikredilmesi ve bu hususta iki âlim arasında karşılaştırma yapılmasıdır.

Bu çalışmaların ihtilaf yönlerini belirtmek için kısaca gösterilecek:

1) İlk Çalışma: **“Tahrir ve Tenvir’de İbn Aşur’a Göre İsrâiliyat Rivayetlerin Tercih”**; Ahmet b. Mürçi Salih el-falih araştırmasında, İbni Aşur’un İsrâiliyat rivayetlerini tercih metodunu benimsemiştir. Bu “tercih” şu şekildedir:

- 1) Tahir Bin Aşur’a göre tercihte kullandığı lafızlar, kelimeler ve ibarelerdir.
- 2) Tahir Bin Aşur’a göre tercih alanları.
- 3) Tahir Bin Aşur’a göre tercih yöntemleri.

Bu çalışma her ne kadar İsrâiliyat rivayetler üzerinde yazılmış olsa da İbn Aşur’a göre tercih çeşitleri, alanları ve yöntemleri hakkında belirli konular üzerinde yapılmıştır. Genel olarak araştırmamda bu yönü ele almadım.

2) İkinci Çalışma: **Tahrir ve Tenvir Tefsirinde İbni Aşur’un İsrâiliyat Rivayetlerindeki Tutumu**: Araştırmacı (Dr. Yasir el-Nuaymi), İbni Aşur’un İsrâiliyat rivayetleri hakkındaki görüşünü açıklayıp İbn Aşur’un rivayetlerinin bir kısmını kabul ettiğini, bir kısmını reddettiğini, bir kısmında ise durduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın bu kısmı, İsrâiliyat rivayetlerinin çeşitleri hakkında (İbn Aşur)’un tutumuyla alakalı tezimde bahsettiğim şeyle ilgilidir. Tefsire (**Tahrir ve Tenvir**) geri dönüşümü kolaylaştırdığı için bahsettiğı örneklerden faydalandım. Ancak bulduğumla yetinmeyip bunun üzerine bu rivayetlerin kabul veya red nedenlerini ekledim daha sonra bunları üstat Muhammed Reşid’in tutumuyla da karşılaştırdım.¹

¹ Bu çalışmanın 116. sayfasına bakınız.

3) Üçüncü Çalışma: **Menar Tefsiri Üzerinden Üstat Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat, Tevrat ve İncil Rivayetleri Hakkındaki tutumu;** Araştırmacı (Naime bint el-üstat).

Araştırmacı Muhammed Reşid'in İsrâiliyat rivayetleri üzerindeki tutumunu açıklamak için her türlü çabayı sarf etmiştir. Ben de onun bazı görüşlerine katılmama rağmen bazılarına katılmıyorum. Ayrıca Muhammed Reşid'in Ehl-i kitabın kitapları ve İsrâiliyat rivayetleri ravileri hakkındaki görüşünün açıklamasından istifade ettim. Bununla birlikte mesela araştırmacının İsrâiliyat rivayetlerindeki tutumunda izlediği yola katılmadım. Çünkü o, Muhammed Reşid'in İsrâiliyat rivayetlere karşı sadece bir tane tutumunun olduğunu o da genelleme ve birleme yönteminin olduğunu belirtmiştir.² Ancak ben bunun aksini kanıtlarla, Muhammed Reşidin, İsrâiliyat rivayetlerini üç bölüme ayırmada önceki müfessirlerin yolundan gittiğini ispat ettim.

4) Dördüncü Çalışma: **Menar Tefsirinin İsrâiliyat Rivayetler Ve Nüzul Sebepleri Hakkında tutumu;** Araştırmacı (Dr.Ahmet el-müflih el-kudah), Muhammed Reşid Rıza'nın metodunun özelliklerini açıklayarak ona göre İsrâiliyat rivayetlerinin ya kabul edilmiş ya da reddedilmiş olarak beyan etmiştir. Ben buna katılmayıp (Muhammed Reşid Rıza)'nın kendi sözlerinden İsrâiliyat rivayetlerini üç bölüme ayırdığını tespit ettim.

Cenâb-ı Hakk'a bu işi tamamladığım için şükreder, bu işi sırf kendi rızâsı için kabul etmesini ve Müslümanlara fayda sağlamasını niyaz ederim. Şimdiye kadar elde ettiğim başarıda büyük etkisi seçkin kadrosu için Kastamonu Üniversitesi'ne teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

² Araştırmacı, üstadın kendi yaklaşımına ters davrandığını söyledi ama nasıl ters davrandığı hakkında bilgi vermedi, Bkz: Naime bint el-üstat, "*Mavkıfu Eş-üstat Muhammed Reşid Rıza min el-İsrâiliyat ve Rivayetül İncil ve 't-Tevrat*" **Université Ahmed Draia-Adrar, el-Cezayir web sitesi,** <https://124.im/lrLxW5>, 2018, s.69-70.

1.2 Kavram ve Terimler:

Tefsir, Karşılaştırma, İsrâiliyat Rivayetler

1.2.1 Tefsir: Sözlük Anlamı:

Tefsir, tef'il (تفعيل) babından olup fsr kökünden gelmiştir. Asıl anlamı “bir şeyin açıklanması ve beyan edilmesi” demektir.³ Bu anlam bağlamında yine fesr: “gizleneni açığa çıkarmak” olarak gelmiştir.⁴

“Kuşmayı tefsir ettim: açıkladım, beyan ettim ile aynı anlamdadır.”⁵ Allah Teâlâ'nın şu buyruğu buna delildir: "Onlar sana hiçbir misal getirmezler ki (buna karşılık) sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getirmiş olmayalım." buyurmuştur.⁶

İbnü'l-Arabi (ö.231/846) şöyle demiştir: "Tefsir, yorum ve anlatım" birdir ve aynı anlamı vermektedir".⁷

1.2.2 Tefsirin Terim Anlamı:

Müfessirler “Tefsir” için birçok tanım yapmışlardır. Uzatmamak ve sadece tefsir ve temel bilimlerle ilgili olanlarla sınırlamak için iki tanım ele alacağız.

1) İbn Cüzzî (ö.741/1340) şöyle demiştir: “Tefsirin anlamı: Kur'ân'ın şerhi, mânâsının açıklanması ve metninin, zikrinin veya sırrının gerektirdiğini açıklamaktır.”⁸

İbn Cüzzî tefsir ilmine mahsus bazı ilimleri açıklamıştır. Bu sadece ayetlerin manalarına tamamına delalet eden fıkıh usulü ilmidir.

³ İbn Faris, (Tahkik: Abdusselam Harun), **Mekâyisü'l-lugati**, daru'l-fikir, 1399/ 1979, C. III, S. 504

⁴ İbnul Ârabî bunu söyledi. Bkz: Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî, (Tahkik: Muhammed Avad Murib), **Tehzibu'l-Luga**, Darul İhya et-Türa el-Arabi, Beyrut, C. III, s.135, 2001.

⁵ İbnu Abbad,(Tahkik: Muhammed Hasan Âl yasin) , **Elmuhit fil Lughah**, C. VIII, s.311.

⁶ el-Furkân suresi 25/33

⁷ el-Ezherî, **a.g.e**, s.136.

⁸ Çoğu tefsir kitaplarının kullandığı Nahiv, Fıkıh ve Kıraat gibi ilimleri de katmamak için bu tarifi tercih ettim. Ve manasını açıklamakla yetindim. Bir sonraki tarif hakkında konuyu daha fazla açıklayan Dr. Manna'nın sözüne de yer verdim. bkz: Muhammed b. Ahmed el-Cüzzî,(Tahkik: Muhammed Salim Haşim), **et-teshil liulumi'ttenzil**, Dar el-kutub el-ilmiyye, C:I, s.6, 1995.

2) Menna' el-Kattan (ö.1420/1999) ise açıklamasında: "Allah'ın Muhammed'e (s.a.s.) indirilen sözünün açıklanması" ve "Allah'ın sözünün beyanı" izafet terkibidir: Allah'ın kelamının açıklanması; beşer, cin ve meleklerin kelam türünün açıklanmasıyla bir değildir. Allah (C.C.) "İndirilen" sözü ile kendi dışındaki sözleri kapsam dışına çıkarmıştır. Sonrasında "Muhammed'e indirilen" ifadesiyle Muhammed'den (s.a.s.) önce indirilen Tevrat ve İncil gibi kitapları kapsam dışına çıkarmak içindir." demiştir.⁹

1.2.3 Karşılaştırma: Sözlük Anlamı:

Sözlük anlamı: Muvazene, (وازن) fiilinin mastarıdır. Mîzân ise denge ve doğrultu anlamındadır. (وزن) kelimesi, "bir şeyi ölçmek ve tartmak" anlamındadır. (زنة) ise "ağırlık miktarı" demektir. (وازن) kelimesi bir şeyi kendine denk bir şeye mukayese etmek için kullanılır. Bir kimseye akıllı ve görüşünde isabetli olduğunda mutedil ve ağırbaşlı anlamında (وزين الرأي) denir. Mizanın en bilinen anlamı da tartıdır.¹⁰ "Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar" (يزن) bu kelime " Bu dirheme denktir" cümlesinde dirheme ağırlık olarak değil kıymet olarak eşittir demek olur. "Eğer dünya Allah katında bir sivrisineğin kanadına eşit olsaydı" hadisinde denk olsaydı anlamındadır.

Muvazene, bir şeyin başka bir şeye ağırlık bakımından da eşit olması demektir. "Altına altın" ifadesi, karşılaştırmada denkliğin hakkındaki bir sözdür.

Müvazene, "denklik, eşitlik, karşılaşmak" demektir.^{11 12}

⁹ Menna' Al-Kattan, **Müzekkiretü Ulumil Kur'an**, 1410-1419 yılları arasında çalıştığı ilahiyat fakültesi, Kur'an bilimleri enstitüsü doktora öğrencileri için yazmıştır.

¹⁰ İbn Faris, **a.g.e**, s: 107/6. Ayrıca Bkz: Nişvan ibn Said al-Himeyri, **Şemsul Ulum ve Deva'u Kelamil Ârap Minel Kelum**, C:XII, s.7152.

¹¹ Nasır bin Abdullah ebu'l-mekarim el-havarizmi, (Tahkik: Mahmud Fahuri ve Abdulhamid Muhtar), **el Mağrib fi Tertibil Murib**, mektebetu usame bin zeyd, C:1, s.413, Halep, 1979.

¹² Bkz: Dr. Halid Tuvati, "*Fıkhul muvazanat dirasetun te'siliyyetun*", Batna 1 Üniversitesi İslami Üniversitesi, **el-Vadi Üniversitesi web sitesi** <https://124.im/iOYF>, 15.12.2017, s.5.

1.2.4 Karşılaştırmanın Terim Anlamı:

Karşılaştırma (Muvazene) için her ilmin içindeki işlevine göre farklı bir tanımı vardır.¹³ Edebiyatta: “Edebiyat öğeleri, sanatı, zamanı ve kişileri arasında izah ve tercih yapmak kastıyla karşılaştırma yaparak yapılan inceleme” demektir. “

Bedî’ ilminde lafzi muhassinat (kelime bağlamında güzelleştiriciler) için “ İki fâsılanın kâfiyede değil vezinde birbirine uymasıdır. Allah Teâla:” Dizilmiş koltuklar, yastıklar ve serilmiş nefis döşemeler vardır” buyurmuştur. Bu ayetteki (مصفوفة ومبثوثة) kelimeleri bu duruma örnektir. ”

Şairlere göre, “ iki şair arasında eşit bir şekilde eleştirisel bir ayrım yapmak” demektir.

Fıkıhçılara göre ise “ Her iki durum arasında karşılaştırma yapılması ve hangisinin tercih edilen ve terk edilen delil olduğunun öğrenilmesi” demektir.

Bir önceki tanımlardan yola çıkarak tefsir ehline göre karşılaştırmayı şu şekilde tanımlayabiliriz: “İki müfessiri eşit olarak değerlendirerek, her birinin büyük ilminin ve aklının var olduğunu bilerek âyeti kerimenin tefsirinde ittifak edip etmediklerini ortaya koymaktır.”¹⁴

1.2.5 İsrâîliyat Rivayetler: Sözlük Anlamı:

Sözlük anlamı: “Allah'ın kulu” anlamında ¹⁵ olup İsrâil: Ya‘küb bin İshak’a (a.s.) lakab olarak kullanılmıştır.

İsrâiloğulları ise Ya‘küb’un (a.s.) sülalesidir, onlar oniki kişiydiler."İsrâiloğulları'na sor: Onlara nice apaçık âyet verdik"^{16, 17}

¹³ Edebiyatta: Ali bin Ahmed el Curcani, **Kitabu't Tarifat**, s.167, mektebetu Lübnan, Beyrut, 1985. Bed’i ilminde: Muhammed Ali Tahanevi, **Keşşafu Istılahatil Funun ve Lulum**, C:II, s.1666. Şiirde: İhsan Abbas, **Tarihun nakd el-edebi İndel Arab**, C:I, s.322, 4.bs. darussekafe, Beyrut, h.1404/m.1983. Fıkıhta: İbnul Kayyım el-Cevzi, v.d. **uddetus’sabirin ve zehiratuşşakirin**, s.147.

¹⁴ Muhammed Abbas el-cuburî, "el-Âliyyat et-fsiriyye İnde Ulema'il Hille dirasetun muvazenatun beyne tefsiri tibyan libni idris elhuliyi ve muhtasari tefsiril kammi libnilataigi" **Babil Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi**, s.516.

¹⁵ El-Himeyri, a.g.e, s.3436.

¹⁶ el-Bakara 2/211.

¹⁷ Ahmed muhtar Omar, **Mucemul Lugatil Arabiyye el-mu'asıra**, Alemul kutub 1. Baskı, 2008, s.91.

1.2.6 İsrâiliyat Rivayetler: Terim Anlamı

Terim anlamı: İsrâiliyat rivayetler, öncekiler tarafından bahsedilmeyen, daha çok bir dizi modern araştırmacı tarafından konuşulan bir terim olarak ortaya çıkmıştır.¹⁸

İsrâiliyat rivayetler için: “Tefsir, tarih ve diğer kitaplarda Yahudilerden nakledilen haberlerdir.” denmektedir.¹⁹

Zehebî (ö.1397/1976) ise bu tür rivayetleri “Genel ve özel kavramı” ile tanımlamaya çalışmıştır. Özel kavram şöyle tanımlamıştır: “İsrâili bir kaynaktan rivayet edilen hikâye veya hâdisedir.”²⁰ Genel kavramı ise “Görünüşte Yahudi tefsir metodunu belirtse de Yahudi kültürünün bunun üzerinde belirgin bir etkisi olsa da kastedilen daha geniş ve kapsamlı bir şeydir. Tefsirin Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine ait tefsir tarzından ve tefsir kültürlerinden genel olarak etkilenmesi kasdedilir. Bütün bunlara İsrâiliyat adının verilmesinin sebebi Yahudi tarafının Hristiyan tarafına ağır basmasından dolayıdır. Bu da şununla ilgilidir: İslam'ın ortaya çıkışından, dünyanın birçok ülkesine yayılıp insanların akın akın Allah'ın dinine girmesine kadar Yahudi ehlinin çokluğu, onlardan varid olanların doğru çıkması, müslümanlarla aynı yerde birlikte yaşamaları nedeniyle onlardan daha çok rivayet nakledilmiştir.” şeklinde açıklamıştır.²¹

¹⁸ Ramzi Ne'na'e, “*el-İsrâiliyat ve Eseruha fî Kutubi Tefsir*”, Ezher Üniversitesi Hadis ve Tefsir Doktora Tezi, s.73, darulkalem, Dimeşk, daru diya, h.1390/m.1970.

¹⁹ Ömer, **a.g.e**, s.91.

²⁰ Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, **İsrâiliyat fil Tefsir vel hadis**. Bkz: Dr. Muhammed Ez-Zehebî, **Buhus fi Ulumil Tefsir vel Fıkıh vel Dave**, s.17/19

²¹ Muhammed Ez-Zehebî **Et-Tefsir vel Müfessirun**, Mektebetu Vehbe, Kahire, s.147, **İsrâiliyat fit’Tefsir vel- hadis**,(buhus fi ulumi tefsir ve elfikhi ve ddaveti mecmuasının içinde basılmıştır) s.50/79.

1.3 Menar İle Tahrir Ve Tenvir Tefsirlerinin Tanıtımı Ve Müfessirlerinin Hayatı

1.3.1 Muhammed Reşid Rıza ve Tefsiri

1.3.1.1 Menar tefsiri:

Bu tefsire başlayan Muhammed Abduh, bitiren ise Muhammed Reşid Rıza'dır. İlk önce Muhammed Reşid, hocası Muhammed Abduh ile buluşur ve büyük bir çaba sarf ettikten sonra onu Allah'ın kitabını el-Ezher camiinde sohbet şeklinde tefsir etmesi için ikna eder. Bu başlangıç Menar tefsirinin yapılması için atılan ilk adım olur. Üstat Muhammed Abduh tefsir eder, Muhammed Reşid Rıza yazardı. Üstat, Allah'ın "Allah her şeyi kuşatmaktadır."²² âyetine kadar tefsirini yapar ve hayata gözlerini yumar. 1905 senesinde vefat etmiştir. Emanetini, başlattığı bu işi tamamlamak üzere fikirlerinin tercümanı olan kıymetli öğrencisine bırakır.²³

Bundan sonra üstat Muhammed Reşid hocasının yolundan gitmiş ve Yusuf sûresi “Ey rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”²⁴ âyetine kadar tefsir yapmıştır. Ve bu ayetini ölünceye dek tekrar etmiştir.

Bu tefsir hakkında bazı âlimler görüşünü bildirmiştir ve onlardan biri olan İbn Aşur şöyle söylemiştir: “Cemaleddin el-Afgani, Abduh ve Reşid Rıza, bu üç kişi arasında bu tefsirin telifinin nispetini en çok hak eden Allame Muhammed Reşid Rıza’dır.”²⁵

Menar tefsirinin genel metodunu üstat Muhammed Reşid kısaca şu şekilde özetlemiştir: üstadın vefatından sonra bu işi tek başıma yapmaya kalktığımda onun, sahih hadisten bir âyetle alakalı hususları ister tefsir ister hüküm açısından olsun fazla detaylandırma, âlimler arasında ihtilaflı hükümlerde bazı sözcüklerin veya cümlelerin

²² en-Nisâ 4/126.

²³ Bkz: Muhammed Reşid Rıza, **Tarihul İmam Muhammed Abduh**, 2.bs. Darul Fazile, 1427/2006, Kahire, C:I, s.786.

²⁴ Yûsuf 12/101.

²⁵ Muhammed El fadıl bin Aşur, **Et Tefsiru ve Ricaluhu**, El kitabı El salis Aşar (rabiul evvel 1390 h-Mayıs 1970M) mucemmul Buhusi El islamiye baskısı, Riyad s.168.

maksadını belirleme ve farklı sûrelerdeki âyetlerin delillerini artırma metoduna muhalefet ettim.²⁶

Menar tefsirinin içeriği ile ilgili ise Dr. Salah el-Halidi bu tefsiri üç bölüme ayırmıştır:

1. Bölüm: Hem metin hem de içerik olarak üstat Muhammed Abduh'a ait bölümdür. O da Üstat Muhammed Reşid'in hocasına yazıp gösterdiği bölümdür. *Menar* tefsirinin birinci kısmını (Muhammed Abduh) onaylayıp kabul etmiştir.

2. Bölüm: Metin olarak Muhammed Reşid'e, içerik olarak Muhammed Abduh'a aittir. Bu bölüm ise *Menar* tefsirinin sonraki dört kısımdır.

3. Bölüm: Hem metin hem içerik hem de fikir ve düşünce olarak Muhammed Reşid Rıza'ya ait bölümdür. Bu bölüm ise *Menar* tefsirinin son yedi kısmını içermektedir. Zira bu bölümde Muhammed Reşid'in metodu ve yaklaşımı daha çok belirginleşmiştir.²⁷

Sonuç olarak Muhammed Abduh Kur'an'ı Kerim'i Fatiha sûresinin başından Nisa sûresinin 125. âyetine kadar tefsir etti. Bu bölüm Muhammed Reşid'in yazdığı bölüm olduğu için ona nisbet edilir. Sonra Allahu Teâlâ'nın dilemesiyle hocası vefat etti.

Dolayısıyla Nisa sûresinden başlayarak Kur'an Kerim'in tefsirine devam etti ve o da Yusuf sûresini tamamlayamadan vefat etti. Daha sonra Üstat Behcet el-Bitar tefsiri tamamladı ve *Menar* dergisine nispeten *Menar Tefsiri* adı verildi.

O Kur'an âyetlerini tefsir ederken âyetlerin genel manasını açıklığa kavuşturmak ve bu âyetlerin bağlantı noktalarını beyan etmek için güçlü bir irade sahibiydi ve onun için her bir âyet grubunun tefsirinin başlangıcında, bu âyetleri kendilerinden önceki âyetler grubuna veya sûrenin genel olarak bahsettiği ana konusuna mantıklı ve sıkı bir bağlantı ile bağlamaya özen göstermişti.²⁸

²⁶ Muhammed Reşid Rıza, **Menar Tefsiri** 1/16

²⁷ Avde Abdullah, Mahmud Hıdr Sellum, “*el-İtticah el-Siyasi fi Tefsiril Menar*”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2015, s.233.

²⁸ Buna verilebilecek örnek çoktur. Bakara suresindeki borç âyeti gibi ve onu genel âyetlerin anlam bütünlüğüne bağlamaya çalışması gibi. Bkz: İbn Aşur, **Menar Tefsiri** C:III s.118-119, C:IV, s.122-123, 256-257, 434-435.

Böylece Kur'an sûrelerinin nesnel birliğini veâyetleri arasındaki bağı vurgulamak için çalışmıştır.

Yüce âyetleri yorumlarken eski müfessirlerin yaklaşımından uzaklaşmayıp pek çok yerde Kur'an'ı Kur'an ile Kur'an'ı Sünnet ile Kur'an'ı Sahabe sözleriyle ve dil ile tefsir ederken izlediği yolu takip etmiştir.

Bu tefsirin özelliklerinden biri de çoğu sûrenin tefsirinin sonunda o sûreden elde ettiği en önemli faydaları özetlemeye, içerdiği hükümleri açıklamaya²⁹ ve sünnetullahı zikredip onlardan sonuç çıkarmaya çalışmasıdır.³⁰

Yine bu tefsiri farklı kılan hususlardan biri, körü körüne taklit etmemeye ve içtihat kapısını kapatmamaya dikkat etmesidir. Müslümanları ilgilendiren birçok sosyal meseleyi İslam'ın her zaman ve mekâna uygun olduğuna dair bir işaretle Müslümanlara açıklamaya çalışmasıdır. Bu yüzden tefsiri bunun için bir araç yapmıştır.³¹

Muhammed Reşid Rıza'nın tefsir yaklaşımının birçok özelliği hocası Muhammed Abduh'un yaklaşımına benzemesine rağmen bu onu birçok durumda üstadını eleştirmekten ve sözlerinin hakikatin dışında olduğunu gördüğünde ona cevap vermekten alıkoymamıştır.³² Bu, üstadın inandığına aykırı olduğunu düşündüğü herhangi bir ifadeyi tartıştığı bir yaklaşımdır. Tefsirdeki özel üslubunu korumaya ve kendi oluşturduğu metoda bağlı kalmaya çalışırdı.³³

²⁹ Üstat yaptığı iş hakkında şöyle söylemiştir: "Tefsirde yapılan en ağır işdi, daha önce bunun yapanını görmedim", Arslan Şekip, **es-Seyyid Reşid Rıza Ve Kırk Yıllık Kardeşliği**, İbn Zeydun yayıncılığı, Şam, 1356/1935, s.615.

³⁰ Reşid, a.g.e, s.558-559.

³¹ Reşid, a.g.e, s.98-318.

³² Üstadı ile günah ile kötülük arasındaki farklılığı hakkındaki münakaşasını C:IV. s.302-304'de ve aşırılık meselesinde tartışmasını C:I, s.395'de, C:II, s.139 Bkz: İbni Aşur, **Menar Tefsiri**.

³³ Fahreddin er-Razi'yi eleştirmesi, C:I, s.68, C:IV, s.61-63'de ve Ruhul Menâî sahibi olan Şihabuddin el-Alusi'yi eleştirmesi, C:I, s.91-94'de görebilirsiniz.

1.3.1.1.1 Menar tefsirinin müelliflerinin hayatı:

Üstat Muhammed Abduh:

Muhammed b. Hasan Hayrullah b. Ali et-Türkmânî, Mısır diyarının müftüsü, İslâm'da reform ve yenilenmenin büyük adamlarından biridir. Mısırın batı köylerinden olan Şenra'da doğdu. Bahire'de Nasr mahallesinde yetişti. Gençliğinde binicilik, okçuluk ve yüzme ile meşgul olmayı severdi. Tanta'da Ahmedî camiinde eğitim aldı. Sonra el-Ezher'e geçti. Mutasavvıf oldu ve araştırmalarında filozofların yolundan gitti. Eğitim vermeye başladı. Gazetelerde, özellikle editörlüğünü yaptığı (el-Vaka'i el-Mısıriyye) gazetesinde yazılar yazdı. Kırk yaşından sonra Fransızca'yı iyice öğrendi. İngilizler Mısır'ı işgal ettiğinde onlara karşı savaştı ve Urabi paşa ayaklanmasına destekçisi olarak katıldı. Soruşturma için 3 ay hapse atıldı ve 1299/1881 senesinde Şam'a sürgüne gönderildi. Sonra Paris'e gitti, onun üstadı ve arkadaşı olan Cemaleddin el-Afganî ile birlikte el-Urvetu'l-Vuska gazetesini kurdu, daha sonra Beyrut'a dönerek kitap yazmak ve eğitim vermekle meşgul oldu. Sonra Mısır'a girmesine izin verilerek 1888 senesinde vatanına geri döndü ve hâkim olarak atandı. Sonra temyiz mahkemesinde danışman oldu. Ardından 1317/ senesinde Mısır müftüsü olarak görevini aldı. İskenderiye'de vefat etti ve Kahire'de defnedildi.(1266h-1323H/1849m-1905M), Kur'an Kerim tefsiri (tamamlanmamış) ³⁴ ile birlikte başka kitapları da vardır.

Muhammed Reşid Rıza:

Muhammed Reşid Bin Ali Rıza Bin Muhammed Şemseddin Bin Muhammed Bahattin Bin Molla Ali Halife el-Kalamoni, Bağdat asıllı olup Hüseyin soyundandır. ³⁵ Dürüstlük ve dindarlıkla ünlü onurlu bir aileye mensuptur. ³⁶

Üstat Muhammed 27 Cemaziyevvel 1282 (23 Eylül 1865) de, tarihinde Kalamon köyünde doğmuştur. ³⁷

³⁴ Hayreddin Zirikî, **el-Â'lam**, Darul ilm lilmelayin 15. Baskı 2002, C:6, s.252.

³⁵ Halid Bin Fevzi Âl-i,Hamza, **Muhammed Raşid Rıza Tavdu ve İslahu Da'veti ve Da'ie**, 2.baskı 1995, Dar Ulemausselef, s:12

³⁶ Zirikî, **a.g.e**, s.126.

³⁷ Tamir Muhammed Mahmud el-mütevelli, **Menhec Eş-şeyh Muhammed Reşid Rıza fil-Âkide** 1.baskı 2004, dar macid asiri, Kahire, s.61.

Birden fazla kişi Üstadın vefat olayını ve vefatının hemen öncesinde yaptığı yolculuğunu anlatmıştır. Bunlardan biri olan Adevi der ki:

“ 22 Ağustos 1935'e tekabül eden 1354 yılı Cemaziyelevvel ayının 23'ünde Perşembe günü Üstat Süveys'te Prens Suud bin Abdülaziz ile Arap ulusunu ilgilendiren meseleleri, özellikle Filistin meselesi hakkında konuşmaya gitti. Arkadaşı dinlenmek için ara vermeyi teklif etti. Fakat o eve gitmek dışında bir şey istemedi. Varamadan arabada sarsıntı nedeniyle başı döndü ve kustu. Sonra Kur'an okumaya devam etti, sonra arabaya sırtüstü yaslandı ve yetmiş yaşında, öğleden sonra saat on ikide ruhunu teslim etti. Mucâvirin mezarlığında, Muhammed Abduh'un yanındaki türbeye defnedildi. ”

Yazar üstadın son işinin "Ey rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat.” ayetinin tefsir etmek olduğunu belirtmiştir.³⁸

1.3.2 Tahir ve Tenvir Tefsirini ve Müellifini Tanıtmak

1.3.2.1 Tahrir ve tenvir tefsiri:

Âlimler, yazı veya araştırmaları hakkında bir mukaddime ile eserlerini telif etme metodunu uygulamışlardır. Bu, okuyucunun kitap hakkında bir fikir edinebilmesi içindir. Çünkü bu mukaddime yazarın yazı üslubunu ve metodunu açıklayan bir anahtar mesabesindedir. Tahir bin Aşur da tefsirine bu şekilde bir giriş sunmuştur. **Tahrir ve Tenvir** olarak bilinen tefsirinin asıl adı ise: **Tahrirul Mânâ Es-Sedid ve Tenvirul Aklil Cedid Min Tefsiril Kitabil Mecid'**dir.³⁹

Kitabın mukaddimesinde neden bu tefsiri yazdığını ve bu yolculuğundaki metodunu açıkladı. Metodu ise mutekaddimin kelimasını takip etmek ve ona bağlı kalmak. Çünkü bu yolu terk etmenin Kur'an'ın hükümlerini terk etmek ve i'caz' ı iptal etmek olduğunu

³⁸ Yûsuf 12/101. Bkz: Dr. Ahmed el-Adevi, **Reşid Rıza** s.281-283.

³⁹ Üstatın tefsirinin isminin değiştirilmesinin sebebi iki şeyden olabilir:

- Özetlemek: uzun zamandan beri Âlimler arasında bilinen isimlerin kısaltma yönteminden dolayı olabilir.
- " Tenviru'l Aklil Cedid " cümlesinde bulunan sıkıntılı ifadeden olabilir, Allah en doğrusunu bilir.

belirtmiştir. Bu yüzden Kur'an'ın daha önceki tefsirlerde görmediği faydaları göstermeye, müfessirlerin tefsirleri hakkında onların lehine bazen aleyhine hüküm vermeye karar verdiğini beyan etmiştir. Zira devamlı aynı açıklamalar üzerinde kalmayı tercih etmek sonu olmayan Kur'an'ın bereketine mâni olmaktır.

“Eskilerin sözü hakkında insanların şu iki adamdan biri gibi olduklarını gördüm: Biri, eskilerin bina ettiği düzende kalakalmış, diğeri ise üzerinden asırlar geçmiş maziye baltasını alıp yıkmaya koyulmuş bir kimse gibi. Her iki durumunda zararı büyüktür. Kanadı kırık başka bir tayfa ise yarayı şu şekilde iyileştirmek istiyor; “Eskilerin bina ettiğini esas alırız, onu güzelleştirir ve üzerine kat atarız onu yıkmaktan ve yok etmekten korkarız. Şunu da bilmeliyiz ki faziletlerini küçümsemenin nimete küfür etmek ve selefının ayrıcalıklarını inkâr etmek bir ümmetin övgüye değer özelliklerinden değildir.” demiştir.⁴⁰

Sonra yazdığı tefsirin diğer tefsirlerden farkını şu şekilde açıklamıştır: “Allah'ın kitabının manalarını idrak etme gücü bahşettiğini ve müfessirlerin zikretmedikleri ilmî meseleleri dile getirebilmeyi bana nasip ettiğini anladım. Özellikle bir âyet hakkında elimde bulunan tefsirlerde bulamadığım anlamlar çıkarabildim. Aynı zamanda bunu bir benim yaptığımı da iddia etmiyorum. Çünkü nice yaptığın konuşma vardır ki muhakkak o konuşmayı senden daha önce yapan olmuştur. Ve yine nice ortaya çıkarttığın anlayış vardır ki senden önce o düşünceye ve anlayışa varanlar olmuştur.”⁴¹

Aynı zamanda bu tefsirin en önemli özelliği de tefsirin giriş bölümüdür.⁴² “Burada araştırmacıya tefsirde yardımcı olacak ve onu başka kitaplara müracaat etmeye mecbur bırakmayacak tanımlar sunarak başlıyorum.” demiştir.⁴³

Onun tefsir yöntemi sureden birkaç âyeti zikredip uygun bir olayı anlatmak suretiyle tefsiri sürdürmek sonra dil ve belagâtına işaret etmek daha sonra da genel bir tefsir yapmaktır. Devamında kıraat ve fıkıh ile alakalı hükümleri dile getirip okuyucuya surede geçenleri ayrıntılı şekilde sunar, âyetlerin uyumundan bahseder. Böylelikle

⁴⁰ Muhammed et-Tahir Bin Aşur, (Tahkik: Muhammed et-Tahir el-Misavi), Mukaddimat **Tahrir ve Tenvir Tefsiri**, Kuvalalambur, Tecdid yayıncılık, C:I, s.6. 1427/2006.

⁴¹ İbn Aşur, a.g.e, s.7.

⁴² Üstat giriş bölümleri açıklamakla fazladan uğraşmıştır, Bkz: **Tahrir ve Tenvir**, C:I, 10-101.

⁴³ İbn Aşur, a.g.e, s.9.

tefsir okuyacak kişiye sadece kelime anlamlarının beyanını yapmakla sınırlı kalmamak için surenin bütün esrarını beyan eder.⁴⁴

Son olarak kitabını şu sözüyle özetlemektedir: “O kitapta hem tefsirlerin en güzelini ve de daha iyisini içinde barındırır.”⁴⁵ Tefsiri yazma süresine gelince yaklaşık kırk sene sürmüştür, H.1341'de yazmaya başlamış ve H.1380 senesinde Recep Ayında bitirmiştir. Sonra ez-Zeytune dergisinde sohbet şeklinde yayımlanmış ve birkaç kere basılmıştır.⁴⁶

1.3.2.2 Müfessir İbn Âşûr'un hayatı:

O Muhammed et-Tahir es-Sani Bin Eş-üstât Muhammed Bin Muhammed el-Evvel Bin eş-Şazili Bin Abdulkadir Muhammed Bin Aşur eş-Şerif el-Endelusi et-Tunusî'dir.⁴⁷

Muhammed et-Tahir Bin Aşur H.1296 senesi Cemaziyelevvel ayına tekabül eden M.1879 senesi eylül ayında annesinin dedesi Muhammed el-Aziz Bouattur'un sarayında Mürsî semtinde doğmuştur.

İmam İbn Aşur ilimle meşgul olarak yetiştirildi. Altı yaşına gelince evinde Kur'an'ı Kerim'i öğrenmeye başladı, sonra bazı ilmî metinlerle birlikte Kur'an'ı Kerim'i ezberledi sonra gücü yettiği kadarı ile Fransızca'yı öğrendi ve M.1893 senesinde Büyük Zeytune Üniversitesine girdi.⁴⁸

Muhammed et-Tahir Bin Aşur 94 yaşında Tunus başkenti yakınında olan el-Mirsa mahallesinde Pazar günü Recep'in 13'ü H.1394 senesine tekabül eden Ağustos ayı M.1973 senesinde vefat etti. Ez-Zellac mezarlığında toprağa verilmiştir.⁴⁹

⁴⁴ İbn Aşur, a.g.e, s.8.

⁴⁵ İbn Aşur, a.g.e, s.8.

⁴⁶ Ömer Muhammed Absu, “Şahsiyetu'l İmam Muhammed Tahir Bin Aşur fi şîir el-İslami el-Muasır H.1296-1393 / M.1879-1973” Rabitatu Udebauşşam Sitesi, <https://124.im/GL3XM>, 26/8/2014.

⁴⁷ Heya Samir el-miftah el-Ali, eş-üstât Muhammed et-Tahir Bin Aşur ve Menhecuhu fi Tefsirihi **Tahrir ve Tenvir**, Devha, Sakafa yayıncılığı, 1996.

⁴⁸ İbn el-Huca, Muhammed el-Habib, **Hidayet Dergisi**, Sayı:34, s.11.

⁴⁹ Bkz: Ayad Halit el-Taba'a , “Tahir Bin Aşur, Allame, Tefsir ve Tefsir Usulu, Fıkah ve Fıkah Usulu Âlimi”, **Silsilet Ulema ve Mütefekkirun Muasirun Lamhatu Min Hayatihim Ve Tarifu Bi Müellefatihim** s.87.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1 Red İle Kabul Arasındaki İsrâiliyat Rivayetleri

2.1.1 İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapmayı Caiz Gören Ve Yasaklayanların Delilleri

İlim ehlinin birinde cevazına diğesinde yasak olduğuna hükmedilen, ilim ehline ait iki görüş arasında karşılaştırma yapmak için ihtilafın çıkış noktasını, sebebini ve ihtilafa iten durumu gözden geçirmek bu anlaşmazlığı görselleştirmemize ve anlamamıza yardımcı olacak her şeyi onun içinde aramak gerekir. Çünkü ihtilafın tetkiki ve caiz olup olmadığının belirlenmesinin yanı sıra bu ayrılığın nedenlerini bilmek, bu konuda izlenilen metodun anlaşılmasına ve doğru olan görüşün çıkarılmasına yardımcı olur.

İsrâiliyat rivayetlerinin hükmündeki ihtilaf konusu, evet veya hayır, olabilir veya olmayabilir dediğimiz genel meseleler gibi bir mesele olmadığı için Hadis konusu gibi görüş bildirirken dikkatli bir değerlendirme icap eden hüküm verirken teenni gerektiren çetrefilli konulardan biridir. Zira el-Bikâi (ö.885/1480) İsrâiliyat rivayetlerinin delil getirme açısından değil de kısımları açısından hadisle mutabık olduğunu açıklamaya çalışmıştır.⁵⁰ Bunun nedeni ise bütün âlimlerin sözlerine bakmadan değerlendirmenin zorluğundan kaynaklanır.

Âyetlere, hadislere, Sahabe ve onlara uyanların sözlerine bakıldığında, İsrâiliyat rivayetlerle delil getirme konusunda caizliği gösteren deliller olduğunu görüyoruz. Bu deliller Kur'an ve sünnette de gelmiştir, ayrıca sahabe ve tabiinden - Allah hepsinden razı olsun - bu delillerle amel ettikleri de nakledilmiştir.

Bazı deliller vardır ki yine Kur'an ve sünnette gelmiş olup zahiren Ehl-i kitaptan bir şey almanın caiz olmadığını gösterir, ayrıca bazı sahabeler ise Ehl-i kitaptan bir şey almayı yasaklamıştır. Bu yasaklamanın bazen genel bazen de kısıtlı olduğu nakledilmiştir.

⁵⁰ Bkz: Burhaneddin el-Bikâi, **el-Akvalul Kavime Fi Hükmi Nakil Anil Kutubil Kadime**, Tahkik: Muhammed Mursi el-Hulî, 1. baskı 1980, Dar Mecellet Ma'hed el-Mahtutat el-Arabiyye. S.33.

Bu delilleri daha yakından incelediğimizde, caizlik veya haramlık ifade etmeyen başka delillerin de bulunduğunu, genel anlamlarının doğru olabileceğini, ancak Kur'an ve sünnetten başka hiçbir dayanağının olmadığını ve âlimlerin ilgi odağı olduğunu, alıp kaydettiklerini ve ihmal etmediklerini görüyoruz.

Bu delilleri iyi anlamak için onları araştırmalı ve farklılığın sebebini bulmaya çalışmalıyız. Bunu ancak âlimlerin sözlerine bakarak derinlemesine inceleyerek yaklaşımlarını netleştirerek bir kanıta dayanarak doğru görüşü doğru olmayan görüşten ayırt ederek kimseyi yargılamadan ve yermeden yapabiliriz.

2.1.1.1 İsrâiliyat rivayetler ile çıkarım yapmanın caiz olduğunu gösteren deliller ve çıkarım mahalleri:

2.1.1.1.1 Kur'an'dan delil:

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: De ki: “Doğru söylüyorsanız Tevrat’ı getirip okuyun!”⁵¹

Âlusî (ö.1298/1881) demiştir ki: "Genel olarak ona -yani Tevrat'a- atıfta bulunulmasının caiz olduğuna dair delil; Yüce Allah'ın şu âyetidir: De ki: “Doğru söylüyorsanız Tevrat’ı getirip okuyun!” Ehl-i kitapdan iman eden Abdullah bin Selam ve Ka'b el-Ahbar gibileri ondan haberler naklederlerdi. Büyük İslam âlimlerinin hiçbiri de bunu nakletmeyi veya duymayı inkâr etmemiştir. Sonra dedi ki: “Birçok âlim, Yahudileri Allah Resulünün peygamberliğini ispat etmek maksadıyla sıkıştırdılar ve onlara karşı delil getirerek atıfta bulunmuşlardır.”⁵²

Âlusî'nin İsrâiliyat rivayetler hakkındaki yaklaşımını birden fazla yerde açıklayıp negatif bir yaklaşım olmasına rağmen⁵³ bu âyette İsrâiliyat rivayetlere atıfta bulunmanın caiz olduğunu beyan etmiş olup bunun nedenini de yahudileri zorlamak

⁵¹ Âl-i İmrân 3/93.

⁵² Şihabeddin Mahmud bin el-Huseyni Alusi, (Tahkik: Ali AbdulBari Atiyye), **Ruhul Me'ânî Fi Tefsiril Kur'ânî el-Azîm Ve Sebil Mesani**, C:XX, s.85, Darul Kutubil İlmiyye, Beyrut, H.1415.

⁵³ Zehebi, Alusi'nin el-Meani tefsiri hakkında” İsrâiliyatı en katı eleştiren ve tefsirlerine bu rivayetlerini koyan kişilere kusurlu davranılan bir kitaptır.” Bkz: **el- İsrâiliyat Fit Tefsir ve el-Hadis**, s.136.

veya onlara karşı bir delil koyabilmek için olduğunu açıklamıştır. Âlimlerin ihtilaf mahallerini ve âlimlerin tutumunu detaylı olarak izah edilecektir.⁵⁴

Ayetteki muhatap Allah Resulü Muhammed'dir (s.a.s.) Ve bu hitap onun için bir emirdir, yani Onlara de ki: Tevrat'ı senin önüne getirip yanında okusunlar!

Âlimler özellikle de üsulcüler emir kipi ile ilintili önemli bir mesele olduğunu beyan ettiler ve sordular: Kur'an'ı Kerim'de emir kipi gelirse vücubiyete mi hükmedilir yoksa mübahlığa mı?

Cumhuru ulemanın ittifak ettiği bu meselenin vücubiyetidir. Şenkîfî (ö.1393/1973) Nûr sûresinin şu âyetini tefsir ederken: "Onun emrine aykırı davrananlar başlarına..."⁵⁵ Dedi ki: Bu yüce âyet, üsulcüler tarafından, karinelere soyutlanmış bir meselenin vacip olmasını gerektirdiği sonucunu çıkarmışlardır.⁵⁶

İster vacip, ister de caiz dersek Tevrat ile kanıtlamanın sadece mütalaa değil de Yahudilere karşı delil getirme ve azarlama maksadıyla bir takım koşul ve kısıtlamalarla zikredilen delillere dayanarak caiz olduğu açıktır.

2.1.1.1.2 Delilin tartışılması:

Bu âyette Tevrat'a atıfta bulunarak bu rivayetlerle Kur'an'ı tefsir etmenin caiz olduğunu değil, Yahudilerin peygamberler hakkındaki yalanlarını ve iftiralarını ortaya çıkarmak maksadıyla caiz olduğu ifadesine yer verilmiştir. Bunun sebebi de şu şekildedir: Yahudiler, deve eti de dâhil olmak üzere bazı yiyeceklerin kendilerine haram olduğunu iddia edip "Ya'kûb bunu kendisine haram kıldı ve bu yasak Tevrat'ta da bulunur" diye söylediklerinde; Allah Teâlâ onların yalanını ortaya çıkarmak isteyerek Resûlüne onlara bu meseleyi sormasını emretti. el-Vasîtte "Ey Muhammed bu konu hakkında seninle tartışılırsa onlara meydan okumak kabilinden de ki: Tevrat'ı getirin ve kimin doğru ve yalancı olduğunun ortaya çıkması için onu okuyun" O halde bu ayeti delil olarak göstermek ihtilaf edilen noktadan uzaktır.

⁵⁴ Bkz: Alusi, a.g.e, s.34.

⁵⁵ Nûr 24/63.

⁵⁶ Muhammed el-Emin bin Muhtar eş-Şankiti, **Tefsiru Adva'il Beyan** C:V, s.559. Darul-fikri ve Neşri ve Tevzi, Beyrut, 1415/1995.

2.1.1.2 Sünnet'ten delil:

Buhari Sahihinde, Abdullah İbn Amr İbn Âs rivayet edildiğine göre, Nebi (s.a.s.) şöyle buyurdu: «Benim tarafımdan bir âyet bile olsa insanlara ulaştırınız. İsrâil oğullarından da haber verebilirsiniz. Bunda bir sakınca yoktur. Kim bile bile bana yalan isnat ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın.»⁵⁷

Allah'ın peygamberine emri hakkında vacip mi, müstehap mı olduğundan bahsettik. Burada başka bir mesele daha var o da; peygamberin müminlere emri vacip mi? yoksa müstehap mı?

Denildi ki: “Herhangi iki kavilden birinin tercih edilmesi müsavidir, yani sonuç tektir ve bu da İsrâil oğullarından haber vermenin cevazıdır. Ve Allah Resulünün (s.a.s.) müminlere hitabı aynı hükmü alır. Çünkü Kur'an ve Sünnet her ikisi de aynı hükümdür. Öyleyse emir ya vacip ya da müstehaptır.

Burada Allah Resulünün şu sözünde durabiliriz: "Bunda bir sakınca yoktur" yani: bunu yaptığınızda size günah yoktur.

İbnu'l Esir (ö.630/1233) şöyle demiştir: Sıkıntı (الحرَج) aslında darlık anlamında olup haram ve günah terimleri için kullanılır ve denildi ki: (الحرَج) , sıkıntıların en darıdır. Dolayısıyla manası şöyle olur: Onlardan işittiklerinizden haber vermenizde size bir sakınca ve günah yoktur.⁵⁸

Yine denildi ki: (الحرَج); vera' (takva) da haram ve şüpheli şeylerden sakınmak demektir.⁵⁹ Bu kelime başka bir hadiste de geçmiştir. Allah Resûlüne kurban bayramı hutbesinde, hac ibadetlerini öne alma veya sona bırakma hakkında soru sorulurdu ve O'da (s.a.s.) şöyle cevap verirdi: "Yap, bir sakınca yoktur." Yani (الحرَج) yani senin üzerine bir günah ve fidye yoktur. Çünkü asıl olan caiz olmamasıdır. Allah Resûlü ondan sakıncayı kaldırmıştır.⁶⁰

⁵⁷ Muhammed bin İsmail el-Buhari, **Sahih-i Buhari**, (Tahkik: Muhammed Zuheyr bin Nasır), İsrâiloğulları Haberleri Babı, C:IV, No:3461, s.170, daru tavgu necat, h.1422.

⁵⁸ Muhammed bin Mukerrem İbn Manzur, **Lisanü'l-Arab**, C:II, s.233, 4.bs. Daru Sadir, Beyrut, h.1414.

⁵⁹ İbrahim el-Harbi, **Garibu'l-Hadis**, C:I, s.241.

⁶⁰ el-Buhari, a.g.e, s.175, Hac kitabı, No:1736-1737.

İbn Hacer (ö.852/1448) şöyle demiştir: Onlardan haber vermeniz size bir sakınca yoktur ⁶¹, yani: Onlardan naklettiğiniz hadislerde size mahzur yoktur.

Bu hadiste görüldüğü gibi (ولا حرج) “sakınca yoktur” hususunda benzerlik vardır. Bunu da âlimler birkaç yerde ispat etmişlerdir. İbn Hacer dedi ki: Bu konudaki yasak, şer'i hükümler sabitleşmeden önceydi. ⁶²

Bu işin bu şekilde olmasının; Allah Resûlünün Ashabının fitneye düşmesinden korktuğu içindir. Daha sonra Allah Resûlünün Ashabı bu ruhsatı çok sınırlı bir şekilde uygulamışlardır. Şöyle ki: Ehl-i kitaptan çok az haber veriyorlardı ve sadece güvenilir olanlarından haber verirlerdi. Çünkü haber verdiklerinin çoğu Ehl-i kitaptan müslüman olan kimselerdendi. ⁶³ Bu âlimlerimizin izlediği metottur. Onlar sadece sıhhatinin doğruluğu bildirilenleri nakletmişlerdir.

İmam Malik (ö.179/796) dedi ki: “İstenen şey; onlardan - yani İsrâil oğulları – yalan olduğu bilinen şey değil, güzel olan şeyden haber vermeleridir”. ⁶⁴

Kitap ve Sünnet ile çelişen yalan İsrâiliyat rivayetlerinin aktarılmaması da Müslümanların İsrâiliyat rivayetleri aktarırken dikkate almaları gereken kısıtlamadır. O kısıtlamada esneklik vardır. Bu da "Haber verin!" emridir. Ve ister tarih ister tefsir veya herhangi başka bir yerde olsun genel bir emirdir.

2.1.1.2.1 Delilin tartışılması:

Bu hadisin genelini anlamak için âlimler iki kısma ayrıldılar:

1. Haber verme emri, tefsirde veya başka herhangi bir şeyde olsun geneldir ve sınırlandırılması kanıt gerektirir. İbn Cerir, İbn Kesir ve diğerleri gibi, önceki müfessirlerin genelinin görüşü buydu.

2. Haber verme emri tefsir etme emri gibi değildir. Bu iki konu arasındaki fark bellidir. Bu Âlusi ve Şevkani gibi ve diğer birçok âlimin görüşüdür.

⁶¹ Ahmed bin Hacer el-Askalani,(Tahkik: Muhammed Fuad AbdulBaki), **Şerhu Sahihul Buhari Fethu'l-Bari** el-Hadisü'l Enbiya kitabı, C:VI, s.498, Dar'ul Ma'rife, Beyrut,1379.

⁶² Askalani, a.g.e, s.320.

⁶³ Abdullah bin Yusuf el-Cedi, **el-Mükaddimat el-Esasiyye Fi-Ulumi'l Kur'an**, Merkezü'l-Bahus el-İslamiyye, İngiltere, s.347.

⁶⁴ Askalani, a.g.e, s.575.

Eğer birinci görüşten gidilirse sorun ortadan kalkar, İsrâiliyat rivayetlerin sahih olduğu üzere hamlolunur. Ama ikinci görüş de kuvvetli delillerinden dolayı inkâr edilmez. Müfessirlerin çoğu birinci görüşe meyilli olduğu için ki bu görüş delillerinden dolayı ağır basar. Öyleyse bu, aralarındaki tercihe nispetle en doğrusudur.

2.1.1.3 İsrâiliyat rivayetler ile çıkarım yapmanın caiz olmadığını gösteren deliller:

2.1.1.3.1 Kur'an'dan delil:

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Elleriyle kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için “Bu Allah’ın katındandır” diyenlere yazıklar olsun.”⁶⁵

İbn Kesir (ö.774/1373) şöyle demiştir: (وَيْلٌ) Yazıklar; helak ve yıkılmak anlamına gelir.⁶⁶

Helak ile tehdit ancak çok büyük bir şeyden ötürü olur. Allah Teâlâ âyette geçtiği gibi kendi kitabını tahrif edip sonra tahrif edilen kitabı ona nispet ederek “Bu Allah katındandır.” demelerini büyük suç olarak beyan etmiştir. Bu da Ehl-i kitabın kitabını tahrif edip onu değiştirdiğine Allah’ın şهادetidir. Kitabı elleriyle yazanlar Ehl-i kitap’tır, İbn Abbas’ın da dediği gibi: Onlar Yahudi hahamlardır. Said b. Katade ise onların Yahudi olduklarını söylemiştir.⁶⁷ O halde onların tahrif edilmiş kaynaklarına nasıl güvenip bu rivayetler Kur'an tefsiri haline getirilir? Tefsir kitaplarına ne diye koyulur?

Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: “Sizler Ehl-i kitaba herhangi bir şeyi nasıl soruyorsunuz? Hâlbuki Resulullah’a (s.a.s.) indirilmiş olan kitabınız, kitapların en yenisidir. Sizler onu halis olarak ve (içine başka hiçbir şey) karışmamış olduğu hâlde okumaktasınız. (Bu kitap) Ehl-i kitabın Allah’ın kitabını tebdil edip, değiştirdiklerini sizlere söylemiştir.”⁶⁸

⁶⁵ el-Bakara 2/79.

⁶⁶ İsmail bin Ömer İbn Kesir,(Tahkik: Sami Muhammed Selamet), **İbn Kesir Tefsiri**, C:I, s.311. Darul-Taybe, 1999.

⁶⁷ İbn Kesir, a.g.e, s.12.

⁶⁸ el-Buhari, a.g.e, Şirk Ehline Şahitlik Sorulmaz Babı, s.181, h: 2685.

Dr. Sabır Tuaima, Allah'ın Ehl-i kitabın kınadığı en önemli nitelikleri şöyle sıralamıştır:

- 1) Tahrif ve Değiştirmek
- 2) Kastedilmeyen Unutkanlık
- 3) Kasıtlı İhmal ve Gizleme
- 4) Hakkı Batıl ile Kapatmak.⁶⁹

Kur'an'da zikredilen bu nitelikler, önceki ve sonrakilerin ittifakıyla kabul edilmiş ve hiç kimse bu sıfatların varolduğunu onaylamaktan kaçınmamıştır.

İbn Kesir şöyle söylemiştir: "Konuştukları tahrife, değişmeye, çeşitliliğe ve yorumlanmaya uğradığından dolayı çoğunun yalan ve iftira olduğu bilinmeli, bununla birlikte söyledikleri içinde doğru olanlar ve bunlardan çıkarılan faydalı şeyler de pek azdır."⁷⁰

2.1.1.3.2 Delilin tartışılması:

Ehl-i kitabın kitapları içerisindekiler iki kısma ayrılır:

Birincisi: Tevrat'ta ve İncil'de kesin tahrife uğrayan kısımdır. Bunu tespit etmenin yolu bir kaç şey ile olur; ya Kur'an ve Sünnete muhalefetinden, ya da peygamberlere iftira atmasından veya akla muhalefetinden bilinir. Şüphesiz ki bu kısmı ret veya cevap vermek haricinde onu aktararak istifadeye sunmak caiz değildir.

İkincisi: Kitaplarında tahrife uğradığı kesinleşmeyen kısımdır, işte istenen budur, İsrail oğullarına sorup onlardan haber vermenin caizliğini gösteren deliller bu kısım için geçerli olur.

Bize göre bu delil, İsrâiliyat rivayetlerden istifade etmenin ve onlarla delil getirmenin kabul edilemezliğine karşı bir yasak içermeyip Ehl-i kitabın kitaplarındakilerin çoğunu tahrif ettiklerine dair bir açıklamada bulunur. Bu da aradığımız şey değildir, aradığımız

⁶⁹ Sabır Tuyama, **el-Esfarul Mukaddese Kable'l İslam**, Dar Âlemi'l kutup, 1985, s.18.

⁷⁰ İbn Kesir, a.g.e, s.329.

şey Kur'an'ı Kerim'i sahih İsrâiliyat rivayetlerle tefsir etmenin caizliğinin olup olmamasıdır.

2.1.1.3.3 Sünnet'ten delil:

Câbir Bin Abdullah dedi ki: Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ehl-i kitaptan herhangi bir şey sormayın. Onlar kendileri sapmışken size doğru yolu gösteremezler.”⁷¹

Sor-ma-yın: ma kipi; yüksek makamdan eylemden vazgeçme isteğini belirten emir kipidir⁷², denildi ki: Hem mecburiyet hem de yüksek makamdan emir kipidir.⁷³

Ma kipi, çeşitli anlamlara gelmekte, onlardan bazıları: Tahrim, kerahet, rehberlik, ya da sonucu belirtme⁷⁴, bu hadiste ise rehberlik anlamına gelmiştir.

Bilinen şu ki: Allah Resûlü (s.a.s.) bizi her hayra yönlendirir ve her şerden sakındırır eğer Ehl-i kitab'a bir şey sormak hayırlı olsaydı bize Allah Resûlü bunu açıklardı. Bazı âlimler, İsrâiliyat rivayetleri akaid, ahkâm ve kıssalar açısından ayırt etme yoluna gitmiştir. Allah Rasûlü yukarıdaki hadiste “Şeyi” yani “Herhangi bir şeyi” zikretti sonra bunun sebebinin açıkladı. Onlar Allah'ın kitabını tahrif ederek nasıl da kendilerinin hak ve hidayet yolundan saptırdılar. Buradaki çıkarım noktası Müslümanların açık şekilde yasaklanmasıdır.

Yine aynı şekilde yüce Allah'ın bu ümmeti peygamberine vahyettikleri ile zenginleştirmesi, Yahûdilere göre hakkın batıldan ayırt edilmemesidir.

Ayrıca Allah Teâlâ bu ümmeti Yahûdilerdeki hakkı batılından bilinmeyen ile değil, peygamberine hak olarak vahyettikleriyle yetmiştir.⁷⁵

⁷¹ Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, **İmam Ahmed'in Müsnedi**, Müessesetü'l-Risale C:XXII, s.468, No:14631, h.1421/m.2001.

⁷² Baha el-Din el-Subuki, **Ârusul Afrâh fi Şuruhul Talhis**, 2/324, bkz: Muhammed el-Hudari, **Usul el-Fıkh**, Mektebetü'l-Taciriyyet'ül Kübra, 6.bs. 1969, s.199.

⁷³ Dr. Ahmed Matlup, **Mucem el-Mustalahat el-Belagiyye ve Tadavuruha**, ed- Daru el- Arbiyye li'l-Mevsuat, C:III, s.344, 2006, bkz: Abdülaziz Atik, **İlmü'l Mânî**, Dar el-Nahda el-Arabiyye litti-Baati ven-Neşri vet-Tevzi, 2009, s.90.

⁷⁴ Bu anlamları **Gazalî el-Mustasfa** adlı kitabında zikretmiştir C:I, s.419./Muhammed bin Gazali et-Tusi, (Tahkik: Muhammed Abdusselam Abduşşafi), **el-Mustasfa Min Ulumil Usul**, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1993.

⁷⁵ Bkz: el-Cedi, a.g.e, s.345.

2.1.1.3.4 Delilin tartışılması:

İki âlim topluluğu Ehl-i Kitab'a ister inanç, ister hükümler, ister hikâyeler vs. olsun hidayeti talep etme niyetiyle onlara sormanın kesinlikle caiz olmadığı hakkında ihtilafa düşmemişlerdir. Tefsir âlimleri ise daha önce belirttiğimiz gibi hidayeti talep etme maksadıyla değil, hakkın beyanı ve delilin geçerliliği için tefsirlerinde İsrâiliyatı zikrederler, dolayısıyla tefsir kitaplarına İsrâiliyat rivayetlerinin sokulmasının caiz olmamasına dair bir delil yoktur.

2.1.1.4 İsrâiliyat rivayetler ile çıkarım yapma konusunda hüküm vermeyen deliller:

Önceki iki bölümde İsrâiliyat rivayetlerden yararlanmanın caiz olduğuna ve caiz olmadığına dair delillerden bahsetmiştik. Bu iki duruma işaret etmeyen ve o rivayetlerden istifade etme konusunda hüküm verilmeyen deliller vardır. Bu; Allah Resûlü (s.a.s.) ve âlimlerimizin açıkladığı bir illet olan hakkın yalanlanması ve yalanın tasdikidir. Yani bu durum problemlidir. Zira iki durumdan hangisinin doğru veya yanlış olduğunun kendisi aracılığıyla bilinebileceği bir kural yoktur. Kur'ân'da veya sünnette onu destekleyen bir hüküm olmadığı gibi ona karşı çıkan bir hüküm de yoktur. Bu nedenle ilim ehline göre üçüncü bir görüş daha ortaya çıktı. Bu da "Hakkında hüküm verilmeyen veya susulan rivayetler"dir. Buna işaret eden delil Sünnette zikredildi: Ebu Hureyre'den dedi ki: Ehl-i kitap (Yahûdiler) Tevrat'ı İbranice metni ile okurlar ve onu Arap diliyle Müslümanlara tefsir ederlerdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) sahabilerine şöyle buyurdu: "Ehl-i kitabın sözlerini tasdik etmeyiniz, tekzip etmeyiniz. Ancak şöyle deyin: 'Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kûb ve Esbat'a indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlere Rableri tarafından diğer Nebilere verilenlere, onlardan hiçbirisi arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk' deyin."^{76 77}

İbn Hacer şöyle demiştir: "Bu hadisten problemlili konulara dalmaktan çekinmek, bu hususlarda zan ile kesin karara varmaktan kaçınmak sonucu çıkar."⁷⁸

⁷⁶ el-Bakara 2/136.

⁷⁷ el-Buhari, a.g.e, s.181, No:4485, bkznz: **Sahihu'l Camî** No:7346.

⁷⁸ Askalani, a.g.e, s.209.

Âlimler, rivayetleri hangi şartlarla kabul ettikleri konusunda ihtilafa düştükleri için bu kısmın kabulü ve reddi hususunda da fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Bazı âlimler rivayetin kabulü için Kur'an ve Sünnet'te yazılana uygunluğu şart koşturmuştur.

Dr. Remzi Ne'na'e şöyle demiştir: Özetle, İsrâiliyat rivayetlerinin hükmü, Sünnetin ve sahabenin söz ve fiillerinin açıklığa kavuşturduğu sınırlı bir daire içinde olması kaydıyla caizdir. Yani İsrâiliyat rivayetlerinin her rivayeti, eğer şeriat onu tasdik ediyorsa mutlaka kabul edilir, eğer yalanlıyorsa kesin olarak reddedilir. Eğer ki Şeriat buna tasdik etmekte ve yalanlamakta susarsa biz de susarız, ne inanırız ne de yalanlarız.⁷⁹

Bazı âlimler de bu rivayetleri kabul etmede akli terazi olarak kullanıp, aklın kabul ettiğini kabul etmiş, akla aykırı olanı ise inkâr etmiştir. Nitekim bu mesele ancak başka bir esasa istinaden kabul edilebilir, zira insanların akılları bir değildir. Bir aklın kabul ettiğini başka birisi kabul etmeyebilir.

Taberî bu şartı şu şekilde açıklamıştır: “Allahu Teâlâ İblisi cennetten kovup çıkardıktan sonra Âdem'le konuşmak için cennete girebilmesinin sebebine gelince, İbn Abbas ve Vehb İbn Münebbih'ten rivayet edilenlere göre akıl sahibi olan kimsenin bunu reddetme nedeni yoktur. Çünkü aklın reddedemeyeceği bir söz olup ve haberin tasdik edilmesi zorunluluğu olmayan bir durumdur. Bu mesele, olabilecek meselelerdendir.”⁸⁰

Âlimler bu kısım için (hakkında hüküm verilmeyen rivayetler) bazı örnekler vermişlerdir, örneğin: Âdem'in (a.s.) boyu, Ashabı Kehf'in isimleri, köpeklerinin rengi, Nuh'un (a.s.) gemisinin büyüklüğü gibi daha başka birçok örnek...⁸¹

Sahabelerin de bu kısımdan bahsettikleri lakin üzerine yorum yapmadıkları bildirildi. Abdurrahman Bin Hatib'in naklettiği hadis bu rivayetlerdendir. Diyor ki: Ka'bu'l Ahbar mescitte sohbet ederken onun yanına gelip oturduk, o sırada Ömer de geldi ve bir köşede oturdu, Ömer Ka'b'ı çağırarak: “Ey Ka'b! Bizi korkut ” dedi, Bunun üzerine Ka'b: “Nefsim iki elinde olana yemin ederim ki, kıyamet günü ateş öyle bir Şehîk (nefes alma sesi) ve Zefîr (nefes verme sesi) ile yaklaşır ki, öyle bir kaynayıp coşması

⁷⁹ Ramzi Ne'na', “İsrâiliyat”, s.97.

⁸⁰ Muhammed bin Cerir et-Taberî, **Taberî tefsiri**, el-Bakara 1/36.

⁸¹ Bkz: İbn Kesir, a.g.e, s.10

vardır ki diz kapakları üzerine düşmeyecek mukarreb bir melek ve seçkin bir peygamber yoktur. Her bir peygamber, sâdık ve şehid olan her kimse diyecek ki: Allah'ım bugün nefsimden başka hiçbir şey istemiyorum⁸², Ey Hattab'ın oğlu, eğer kıyamet günü yetmiş peygamberin ameliyle bile gidecek olsan, kurtuluşa ereceğini düşünmüyorum." dedi, Bunun üzerine Ömer : “ Bu pek şiddetli bir andır ” dedi.⁸³

Bu hadisin ne Kur'an'dan ne de Sünnet'ten bir dayanağı var. Fakat onun genel olarak mânâsına baktığımızda sahih olduğunu görürüz, hatta bazı cümlelerinin Kur'an ve Sünnet'ten dayanağı olduğunu da bulabiliriz; mesela Allah Teâlâ'nın şu sözü: “Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.”⁸⁴

Burada Allah Teâlâ Cehennem'in sıfatlarından شهيق¹ (şiddetli ses çıkması) zikretmiştir. İbn Abbas (ö.68/678) dedi ki: “Şehik” kâfirlerin cehenneme atılacağı zaman cehennemden gelen korkunç sestir. Cehennem, katırın arpa için kışırken çıkardığı ses gibi bir ses çıkartır. Sonra korkmayan kimse kalmayacak şekilde bağırmaya devam eder.⁸⁵

İbn Âşûr dedi ki: “Şehîk: Göğüsten gelen soluma olup ağlamaktan ve benzeri şeylerden dolayı nefesi evirip çevirmektir, cehennem'in alevlenmesine “Cehennem'in Şehîkî” isminin verilmesi ondan korkutmak içindir; çünkü Allah'ın “Onun kaynarken çıkardığı...” sözünün gereği çıkan ses cehennem'in sesidir.”⁸⁶

Nitekim bu habere 'makbul bir rivayet' olarak ona inanmak bir delile bağlı olduğu için onun hakkında susarız, Hafız İbn Hacer dedi ki: " Ehl-i kitabı ne tasdik edin, ne de yalanlayın! Çünkü Ehl-i kitabın müslümanlara bildirdiği konular doğru da olabilir, yalan da. Eğer doğru ise, müslümanlar yalanladıkları takdirde hakkı yalanlamış olurlar. Eğer yalan ise, tasdik ettikleri takdirde yalanı doğrulamış olurlar. Her iki durumda da sıkıntıya düşerler. Ehl-i kitabın bizim dinimiz tarafından tam tersinin kabul edildiği bir takım hususlarını yalanlamak bu yasağın kapsamına girmez. Aynı

⁸² “Bugün nefsimden başka bir şey istemiyorum” yani “bugün beni ağır bir hesaba çekme” demektir”(Ahmed bin Muhammed el-Kastalani, **İrşadus Sâri li Şerhi Sahihi'l Buhari**, C:VII, s.222).

⁸³ Ebu Neim Ahmed bin Abdullah el-Esbahani, **Hilyetul Evliya ve Tabakatu'l Asfiya**, C:V, s.371, Darus-Saade, Mısır, h.1394/m.1974.

⁸⁴ el-Mülk 67/7.

⁸⁵ Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Kurtubi, (Tahkik: Ahmed el-Berduni ve İbrahim Atfış), **Kurtubî Tefsiri** C:XVIII, s.211, Daru'l Kutubi'l Misriyye, Kahire, 2.bs.1384/1964.

⁸⁶ İbn Aşur, a.g.e, s.23.

şekilde bizim dinimiz tarafından onaylanan bir takım meselelerini doğrulamak da bu yasağın kapsamına girmez. İmam Şafii bu konuya dikkat çekmiştir."⁸⁷

Aynı şekilde İbn Kesîr de bu konuya değinmiş ve hakkında sükût edilen kısmın beyanında net olarak konuşmuş ve Allah Resulünün " ...İsrâilogullarından da haberler nakledin, bunda bir sakınca yoktur..." hadisi hakkında şunu söylemiştir: Bu hakkında sustuğumuz İsrâiliyat rivayetlere atıfta bulunmak olarak anlaşılmaktadır. Onlara inanan ya da inkâr eden hiçbir şeyimiz olmadığından dolayı değerlendirmek maksadıyla nakletmek caiz olur.⁸⁸

⁸⁷ Askalani, a.g.e, s.20.

⁸⁸ İbnul-Kesir (Tahkik: Daru'l-Maarif Heyeti), **el-Bidaye ve'n Nihaye Mukaddimesi**, C:I, s.5, Darü'l-Maarif, 1990

2.2 İhtilaf Mahallinin Beyanı Ve Tercih Edilen Görüşler:

2.2.1 Caiz Görenler İle Yasaklayanlar Arasındaki İhtilaf Mahallinin Beyanı:

İster kabul, ister red, ister hüküm vermeme olsun tüm grupların delillerine bakılarak sahabe, tabiîn ve âlimlerin sözleri delillere yöneltilerek ihtilaf yeri açığa kavuşturulmalıdır. Çünkü âlimlerin sözlerine müracaat etmek bize yeni kapılar açar. Örneğin; bu delillerin sunulma ve ele alınış şekli, muhalif olana nasıl muamele edileceği gibi birçok yön vardır. Bu sayede farklılık noktasının anlaşılması yolunda ilk adım atılmış olur. Bu yöntem, âlimlerimizin anlayışını maksada ulaşmanın bir yolu haline getirmektedir. Âlimler; yeryüzünü aydınlatan kandiller ve insanların hak yolu bulmaları, doğruyu yanlıştan, güçlüyü zayıftan, makbul olanı reddedilmiş olandan ayırt edebilmeleri için onlara rehberlik eden kimselerdir.

Bu sebeple ihtilaf konularını ele alan her araştırmacının farklılığın nedenlerine karar verirken ve düzenlerken onların sözlerine başvurması gerekir.

Bir önceki bölümde İsrâiliyat rivayetlerin delil olarak kullanılmasından bahsettik. Âlimlerin sözlerine bakıldığında her iki tarafın açık delilleri vardır. Her iki tarafta diğerinin savunduğunun aksini iddia etmesine rağmen iki tarafında meselenin aslını inkâr etmediği, yani İsrâiliyat rivayetlerinin varlığını kabul ettiği, ancak daha geniş çapta bakıldığında aslında meselenin dallanıp budaklanarak bölümlere ayrıldığı görülür. Her meselenin altında bir anlaşmazlık ve her anlaşmazlığa ait bir hükmün varlığı söz konusudur.

Kabul ve red açısından hakkında tartışılan meselenin aslının bilinmesi için meselede ki gerçek ihtilaf mahalli ortaya çıkıncaya kadar bu alt meselelerin üzerinden geçilmesi gerekir. İlk akla gelen şu sorudur:

Ehl-i kitap olan Yahûdî ve Hıristiyanların kitaplarına bakmak caiz midir, değil midir?

Bu konuda ilim ehlinin iki görüş sahibi olduklarını bulduk, sonra da başka bir ihtilaf ortaya çıktı. O da; Yahudî ve Hıristiyanların kitaplarına her hangi bir kişi bakabilir mi? Yoksa bu, derin ilmi olan âlimlere özgü bir şey midir? Onların kitaplarındaki her şeyden haber vermek caiz anlamına mı geliyor? Yoksa haber vermenin başka şartları mı var?

Başka bir soru soracak olursak: Ehl-i kitabın kitaplarına bakmanın sebebi ne olabilir? Merak ve öğrenme sevgisi mi?

Yoksa o kitaplara bakmanın nedeni içindeki bâtilı açığa çıkarmak, onlara karşı delil getirmek ve kitaplarının tahrif edildiğine dair tespitlerde bulunmak isteyenlere mi mahsustur?

Hiç şüphe yok ki bütün bu hususları birbirinden ayırmaksızın tek bir cümlede değerlendirmek üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur, bu hususların her birini ayrı ayrı hükmünü beyan ederek açıklayacağız.

Birinci Husus

Ehl-i kitabın kitaplarına bakmanın nedenleri:

İnsanların Ehl-i kitabın kitaplarına bakmalarının sebepleri şu şekilde sıralanmıştır:

1) Hidayeti talep etme ve imanın ziyadeleşmesi niyetiyle bakar, bunu da Allah Teâlâ şu sözlerle yasaklamıştır: ("Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız onlara yetmiyor mu?")⁸⁹

Resûlullah (s.a.s.) elinde Tevrat'tan birkaç yaprakla gelip "İlmimizi ziyadeleştirelim diyen Ömer'i görünce yüzü değişti ve şöyle buyurdu: "Ey Hattab'ın oğlu! Sizler bu (Kur'an'da anlatılanlar) hususunda şaşkınlığa mı düşeceksiniz?"⁹⁰

Bu bölümün hükmü kesinlikle caiz değildir. Kur'an ve Sünnet'te bulunanlar bize yeter ve bu bölüm için âlimlerin Ehl-i kitabın kitaplarına bakmak caiz değildir diye ifade ettikleri sözleri geçerli olur. O sözlerden ise: "Ehl-i kitabın kitaplarına metin olarak bakmak caiz değildir. Çünkü Allah Resûlü Ömer'in yanında Tevrat'tan bir sahifenin olduğunu görünce çok kızdı ve "Bu ne şaşkınlık Ey Hattab'ın oğlu? " dedi.⁹¹

2) Kendi Okuma Arzuları: Bunun sebebi, bazı âlimlerin ifade ettiği gibi Arapların Ehl-i kitabın kitaplarına başvurma istekleridir. Onlardan biri olan İbn Haldun (ö.808/1406) Mukaddimesinde şöyle açıklar: Araplar Ehl-i kitap değillerdi. Ancak

⁸⁹ el-Ankebût 29/51.

⁹⁰ Hanbel, a.g.e, s.387, bknz: İbnu Abdi el-Berr, **Camiu Beyanil İlmi ve Fadlihi** C:II, s.19, bknz: Albani, **İrvaul Ğalil Fi Teharruci Emenarı's Sebil**, C:VI, s.34, No:1589.

⁹¹ Mansur bin Yusuf bin İdris el-Behuti, **Keşfu'l Kin'a An Metni'l- İkna**, C:I,s.434, Daru Alemlî Kutub, 1983.

bedevilik ve ümmilik onlara üstün geldi. Bir şeyi öğrenmek isterlerse onu kendilerinden önceki Ehl-i kitab'a sorarlardı ve onlardan istifade ederlerdi.⁹²

Birçok araştırmacı İbn Haldûn'un bu sözünü aktarmış ve sahabelerin İsrâiliyat rivayetleri nakletmelerinde, Ehl-i kitab'a soru sormalarındaki sebebin bu olduğunu söylemiştir. Burada bu araştırmacıların elde ettikleri sonucu etraflıca değerlendirmek gerekir:

Birincisi: Şüphesiz ki Arapların İslâm'dan sonraki hâlleri özellikle Allah ve Resûlünü tasdik etmek ve teslimiyet konusunda İslâm'dan önceki hallerine göre çok daha farklıdır ve değişmiştir. İslâm'dan önce kendilerinde bulunması muhtemel bu özelliğin İslâm'dan sonra ki dönemde de devam etmesi şart değildir.

İkincisi: Araplar İslam'dan önce Ehl-i kitap değillerdi. Fakat vahyin inişinden, Allah'ın Resulü gönderildikten ve Kur'an'ın indirildikten sonra onların bilgi sevgisinden ve nefislerinin tesellisinden dolayı bütün bunları bırakıp Ehl-i kitab'ın kitaplarına bakmaya gittiler diyemeyiz. Zira Ehl-i kitaba müracaat etmelerinin arkasında muhakkak bir amaç vardır.

Üçüncüsü ve en önemlisi: Asıl konumuz Allah Resûlünün, ashabının ve onlardan sonrakilerin Ehl-i kitabın kitaplarına olan yaklaşımıdır, yani o dönemden ve daha sonraki dönemlerden itibaren asıl meselemiz başlamaktadır. İslâm öncesi ve Allah Resûlünün gönderilmeden önceki dönem bizim konumuzun dışındadır.

3) Doğruyu beyan etmek ve onlara karşı delil getirmek: Nitekim Ehl-i kitap, kitaplarını tahrif ettiler ve hakkı değiştirdiler. Bilinen şu ki; Yahudîler, Allah Rasûlü gönderilmeden önce Arap müşriklerine karşı Mûsâ'dan sonra bir peygamberin gönderileceğini bildiklerinden dolayı büyüklük tasarlardı. Gönderilecek peygamberin sıfatlarını Tevrat'ta zikredildiği için biliyorlardı.⁹³ Ve o peygamberin onlarla beraber Araplara karşı savaşacağını bekliyorlardı ve bunu Araplara söylüyorlardı.

Hız. Muhammed (s.a.s.) Araplar'a gönderilince tıpkı bazı Araplar'ın yaptığı gibi peygamberliğini inkâr ettiler. Onun için Allah Resûlü hakkı açıklamak ve delil

⁹² Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun Veliyüddin,(Tahkik: Abdullah Muhammed edderviş), **Mukaddimetu İbn Haldûn**, C:I, s.252, Daru'l- Ya'rib,2004.

⁹³ İbn Aşur, a.g.e, s.601.

getirmek için Yahudilere gönderilecek peygamberin sıfatını ve nereden çıkacağı hakkında bir kaç kere sorduğu sabittir.

Sonuç olarak kimin kastı hakkı beyan etmek ve delil getirmek ise Ehl-i kitabın kitaplarına bakması caiz olur. Diğer bir husus da, bunun gibi delilleri göstermek için fitneden emin olmak, hakkı batıldan ve sahihi zayıftan temyiz edebilecek bir âlim olmak gerekir.

İbn Hacer şöyle demiştir: " Bu hususta evlâ olan; gücü yetmeyenler ile imana sıkı sıkıya bağlı olanlar arasında ayırım yapmaktır. İlimde köklü olanların dışındakilerin hiç bu kitaplara bakması caiz değildir. Tevrat ve İncil'e bakması ancak köklü ilim sahibi için özellikle muhalif olana reddiye yapma durumunda caiz olur. Buna delil ise önceki ve şimdiki imamların Tevrat'tan naklettikleri ve kitaplarından yaptıkları çıkarımlara göre Yahûdilerin Allah resûlünün peygamberliğine inanmaları konusunda sıkıştırmalarıdır. Eğer onlar o kitaplara bakmanın caizliğine inanmasalardı elbette bunu yapmazlardı."⁹⁴

İkinci Husus

Bu husus bir önceki hususla alakalıdır. Bu kitaplara herhangi bir kişi bakabilir mi? Yoksa bu belirli bir kesime mi özgüdür?

Bu konudaki hükmün açıklığa kavuşturulması için şunu bilmeliyiz ki insanlar dinî meselelerde yaptıkları işlemlerde iki gruba ayrılırlar:

Birinci grup: Şer'i ilme sahip olmayan kimselerdir. Bu kimselerin bir takım sebeplerden dolayı onların kitaplarına bakmaları caiz değildir.

1. Sebep: Okumaları sonucunda kendilerinde oluşacak şüphelere karşı cevap veremediklerinden dolayı kendi imanlarında fitne ortaya çıkacaktır ve Yahûdiler tarafından neyin tahrif ve tebdil edildiğini bilmediklerinden hakkı batıl, batılı da hak sanacaklardır.
2. Sebep: Kendileri için daha öncelikli olan Allah'ın dinini öğrenmekten ve Kur'an'ı Kerim'i okumaktan alıkonulmuş olacaklardır.⁹⁵

⁹⁴ Askalani, a.g.e, s.525-526.

⁹⁵ Kurtubî şöyle demiştir: " Bu kitabımızın mukaddimesinde zikrettiğimiz üzere; her bir harf karşılığında kişi yüce Rabb'inden on hasene alacağına göre, bu kitaptan yüz çevirip başkasına yönelmek sapıklıktır, hüsrandır, aldanıştır, noksandır ", **el-Camî lil- Ahkami'l -Kur'an**, C:XVI, s.378.

3. Sebep: Bu kitapları okuyan halkın çoğunun meraktan başka özel bir amacı yoktur, yani şer'i ve dinî bir fayda elde etmek için değildir.

Hafız İbn Hacer dedi ki: Bu hususta evlâ olan; sağlam bir îmana sahip olmayan ve gücü yetmeyen kimsenin onların hiçbir kitabına bakması caiz değildir.⁹⁶

İkinci grup: İlim ehlidir. Onlar, insanları aydınlatmak ve hidayete eriştirmek, dinlerini müdafaa etmek, düştüğü şüpheleri açıklığa kavuşturmak, Yahûdîlerle ve Hıristiyanlarla mücadele ederek onlara karşı delil getirmek amacıyla onların kitaplarını okuyabilmek için özel bilgisi ve yetenekleri olan kimselerdir.

O hâlde onlar için fitneye düşme korkusu kaldırıldı. Çünkü derin ilmi olan kimsenin bu kitapların içine eklenmiş olanı bilmek, ondan sakınmak, ona cevap vermek ve ondan da sakındıracak kadar ehliyeti ve bilgisi vardır. Üstelik onlarla münazaralar yapıp onların batıllarını açığa çıkarmak aranan şer'i bir istektir. Zira ilim ehli Yahûdîlerle ve Hıristiyanlarla münazara yaparken o kitapları kullanmaya devam ettiler.

İhtilaf mahallinin açıklamasında gördüğümüz deliller ve yapılan tartışma iki açıdan değerlendirilir:

Birincisi: Deliller açısından.

İkincisi: Bu delilleri inceleyenler açısından.

İki grubun da zikrettiği delillere göre Kur'an-ı Kerim'in İsrâiliyat rivayetlerle tefsir edilmesi, ihtilaf mahallinden uzaktır.

Genel olarak kitaplarda, özel olarak tefsirde İsrâiliyatın delil gösterilmesi hususunda âlimlerin ihtilaf etmesine sebep olan en önemli noktalar:

1. İsrâiliyatın Kur'an-ı Kerim'e tefsir olarak kullanılması.
2. Tefsir kitaplarına İsrâiliyatın sokulması.
3. Sahihin zayıftan ayırt edilmemesi.

⁹⁶ Askalani, a.g.e, s.525.

Ehli kitabın kitaplarına bakmak ve onlardan rivayetler nakletmesi caiz olan kimse hakkında âlimlerin ihtilafına göre ayrılık noktaları aşağıda zikredilmiştir.

1. Yahûdi ve Hıristiyanlardan Ehli kitabın kitaplarına bakmak caiz midir değil midir?
2. Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarına bakmak her bir kimse için caiz midir yoksa köklü âlimlere mi hasır?
3. İsrâil oğullarının kitaplarından nakil yapmanın hükmü nedir?
4. Herkes için bu kitaplardan nakil yapmak caiz olur mu?
5. Bu kitaplara bakma sebebi nedir?

2.3 Âlimlerin Görüşlerinin Derlenmesi Ve Tercih Edilen Görüşün Beyanı:

Delillere, âlimlerin sözlerine ve asıl ihtilafın kaynağına baktıktan sonra ilim ehlinin iki sözü arasında tercih yapmak kolay değildir. Çünkü ele alırken onların yaklaşımını dikkate almalıyız.

Gördüğümüz gibi her iki taraf kendine özel bir şekilde İsrâiliyat rivayetleri ele almış olup kabul edenlerin yaklaşımı açık ve bellidir. Onlar zayıf olan ve kaynağı bilinmeyen rivayetlere karşı çıkmıştır.

Reddedenlerin yaklaşımı ise onların o rivayetleri reddedip nakletmemek ile reddedip o rivayetlerin sahih, reddedilmiş ve hakkında hüküm verilmeyenlerini nakletmek arasındadır. Dolayısıyla onların İsrâiliyat rivayetleri reddetme konusundaki yaklaşımları net iken, nakletme konusundaki yaklaşımları net değildir.

Daha önce belirttiğimiz gibi her iki taraf İsrâiliyat rivayetleri aktarmış ve Kur'an'ı Kerim'in tefsirinde onlara yer vermiştir.

Konuya başlamadan önce müfessirlerin genel olarak İsrâiliyat rivayetleri nakletme yöntemlerini tanımaya çalışacağız:

1. Kısım: Sahih ve zayıf rivayetleri yorum yapmadan nakledenler.
2. Kısım: Sahih ve zayıf rivayetleri nakledip zayıf olanların durumu üzerinde yorum yapanlar.

3. Kısım: Çoğunu inkâr edenler.

4. Kısım: Hepsini inkâr etmesine rağmen bazı rivayetleri nakledenler.

5. Kısım: Değerlendirmeye alanlar, ne hepsini kabul edenler ne de hepsini inkâr edenler.⁹⁷

Bu girişten sonra, bu rivayetlerin nakledilmesinde öncekilerin ve sonrakilerin tefsir etme yaklaşımlarını açıklayarak ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

Sahabelerden bu yana mütekaddim âlimlerin İsrâiliyat rivayetleri ele alma metodunu şu şekilde belirtebiliriz:

1-Akide olarak değil, bir mesele hakkında aydınlanmak için bu rivayetleri zikrederlerdi.

2-Ahkâm meselelerinde onlardan hüküm almazlardı. Helal veya haram hükmünü de onlara dayanarak vermezlerdi.

3- Kur'an'a ve Sünnet'e uygun olmayanları kabul etmezlerdi.

4- İsrâiliyat rivayetleri zikrettiğimiz hadislerle dayanarak " Kabul edilen, reddedilen ve hakkında hüküm verilmeyen " olmak üzere üç bölüme ayırdılar.

5- Allah Resûlünün (s.a.s.) Ömer'e olan yasağından sonra hidayet üzere kalma niyetiyle o rivayetleri almayı yasakladılar.

6- Ömer'in Ka'bul Ahbar'a olan yasağından ötürü o rivayetleri çokça nakletmeyi yasakladılar.

7- İsrâiliyat rivayetlere bakmak konusunda sadece ilimde kökleşmiş âlimlere cevaz verdiler.

8- İsrâiliyat rivayetlere hakkın beyanı ve delil getirmek maksadıyla bakmanın caiz olduğunu açıkladılar.⁹⁸

⁹⁷ Musaid et-Tayyar, **et-Tahrir fi Usuli't-Tefsir** kitabında bu bölümleri zikretmiştir. Burada biraz daha detaylandırılarak bu maddelere yer verildi. Bkz:/Dr. Musaid Süleyman et-Tayyar, **et-Tahrir fi Usuli't-Tefsir**(de s.159'daki dipnot), İmam Şatibi Enstitüsü Kur'ân Araştırmaları Ve Bilgi Merkezi, 1435/2014.

⁹⁸ Bu noktalar Taberi gibi mütekaddim âlimlerin tefsir kitaplarından özetlenmiştir.

Muasır âlimlerin İsrâiliyat rivayetleri hususundaki metodu iki gruba ayırırlar: Caiz görenler, yasaklayanlar:

A. Birinci Grup: Caiz görenler

Sahabe döneminden bu yana ilim ehli, İsrâiliyat rivayetlerini eleştirmeleri ve bu rivayetleri alırken titiz davranmaları şartıyla istifade edilmesini caiz görmüştür. Bu hususta sahabelerin ve tabînin sözlerine de yer verdik. Onların metotlarını inceledikten sonra eleştiri yönteminde ve bununla ne kastedildiği konusunda mütekaddimin ile arasında bir yakınlık olduğunu görüyoruz.

1- Birincisi; Eleştiri Yöntemi: Onlar İsrâiliyatı kabul etmeyen delilleri zikrettiler ve Kur'an ile sünnete aykırı olduğundan bu tür pek çok rivayetin batıl olduğunu açıkladılar. Bu şekilde bir noktada durmadılar. Aksine sahih ve zayıf rivayetleri getirip birbirine karıştıran birçok âlimin bu yönteminin yanlış olduğunu ifade ettiler.

2- İkincisi; Eleştirinin Amacı: Allah'ın Kitabı'nın tefsirinde İsrâiliyat rivayetlerinin kullanılmasını eleştirmişlerdir. Burada önemli bir meseleye dikkat çekmek istiyorum; İsrâiliyat rivayetlere yönelik genel eleştirilerin özellikle Kur'an ve sünnete muhalif olanların detaylandırılmasına duyulan ihtiyaçtır. Bu yöntem hakkında teemmül edenler, o âlimlerin iki yaklaşımı olduğunu görecekler: Kabul eden taraf ve reddeden taraf, bazen o rivayetleri zikrederler, bazen genel olarak reddederler.

B. İkinci Grup: Muasır âlimlerden İsrâiliyatı inkâr edenlerin metotları birkaç noktada özetlenir

1- Birincisi: Kur'an'ı Kerim'in tefsirinde genel olarak İsrâiliyat rivayetlerinin kullanılmasının inkâr edilmesi.

2- İkincisi: Sahih hadislerde gelen İsrâiliyat rivayetlerinin inkâr ve reddedilmesi.

3- Üçüncüsü: Bu rivayetleri reddetmelerinde ki genel tutumlarına rağmen umumen tefsir kitaplarındaki İsrâiliyatı inkâr etmeleri zayıf rivayet olmasına atfedilir.⁹⁹

⁹⁹ Bu noktalar Alusi gibi Müteahhirin âlimlerin tefsir kitaplarından özetlenmiştir.

Racih Görüş: Tercihen doğru olan görüşe gelince bahsettiğimiz deliller göz önüne alındığında, şu hususların daha ağır bastığını görüyoruz:

1- Kur'ân-ı Kerîm'ı Kerim tefsirlerinde veya hadis, tarih ve sair dalların kitaplarında olması farketmeksizin sahih İsrâiliyat rivayetleri kabul edilebilir. Hakka davet ve hakikatın beyan ve ispatı için İsrâiliyattan faydalanılabilir.

2- Belirtilen bilim dallarında yalan olduğu tespit edilen rivayetleri reddetmek.

3- Hanif olan dinimizin hakkında hüküm vermediği rivayetler karşısında sukut etmek yani kabul ya da reddetmek gibi herhangi bir girişimde bulunmamak.

İsrâiliyat rivayetlerinden faydalanma alanlarında, bu tür rivayetleri değerlendirme hususuna gelince; bu alanlarda bir ayrıma gitmek için yeterli nedenler bulamadım. Ancak Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kelamının açıklamasıyla ilgili olduğu için Kur'an'ı Kerim de bu rivayetler hususunda hassasiyet göstermek gerekir.

2.4 Kur'an'ı Kerim'in İsrâiliyat rivayetler ile ilişkisi:

2.4.1 Kur'an'ı Kerim'in Geçmiş Kitaplar Hakkında Tutumu:

Kur'an'ı Kerim'in geçmiş kitaplar ile olan ilişkisini açıklamak büyük önem arz etmektedir. Bunun sebebi önceden de belirttiğimiz gibi İsrâiliyat rivayetleri genel kavramıyla Ehl-i kitap olan Yahudiler ve Hristiyanlardan gelen bütün rivayetleri kapsadığı içindir. Ayrıca bu kitapları anlamak ve onların indiriliş sebebini anlamak için fırsat sunar. Çünkü onları gönderen tektir. O da Allah (C.C.)'dir ve bu kitaplara iman aynı mertebededir.

Bu kitaplara inanmak ikiye ayrılır:

1. İcmali iman: Tafsilatlı bir şekilde açıklansın ya da açıklanmasın Allah'ın Resullerine indirdiğini bize haber verdiği kitaplara iman etmek vaciptir.
2. Tafsili iman ikiye ayrılır:

Birincisi: Allah'ın Kur'an'da isimlendirdiği ve bize zikrettiği bütün kitaplara inanmak.

İkincisi: Allah'ın, peygamberlerine Tevrat'ta ve İncil'de indirdiği ve o kitaplarda peygamberlerin kavimlerinden neler çektiği, onların şariatlarında gelen hükümlerin ne olduğundan haber verdiği bütün her şeye inanmak gerekir. O şariatler zaman ve peygamber bakımından değişiklik gösterse bile Allah'ın onlara din olarak bildirdiği her şeye inanmalıyız ve şahitlik etmeliyiz.

Nitekim Allah'u Teâlâ Kur'an'ı Kerim'de Yahûdîlerin ve Hıristiyanların kendi kitaplarını tahrif ettiklerini ve sahihi ile kendi ekledikleri birbirine girmiş bir şekilde değiştirdiklerini haber verdiği zaman, o kitapların içindekinin hangisine inanıp hangisine inanmayacağımızı ayırt edebilmek için Ehl-i kitabın kitaplarının temizlenmesi (doğru bilginin yanlış bilgiden ayıklanması) gerekti. Fakat bu durumun bu ümmete oluşturacağı zorluğundan dolayı Allah Teâlâ bu işle bizi mükellef kılmayarak bize bir kolaylık bahşetmiştir. Bize Resulullah'ın vasıtasıyla bu hususta durup ne tasdik etmeyi ne de yalanlamayı emretti. Bilakis (bize emredilen) "Allah'a ve onun katından bize indirilene iman ettik." demektir.

O kitaplara tahrif edilmiş olmasına rağmen inanmak, onların içinde bulunan her şeye değil, onların asıl kaynağına inanmak demektir. Bilinmelidir ki Allah Resûlünün sözünün delalet ettiğine göre kaynaklar sabittir ve bu kaynaklar bütün kitaplar arasında kabul edilmiş sayılır.

İbni Hacer'in "Tevrat, Allah Resûlünün zamanında tahrif olmamıştı." diye iddiada bulunan kişiye karşı verilen cevap hakkında yaptığı açıklama bu manaya delalet eder. O demiştir ki: Tevratın o zamanda tahrif ve tebdile uğramadığına dair bu âyeti delil getiren olmuştur. Çünkü "Sana ve sana indirilene iman ettim" sözü bu ihtimali akla getirir. Ama bu sözden bu anlaşılmaz çünkü (kendisine iman edildiği) kastedilen Tevrat'ın aslıdır."¹⁰⁰

Kur'an'ın önceki kitaplarla bağıını gösteren âyetleri araştırdığımızda, sadece Kur'an'ın kendileriyle ilişkisini değil, genel olarak aralarındaki ilişkiyi ayıran birçok yönü bir araya getirdiklerini görüyoruz.

Bu kitapları bir araya getiren en önemli bağlardan ise:

¹⁰⁰ Askalani, a.g.e, s.127.

1- Kaynak Bağı/İlişkisi: Bu ilahî kitapların en bariz özelliği onun kaynağının bir olmasıdır ki O Allah'u Teâlâ'dır. Bu nedenle birbirlerini tamamlarlar ve tasdik ederler ve indiriliş amacıyla aralarında hiç farklılık gösteremezler. Tek Allah'a ibadet etmeye ve başkasına dua etmemeye, güzel ahlakı tamamlamaya ve insanlık için her türlü hayra çağırmaya davet ettiğini görüyoruz.

Ancak bu geçmiş kitapları Kur'an Kerim hariç Tevrat'ı ve İncil'i inceleyen kimse aralarında çok büyük bir farkın olduğunu görecektir.

Bu fark, o kitapları inceleyen kimsenin aklına o kitapların asıl kaynağı hakkında şu soruyu getirecek; Bu kitapların kaynağı bir olup aralarında bu kadar farklılık nasıl olur?

Gerçek şu ki bu farklılık kaynaktan gelen bir fark değildir, bu kitaplar indirildikten sonra tahrif edilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Çünkü aslolan bu kitaplar birbirlerini doğrular ve birbirlerinden haber verirler. Onun için aralarında büyük bir benzerlik görülür. Fakat bu benzerlik bazı oryantalistlerin mesela Tevrat, Kur'an'ın bir kaynağıydı ve Kur'an ondan bazı kıssaları aldı iddiası gibi değildir.¹⁰¹ Bilakis, tek bir kaynak olan Allah'tan geldiği için böyledir, onun için İncil'in Tevrat'ı doğruladığını görürsün, Kur'an ise tahrif edilmeyen konularda ikisini de doğrular.

Ne zaman ki Tevrat tahrife uğradı. Allah-u Teâlâ asla değişmeyecek sabit kanunları hatırlatmak için İncil'i indirdi. Ne zaman İncil de tahrife uğradı. Allah-u Teâlâ Kur'an'ı Kerim'i her ikisi için koruyucu ve denetleyici olarak indirdi. Bu bütünleştirici bir ilişkidir. Bu kitapların muayyen bir zamana ve gönderildikleri topluluklara has kılınması yüce Allah'ın hikmetindendir. İşte bu yüzdendir ki Allah o kitapların devam etmesini dilememiş ve onları korumakla ilgili vaatte bulunmamıştır.

Sonra Kur'an'ı Kerim önceki ibadetlerin ve hükümlerin tamamlayıcısı olarak bütün insanlığa indirildi ve Allah Teâlâ kıyamet gününe kadar onu koruyacağını vaad etti.

Yüce Allah kitabında o kitapların önceki haberleri nasıl doğrulayıcı olarak geldiklerini beyan ederek şöyle buyurmuştur:

¹⁰¹ Ömer İbrahim Rıdvan, “*Ara'ul Müsteşrikin Havlel Kur'an el-Kerim ve Tefsirihi Dirasetün ve Nakd*”, **Dar Taybe**, 1992, s. 239-369-407-435-483-492-511.

"Ardından o peygamberlerin yolu üzere, kendinden önce gelmiş olan Tevrat'ı tasdik edici olarak Meryem oğlu Îsâ'yı gönderdik. Ona da içinde hidayet ve nur bulunan, kendinden önce gelmiş olan Tevrat'ı tasdik edici, takvâ sahipleri için bir yol gösterici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik."¹⁰²

2- Denetleme/Koruma İlişkisi: Arapça'da (هيمنه) "Heymene" kelimesinin birkaç anlamı vardır, "heymene fulanün" yani kontrol altına aldı, korudu ve gözlemledi. Muheymin: Allah'ın isimlerinden olup "her şeyi gözetleyen, kontrol altına alan ve onu koruyan" demektir. Kur'an'da şuâyette geçmektedir: ("Kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları denetleyici")¹⁰³ Müheymin/Denetleyici: Bir şeyin üstünde olan ve onu koruyan demektir.¹⁰⁴

Kur'an'ı Kerim'in Allah'ın diğer kitaplarının denetleyicisi olarak nitelendirilmesi o kitapların "Koruyucusu, hâkimi, şâhidi, doğrulayıcısı ve hak olarak getirdiğinin ispat edicisi olduğunu gösterir." Böylece bu yüce Kur'an o kitapların haber verdiklerini doğrulayıcı ve söyledikleri tüm sıfatlara uygun bir şekilde geldi. Dolayısıyla bu konuda o kitaplarda anlatılanların Allah'tan ve doğru olduğuna işaret etmektedir."¹⁰⁵ "Bu zikredilen mânâlar üzerinde tefekkür eden kimse, bunların bir kısmının birbirine yakın olduğunu fakat bunların hepsinin ve daha fazlasının Kur'ân-ı Kerîm'in kendisinden önceki kitapları bir teyit ve tasdik edici olduğuna işaret eden birçok metnin bulunduğunu fark edecektir."¹⁰⁶

2.4.2 İsrâiliyat Rivayetleri Ve Tefsir Kaynakları:

Şüphesiz ki Allah'ın kelimandan ne murad ettiğini bilmek, doğru mânâları çıkarmak için sadece ilim ve dirayeti değil, ulemanın özellikle de tefsir âlimlerinin yolundan gitmeyi gerektirir. Çünkü onlar Allah'ın kelamını anlamaya ve muradını tayin etmeye erişebilmek için dinî ve bilimsel kurallara riayet ederek hareket ederler.

¹⁰² el-Mâide 5/46.

¹⁰³ el-Mâide 5/48.

¹⁰⁴ Manzur, a.g.e, s.26, Bkz: İbrahim Enis, v.d. **el-Mucemul Vasit** ss.105, Heymene kelimesi.

¹⁰⁵ Abdulaziz ed-derdî Musa, **et-Tefsirul Mevdui Lil-Ayati'l Kur'aniyye** 392-393

¹⁰⁶ Âlukah sitesinde Mahmut Bin Ahmet el-Dosari tarafından 28/07/2019 tarihinde yayımlandı. <https://l24.im/aVTyKRN>.

Allah hakkında bilgisizce konuşmaktan sakınmanın gerektiği birden fazla âyet ve hadiste apaçık bir şekilde belirtilmiştir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “De ki: “Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmedeği bir şeyi Allah’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”¹⁰⁷

Abdullah Bin Abbas'tan Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim, bildiği bir konuda kendisine sorulur da onu gizlerse kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur, her kim Kur'an'dan bilmediği ile fetvalar/söylentiler anlatırsa kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur.”¹⁰⁸

Bu nedenle ilim ehli bilimsel kurallar oluşturdu ve Allah'ın kitabını tefsir ve beyan etmek için konuşmak isteyen birinin o bilimsel kurallar çerçevesinde konuşmasının gerektiğini belirttiler. Herhangi birinin keyfine göre kural koyup konuşmaması için derin ilim sahibi olan ve bütün bilim dallarında özellikle tefsir ilminin kitaplarından layık olmayan her şeyi çıkarmak için uğraşan, kurallar ve kaideler üreten ilim ehline başvurusu gerekir.

Âlimler, geçmişten günümüze kadar Kur'an'ı Kerim'in mânâlarını tefsir ederken istifade etmeye çalıştıkları konulardan bir tanesi İsrâiliyat rivayetleridir. Ama bu yöntemin eskiden ve şimdiye kadar büyük bir faydasının olmadığını hatta bu rivayetlerin zararının faydasından daha çok olduğunu söyleyenler var. Modern çağda bu görüşe sahip olanlardan, Dr. Ramzi Ne'na'e ve Muhammed Ebu Şuhbe (ö.1403/1983), araştırmacılardan da, Âmal Muhammed Abdulrahman Rabî v.d. modern çağda bu görüşe sahip olanlardandır.

Ancak bununla beraber büyük müfessirlerin sahabe ve tabiinden öğrendikleri bu yöntemin İsrâiliyat rivayetler ile Kur'an'ı Kerim'in tefsiri arasında bir bağın olduğuna delalet ettiğini düşünenler de vardır. Modern çağda bu bağı araştıran ve onu Kur'an'ı

¹⁰⁷ el-A'râf 7/33.

¹⁰⁸ Bkz: İbn-i Hacer Askalani,(Tahkik: S'd bin Nasır bin Abdulaziz, v.d.), **el-Metalibu'l-Âliyye**, “Taberani, C:III, s.313, Daru'l Asime, Daru'l-Ğays, 1998/ Süleyman bin Ahmed Tabarani(Tahkik: Hamdi Abdulmecid es- Selefî), **el-Mucemu'l Kebir**, Mektebetu ibn-i Teymiyye, C:XI, s. 145. / Hatibi Bağdadi,(Tahkik: Dr. Beşşar Avvad Maruf) **Tarihu Bağdad**, C:VII, s.406, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, Beyrut 1422/2002.

Kerim'in tefsirine kaynak olması uğraşan kimseler vardır. Dr. Musaid et-Tayyar onlardan biridir.

Şöyle ki o tefsir anabilim dalında özellikle İsrâiliyat rivayetler alanında büyük çabaları olan bir kişidir. İsrâiliyat rivayetlerin Kur'an'ı Kerim'in tefsirinde kullanılan kaynaklardan olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Ve hiç şüphesiz bu görüşü savunanların buna dair delilleri de vardır.

Onun için biz de gelecek sayfalarda İsrâiliyat rivayetler ile tefsir kaynakları arasındaki bağı ve ilişkiyi göstermeye çalışacağız. Gerçekten İsrâiliyat rivayetlerin Kur'an'ın tefsir kaynaklarından olması mümkün mü?

Bir önceki bölümde Tevrat ve İncil'den, Allah-u Teâlâ'nın Yahûdilerin ve Hristiyanların kendi kitaplarını tahrif ettiklerinden ve değiştirdiklerinden nasıl haber verdiğinden, İsrâiliyat rivayetlerden maruz kaldıkları şeylerden dolayı istifade etmenin cevazı konusun âlimlerin sözlerinin nasıl farklılık gösterdiğinden bahsettik. Belki de Kur'an-ı Kerim'in bir tefsir kaynağı ve Allah'ın muradının açıklanmasının yanı sıra kabul edilmemesinin temel sebebi de budur. Çünkü bu rivayetlerin doğruluğunda şüpheler var. Oysaki biz Allah Resûlünün bu konu hakkındaki hadisinde beyan etmiştik ki şöyle buyurmuştur: “Ehl-i kitabı doğrulamayın ve yalanlamayın.”¹⁰⁹ Durum öyleyse onu, Resûlullah'ın (s.a.s.) tayin ettiği makamdan daha yüksek bir makama nasıl yükseltebiliriz?

Birincisi: Tevrat'ta ve İncil'de bulunan her şeyin tahrif edilmediğini bilmeliyiz içinde sahih olanı da var, zayıf olanı da var. Bunu kanıtlamak için bir sürü deliller sunduk. Örnek olarak: Tevrat'ta Recm konusu ve “Allah, yeryüzünü bir parmak üzere koyar.” hadisi gibi ve daha başka apaçık deliller. En bariz delillerden de Allah'ın resulullah'a yahudilerin Tevrat'ı getirip ondan okumalarını söylemesinin emridir. Şüphesiz ki Tevrat'ın hepsi tahrif edilmiş olsaydı onu okumamıza ve onun içindekini açığa çıkarmamıza gerek kalmazdı. Bu nedenle Allah-u Teâlâ peygamberin (s.a.s.) Tevrat'ta vasıflarının olduğunu söylemişti: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar.”¹¹⁰ Burada karşımıza bir soru gelir: Bu âyetler Allah resûlü zamanında indirilmiştir. Allah

¹⁰⁹ el-Buhari, a.g.e, s.181, No:4485.

¹¹⁰ el-A'râf 7/157.

resûlü zamanından şimdiye kadar bu kitaplar olduğu hâl üzere mi kalmıştır? Yani kat be kat tahrif edilmemiş midir?¹¹¹

Birçok âlimin Tevrat ve İncil'i inceleyip o kitapların içinde bulunan ilâhî zatı yerme, peygamberlere iftira¹¹² atma ve Allah'ın birçok âyetini silmek gibi şeyler bulmalarının ardından hiçbir şekilde ne insanlara ne de ilim talebelerine şu anda bulduğunuz Tevrat'a ve İncil'e dönün ve onlardan istifade edin diyemeyiz. Çünkü o kitapların tashih edilmesi gerekir.

Kaynağın kendi başına bağımsız bir kaynak olması için güvenilir ve Kur'an-ı Kerîm gibi üzerinde anlaşmaya varılmış bir kitap olması gerekir. Başka bir kaynağa ihtiyacı varsa o zaman herkes istediği gibi birçok kaynak oluşturabilir. Daha sonra sıralama şu şekilde olur: Kaynağın kaynağı şöyle şöyle diyor, ana kaynak olmasaydı başka hiçbir kaynak olmayacaktı. Eğer bunun mümkün olduğunu söylersek geçmiş kitaplar başkaları için nasıl kaynak olabilir ki?

O zaman sorumuz şu şekilde: İsrâiliyat rivayetler Kur'an'ı Kerim'in bir tefsir kaynağı sayılabilir mi?

Bu iddianın yani İsrâiliyat rivayetlerinin Kur'an'ı Kerim'in tefsirinde kaynak olarak kullanılmasındaki delil Allah Resûlünün şu sözüdür: “İsrailoğullarından haber verebilirsiniz, bunda bir sakınca yoktur.”¹¹³ Buradaki diğer husus İsrâiliyat rivayetleri aktarmada müfessirlerin yöntemidir. Birçok ilim ehli bu hadisin, tefsir veya diğer dallarda İsrâiloğullarından haber vermek anlamında olduğunu kabul etti. Ama onlardan biri bundan Kur'an'ı Kerim tefsirine kaynak olarak kullanılacağı sonucunu çıkardı mı?

Belli başlı durumlarda İsrâiloğullarından haber vermek ve Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinin açıklanmasında onlardan istifade etmenin bir kefedeyse, bu rivayetleri tefsir kaynağı yapmanın ayrı bir kefedeyse olduğu daha önceden açıklanmıştı. Asla bu iki durumu birbirine eş değer tutamayız. Onun için birçok sahabe, tabiin ve müfessirler

¹¹¹ Şüphesiz ki daha da çok tahrif edilmiştir, bunun ispatı, Allah Resûlü zamanında Allah Rasûlünün vasıfları ve özellikleri o kitaplarda vardı, ama şimdi yok.

¹¹² Dr. Akram Abd Halife şöyle demiştir: “Eski ve yeni Ahd'dan iki nüshaya baktım. Okuduğum bir kaç nüshadan çıkarımım, İçinde, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a ve O'nun nebilerine nisbet edilmesi doğru olmayan kelimeler olduğudur.”, Bkz: Ekrem Abd Halife, **Cem'ul Kur'an Diresatun Tahliliyyetun**, s. 272.

¹¹³ el-Buhari, a.g.e, s.170.

çeşitli yönlerde İsrâiloğullarından haberler aktarmışlardır. İsrâiliyat rivayetleri kabul etmeyen âlimler bile bazı mânâları ve kelimeleri açıkladığından dolayı bazı rivayetleri nakletmişler. Bu esnada da kitaplarında tahrif çokluğunu bildiklerinden dolayı naklettikleri rivayetleri dikkatlice seçmişlerdir. Bu nedenle genel olarak ilim ehli olmayan kişilerin geçmiş ümmetlerin kitaplarını okumayı yasaklamışlardır.

Eğer birisi “Müfessirler kitaplarında İsrâiliyat rivayetleri naklettiler ve bunda bir sakınca görmediler. Ehli kitabın kitaplarına atıfta bulunmaları ve alıntılar yapmaları, bu kitapların kaynak olarak kullanıldığına işaret etmez mi?” diye bir soru sorsa ona şu şekilde cevap veririz: Allah-u Teâlâ Resûlullah'a (s.a.s.) Tevrat'tan bilgisi olan Ehl-i kitab'a sormasını emrederek şöyle buyurmuştur: (“O inkârcılar, “Sen peygamber değilsin” diyorlar. De ki: “Sizinle benim aramda şahit olarak bir Allah, bir de kitap bilgisine sahip olanlar yeter.”)¹¹⁴ Bundan şunu görüyoruz; Allah-u Teâlâ Ehli kitabın hepsine değil, ilmi olanlara sormayı emretti ki onlar -âlimler arasında ihtilaflı bir mesele olmasının yanı sıra- sonradan müslüman olmuş Ehl-i kitab'ın âlimleridir. Bu açıklamaya göre herhangi biri gelir de; Kur'an'ın tefsir kaynaklarından bir kaynak olarak Ehl-i kitab'ın âlimlerini yapacağız diyebilir mi?

Bu sözü kimsenin söylemeyeceğini tahmin ediyorum. Şayet “Ehl-i kitab'ın âlimleri değil de onların taşıdığı ilmini kastediyoruz.” denilirse şu şekilde cevap veririz: Aynı noktaya geri döneriz, Ehl-i kitab'ın hadislerine açıklık getiren, sahihi zayıfından ayırt eden birisine ihtiyaç doğar. Çünkü o kişi tevrat ve incilin anlam doğasını bilir. Zira tahrifin bir çeşidi de anlamsal boyutta tahrifattır.

Sonuç olarak, bana göre râcih görüş: “İsrâiliyat rivayetleri Kur'an'ın bir tefsir kaynağı olamaz.”

2.4.3 Kur'an'ı Kerim'i İsrâiliyat Rivayetleri İle Tefsir Etmenin Koşulları ¹¹⁵:

Allah-u Teâlâ peygamberlerini kullarına gönderdiği zaman onlara hitap etti. Onlara ne istediğini ilk olarak peygamberler vasıtasıyla daha sonra kitaplar vasıtasıyla bildirdi. Peygamberler kavimlerine Allah-u Teâlâ kendilerini neden gönderdiğini, onlara neler

¹¹⁴ er-Ra'd 13/43.

¹¹⁵ Musaid el-Tayyar, **Tefsirul Kur'an bi'l- İsrâiliyat** adlı eserinde zikretmiştir.

söylemeleri gerektiğini ve onlardan neler istediğini anlatıyorlardı. Her peygamber kendi kavmine kendi diliyle hitap ediyordu.

Allah-u Teâlâ Âdemoğluna ve peygamberlerine ölümü takdir ettiğinden dolayı Allah ile kulları arasında iletişimin devam ettirilmesinin ikinci yolu kitapları vasıtasıyladır.

Geçmiş kitapları korumayı kendi kavimlerine bırakması Allah'ın bir hikmetidir. Onlar bu emanete sahip çıkmayınca Allah-u Teâlâ'nın son kitabı olan Kur'an'ı Kerim kıyamet gününe kadar kendi indinden bizzat korunacaktır. Kıyamet vakti yaklaştığında Kur'an'ı Kerim'in kitaplardan silinmesini ve katına kaldırılmasını kıyamet âmetlerinden kılmıştır.

Peygamberlerin sonuncusu Muhammed (s.a.s.) Arap olduğu için Allah-u Teâlâ bu Kur'an'ı Kerim'i Arapça olarak indirdi. Onun için özellikle Kureyş daha sonra diğer Arap kabileleri bu Kur'an'ı anlamada zorluk çekmediler. Kendilerine denileni çok iyi anlıyorlardı ve vuzuhunu da inkâr etmediler. Fakat onu tam anlamıyla kavrayabildiklerinden dolayı inat ediyorlardı.

Bu nedenle ilk asır ehli sahabe ve onlardan sonrakiler Kur'an'ı Kerim'i anlamakta ihtilafa düşmüşlerdi. Çoğu zaman ihtilaf, birden çok mana çeşitliliği etrafında olmuştur. Mesela birinin bir manayı dile getirmesi, ötekinin ona başka bir manada eş anlamlı getirmesi gibidir.

Bu asırlar geçip gittiğinde ve İslam yayılıp Arap olmayanlar İslam'a girdiklerinde herkes fikrine, metoduna ve meşrebine göre Kur'an'ı Kerim'i anlamaya çalıştığından sahada bir sürü fikir ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Böylece Allah'ın kitabı hakkında konuşmalar çoğalmış, Allah-u Teâlâ kendi kitabını o insanlara karşı cevap vermek için âlimleri göndermiştir. Çünkü Allah'ın muradını beyan etmek Allah'ın adına konuşmaktır. Dolayısıyla âlimler Allah'ın kitabını tefsir etmek isteyene bir takım koşullar ve şartlar koydular ve tefsir kaynaklarının her bir kaynak için belirli koşullar çerçevesinde yapılabileceğini belirlediler. Bu da hiç kimsenin bilgisizce konuşup bir aktarım yapmaması içindir.

Tefsir kaynakları şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Kur'an'ı Kur'an ile tefsir etmek.

2) Kur'an'ı Sahih Sünnet ile tefsir etmek.

3) Kur'an'ı Sahabe sözüyle tefsir etmek.

4) Kur'an'ı Tabiîn sözüyle tefsir etmek.¹¹⁶

5) Kur'an'ı Arapça ile tefsir etmek.¹¹⁷

Bu kaynakların her biri için belirli koşul ve şartlar vardır. Her kim tefsire başlamak istiyorsa o adımları izlemeli ve müfessirlerin yöntemlerini dikkate almalıdır.¹¹⁸

Müfessirlerin Yöntemi¹¹⁹ ile kastedilen: Kur'an'ı Kerim'in tefsirinde müfessirlerin izlediği yoldur. Bu yöntemlerden biri de İsrâiliyat rivayetleri kullanmaktır. Bu rivayetler tefsir kitaplarında çokça bulunduğu için dolayı müfessirlerin en önemli yöntemlerinden biri haline gelmiştir ve hiçbir tefsirin bu konuyu ya aktararak ya doğrulayarak ya da eleştirerek o rivayetlerden bahsetmeden geçtiği görülmez.

Nakil (Aktarma) Konusu: Tefsir kitapları İsrâiliyat rivayetlerle doludur. Müfessirler nesilden nesile bu rivayetleri aktarmaya devam ettiler ve bu sayede onlarla delil getirmek, onlardan faydalanmak ve bazı görüşleri diğerlerine tercih etmek meşruluk kazanmıştır.

Tashih (Doğrulama) Konusu: Kur'an'dan ve Sünnetten kaynağı ile birlikte rivayeti ibraz ederek bu konudaki rivayetlerinin doğruluğuna delil getirmeye çalışmışlardır.

Nakd (Eleştirme) Konusu: Kur'an'a ve Sünnete muhalefet eden ya da peygamberlere iftira içeren rivayetlere karşı kullanmışlardır.

Bu tür rivayetlerden istifade etmek isteyen herkes dinine zarar gelmeden okuma yapabilmesi için sahih ve zayıf rivayetlerin yayılmasını azaltmak adına âlimler bazı sınırlandırmalar getirmeye mecbur kalmıştır.

¹¹⁶ Bkz: Zehebi, a.g.e, C:1, s,37.

¹¹⁷ Musaid et-Tayyar, **et-Tahrir fi Usuli Tefsir**, s.179.

¹¹⁸ Ali bin Selman el-Ubeyd, **Tefsirul Kur'an'ı Kerim Suluhu ve Zavabituh**, s.83

¹¹⁹ Yöntem kelimesi ile kastedilen: Belli bir amaca ulaşmak için, belli ilkelere ve belli bir sisteme göre bir şeyi ifade etmenin, yapmanın ya da öğrenmenin açık yoludur. Bkz: Yusuf el-Hayyat, "Mucemu' lmuştalahatı İlmiyye Velfenniyye Mulhak Bilasanı'l-Arab", Daru Lisanil Arab, Beyrut, C:IV, s.490.

Bu rivayetlerden doğru şekilde istifade etmenin yolunu gösteren koşullar açıklanacaktır:

1) Birinci Koşul: Kur'an'ı Kerim'e açık veya gizli bir şekilde muhalefet etmemesidir. Açık muhalefet; Kur'an'da bir nassa karşı çıkma veya Kur'an'ın içerisinde bir şeyi yalanlamadır. Gizli muhalefet: Nassın zıttına bir tutum sergilemeden sahihliğinde icma edilmiş bir anlama muhalefet etmemesidir. Belirttiğimiz gibi açık ve gizli olarak açıklanan anlamlardan daha ziyade özellikle genel mânâya bir muhalefet etmemesi durumunda onu kabullenmek veya reddetmek gerekmez.

2) İkinci Koşul: Sahih bir hadise zıt olmamasıdır. Hadisin doğruluğunda ittifak olsun ya da olmasın fark etmez. Çünkü kimine göre sabit olmayan diğerine göre sabit olur. Bu farklılık sonucunda bu husustaki hadislerin sabit olmadığı gerekçesiyle bazı rivayetlerin nakledilmesini haklı gösteremez, kesin olarak bilinir ki Sünnet'e muhalefet gösteren Kur'an'a da muhalefet gösterecektir.

3) Üçüncü Koşul: Hangi şartlar altında olursa olsun Arapça dil bilgisine aykırı olmamalıdır. Bunun sebebi Kur'an'ı Kerim Arapça olarak indirildiği içindir. Zira onda Arapça'ya aykırı hiçbir kelime yoktur. Eğer bu koşula muhalefet eden herhangi bir rivayet olursa hiç şüphe yok ki yalan olacaktır. Taberî Arapça dil bilgisine uygunluk göstermenin, İsrâiliyat rivayetleri kabul etmenin unsurlarından bir tanesi olduğunu söylemiştir.¹²⁰

Eğer ki zıtlasma yönünde değil de çeşitlilik açısından bir rivayet gelirse o ana koşullara atfedilir ve bu rivayet Kur'an'a ve Sünnete göre uygun mudur? Diye sorarız.

4) Dördüncü Koşul: Sahabe ve tabiinler tarafından kabul edilmiş bir rivayet olması gerekir. Çünkü sahabe ve onlardan sonrakilerin reddettiği, rivayet olarak adlandırılmaz. Üstelik bu delil bile sayılmaz. Onlar Kur'ân, Sünnet ve Arapçayı çok iyi bildikleri için çok önemli olan bu koşul Müslümanlara ulaşan rivayetlerin tartıldığı terazi mesabesinde. Umulur ki bu şartın diğerlerinin anlaşılması ve açıklanmasında bir bağlayıcılığı olur.

¹²⁰ Tayyar, a.g.e, **et-Tahrir**, s.163.

Şunu bilmeliyiz ki sadece bir koşulun dahi mevcut olmadığı bir rivayeti kabul etmek mümkün değildir. Bu koşulların hepsinin rivayette bulunması ve geçerli olması rivayeti kabul etmek için en büyük sebeptir.

5) Beşinci Koşul: Rivayetin garip ve olağan dışı olmamasıdır.¹²¹ Taberî şöyle demiştir: “Allah’ın Şeytanı cennetten çıkardığı ve kovduğu halde Âdem (a.s.) ile konuşmak için oraya geliş nedenine gelince İbn Abbas ve Vehb İbn Münebbih’in rivayetlerine göre -Eğer bu mantıklı olmayan bir söz ve başka bir delille doğrulanabilen bir haber değilse- akıl sahibi bir kimsenin bu olası bir durumdur diye bunu savunması caiz değildir.”¹²²

Taberi bu koşullara çok önem vermiştir. Koşullara önem vermesi bu rivayetleri hangi boyutta kabul ettiğini gösterir. Ki bu rivayetler kendisinden sonraki müfessirler tarafından önemli sayılmıştır. Müslümanların bu rivayetleri inceleyebilmesini sağlamak için bu koşullara dikkat etmişlerdir.

2.4.4 İsrâiliyat Hakkında Görüş Bildirenler:

Mütekaddim âlimlerin isrâiliyat rivayetleri hakkındaki tutumuna bakan bir kimse; onların yaygın olan metodunun, genel olarak isrâiliyat rivayetlerinden kaçınmamak olduğunu görür. Ancak araştırıldığında bu rivayetlere yer vermenin olumsuzlukları olduğunu açıklayan görüşler ortaya çıkar. Buna rağmen bu görüşler, bu rivayetleri kullanmanın caiz olduğu görüşünü etkilememiştir.

Bilinen şu ki; her çağı bir diğerinden ayırt eden özelliği ve her bir çağın kendine özgü sıfatları ve o zamanlarda kullanılan yöntemleri vardır. Bu, pek çok araştırmacıyı, âlimlerin çağına, metoduna, bir yandan tefsir hakkındaki tutumuna, bir yandan ona (tefsire) bağlı diğer ilimler hakkındaki tutumuna ve başka bir yandan da diğer meseleler hakkındaki tutumuna göre araştırmaya sevk etmiştir.

Araştırmamızın konusu olan İsrâiliyat rivayetlerde, önceki âlimlerin yaklaşımı ve bununla nasıl başa çıkılacağını gören kimse, o zamanlarda uyulan metot genel olarak bir sakınca olmadan İsrâiliyat rivayetleri kullanmak olduğunu bulur, daha detaylı bir

¹²¹ Tayyar, **et-Tahrir**, s.146.

¹²² Taberi, a.g.e, el-Bakara 1/36.

araştırma yapıldığında ara sıra bu rivayetlerin kullanımının olumsuz yönleri olduğunu ispat etmeye çalışan bazı görüşlerin bulunmasına rağmen bu görüşlerin İsrâiliyat rivayetleri kullanmanın caiz olduğunu savunan görüşlere karşı etkili olmamıştır.

Günümüzde, isrâiliyat rivayetlerinin tefsir kitapları için bir tehdit olduğu düşüncesini yapılandıranlar ve Müslümanların akidesi için tehlike teşkil ettiğini açıklayanlar ortaya çıktı. Daha sonra birçok müfessirin takip ettiği bir metot haline geldi. Bir süre sonra bu metot tefsiri tetkik etmesi ve tefsire katılan israiliyâtı açıklamasıyla bilinmiştir. Âlimler tefsirden sapkın anlayışlar, zayıf hadisler, uydurma rivayetlerle ilgili şeyleri ayıklamayı hedefleyerek bu ilme önem verdiler ve kaideleştirdiler.

Mütekaddim âlimlerin bu alana giriş yapanlar için doğru kaidelerin belirlenmesini sağlamışlardır. Muasır âlimler aynı zamanda yapılan değişiklikleri düzeltmede metotlarını tamamlamaya özen göstermiştir. Öyle ki bu alanda detaylandıran, açıklayan, eleştiren, reddeden birçok kitap, araştırma ve makale mevcuttur.

İsrâiliyat rivayetleri hakkında yazı yazmada ve açıklama yapmada öncülük yapan birçok âlim olmuştur. Bunların başında Muhammed Hüseyin ez-Zehebî gelmektedir. Kendisi bu rivayetlerin tanımını yapmada, açıklamakta, lehine ve aleyhine hakkında ne var ise göstermekte büyük çaba sarf etmiştir. Neredeyse sonraki bütün kitaplar onun eserine başvurma ihtiyacı hissetmiş ve ilim pınarından faydalanmıştır.

Aşağıda modern çağlarda İsrâiliyat rivayetleri açıklamada en güvenilir kitaplar sıralanmıştır:

1) Dr. Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, **Kitabu'l İsrâiliyat Fi'l Tefsir ve'l Hadis**, Vehbe yayıncılığı, 4.bs. Kahire: Kitabın mukaddimesinde söylediği gibi 1968 yılında el-Ezher İslâmî Araştırmalar Konseyi'nin talebi üzerine yazmıştır.

Kitabında kendisi şöyle demiştir:

“Araştırmamı üç bölüm olmak üzere hazırladım.”

Giriş bölümü: Kur'an'ın diğer semavî kitaplar ile ilişkisi ve o kitaplarda Kur'an'ın konumu.

Birinci bölüm: İsrâiliyat rivayetlerin anlamı nedir? Tefsire ve Hadise nasıl girdi? İslam değerlerine ve müslümanların inancına olan tehlikesinin boyutu.

İkinci bölüm: İsrâiliyat rivayetlerin kısımları, bu rivayetlerin hükmü ve en meşhur ravileri.

Üçüncü bölüm: Tefsir ve Hadis kitaplarındaki İsrâiliyat rivayetleri.

Sonuç: Âlimlerin Tefsir ve Hadis kitaplarını onlardan arındırması gerektiği ve Allah-u Teâlâ'nın kitabını tefsir eden kimsenin İsrâiliyat rivayetler hakkında uyması gereken koşullardır.¹²³

2) Dr. Muhammed Bin Muhammed Ebu Şühbe (Ö:1403H), ***Kitabul İsrâiliyat ve'l Mavduat fi Kutubi Tefsir***: Kitabın mukaddimesinde böyle kitaplara olan ihtiyacın çok olduğunu ve bu konunun sadece İsrâiliyat rivayetlerle sınırlandırılmayıp çeşitli alanlarda tefsire giren yabancı rivayetlerin hepsini kapsadığından dolayı bütün çabalarımızı ona harcamamız gerektiğini ve bundan dolayı uzmanlaşmış kişilere ihtiyaç olduğunu yazmıştır.

Daha sonra kendisinin öğrendikleriyle bu kitaba başlamayı, İsrâiliyat rivayetler ve uydurulmuş rivayetler hakkında konuşmayı ayrıca izlediği metodu ve yaklaşımı anlatmıştır.

3) Dr. Remzi Ne'na'e, ***Kitabu-l İsrâiliyat ve Eseruha fi Kutub et-Tefsir***. O, el-Ezher mezunlarından olup Amman'da ilahiyat fakültesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. Kitabın mukaddimesinde kitabı yazmasına iten sebepleri yazdı. Bu kitap, içerisinde üç bahsin bulunduğu bir giriş bölümünü kapsar. Bu üç bahsi dört bölüm izler. Sonuç kısmı dört nokta içerir: Bunlar; İsrâiliyat rivayetlerin izleri, kitaplarında bunları rivayet eden müfessirlerin sorumlulukları, rivayetler karşısında ki görevleri ve önerileridir.

Bu üç kitap en iyi ve en önemli kitaplardandır. Bu kitapların içerdiği derin ilim ve uyarılar sebebiyle İsrâiliyat rivayetleri araştırmacıları onlardan vazgeçemez.¹²⁴

Modern Çağda ortaya çıkan akımlara gelince iki gruptan bahsedebiliriz:

1) Birinci Akım: İsrâiliyat rivayetlerini genel olarak inkâr etmektir.

¹²³ Zehebi, a.g.e, s. 6-7.

¹²⁴ İbrahim İsa Saydam, “*Cuhudul Mu'asirin fi Tankiyeti't- Tefsir*”, **İslam Üniversitesi Usuliddin Fakültesi Yayınevi**, s.6-7.

Âlimler, İsrâiliyat rivayetlerinin Müslümanların inancına, kültürüne, normal Müslümanların bakıp görmeleri doğru olmayan tahrif edilmiş ve değiştirilmiş kitaplara bakmalarına karşı olan tehlikeyi görünce bu konuya karşı azimli bir şekilde görüşlerinin bildirilmesinin gerekliliği doğmuştur. Bu da internet üzerinden kitaplar yazarak makaleler ve sesli kayıtlar paylaşarak bu gibi meselelerde Müslümanların bilinçlendirilmesi sağlanmıştır.

Bu bilgilendirme; Tefsire giren yabancı rivayetlerin beyanı olarak biliniyordu. Her ne kadar yabancı rivayetler İsrâiliyat rivayetlerinden daha çok yayılsa da değindiği en önemli şey buydu.

Bu yöntemi uygulayan âlimler iki kısma ayrılır:

1- Birincisi: Kur'an'ı Kerim'in tefsirine İsrâiliyat rivayetlerin sokulmasına karşı olmasına rağmen tehlikeli olduğunun kanaatinde değildir, önceki müfessirlere mazeret dileyerek ılımlı bir yaklaşım sergilemeye çalışır, herkesin hakkını korur, onlara hakaret edene karşı cevap verirdi. Bu gruba örnek olarak Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî verilebilir.¹²⁵

2- İkincisi: Önceki müfessirlerin İsrâiliyat rivayetleri aktarmada yanlış yaptıkları, çevrelerinden etkilendikleri ve İslâm âlimleri arasında onlara verilen makama itibar etmeden bu rivayetlerle kandırıldıkları kanaatinde olanlar: Mustafa Ebu Hüneydî bunlardandır ve “et-Te'sir el-Mesihî Fil Kur'an'ı Kerim” adlı eserinde bunu açıklamıştır.¹²⁶

2) İkinci Akım: İsrâiliyat rivayetleri kabul ederken detaylandırmaya çalışanlardır. Bunlar ise önceki âlimlerin yaklaşımını destekleyip o âlimler hakkında kötü konuşanlara cevap verip bu metodun anlaşılması için büyük çaba sarf etmişlerdir. Onlar, eğer İsrâiliyat rivayetleri nakledilirse derin bir ilme ve geniş bir bilgiye dayanarak bir mânâyı diğerine karşı tercih etmede faydası olduğundan dolayı nakledildiğini belirtmişlerdir.

¹²⁵ Metodunu açıkladığı bir kitabı: Zehebî, a.g.e, s. 95 ve sonrası.

¹²⁶ Mustafa Ebu Hüneydî, **et-Tesir el-Mesihî Fil Kur'an-ı Kerim**, Uluhiyyet ve Nübüvvet Özeti, s. 195.

Bu gruba örnek olarak Dr. Musaid et-Tayyar olup “Tefsirul Kur'an bil İsrâiliyat, Dirasetün Nakdiyye” adlı eserinde çalışmıştır, yine “Ra'yun Ahar Fil İsrâiliyat Fi Kutubi Tefsir” makalesi gibi bir sürü makaleler yazmıştır.

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1 “Menar” İle “Tahrir ve Tenvir” Tefsirleri Arasında Karşılaştırma:

3.1.1 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Tutumu Ve Aralarında Karşılaştırma:

İki müfessirin isrâiliyat rivayetleri hakkındaki tutumlarını öğrenmeden önce tevrat ve incil gibi önceki kitaplar hakkındaki tutum ve görüşlerini bilmek gerekir. Çünkü bu, isrâiliyat rivayetlerine yaklaşım tarzıyla bunları nakletme, kabul etme, eleştirme ve reddetme yöntemlerini anlamaya yardım edecektir.

3.1.2 İki Müfessirin Önceki Kitaplara Karşı Tutumu Ve Onlara Yaklaşım Tarzı:

İki müfessir de tefsirlerinde Tevrat ve İncil gibi geçmiş kitaplara fazlasıyla yer vermiştir. Bundaki sebepler çoktur. Bu onların o kitaplar hakkındaki tutumlarından kaynaklanır ve o kitaplara karşı olan hükümlerini temsil eder. Tahrif edildiler mi edilmediler mi?

3.1.2.1 Muhammed reşid rıza'nın ve menar tefsirinin önceki kitaplara karşı tutumu:

Tefsiri dikkatle inceleyen biri için üstadın metodu gayet açıktır. Üstat, Tevrat'ın ve İncil'in tahrife uğradığını ispat etmek için çok çaba sarf etti ve birçok yerde bunu açıkladı. O kitaplardan rivayetler nakletme hususunda mazur sayılabilir. Geçmiş kitaplara bakan herkes için ister lafız ister mana bakımından olsun tahrif edildiği anlaşılır. İki kısım vardır ve kanıtlamak için çok çaba gerektirmez.¹²⁷

Tevrat'ın tahrif edilmesi konusunda iki Müslümanın ihtilaf edemeyeceği gün gibi ortadadır. Bunu ispat etmek için delillere ihtiyacımız yok ancak onların yitirdiği

¹²⁷ Bkz: Rıza, a.g.e, C: 6, s.234.

büyük ganimeti ispatlamamız gerekir ki hiç şüphesiz bu büyük ganimet Allah'ın nebileri aracılığıyla onlara indirdiği hak olan dinleridir.¹²⁸

Aynı şekilde Hristiyanlar da kitaplarında olan şeyin çoğunu unutmuş, karıştırmış ve zayı etmiştir. Bize korudukları şeyin çok azı ulaşmıştır ama o da tahrif edilmekten nasibini almıştır. Ayrıca çelişkiler içermesinden dolayı içindeki doğru kısımlar tahrif edilmiş kısımlara göre çok azdır.¹²⁹

İsrâil oğullarının Tevrat'ı korumalarının sebebi ise ("Bir takım tarihi koşullar Yahudilerin Tevrat'taki hükümlerin birçoğunu muhafaza etmelerine, asıl nüshanın kaybedilmesinden sonra yazmalarına yardımcı olmuştur. Amma Hristiyanlara gelince, koşullar onlar için elverişli olmadı bu da onların İncil'deki birçok hakikati yitirmesine sebebiyet verdi.")¹³⁰

Buna rağmen, üstat Tevrat'ın içinde bazı batıl ellerin ulaşamadığı yerler olduğunu, tahrif edilmediğini, aynı zamanda araştırılmasının, tetkik edilmesinin ve arındırılmasının gerektiğini söyleyip şöyle demiştir: ("Tevrat'tan unutup kaybettikleri fazla olduğu gibi koruyup sonrakilere ulaştırdıkları da fazladır.")¹³¹

Sonuç olarak, Muhammed Reşid Rıza'nın bu rivayetler için kendine özgü bir görüşü vardır. O rivayetleri reddetmesi, önceki kitaplarda tahrifin bulunmasından; kabul etmesi ise hâlâ tahrif edilmemiş bazı yerlerin bulunmasından dolayıdır.

3.1.2.2 Tahir bin âşur ve tahrir ve tenvir tefsirinin önceki kitaplara karşı tutumu:

İbn Âşur, üstat Muhammed Reşid Rıza gibi Tevrat'ın tahrif edildiğini apaçık bir şekilde açıklamamıştır ama Tevrat'ın ve İncil'in tahrif edildiğine işaret olarak onları eleştirmiştir. Bu konudaki yöntemi; rivayeti zikredip sonra yorum yapmaktır. Örneğin: Rivayetin birini zikrettikten sonra yorum olarak şöyle yazmıştır: ("Bu ana Tevrat'ta

¹²⁸ Bkz: Rıza, a.g.e, C: 6, s.239.

¹²⁹ Bkz: Rıza, a.g.e, C: 6, s. 238.

¹³⁰ Naim Bin Eş-üstat, "Menar tefsiri üzerinden Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat Rivayeterden ve Tevrat ve İncil Rivayetlerden Tutumu". S.230-231.

¹³¹ Rıza, a.g.e, C:6, s. 238.

mevcut ise bunun tefsiri ya Allah'ın aziz kıldığı Yakup'un rüyasının tâbiri ya da bir meleğin ona arz edilmesinden ibaret olur.")¹³²

("Bu ifadede, bugün Tevrat'ta bulunanlar hakkında şüphelendiğini ve bugünkü Tevrat'ın içeriği Musa'ya (a.s.) indirilen Tevrat'ın aynısının olmadığını işaret ettiğini görüyoruz.")¹³³

Allah'ın "Bâbil'de iki meleğe, Hârût'la Mârût'a indirileni öğretiyorlardı." âyetini¹³⁴ tefsir ederken şöyle demiştir: ("Yahudîlerin yeni uydurdıkları hurafelerden kıssaların yine bu âyette hurafe hikâyesi de vardır.")¹³⁵

Ama burada akla gelen bir soru vardır: Neden İbn Âşur bu hususla ilgili ayrı bir yer tahsis etmemiştir?

Görünen şu ki tefsirini okuduktan ve inceledikten sonra aşağıdaki sebeplerden dolayı Tevrat'ı ve İncil'i eleştirmek için ayrı bir bölüm tahsis etmemiştir:

- 1) Tahrif edilişi kendisi yanında ve diğer Müslümanların yanında bilinen ve fazla araştırmaya ihtiyaç duymayan bir şeydir.
- 2) O kitapların tahrif edilişinin ispatı, çokça nakledilen rivayetlerin arkasına eleştiri ve cevap yazılacağını bildiği içindir.
- 3) Tahrif edilmeyen yerlerin olduğu bilindiği ve onlardan istifade etmekte bir sakıncanın olmadığı içindir ki dolayısıyla onun eleştirisi genel değil, kısmîdir.

Özellikle Yahûdîlerin ve Hıristiyanların kitaplarındaki İsrâiliyat rivayetleri anlatmasının amacını beyan etti. Ehli kitabın batıl olan yöntemleri ve metodundan bahsederken yine onların kitaplarından nakletmenin sebebini ve gayesini dile getirmiştir. Bunun kitapların tahrif edildiğinin ve Allah'ın peygamberlerine indirilen orijinal kitaplar olmadığının ispatı olduğunu ve yine aralarındaki çelişki miktarını beyan etmiştir.¹³⁶

¹³² İbn Aşur, a.g.e, s.450-451.

¹³³ Yasir İhsan Reşid en-Naimi, "Mavkıf İbn Âşur Minel İsrâiliyat Fi Tefsirihi Tahrir ve Tenvir Dirasetun İntikâiyetun Nakdiyye" **Irak Üniversitesi Dergisi**, s.31, 2010.

¹³⁴ el-Bakara 2/102.

¹³⁵ Aşur, a.g.e, C:I, s.642.

¹³⁶ Aşur, a.g.e, C:7, s.130.

Demek ki İbn Âşur; Ehl-i kitab'ın kitaplarında zayıf ve uydurulmuş rivayetlerin var olduğunu bildiği halde onların bâtılını göstermek ve onlara karşı delil getirmek sebebiyle o rivayetleri kullandığını dile getirmiştir.

Özet:

- 1) Müfessirler Ehl-i kitabın kitaplarından aktarmanın caiz olduğu konusunda anlaşmışlardır.
- 2) Tevrat ve İncil'in tahrif edildiğinin kesinliği konusunda anlaşmışlardır.
- 3) O kitaplarda tahrif edilmemiş ve hâlâ sağlam olan yerler olduğu yönünde anlaşmışlardır.
- 4) Ehl-i kitaba karşı kendi kitaplarından delil getirmenin zarureti konusunda anlaşmışlardır.

3.1.3 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlere Karşı Tutumu:

Birçok müfessir Ehl-i kitab'ın kitaplarından yani direkt Tevrat'tan veya İncil'den veya daha sonraki zamanlarda o rivayetlerin başlıca kaynağı olan Ehl-i kitab'ın Müslüman olanlarından nakletmekten kaçınmamıştır. Müfessirlerin çoğu, bir zamanlar genel olarak İslâm toplumunda büyük bir boşluk arz eden bu rivayetleri kabul ederek ve karşı çıkarak çok veya az rivayet etmek arasında ikiye ayrıldılar. Çünkü büyük tefsir imamları, bu rivayetlerin içerdiği önem nedeniyle onları nakletmekten çekinmediler.

O rivayetlerin aktarılmasının ve onlara başvurma'nın sebebi, Kur'ân'ı Kerîm'de bazı yerlerin isimlerini belirtmek gibi bir açıklamaya ihtiyaç duyan kimselerin olmasıdır. O rivayetler bazı tefsir âlimlerine göre ne besler ne de açlığı giderir durumundayken başka bir âlime göre Kur'an'ı Kerim'in tefsirinde bazı yerleri işgal etmiş ve Müslümanlara faydası dokunmuştur.

Şüphesiz ki Kur'an'ı Kerim'de geçmiş bazı ümmetlerin peygamberleriyle olan kıssaların genel olarak bahsedilmesi ve ayrıca hadis kitaplarında detaylı bilgilerin yer almaması gibi bütün bu etkenler önce Tevrat'ta bulunan ayrıntılar aracılığıyla bu rivayetlerin kullanılmasına, ardından eski çağlarda geçmiş milletlerin haberlerinin ve başlarına gelenlerin görülmesine neden olmuştur.

Rivayetlerin sahih ve zayıf olmasına bakmaksızın bu rivayetlere hadis ehlinin ve bazılarının zayıf hadislere gösterdiği tolerans uygulanır. O halde bu tolerans, mevzu hadis (uydurma) olması ve Allah'ın sıfatları ile helal haram kabilinden şeriatın hükümleri haricinde olması kaydıyla İsrâiliyat sened ve rivayetinde olur. Örneğin: Öğütler, kıssalar, faziletli ameller, hüküm ve ibadetlerle ilgisi olmayan her şey için istifadesi caizdir.¹³⁷

Yani müfessirler bu rivayetleri dinî inançları etkilemeyecek şekilde kullanmışlardır. Bu sebeple İbn Haldun der ki: ("Bu rivayetler sahih durumuna bakılıp ona göre hüküm verilecek kısmından değildir, müfessirler bundan dolayı onları almada kolaylıkla

¹³⁷ Osman bin Abdurrahman bin Salah,(Tahkik: Mahmud es-Sekri) **Kitabu Ulumi'l Hadis El Maruf bi Mukaddimeti İbn Salah**, s.39. Matbaatu Seade, Kahire, 1326.

davranmış ve tefsir kitaplarını bu alıntılarla doldurmuşlardır.”)¹³⁸ İşte bu yoldan bu rivayetler Müslümanların kitaplarına girebilmiştir.

Bu rivayetlerinden istifade boyutu, faydası ve zararı hakkında oluşan ihtilafın sebebiyle müfessirler birkaç bölüme ayrıldılar:

1- Kabul eden

2- Reddeden

3- İkisi arasında kalan: Yani bir yandan kabul edip ama onları delil olarak kullanana karşı inkâr eder, bir yandan da onu inkâr eder ama bazı mânâları açıklamak için onları delil olarak kullanır.

İki müfessirin İsrâiliyat rivayetler hakkındaki tutumlarını o rivayetleri nakledip yaptıkları yorumlarından açıklamaya çalışacağız.

3.1.4 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Değerlendirme Yöntemi:

İki tefsiri okuyan kimse, İsrâiliyat rivayetlerini anlatmada, eleştirmede, açıklamada, yargılamada ve iki tefsirdeki kaynaklara müracaat etme, hatta rivayetlerin çoğaltılması, düzenlenmesi ve beyanı konusunda büyük farklar görecektir. Onların rivayetler hakkındaki tutumlarını tefsirleri aracılığı ile göstereceğiz.

3.1.4.1 Üstat muhammed reşid rıza'nın tutumu ve isrâiliyat rivayetleri hakkındaki yöntemi:

Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat rivayetlere karşı yaklaşımı müfessirler arasında neredeyse en maruf olanıydı. Şöyle ki o bu rivayetlerle başa çıkmak, onlardan sakındırmak ve tefsirdeki tehlikesini beyan etmek açısından insanların en şiddetlisiydi. Tefsirleri bu rivayetlerden arındırmaya karşı aşırı istekli olan üstadı Muhammed Abduh'un yolundan gidiyordu. Bir yerde şöyle demiştir: (“ Size birçok kez söyledim; İsrail oğulları ve diğer peygamberlerin kıssaları hakkında ihtiyatlı davranmak, müfessirlerin ve tarihçilerin sözlerinden Kur'an'a eklenenlere güvenmemek gerekir. Nitekim bugün tarihi ve bilimi yazmakla iştigal edenler “karanlık zamanlar” olarak

¹³⁸ İbn Haldun, a.g.e, s.394.

adlandırılan o dönemlerdeki tarihten hiçbir şeye güvenmemek icap ettiğini bizlere söylüyorlar.”)¹³⁹

Bu da üstadın tefsirinde izlediği ve Menar tefsirinin neredeyse en bariz özelliklerinden olan genel metodudur. Şöyle ki; bu rivayetler önceki müfessirlerin kitaplarında büyük bir yer edinmiştir. Bu da Dr. Ramzi Ne'na'e'nin şahit olduğu şeydir. Demiştir ki; ("Üstat Muhammed Reşid Rıza, tefsirinde diğer müfessirler gibi İsrâiliyat rivayetlerle ilgilenmemiştir. Onlar o rivayetleri Kur'an'ın müphem âyetleri için şerh olarak nitelendiriyorlardı ama o tam tersine o rivayetlerden nefret ettiriyor ve müfessirlerin o rivayetlerle ilgilenmelerini ve meşgul olmalarını kınıyordu.”)¹⁴⁰

Fakat Muhammed Reşid Rıza'nın tefsiri incelendikten sonra onun İsrâiliyat rivayetlerini Ehl-i kitab'ın kitaplarından doğrudan aktardığını görüyoruz. Bu, bazı âlimlerin çelişkili gördüğü bir şeydir.

Tevrat'tan aktardığı ve onun metodunu gösteren bir örneğe bakalım; Allah'ın şu sözünde: ("Yahûdiler “Üzeyir Allah'ın oğludur” dediler, Hıristiyanlar da “Mesîh (Îsâ) Allah'ın oğludur” dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!”)¹⁴¹

Üstat Muhammed Reşid Rıza Üzeyir'in ismini açıklamaya başladı ve demiştir ki:

("Tevrat'ın, Azrâ bölümünün yedinci faslının başında, Hilkiyâ oğlu, Azeryâ oğlu, Serâyâ oğlu Azrâ'nın nesebi Harun'un oğlu Eleazar'a")¹⁴²

Sonra onun asrından, makamından ve onun zamanında Yahûdîlerin altın çağının nasıl başladığından bahsetmeye başladı.¹⁴³

Sonra bu mesele için Tevrat'ın korunmasının sebebi Üzeyir'e ait olduğu meselesi delil getirmeye başladı. Bu konudaki bütün rivayetler Tevrat'tan ve başka Yahûdî kaynaklarından İsrâiliyat rivayetler olmasına rağmen onlarla delil getirmesine engel

¹³⁹ Rıza, a.g.e, C:1, s.287.

¹⁴⁰ Ne'na'e, a.g.e, s. 354-355.

¹⁴¹ et-Tevbe 9/30.

¹⁴² Rıza, a.g.e, C:10, s.283.

¹⁴³ Rıza, a.g.e, C:10, s.283.

değildi. Dedi ki: ("Ben diyorum ki¹⁴⁴: Ehl-i Kitabın da dâhil olduğu bütün dünya tarihçilerine göre Tevrat'ı Musa yazmış sonra onu Tâbûtu'l-Ahd'in içine veya kenarına koymuş. Fakat Süleyman Peygamber devrinden önce kaybolmuştur. Hz. Süleyman devrinde Tâbût açıldığı zaman ilk Krallar kitabında da görüldüğü gibi on emri ihtiva eden iki levhadan başka bir şey bulunmamıştır. Azra ise Tevrat ve diğerlerini, esaretten sonra Keldani harfleriyle ve Yahudilerin çoğunu unutmuş olduğu İbraniceyle karışık Keldanice ile yazmıştır.")¹⁴⁵

Ayrıca üstat, Nabuhad Nussar zamanında Tevrat'ın bütün kitaplarının yakılması sebebiyle Üzeyir'in Tevrat'ı yazdığını zikretti. Sonra Üzeyir'e ait rivayetleri zikretmesinin sebebini de söyleyerek şöyle demiştir: ("Burada bu kadar açıklamayla yetiniyoruz. Bunları açıklamakla iki hususu belirtmek istedik:

1- Bütün Ehl-i Kitap mukaddes saydıkları kitaplarının dayanağı hususunda bu Azrâ'ya teşekkür borçludurlar.

2- Fakat bu dayanak sağlam ve tutarlı değildir. Bu gerçeği Avrupa'nın hür düşünceli âlimleri ortaya koymaktadırlar.")¹⁴⁶

Üstadın zikretmiş olduğu bu iki sebebin birincisi: üstadın o zamanda ihtiyaç duyduğu Üzeyir'e ait faziletin ispatı içindir.

Yine üstadın sözlerini inceleyerek bu rivayeti zikretmesinin gayesi ise Üzeyir'in nüshası dışındaki nüshaların batıl olduğunu ispatlamaya çalıştığı içindir. İkinci sebebin de desteklediği bu olabilir ki ikinci sebep: Onların dinî onu söylemeyen birine isnad edilmiş olduğunu beyan etmektir ki bu durum Tevrat'ın tahrif edildiğine işaret eder.

Eğer ki denilirse: Tevrat'ın tahrif olduğuna dair birçok deliller vardır. Bu sözlerin çoğunluğuyla zikretmenin ne amacı var?

¹⁴⁴ Üstat bir âyetin tefsirine "diyorum ki " ifadesini kullanarak başladığı, Bu üstatı olan Muhammed Abdeh'in sözü zannedilmesin.

¹⁴⁵ Rıza, a.g.e, C:10, s.283.

¹⁴⁶ Rıza, a.g.e, C:10, s.286.

Cevaben derim ki: Onların kitaplarından bunu ispatlayan delil olduğu için olabilir. Buna da söylediklerinin sonunda işaret ediyor, hiç şüphe yok ki iki durum arasındaki fark açıktır.

Sonra Üzeyir Allah'ın oğlu ve Allah'ın bunu Yahudîlerin ağzı üzerine naklettiğinin meselesine geçti ve İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre ("Üzeyir unuttuklarını tekrar hatırlatması için Allah'a dua etti. Allah da duasını kabul etti. Sonra Yahudilere Tevrat'ı öğretmeye başladı. Bu esnada Tâbût da indi. Yahudiler Azrâ'dan öğrendiklerini Tâbûttağıyla karşılaştırdılar ve aynı olduğunu gördüler.")¹⁴⁷

Daha sonra kendine göre bu rivayetin red olunması, İbn Abbas'ın Ka'b'dan –Allah hepsinden razı olsun- iştmiş olma ihtimalinden dolayı bu rivayetin İsrâiliyat rivayeti olabileceğini açıkladı. Daha sonra Suyutî'nin ed-Durul Mensur adlı kitabında yazmış olduğu bir rivayeti zikretti ve bu rivayetin hurafe bir rivayet olduğunu söyledi.¹⁴⁸

Bu rivayetlerin detaylı ayrıntılarını sayfalarca anlattıktan sonra ulaşmak istediği sebebi zikretti ve dedi ki: ("Bunu zikretmemizin gayesi; Kâ'bu'l-Ahbâr¹⁴⁹ ve benzerlerinin Yahûdi kitaplarında bile olmayan ve sırf Müslümanları aldatmak için aktardıkları İsrâiliyat hurafelerinin kötülüğünü açıklamaktır.")¹⁵⁰

Onun detaylarıyla bu rivayeti, sebebini ve amacını zikretmesine rağmen evlâ olan başından beri bunları kitabına almaması ve Kur'an'da geçtiği için sadece Üzeyir'in ismini söylemesi yeterliydi. Bu nedenle üstat, tefsirini yazmaya başlarken uzatmaktan ve Kur'an'ın asıl ve yüksek gayesinden uzaklaşmaktan sakındırdığı şeye düşmüş oldu.¹⁵¹

Yine Allah'ın şu sözünde: ("Tevrat indirilmeden önce İsrâil'in kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceklerin her türlü İsrâil oğulları'na helâldi.")¹⁵² Muhammed Reşid, üstadı Muhammed Abduh'un sözlerini nakletmiştir. Çünkü Ya'kûb'un kendisine yemek yemeyi haram kılmasının sebebine dair Tevrat'tan rivayetlerin tamamını nakletmiştir. Aynı zamanda bu rivayetleri tercih etmesi sebebiyle Suyutî'ye

¹⁴⁷ Rıza, a.g.e, C:10, s.287.

¹⁴⁸ Rıza, a.g.e, C:10, s.287.

¹⁴⁹ Üstadın Kabu'l ahbar hakkındaki sözüyle ilgili tartışma gelecek. Bkz: s.129.

¹⁵⁰ Rıza, a.g.e, C:10, s.288.

¹⁵¹ Rıza, a.g.e, C:1, s.78.

¹⁵² Âl-i-İmrân 3/93.

cevap verip bu rivayetlerin Yahûdîlerin entrikalarından biri olduğunu açıklamış ve Tekvin sifrinde Ya'kûb kendisine hiçbir şeyi haram kılmamıştır. Âyette geçen İsrâil'den kastedilenin Ya'kûb değil, İsrâil oğulları olduğunu da söylemiş ve Muhammed Reşid üstadının bu sözünü ve tercihini seçtiğini açıklamıştır.

Daha sonra Muhammed Reşid İsrâil'in kendine haram kıldığı yiyecek çeşitlerini saydı ve Mücahit'in "Bütün otlu hayvanların yenmesini haram kılmıştır." ¹⁵³ Deddiğini nakletmiş fakat Muhammed Reşid onu reddetti ve bunun İsrâiliyat rivayetlerden olduğunu açıkladı yani onun dediğine göre rivayetin senedi sahih olmasına rağmen İsrâiliyat şüphesi içerdiği için onu reddetmek gerekliydi.

Bu rivayeti zikrettikten sonra Kur'an'ı Kerim'in Maide ve En'am sûrelerinde onlardan haber verdiği gibi kendilerine bunu yasaklamalarının sebebi Allah'ın hükmü olduğu için değil, cahiliye döneminde Arapların hayvanları Allah'ın emri dışında örf ve âdet diye adanmaları gibi kendi kendilerine haram kılmışlar ve bu yasağı kendileri üzerinden taşımışlardır. ¹⁵⁴

3.1.4.2 İbn âşur'un tahrir ve tenvir tefsirindeki isrâiliyat rivayetlere karşı tutumu:

Üstat Muhammed Reşid Rıza'nın ve tefsirdeki yönteminden etkilenmesine rağmen tefsir hakkında özel bir görüşü vardır. Bundan dolayı İbn Âşur'un Rıza'dan ayırt edici bir özelliği var. O her haliyle İsrâiliyat rivayetleri kabul etmede önceki müfessirlerin yaklaşımına tabii olmuş, Ehl-i kitabın Müslüman olanlarından rivayetleri çok az nakletmiş ve bu şekilde üstat Muhammed Reşid Rıza'nın nasılsa kendine özel bir metoda tabii olduysa O da kendine özel bir metot bulmuştur şöyle ki İsrâiliyat rivayetleri, kaynağı olan kutsal kitaplardan bulunduğu Sifr'in ve İshak'ın numarasıyla beraber doğrudan ana kaynağından naklederdi. ¹⁵⁵

Tefsirine genel olarak bakıldığında Ehl-i kitaptan aktarmada çekinmediğini görürüz fakat o kitaplardan naklederken özetle naklederdi, bazen bazı kelimelerin mânâlarını açıklamak veya bazı görüşleri tercih etmek veya isimlerin anlamlarını açıklamak veya

¹⁵³ Rıza, a.g.e, C:4, s:5.

¹⁵⁴ Rıza, a.g.e, C:4, s:5.

¹⁵⁵ Bkz: Abir Bint Abdullah En-naim, "Kavaidul Tercih Bil nas İnde Tahir Bin Aşur fi tefsirihi Tahrir ve Tenvir, Dirasetün Ta'siliyyetun Tatbikiyye", Daruttedemriyye, Riyad s.54.

bazı peygamberlerin soyunu veya bizde zikredilmeyen bazı detayları belirtmek için birçok yerde Ehl-i kitaptan aktarması tekrarlandı. Bu hususta onu zikretmek veya zikretmemek hakkında yasağı olmayan kısımlardandır.

Örnek olarak Üzeyir hakkında söz ettiğinde dedi ki:

("Üzeyir; Babil esaretinde kalan Yahûdî hahamlarından büyük bir hahamdır. İbranice İzra Bin Saraya'dır, Laviyyin torunlarındandır, Tevrat'ı ezberleyenlerdendir. Fars padişahı olan Korş Mesih'ten 451 yıl önce onu ve onunla beraber olan İsrâiloğulları Babil'deki esaretten çıkardı ve Orşelim'e geri dönüp orada onların heykelini inşa etmelerine müsaade etti. İzra Yahûdîleri Orşelim'e kavmini geri götüren ve heykeli bir daha inşa eden Yahûdîlerin büyük hahamlarındandı ve Tevrat'ı ezberinden geri getirdi. Bu sebeple avam Yahûdîler İzra'yı Allah'ın oğludur iddia edecek kadar ve onun hakkında aşırıya giderek onu yüceltiyorlardı. Onu bu sıfatla sıfatlandıran Medine'deki Yahûdî hahamlarıydı ve normal insanlar onların peşinden gittiler.")¹⁵⁶

Gördüğümüz gibi iki müfessirin yaklaşımı ayrı olmasına rağmen ikisi de aynı kıssayı Tevrat'tan naklettikleri, burada İbn Âşur özet ve yorum yapmadan hatta kaynağını söylemeden nakletmiştir.¹⁵⁷

Bu rivayeti ve içeriğini inceleyen kimse, Tevrat'taki Üzeyir'in isminden ve padişahın Üzeyir'in nasıl gönderdiğini ve Tevrat'ın nasıl yakılıp daha sonra yazıldığından bahsettiğini görür. Tevrat'ın yakılıp yazılma meselesi Tevrat'ın tahrif edildiğine dair bir açıklamadır.

Bunlar lüzumsuz detay ve istisnalardan başka bir şey değildir. Bu gibi haberler, onu ispatlayan veya reddeden bir şey olmadığı için kendisi hakkında konuşulmayan kısmına girer. Tevrat'ın yakılıp bir daha yazılma konusu ise, ona inanmamız için bir delile ihtiyacımız vardır.

¹⁵⁶ İbn Âşur, a.g.e, C:10, s.168.

¹⁵⁷ Üstat kaynak açık olduğu için rivayetin kaynağının Tevrat olduğunu belirtmemiştir.

Özet

İki müfessirin İsrâiliyat rivayetlerden yaklaşımı farklı olmasına rağmen rivayetlerin kaynağı olan Tevrat'tan ve İncil'den rivayetlerin aktarılmasında ittifak edip bu rivayetleri hangi sebeple irad etme konusunda ise ihtilafa düşmüşlerdir.

Üstat Muhammed Reşid, Tevrat'ın tahrif edildiğini, onlara karşı kendi kaynaklarından cevap vermek ve kendilerine karşı ve Müslümanlara karşı delil olarak kullandıkları bilgilerin sahte olduğunu beyan etmek için irad etmiştir, ancak o, bu rivayetlerin geçersizliğini tamamen tasdik etmiştir.

İbn Âşur'a gelince o, Üzeyir'in kimliğini ve kavmi arasındaki konumunun zikredilmemesini daha iyi açıklamak için rivayeti aktarmıştır.

Dolayısıyla her iki müfessir de bu rivayetlerin zikredilmesinden istifade etmiş ve sadece kabul ve reddetmek ile sınırlı kalmamış, bu tefsirlerde belirsizlerin tespiti ve mücmelin detaylandırılması da dâhil olmak üzere başka alanlar da mevcut olup onları da daha sonra zikredeceğiz.

3.1.5 İsrâiliyat Rivayetlerden İstifade Etme Yolları:

Müfessirlere göre İsrâiliyat rivayetlerinden zikredilen yerin gerektirdiğine göre yararlanmanın birçok yolu vardır. Bu rivayetlerin çeşitliliğinden dolayı iki tefsirde akîde, fıkıh, dil ve diğerleri gibi birçok yön ele alınmıştır. Bu yüzden iki müfessir arasında tefsirlerinde bu rivayetlerden yararlanma konusunda büyük ölçüde bir anlaşmanın olduğu görülür.

3.1.5.1 İsrâiliyat rivayetler ile kur'an'ı kerim'de müphem olan bazı yerlerin beyanı:

Kur'an'daki Bazı Müphemlerin İsrâiliyat Rivayetler Yoluyla Açıklanması: Allah (C.C.) kitâbında birçok konunun (mana ve muhtevasını) kapalı bırakmıştır ve bundaki tayin ettiği büyük hikmetten dolayı açıklığa kavuşturmamıştır. Bu kapalılık bazen bir yerin isminin söylenmemesi ya da sayının belirtilmemesi ile olur. Bu da mütekaddim müfessirleri bu kapalılığı açıklamaya sevk etmiştir. Öyle ki sünnetin, lisânın açıkladığı kapalılık olduğu gibi isrâiloğullarının kitaplarında bulunan

açıklamalar da vardır. Bu açıklamaların varlığı, Menar tefsirinin sahibi ile Tahrir ve Tenvir Tefsirinin sahibi gibi müfessirleri bu kitaplarda araştırma yapmaya yöneltmiştir. Ve bu araştırmanın birçok çeşit yolu ortaya çıkmıştır.

3.1.5.1.1 Muhammed Reşîd Rıza'nın Kur'ân'ı Kerîm'deki Müphemî Meseleleri Açıklaması:

Kur'an'ı Kerim'in müphem olan bazı anlamlarını tayin etmek için İsrâiliyat rivayetlerin ana kaynaklarından istifade etmeye çalışmıştır. Bu husus onun yaklaşımına ters olmasına rağmen o bir yasağa düşmemek için Kur'an'ın belirsiz ve mücmel manalarından uzaklaşmak istemiştir lakin bu husus onun tefsirinde mevcuttur.

Allah'ın şu sözü: ("Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi.") ¹⁵⁸

Üstat "Yusuf'u öldürmeyin" sözünün söyleyeni belirleme konusunda Yusuf'un kardeşlerinden biri olduğunu ama onun isminin belirlenmesinde bir faydanın olmadığını açıklamıştır, şöyle demiştir: "Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Onlardan biri" onu gizli tuttu. Çünkü onu belirlemekte ne bir fayda var, ne de bir hikmet." ¹⁵⁹

Buna rağmen bir hükmü sabit etmeyeceğini ve akîde ile ilgilenmeyeceğini bildiği için kaynağını söylemeksizin bu konu hakkındaki Tevrat'taki rivayetleri istinas babından ve fazla uzatmadan nakletmiştir. Daha sonra iki görüş nakletti; birincisi Süddî'den rivayete göre: "Yahuza", ikincisi ise Tekvin sifrindekine göre: Ra'ubin'dir" ¹⁶⁰

Üstat, Yusuf'un kardeşinin isminin gizlenmesinde iki latifeden bahsetmiştir:

1. Birincisi: Allah'ın şu sözü: "Onlardan biri" onun kardeşlerinden demektir. Sonra dedi ki: Onlardan biri olarak nitelendirilmesindeki fayda ise onun görüşü üzerine Yusuf öldürülmemiştir. ¹⁶¹

¹⁵⁸ Rıza, a.g.e, C:1, s:78.

¹⁵⁹ Yûsuf 12/10.

¹⁶⁰ Rıza, a.g.e, C:12, s:217.

¹⁶¹ Rıza, a.g.e, C:12, s:217.

“Sa’di de, aynı şekilde bu görüştedir, zira Yusuf’u (a.s.) sürgüne göndermek ve onu kuyuya atmak öldürmekten daha kolaydı ve bu sebeple o, sözlerinde kardeşlerin en iyisiydi.”¹⁶²

2. İkincisi: Allah'ın şu sözü: ("Onlardan biri") demek ki onu öldürmekte ittifakta bulunmamışlardır.¹⁶³ Çünkü bir kişinin itirazı ile ittifakın gerçekleşmediği demektir.¹⁶⁴

Üstat, Yusuf'un kardeşlerinden ismi gizlenmiş olanın ismini belirtmek için bu rivayeti kullanmıştır. Çünkü bizim dinimizde onun beyanı gelmemiş eğer onun isminin beyanı gelmiş olsaydı üstadın dediğine göre bir hikmeti veya ibreti olmadığından dolayı bu rivayeti nakletme gerekliliği olmayacaktı.

Allah'ın şu sözü: ("Âdem'e de: "Ey Âdem, eşinle beraber cennete yerleşin." dedik")¹⁶⁵

Muhammed Reşid Rıza, Müslüman âlimlerin ehlisünnet olanlarının cennetin bir "Bahçe" mi yoksa -dilbilginlerinin anladıkları şekli ile- içine giren kimseyi örtecek biçimde ağaçların kendisini gölgelediği bir "Mekân" mı ya da âhirette vaad edilmiş olan bir "Yurt" mu olduğu diye ihtilafa düştüklerini açıklamıştır.¹⁶⁶

Daha sonra Ebu Mansur el-Maturîdî'nin Tevilat tefsirindeki şu sözünü nakletmiştir: ("Biz bu cennetin bahçelerden bir bahçe veya sık ağaçlı mekânlardan bir mekân olduğuna, Âdem'in ve eşinin burada nimetler içinde bulunduğuna inanıyoruz. Bu cennetin tam olarak nasıl bir yer olduğunu belirlemek, mekânını ve bulunduğu yeri araştırmakla yükümlü değiliz." Bu görüş selef âlimlerinin mezhebidir (yaklaşımıdır.)")¹⁶⁷

Demek ki; Cennet, Allah'ın salih kullarına vaad ettiği gerçek cennet değil, yeryüzünde bulunan bir korudur. Mekânının neresi olduğu konusuna gelince bu hususta bir delil olmadığı için sahabe, tabiin ve onlardan sonra gelenlerin Kur'an'ı Kerim'in gizlediği şeyleri araştırmama metoduna uyarak susmuştur.

¹⁶² Bkz: Rıza, a.g.e, C:12, s:217.

¹⁶³ Abdurrahman bin Nasır bin Abdullah Sadi, (Tahkik: Abdurrahman bin ma'la elluveyhık), **Teyisiru'l-Kerim er- Rahman Fi Tefsiri Kelamı el-Mennan**, Müessesetürrisale, 1420/2000, C:I, s.394.

¹⁶⁴ Bkz: Rıza, a.g.e, C:12, s:217.

¹⁶⁵ el-Bakara 2/35.

¹⁶⁶ Rıza, a.g.e, C:1, s:229.

¹⁶⁷ Rıza, a.g.e, C:1, s:230.

3.1.5.1.2 İbn Âşur'un Tutumu:

Bazen Kur'an'ı Kerim'in gizlediği konuları Ehl-i kitabın rivayetlerine bakarak özellikle bizim dinimize muhalefeti olmayanları araştırırdı. Allah'ın şu sözü: ("Ey Âdem! Sen ve eşin cennette otur, orada istediğiniz yerden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz" dedik.)¹⁶⁸

İbn Âşur, yine belirsiz olan şeylerden bir tanesinde görüş belirtmeyerek ne Kur'an'da ne de Sünnette buğday mı, incir mi yoksa başka bir şey mi cinsi belirtilmemiş ağacın meselesi hakkında şöyle demiştir: ("Kıssa ehli bu ağacın cinsini belirtmekte ihtilafa düştüler. Ali, İbn Mesud, Said Bin Cübeyr ve Süddî'den rivayete göre Üzüm Ağacı, İbn Abbas, Hasan ve müfessirlerin cumhûruna göre Buğday, Katade, İbn Cüreyc ve İbn Cüreyc'in sahabeden bir topluluğa nisbet ederek onlara göre İncir Ağacı'dır, Tevrat'tan Tekvin sifrinde geçen ise o ağacın belirsiz olduğu ve hayrı şerrinden bilinen bir ağaç olarak nitelendirilmiştir.")¹⁶⁹

Bu metinde İbn Âşur, Allah Teâlâ'nın Âdem'e (a.s.) ve eşine yemesini yasakladığı ağaç hakkında ve bu belirsizlik hakkındaki görüşleri aktardı. Bu görüşlerin en doğrusunu açıklamayı bırakmış olsa da ağaç cinsini birkaç görüşle sınırlandırmıştır.

Yine de Allah'ın şu sözü: ("Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin...")¹⁷⁰ Yusuf'un öz kardeşinin ismini zikreden bir rivayeti nakletti ve dedi ki: ("Bunu söyleyen kardeşlerden biridir. Onun için onlardan biri olarak nitelendirilmiştir. İsmi ve sıfatını gizlemek onun şahsının kim olduğunda bir faydasının olmadığı içindir. Önemli olan onlardan biri olmasıdır. Bundan yanı sıra isminin tekrarlanması sonucunda zorluktan kaçınmak için denildi ki onun ismi: "Şem'un", ve denildi ki: "Rubin", Tevrat'ın Tekvin sifrindeki geçen ise: "Ra'ubin" onları onu öldürmekten vazgeçirdi, Yahuda ise Ishahta geldiğine göre kervandakilere onu gösterdi.")¹⁷¹

İbn Âşur başka bir latife söyledi ki o; Kur'an'ı Kerim'in üsluplarından bir tanesi; cemaatin ismi gizliyse birey ismini de gizlemek, bunun tersi de doğrudur. Dedi ki: "Kur'an'da normalde bir kıssada kastedilenin dışındakilerinin isimlerini söylemeden

¹⁶⁸ el-Bakara 2/35.

¹⁶⁹ İbn Âşur, a.g.e, C:I, s.432.

¹⁷⁰ Yûsuf 12/10.

¹⁷¹ İbn Âşur, a.g.e, C:12, s.224.

onun ismi söylenir. Allah'ın şu sözü gibi: "Firavun ailesinden o ana kadar imanını gizlemiş mü'min bir adam şöyle hitap etti. "Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir mümin kişi şöyle dedi."¹⁷² ¹⁷³ İbn Âşur Yusuf'un kardeşinin ismini belirlemede müfessirlerin üç meşhur görüşünü nakletti.¹⁷⁴ Denildi ki; onun ismi "Yahuda", ve denildi ki "Şem'un" ve denildi ki; "Rubin". Tevrat'ın Tekvin Sifri'nde geçen ise "Ra'bin" onların onu öldürmesini engelledi ve Yahuda ise Ishah'da zikredildiğine göre onu kervandakilere gösterdi.¹⁷⁵ Bunun anlamı ise mümkün olduğu kadarıyla İsrâiliyat rivayetlerinden istifade etme çabasıdır.

İsrâiliyat rivayetleri kullanmada ibn Âşur'un yöntemi, Muhammed Reşid Rıza'nın yönteminden farklı olmasına rağmen aynı kaynaktan ve aynı amaç için ikisi de rivayetleri aktardılar. Bundan şu sonuç çıkarılabilir; bu metotta bir genişliğin olması ve bunun bizim dinimizde hakkında konuşulmamış veya onu nakletmemizde bize izin verilmiş kısmındadır.¹⁷⁶

3.1.5.2 Kur'an'da ki mücmelin beyanını isrâiliyat rivayetler aracılığıyla gerçekleştirmek:

Allah'u Teâlâ Kur'an'ı Kerim'in pek çok âyetinde bize gösterilen veya gösterilmeyen hikmeti gereği genel ifadeler kullanmıştır. Müfessirler bu genel ifadelerin açılımını Ehl-i kitabın kitaplarında bulduklarında bu durum onları İslâm'ın kural ve esaslarına değmeyen rivayetlerin detaylarından istifade etmeye teşvik etmiştir.

3.1.5.2.1 Muhammed reşid'in tutumu:

Üstat Muhammed Reşid Kur'an'ı Kerim'de bazı yerlerdeki kısa ifadelerin detaylandırılmasında İsrâiliyat rivayetlerini kullanmıştır. Şu âyet bunun örneğidir: ("Onlar: "Allah, bize, gökten incek ateşin yakacağı bir kurban getirmediği hiçbir peygambere inanmamayı emretti" dediler. De ki: "Benden önce nice peygamberler,

¹⁷² Gafir 40/28.

¹⁷³ İbn Âşur, a.g.e, C:12, s.225.

¹⁷⁴ Bkz: İbn Cerir, **Taberî Tefsiri**: C:XV, s.565, Huseyn bin Mesud el-Begavi, **Bagavî Tefsiri**: C:IV, s.218, Mahmud bin Ömer ez-Zemahşeri, **Keşşaf Tefsiri**: C: II s.247.

¹⁷⁵ İbn Âşur, a.g.e, C:12, s.224.

¹⁷⁶ Âlimlerin İsrâiliyat rivayetler hakkındaki görüşlerini daha sonra inceleyeceğiz.

size apaçık deliller ve söylediğiniz o mûcizeyi getirmişti. Eğer sözünüzde doğru iseniz, o peygamberleri niçin öldürdünüz?"¹⁷⁷)

Burada "Kurban" kelimesi ¹⁷⁸ genel bir ifadedir. Üstat bu genel anlamı açıklarken ehli kitabın kurbanın çeşidi ve kısımları ile ilgili kitaplarında yaptıkları açıklamayı nakletmiştir: "...Ve Dedi ki: "Ben de diyorum ki: İsrâil oğullarında kurban¹⁷⁹ ibadeti biri kanlı, diğeri de kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılırdı. Kanlı kurbanlar sığır, koyun ve güvercin türü gibi eti yenen temiz hayvanlardan oluşmaktaydı. Kansız olan kurbanlar ise mevsimlere göre çıkan meyve, sebze, zeytin, un ve benzeri şeylerdi. Yahudilerde kurbanlıklar muhtelifti. Kimisi yakılanlar, kimisi takdimeler-sunumlar, kimisi kurtuluş-selamet şeklinde iken kimisi de hata ve günah kurbanlıkları gibi değerlendirilirdi..."¹⁸⁰ Ayrıca üstat bu detayları nereden aldığını zikretmedi ama belli ki Ehl-i kitabın kitaplarını okumaktan ve göz geçirmekten dolayı onlardan anladığı bir şeydir. Çünkü bu detaylardan ve kurbanlardan bizim dinimizde onlardan bahsedilmemektedir. Az sonra göreceğimiz gibi Kurbanın türünü naklederken rivayetleri mânâsıyla aktarmıştır.

Daha sonra Kurban'ın türünü ve nasıl kurbanlık edildiğini anlatan bir rivayet aktarmıştır, Allah'ın Musa ile çadırdan konuştuğu ve kurbanın nasıl takdim edileceği hakkında anlattığı rivayeti nakletmiştir.¹⁸¹

Belki de Allah'ın onlara bunu emretmesinin iddiasını Yahudîlerin Rabbine ve peygamberlerine atılan bir iftira ve yalandır. Kurbanlara gelince, denildi ki: Kurban adamak peygamberlerin gönderiliş alametidir, yani; nübüvvetleri bilinsin diye kurban adarlardı.¹⁸²

Onun bu rivayeti reddetmesine rağmen genel ifadelerle açıklık getirilsin diye bu rivayetleri kullanmıştır.

¹⁷⁷ Âl-i İmrân, 3/183.

¹⁷⁸ "Kurban: قرب, يقرب, 'nün masdarı, yani: cihad'da kanlarını akıtarak Allah'a Takarrub ederler (yaklaşırlar), geçmiş ümmetlerin kurbanları inekler, koyunlar ve develerdir." İbni Manzur, **Lisanul – Arap**, C:I, s.665.

¹⁷⁹ Kurban: Allah'a yaklaşmak için adanan bir şey veya bir ameldir: Muhammed Mütevalla eş-Şa' ravi, **Şa'aravi tefsiri**, C:III, S.1917/ Zühaylî, **el-Münir**, C:IV, s.185

¹⁸⁰ Bkz: Rıza, a.g.e, C:4, s:219.

¹⁸¹ Reşid Rıza, **Menar**, C:IV, s.219.

¹⁸² Kurtubî dedi ki: (" Meryem'in oğlu olan İsa vasıtasıyla nesh edilene kadar kurban emri mevcuttu "), İmam Kurtubi, **Kurtubî Tefsiri**, C:4, s.296.

Üstat yine Ehl-i kitabın Müslüman olanların rivayetlerinin zayıf olduğuna delil olarak bu rivayeti getirdi. Allah'ın şu sözünde dedi ki: ("Onlar şöyle cevap verdiler: "Ey Mûsâ! Orada Cebbâr (çok güçlü ve zorba) bir topluluk var...")¹⁸³ Dedi ki: (" Cebbar" kelimesi sözlükte kuvvetli, mütekebbir, haksız yere çokça katleden, isyankâr, azgın, başkalarını kendi isteğini yerine getirmeye icbar eden, zorbalıkta bulunup ezen, azgın hükümdar manalarında kullanılır.")¹⁸⁴

Allah Teâlâ bu ayette "Cebbâr" ifadesini kullandı ki bu ifade genel bir ifadedir. Çünkü bu kelimenin birden fazla mânâsı var ve bu mânâların tek bir insanda bulunması imkânsızdır. Dolayısıyla ayetin bütünlüğüne göre doğru anlamı belirtmek lazımdır.

Muhammed Reşid, "Cebbâr" kelimesinin dildeki olası anlamlarını açıklamış olup söylediği detayları ve onlardan ihtiyacımız olanı almak için yeterlidir. Lâkin tefsir kitaplarında gelen sıfatları reddetmiştir. Çünkü Ehl-i kitabın Müslüman olanları tarafından gelmiş ve çoğunun bizim dinimize ters olması sebebiyle ona göre güven eksikliğinin bir konusudur.¹⁸⁵

3.1.5.2.2 İbn âşur'un tutumu:

Genel ifadeleri içeren âyetlere ihtiyaç oldukça değinmiş ve rivayetleri naklederek göstermeye çalışmıştır. Allah'ın şu sözü: ("Fakat kâtil, öldürdüğü kimsenin yakını tarafından affedilirse kısas düşer. O zaman affeden, uygun görülen diyeti kabul etmeli, affedilen de diyet borcunu güzelce ve tam olarak ödemelidir. Bu, Rabbinizin bir hafifletmesi ve merhametidir.")¹⁸⁶

Burada kendine nispet etmediği bir sözü naklederek dedi ki: ("denildi ki: Birçok müfessirin dediği ve Buhari'de İbn Abbas'tan rivayete göre bu âyet İsrail şeriatındaki kasıtlı olarak öldürmek işini gerçekleştiren bir kâtilin af veya diyet (kan parası) olmadan direkt kendisinden kısas edilmesine işaret etmektedir.")¹⁸⁷

¹⁸³ el-Mâide, 5/22.

¹⁸⁴ Rıza, a.g.e, C:6, s.272-273.

¹⁸⁵ Rıza, a.g.e, C:6, s.272-273.

¹⁸⁶ el-Bakara, 2/178.

¹⁸⁷ İbni Aşur, a.g.e, C:2, s.143.

Âyette bahsi geçen bu hafifletme emri sanki şiddetli ve keskin bir emirden sonra gelmiş gibidir peki bu keskin ve şiddetli emir nedir?

Şiddetli emir işte bu genel ifadedir ve İbn Âşur'un açıklamaya çalıştığı meseledir, dedi ki: ("Huruç sifri, 3. Ishah'ta geldiğine göre: Kim bir insana vurur da eğer bu insan ölürse (vuran) öldürülür, ancak öldürmeyi kastetmeyen ama Allah onu bu belaya soktuysa ona kaçacağı bir yer bulurum, eğer bir insanı öldürmek için onu dövmeye çalışırsa benim işkence mekânımdan ölüme götürülecektir.")¹⁸⁸

İbn Âşur bu iki rivayeti Ehl-i kitab'ın katilin diyetini hafifletmemelerini açıklamak için kullandı. Açıkçası; "İbn Âşur Kur'an'ın genel ifadesinin detaylarını aktarmak için Tevrat'tan rivayet getirdi. Yüce ayet kasıtlı bir şekilde öldüren katilin af ve diyet ödeyerek ona bir ceza hafifletmesi olduğunu açıklamak için gelmiştir."¹⁸⁹

Kasten öldüren ile kasten öldürmeyen kişiler arasında fark vardır. Kasten öldüren kimse öldürülür ve hiçbir şekilde ona af dilenmez, kasten öldürmeyen ise başka beldelere gönderilir. Bu Kur'an'ın genel ifadeleri hakkında İbn Âşur'un yaklaşımıdır.

Bu konuya açıklık getirmek ve İbn Âşur'un yaklaşımını anlatmak maksadıyla başka bir örneği ele alacağız; Allah'ın şu sözü: “Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir erkek çocuk bağışla!” diye duâ etti.”¹⁹⁰ İbn Âşur İbrahim –Aleyhi selam-'ın duasını zikretti ve "bağışla" kelimesini ve anlamını inceledi ve nesil anlamına işaret ettiğini söylerken Tevrat'tan bir delil getir ve dedi ki: ("Bu kelimenin nesil anlamını taşıdığını gösteren delillerden Tekvin sifri, 15. Ishah'ta geldiğine göre: Abraham dedi ki: "Sen bana bir nesil vermedin ve bu benim evimin çocuğudur; "Yani mevlasıdır" mirasçımdır." Onlarda çocuğu olmayıp ölen kimseler için mirası geride bıraktıkları mevlâlarına verirlerdi.")¹⁹¹

İbrahim'in kendi beldesinden çıktığındaki yaşı yaklaşık 70 sene civarındaydı.

Daha sonra ilim ehlinin sözlerinden istifade ederek ve İsrâiliyat rivayetleri delil olarak kullanarak söylediği sözü desteklediğini gördüğü rivayetleri zikretti eğer ki tefsir

¹⁸⁸ İbni Aşur, a.g.e, C:2, s.143.

¹⁸⁹ Yasir İhsan Reşid en-Naimi, “*Mavkıf İbn Âşur minel İsrâiliyat fî Tefsirihi Tahrir ve Tenvir dirasetun intikayyetun nakdiyye*” s.23.

¹⁹⁰ es-Sâffât, 37/100.

¹⁹¹ İbni Aşur, a.g.e, C:23, s.148.

ehlinden nakletmekle yetinseydi bu ona yeterliydi, dedi ki: "Keşşaf'ta ¹⁹² şöyle demiştir: "Bağışla" sözcüğü çocuk için kullanılması daha bariz olmuştur [belki bu lafzın Kur'an'daki kullanımı için çocuk anlamında kullanıldığını kastediyordur. Arapların sözlerinde kullanıldığını kastettiğini sanmıyorum. Çünkü onu ben görmedim.]¹⁹³ Kardeş hakkında yine aynı lafız gelmiş olmasına rağmen Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ("Rahmetimizden, kardeşi Harun'u bir peygamber olarak ona bağışladık.") ^{194 195}

Burada yine bir problem ile karşılaşyoruz ki o: Bizim tefsir kitaplarımızla yetinebilirken İbn Âşur bu İsrâiliyat rivayeti neden kullanmıştır?

Birincisi: İbn Âşur'un önceki müfessirlerin sözlerinden tam bilgi sahibi olduğuna dikkat çekmek istiyorum. Bunun kanıtını da Zamehşerî'nin Keşşaf'taki sözünü nakletmesinden bilebiliriz.

İkincisi: Görünüşe göre İsrâiliyat rivayeti kullanmanın amacı "bağışla" kelimesinin çoğu zaman çocuk için kullanıldığını bilmek

"Bağışla" kelimesinin çoğu zaman çocuk için kullanıldığını bilmek İsrâiliyat rivayeti kullanmanın bir tek amacı değildi, amaçlarından da Kur'an'ı Kerim'in önceki kitaplarla ilişkisini belirterek çoğu müfessirin bilmediği bir metottur. O meselelerden bir tanesi mücmelin tafsilini açıklamak maksadıyla gelen bu rivayetler, elimizdekilerden daha detaylıdır. Allah en doğrusu bilir.

3.1.5.3 İsrâiliyat rivayetler aracılığıyla kur'an'ı kerimdeki müşküllerin bazısının beyanı:

3.1.5.3.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Allah'ın şu sözü: ("Üzerinizi bulutlarla gölgelendirmiş ve size kudret helvası ile bıldırcın eti indirmiştik. "Size verdiğimiz rızıkların temiz ve helâl olanlarından

¹⁹² Zemahşeri, **Keşşaf Tefsiri**, C: IV, s.53, yine oğul diye tefsir yapanların sözlerine bakın, Huseyn bin Mesud el-Begavi, (Tahkik: Abdürrezzak el-Medi en-Neşir), **Bagavî Tefsiri**, Daru İhyait Tüрасil Arabi, Beyrut, 1420, C:VII s.46, İbn Atiyye, **İbn Atiyye Tefsiri**, C:IV, s.480, Kadı Beydavi, **Beydavî Tefsiri**, C:V, s.14, İmam Neseî, **Neseî Tefsiri**, C: III, s.130

¹⁹³ Bu iki parantez içindeki sözler İbn Âşur'a aittir

¹⁹⁴ Meryem, 19/53.

¹⁹⁵ İbni Aşur, a.g.e, C:14, s.148.

yiyniz” demiştik. Onlar bu nimetleri hiçe sayarak bize bir zarar veremediler, fakat böylelikle sadece kendilerine zulmediyorlardı.”)¹⁹⁶

Allah'ın İsrail oğullarına indirdiği yiyecek olan Kudret helvasını beyan ederken onun vasfını ve türünü Tevrat'ta olduğu gibi açıklamıştır: ("Tevrat'ın Huruç Sifrinde anlatıldığına göre İsrail oğulları, kudret helvasını tam kırk yıl yemişlerdir. Tadı ise sanki bala bulanmış olarak inceltilmiş bir yufka ekmek gibidir. Bu onlar için ekmek yerine geçiyordu. Ancak buradan şöyle bir mana da çıkarılmasın: İsrail oğulları bu zaman zarfında hep bunu yiyorlardı, bir de bildircin kuşu. Başka bir şey yemiyorlardı. Buradan böyle bir anlam çıkarılmamış olsun. Çünkü Mısır'dan ayrıldıklarında yanlarında hayvanları da vardı. Ancak sadece mahrum kaldıkları şey yeşillik türünden olan meyve sebze gibi şeylerdi.”)¹⁹⁷

Üstat, Ehl-i kitab'ın kitaplarından naklettiği bu rivayet ile birçok müfessiri karıştıran bir meseleye işaret etti. Karıştırmak kelimesinden mânâsını bilmedikleri olarak anlaşılmasın, ancak hepsinin Kudret helvasının aynı sıfatlarını söyleyip ve hiçbir kaynağa bağlamayıp naklettikleri kastedilir, derleri ki: " denildi ki: O şöyle veya böyledir", şüphesiz ki Kudret Helvasını bu sıfatlar ile vasıflandırmak Ehl-i kitab'ın kitaplarından alınmıştır, fakat üstat kaynağından nakleden çok az insanlardan bir tanesidir. Bu konudaki teslimiyetini ve bu maddenin¹⁹⁸ bilinen hâlinin bu olduğunu belirtmek için birden fazla yerde bunu açıklamıştır. O beyaz renkli semâ'dan indirilmiş tadı güzel bir maddedir. Bütün bu sıfatlar da Tevrat'ta da zikredilmiştir.¹⁹⁹

Allah'ın şu sözü: "O, gökten, oradaki dağlar büyüklüğünde bulutlardan dolu indiriyor da onunla dilediğini vuruyor, dilediğinden de onu öteye çeviriyor. O bulutlarda çakan şimşegin parıltısı ise nerdeyse gözleri alıverecek!"²⁰⁰

Muhammed Reşid bu âyet için iki müşkil meselenin var olduğunu söylemiş ve bu meselelere açıklık getirmek istemiştir.

¹⁹⁶ el-Bakara, 2/57.

¹⁹⁷ Rıza, a.g.e, C:1, s.268.

¹⁹⁸ Birkaç yerde bunu söyleyip arkasından yorum yapmaması açıktır.

¹⁹⁹ Rıza, a.g.e, C:9, s311.

²⁰⁰ Nûr, 24/43.

1) Allah'ın şu sözü: ("Gökten") burada Gök derken müşkil bir mesele çıktı ki o; Gökten maksat gökyüzü / bulutlar mı? Yoksa yükseklik yönü mü?

O; ikinci görüşü tercih etti ve buna delil olarak Allah'ın şu sözünü zikretti: ("Sonra Allah o bulutları gökte dilediği gibi yayar. ") ²⁰¹

2) Allah'ın şu sözü: ("Dağlar") burada Muhammed Reşid Dağlar kelimesinin mânâsındaki müşkil mesele hakkında iki görüş nakletti.

1- Birincisi: Dağlar'dan kasıt: "Dağlara benzeyen bulut parçalarıdır." (Kabu'l Ahbar'dan rivayet bu şekildedir.)²⁰²

2- İkincisi: Dağlar'dan kasıt: Bulutların içinde bulunan dağ gibi büyük doludur.

O, ikinci görüşü tercih ederek müşkil meseleyi çözmüş ve bu görüşe muhalif her türlü görüşün Kabu'l-Ahbâr'ın rivayet ettiği İsrâiliyat rivayetlerden olduğunu açıklamıştır.²⁰³

3.1.5.3.2 İbn âşûr'un tutumu:

Allah'ın şu sözü: ("Sizi bulutlarla gölgeledik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik.") ²⁰⁴

O, Kudret helvası meselesi hakkındaki sözleri bir araya getirmeye çalışmış ve dedi ki: "Kudret helvası, ıslak una benzeyen çöl ağaçlarına inen zamlı bir madde, ekşili ve tatlı tadı olur ve rengi sarıya daha yakın, Türkistan vadisinde fazla bulunan ve daha önceki zamanlarda Sina'da bilinmemekte olan bu helva az miktarlarla indirildi." ²⁰⁵

İbn Âşur müşkilin giderilmesi için bu metni nakletmekle yetinmeyip başka delillere de başvuruyordu. Bu yüzden Tevrat'tan nakledilenlerin ayrıntılarına bakmak istedi. Belki de "menn" i (kudret helvasını) tanımlamada muradına ulaşacaktı ve şöyle dedi: "Tevrat onu yeryüzüne kar taneleri gibi inen ince kabuklar olarak vasıflamıştır. Bunlar İsrâil oğullarının "menn" diye adlandırdığı, tadı bal pestili gibi, rengi bembeyaz kişniş

²⁰¹ er-Rûm, 30/48.

²⁰² "Eğer yağmur yağmasaydı, herşey helak olurdu"(Ka'bul Ahbar), Abdurrahman bin Muhammed bin Ebi Hatim, **Tefsiri İbn Ebi Hatim**, C: VIII, s.2618, No: 14713

²⁰³ Rıza, a.g.e, C:8, s:416.

²⁰⁴ el-Bakara, 2/57.

²⁰⁵ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.509.

tohumları gibidir.”²⁰⁶ Burada İbn Âşûr'un müşkil "menn" meselesi hakkındaki bu rivayeti ne şekilde naklettiğini gördük.

Allah'ın şu sözü (" O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra semaya istivâ etti, onu yedi gök olarak yaratıp düzenledi. O, her şeyi hakkıyla bilendir.")²⁰⁷ Burada İbn Âşur yer mi yoksa sema mı ilk olarak yaratılmış meseledeki âlimlerin ihtilaflarını ve sözlerini naklettikten sonra kendince doğru olarak kabul ettiği görüşü tercih ederek şöyle demiştir: ("Burada iki görüşün en doğrusu semanın yeryüzünden önce yaratılmasıdır, çünkü "bundan sonra" lafzının gecikme olarak anlam vermesi " sonra semaya istivâ etti: "lafzının anlam vermesinden daha açıktır. Ayrıca astronom bilim adamlarına göre solar sisteminde yeryüzünün güneşten ayrıldığı görüşündeler. Tekvin sifrine²⁰⁸ göre ise; Semanın yaratılışı yeryüzünün yaratılmasından öncedir.")²⁰⁹

Onun semanın gökten önce yaratılması konusundaki tercihinin birkaç sebebi var, onlardan bir kaç tanesi

- 1) "Bundan sonra" ifadesinin gecikmeyi ifade etmesi.
- 2) Astronomi bilim adamlarının görüşlerini nakletmesi.
- 3) Tekvin sifrindeki rivayete uygunluğu.

İbn Âşûr'un Ehl-i kitaptan ve onların kitaplarından aktardığı rivayetlere yaklaşımı, rivayetin Kur'ân metinleriyle uyuşup uyuşmadığına bağlıdır.

3.1.5.4 İsrâiliyat rivayetler aracılığıyla mânânın tercihi:

²⁰⁶ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.509

²⁰⁷ el-Bakara, 2/29.

²⁰⁸ Tekvin sifrindeki rivayet tam şu şekilde: " Allah dedi ki: "Suların ortasında Cild oluşsun, hâlbuki Allah Sema'ya Cild adını vermiş, sonra dedi ki: Büyük kara parçasının çıkması için sular semanın altında bir yerde toplansın. Bu olay gerçekleşti, hâlbuki Allah Büyük Kara Parçasına Yeryüzü adını vermiştir." Bkz: **Tekvin Sifri**, 1/6-10.

²⁰⁹ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.384.

Tercihin anlamı: belirsiz bir şey ile iki alametten birinin diğerine karşı güçlendirilmesidir; yani Kur'ân'ın bazı ayetlerini kendilerine aykırı olası bir manaya yönlendirerek yorumlamaktır. Bu, âlimlerin bu konudaki sözlerine aldırmadan, âyetin anlamının yorumunu işaret ettiği şeye tercih eden İsrâiliyat rivayetinden aktarım yapmak yoluyladır.

3.1.5.4.1 İsrâiliyat rivayetler aracılığıyla mânâ tercihi hakkında muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Allah'ın şu sözü: ("Kestiğiniz ineğin bir parçasıyla öldürülen kişiye vurun" dedik. İşte Allah, aklınızı çalıştırmanız için ölüleri böylece diriltir ve size âyetlerini gösterir.")²¹⁰

Muhammed Reşid dedi ki: ("Ölüye vurma eylemi ile ilgili olarak çok rivayetler nakledilir: "Ölüye ineğin diliyle vurun, kimileri buduyla, kimileri de kuyruğu ile vurmanın" kastedildiğini söylemişlerdir. Bir rivayete göre ise ineğin parçasıyla ölüye vurulur-vurulmaz ölünün tekrar hayata döndüğünü ve beni bir kardeşim (veya yeğenim) öldürdü..." dediği nakledilir.²¹¹ Doğrusu âyet, nass itibariyle olayın özetini dahi vermiyor, ayrıntısını nasıl versin!")²¹²

Onun bu sözünün anlamı; bu âyet, ineğin bir parçasıyla öldürüleni vurmak için kullanılabilecek bir delil değildir. Öyleyse, ineğin hangi parçasıyla vurulmuş ve öldürülenin hangi yerinden vurulmuş gibi daha az önemli bu konuyla nasıl kendimizi meşgul ederiz? Bu gibi meseleleri terk etmek daha evlâdır.

Ama bu mesele aslında birçok müfessirin hatta bu konuda icma bulacak kadar kitaplarında zikrettiklerine terstir.²¹³

Bu konuda Tâberî ona göre bu meseledeki doğruyu beyan ederek şöyle demiştir: (" Bu âyetteki doğru görüş şu şekildedir: Allah'u Teâlâ öldürüleni bir daha yaşatmak için ineğin bir parçasıyla ona vurmaya emretmiş olup bu parçanın hangi parça olduğuna

²¹⁰ el-Bakara, 2/73.

²¹¹ Bu söz öldürülenin sözüdür, İbn Abd Esslam kendi tefsirinde (C:I, s.135) ve Âlûsi de kendi tefsirinde (C:I, s.293) olduğu gibi başka birçok müfessir bunu söylemiştir.

²¹² Rıza, a.g.e, C:1, s:291.

²¹³ Es-Semarkandi, **Bahrul Ulum** (C:I, s.64), Sa'alibî, **Tefsir es-Sa'lebi**, C:I, s.219, Elvahidî, **el-Veciz**, C:I, s.112, el-Begâvi, **Begavî** C:I, s.109, Zemahşeri, **Keşşaf**, C:I, s.153, Ali İbn Muhammed el-Hazini, **Hâzin**, C:I, s.53.

dair ise âyetle bir işaret veya haberle sabit olacak bir kanıt bulunmamaktadır.")²¹⁴ Yani öldürülenin ineğin bir parçasıyla sabittir ama hangi parçasıyla vurulduğu beyan edilmemiştir.

Ayrıca İbn Kesir'in de zikrettiği aynı ve öldürülenin ineğin bir parçasıyla vurulacağını beyan edip ama hangi parçasıyla vurulacağını delilin olmadığı için yüz çevirmiştir ve demiştir ki: ("Bu bir parça, sığırın herhangi bir uzvunun parçası olabilir. Her halükârda mucize gerçekleşir ve harikulade olay ortaya çıkar. Ama bu parça muayyen de olabilir. Eğer hangi parça olduğunun belirtilmesinde bizim din ve dünya işimizle alâkalı konularda bize fayda sağlayacak olsaydı muhakkak ki Allah Teâlâ onu bize açıklardı. Ama açıklamamış, müphem bırakmıştır. Bize bu noktanın açıklandığına dair sahih bir rivayet de gelmemiştir. Bu sebeple Allah bu noktayı nasıl müphem bırakmışsa öylece biz de müphem bırakırız.")²¹⁵ Onun bu sözünü bilindiği kendi metoduna uygun bir şekilde davranarak Ehl-i kitab'ın kitaplarında gelen ve bizim dinimizde onu ispat eden veya nefyeden bir delil bulunmazsa onun hakkında susarız.

Muhammed Reşid'in zikrettiği ve bu meselenin mucizelerden olduğuna dikkat çekmeyerek Ehl-i kitabın kendilerinden biri öldürülünce emredildikleri gibi öldürüleni bir hayvanın bir parçasıyla vurulacağını bildiren bu rivayete istinaden kendisinin bir gayesi olduğu için ve bu gayesinin Ehl-i kitabın rivayetlerine muhalefet göstermemektir ve bunun üzerine sözünü söylemiştir ("İfade ettiğimiz gibi bir ineğin kesilmesi olayı, İsrail oğulları nezdinde, katilin tespit edilmesi ve üzerinde anlaşmazlığa düşülmesi durumunda, cinayet olayının ortaya çıkarılması gayesiyle yapılyordu. Eğer yerleşim biriminin yakınında bir maktül bulunur da onu öldüren katil meçhul ise bu yola başvurulur ve bununla fail tespit edilmeye çalışılırdı. Buna göre kim elini yıkar ve dini merasimi bütün ayrıntılarıyla yerine getirirse cinayete ilişkisi olmadığı kanısına varılır, kim de söz konusu merasimi uygulamaya yanaşmazsa cinayet üzerine kalmış olur.")²¹⁶ Muhammed Reşid'in zikrettiği bu İsrâiliyat rivayetini onaylamak için zikrettiği bu te'vil, kendisinin yanında Tevrat'ın ve İncil'in çok önemli

²¹⁴ Taberi, a.g.e, C:2, s.231.

²¹⁵ **İbn Kesir Tefsiri**, C:I, s.302, Muhammed Ali es-Sabuni, **Sabunî'nin İbn Kesir'in Tefsirinin Muhtasarı**, C:I, s.87, Fahreddin Razi, **Mefatihul Gayb**, C:III, s.553.

²¹⁶ Rıza, a.g.e, C:1, s:291.

olduğunu gösterir ve bunu bize problemlili olarak gelen bazı meseleleri açıklamak için kullanılır.

Daha sonra Muhammed Reşid neticeye ulaşmak için bu kıssanın devamını da getirdi, demiştir ki: (“Ölülerin diriltilmesi”nin manası, herhangi bir cana kıyılması durumunda meydana gelen karışıklıklar yüzünden akacak kanların önüne geçilmesidir. Bir başka ifadeyle, Allah Teâlâ bu tür hükümleri koymak suretiyle birçok canı diriltmiş olmaktadır. Bu diriltme, şu âyet-i kerimelerde ifadesini bulan türden bir diriltmedir: "Kim bir canı diriltirse bütün insanlığı diriltmiş gibi olur." "Kısasta sizin için hayat vardır." Bu iki âyet-i kerimede olduğu gibi “ihya”, hayatta bırakma anlamındadır. Âyetimizin devamında yer alan “Ve aklınızı kullanasınız diye size âyetlerini gösterir.” ifadesi şu anlamdadır: Allah, aranızda vuku bulan çekişme ve münakaşaları noktalayacak, fitne ve düşmanlıkları giderecek mucize ve ibret dolu sahneleri gözünüzün önüne serecek.”)²¹⁷

Muhammed Reşid'i mânâyı bu şekilde tefsir etmeye zorlayan sebepler nelerdir?

Cevaben sebepler şu şekilde sıralanabilir:

1) Onun üstat olan Muhammed Abduh'un sözüne muhalefet etmemek için şöyle ki; bazı konularda kendisine muhalefet edememiştir.

2) Tevrat'a uygunluk olsun diye kıssayı tevil etmek, aynen olarak şöyle demiştir: ("Kur'an'da geçen bu kıssayla ilgili hemen her âyetin tevili kolaylaşınca bu durumda yüce Allah'ın Şuara Sûresi'ndeki şu âyetin yorumu zorlaşır. âyette şöyle buyrulmaktadır: “Deniz derhal yarıldı, her bölük koca bir dağ gibi oldu.”)²¹⁸ Bu da Tevrat'ta yer alan bilgiye uygun düşmektedir.”²¹⁹ Bunun mânâsı ise bir kıssa Tevrat'ta bulunan bir rivayeti aykırı olursa ve bu kıssa te'vil edilebilirse ibret Tevrat'a uygunluk göstermektedir. Bu husus bizim dinimize uygunluk gösteren rivayetler için de geçerlidir. Bunun üzerine rivayete uygun olacak şekilde kıssayı tevil etmek lazım sonuçta kıssa, onlardaki olayın beyanı için gelmiştir, Ama Allah'ın şu sözünü: (" Sizin için denizi ikiye ayırmış, sizi kurtarmış ve gözünüzün önünde Firavun hânedânını

²¹⁷ Rıza, a.g.e, C:1, s:291.

²¹⁸ eş-Şuara, 26/63.

²¹⁹ Rıza, a.g.e, C:1, s:262.

boğmuştuk.")²²⁰ te'vil etmemesi, Şu'ara süresindeki zikrettiği âyetin mânâsı açık olduğu için tevil etmekten engellemektedir.

Yine Allah'ın şu sözü: ("Rasûlüm! İşte bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Daha önce bunları ne sen biliyordun, ne de kavmin. O halde sabret; çünkü dünya ve âhirette hayırlı son takvâ sahiplerinindir.")²²¹ Burada Nuh'un kıssasını ve Tufan'ı zikretti ve onun hakkında şöyle sordu: "Tufan genel miydi yoksa özel miydi?"²²² Sonra iki görüş söyledi:

1) Birincisi: Tufan genel ve bütün insanlık için helak ediciydi. Nuh ve onun sülalesinden üç çocuğu olan Sâ'm, Hâm ve Yafes dışında kendilerinden başka yeryüzünde kimsenin bulunmadığı için helakten müstesna idiler. Bu husus Tevrat'ta mevcut değildi.

2) İkincisi: Tufan Nuh'un (a.s.) kavmine özeldi. Allah Teâlâ onun ve ehlinin kurtuluşunu zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Biz yalnız Nuh'un soyunu kalıcı kıldık."²²³ Onları özel olarak tanıttmanın izafî olabilir; yani kavminden başka kalıcı olanlardır.²²⁴

O, birinci görüşü Kur'an'ın zâhirine uygunluk göstermesine rağmen reddetti. Kur'an'ı Kerim'de bulunan başka karineler sebebiyle tercih ettiği ikinci görüşte başka bir delilin bulunduğu için Tevrat'taki rivayeti de reddetti. Deliller Allah'ın Nuh dilinden haber verdiği üzere "Nuh: «Rabbim! Dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!"²²⁵ Genel olmasına rağmen özelliği de ifade edebilir. Muhammed Reşid buna bir kaç delil göstermiştir, o delillerden ise "Nitekim Firavunun Musa ve Harun'a yönelik hitabında da böyledir: " Yeryüzünde büyüklük yalnız ikinizin olsun diye mi bize geldin?"²²⁶ Buradaki yeryüzünden maksat Mısır ülkesidir. "Onlar neredeyse seni yeryüzünden çıkarmak için tedirgin edeceklerdi."²²⁷ Buradaki yeryüzünden maksat Mekke'dir."²²⁸

²²⁰ el-Bakara, 2/50.

²²¹ Hûd, 11/49.

²²² Rıza, a.g.e, C:12, s:88.

²²³ es-Sâffat, 37/77.

²²⁴ Rıza, a.g.e, C:12, s:88.

²²⁵ Nûh, 71/26.

²²⁶ Yûnus, 10/78.

²²⁷ el-İsrâ, 17/76.

²²⁸ Rıza, a.g.e, C:12, s:88.

3.1.5.4.2 İbn âşûr'un tutumu:

İbn Âşur, Allah'ın şu sözünün: ("Gözünüz göre göre sizi yıldırım çarpmıştı.")²²⁹ Tefsirini şu şekilde yapmıştır: ("Gözünüz göre göre" ifadesi: Keşşaf adlı kitabın müellifine göre bu durum ile sınırlandırmak, onlara çarpılan yıldırımın sesi değil, ateşinin olduğuna işaret etmek içindir. Çünkü onların hâlerinden anlaşılır ki kendilerine çarpılan görülür bir şeydir. Kurtubî dedi ki: Yani her biriniz diğerine bakmaktadır, yani toplu haldeyiniz, bana göre "Tanzurun"un mefulu mahzuftur, "Tanzurun" yani Allah'ın size gözükmesi için Tûr dağı üzerinden bulutlara derin derin bakmanızdır demek; çünkü onlar Tevrat'ın birkaç yerinde geçtiği gibi Allah'ın Musa ile konuştuğunda bulutların arkasından duyabileceği bir ses ile konuştuğunu biliyorlardı.")²³⁰

Daha sonra bu âyetin tefsirinde üç görüş zikretmiştir:

- 1) Birincisi: Onlara çarpan yıldırım ateşidir. Çünkü o görülebilir de ama yıldırım görülemez. Bunu Zemahşeri demiştir.
- 2) İkincisi: Yıldırım kendi kendilerine bakarken yıldırım onlara çarptı. Bunu Kurtubî demiştir.
- 3) Üçüncüsü: Onlar bulutlara bakarken yıldırım onlara çarptı. Bu Tevrat'ta gelmiştir.

Sonra üçüncü görüşü iki sebepten dolayı tercih etmiştir:

- 1) Birincisi: Tevrat'ta gelen rivayetten dolayı.
- 2) İkincisi: İsrail oğulları Tûr dağına baktıklarında kendilerinde somut bir his oluşurdu. Çünkü onlar Rabbi ile Musa'nın (a.s.) orada konuştuğunu biliyorlardı.

Fakat bu sebepler geçerli değildir. Çünkü bizde Rabbi ile Musa'nın bulutlar arkasından konuştuğu sabit değil, bilinen şu ki Rabbi ile konuşan Musa'dır ama nasıl konuştuğu belirsizdir.

²²⁹ el-Bakara, 2/55.

²³⁰ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.509.

Dolayısıyla bunu ispat etmek ve bizim ona inanmamız için Kur'an'dan veya Sünnet'ten bir delile ihtiyacımız var, aynı zamanda onu kabullenmekten vazgeçtiğimiz aynı sebepten dolayı onu yalanlayamayız.

Böylece İbn Âşur, Tevrat'ta, İncil'de ve diğer kitaplarda bulunan detayları zikrederek Ehl-i kitabın rivayetlerini işlemeye devam etmiş olup mücmelin tafsili ve müphemini beyanı gayesiyle birçok meselede sahih olan rivayetlerden istifade etmiştir, hatta o rivayetlerden Arapçanın bazı anlamlarının belirlenmesinde istifade etmiştir.

Allah'ın şu sözünde: (" Nihayet onu (kucağında) taşıyarak kavmine getirdi. Dediler ki: Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın!")²³¹ İbn Âşur bu âyetin zâhirine göre Meryem (a.s.) Cebrail (a.s.) ile konuştuğundan hem sonra İsa'yı doğurdu ve kavminin yanına geldiğinin anlaşıldığını zikretmiştir. Ancak Ehl-i kitab'ın kitaplarında bulunanlar, O onun kavmine gelmeden önce İsa'nın yanında kaldığı müddet hakkında daha fazla bilgi verilmiştir. Luka İncilinden bu rivayeti nakletmiştir ("Beyt Lahm şehrinde 41 günün sonuna kadar kalmıştır.")²³² Daha sonra bu günlerin ("Nifas adlı Temizlenme günleridir, bunun üzerine hemen Takip etme mânâsını ifade eden Fa harfinden istifade edilen şey Örf takibidir. Ör: "Evlendi, çocuğu oldu." gibi ")²³³ bilinen şu ki: Evlenen bir kimse en az hamilelik süresi olan 9 aydan sonra çocuğu olur. O, Fa harfinin lügat olarak ifade ettiği Takip anlamının örf mânâsını ifade ettiğini zikrettiği örnekle açıklamıştır.

Özet:

- 1- Müfessirler doğrudan Ehl-i kitabın kitaplarından naklettikleri rivayetlerden istifade etmişlerdir.
- 2- Bu rivayetlerin aktarılmasının ve o rivayetler hakkında hüküm verilmesinin pek çok sebepleri olmuştur.
- 3- Müphemini beyanı ve Mücmelin tafsili gibi bazı konularda İsrâiliyat rivayetlerden istifade etmekte ittifak etmişler.

²³¹ Meryem Suresi, 19/27.

²³² İbni Aşur, a.g.e, C:16, s.94.

²³³ İbni Aşur, a.g.e, C:16, s.94.

4- Aynı rivayetten yararlanmakta ittifak etmişlerdir.

3.1.6 İki müfessire göre isrâiliyat kavramı:

İki müfessirin İsrâiliyat rivayetlerinin anlamı hakkındaki görüşlerinden bahsettik, onlar Kur'an-ı Kerim'den bir âyet ve hadislerden bir hadis değillerdir, onlar ancak Ehl-i kitab'ın kitaplarında zikredilen rivayetler olup onların kitaplarından ve kendilerinden müslüman olanlardan bize gelmiştir.²³⁴

İsrâiliyat rivayetlerin tanımının hakkındaki görüşler ayrılmıştır. Onlara kısaca değineceğiz, daha sonra iki müfessirin bu tanımları hakkındaki görüşlerini beyan edeceğiz:

1- Birincisi: denildi ki: ("İsrailiyye kelimesinin çoğuludur, İsrail oğullarına nispet edilir, İsrail ise İbrahim oğlu İshak oğlu Ya'kûp'un adıdır (a.s.)²³⁵

Bu rivayetler bu tanıma göre; sadece Tevrat'taki rivayetleri kapsamaktadır.

2- İkincisi: denildi ki: ("İsrailoğulları olan Yahudî ve Hristiyanlardan alınan her türlü rivayetlerdir.")²³⁶ Bu tanıma göre Tevrat'ta ve İncil'deki rivayetleri kapsamaktadır.

3- Üçüncüsü: yine denildi ki: ("Tefsire giren her türlü yabancı rivayetleri kapsayacak İsrâiliyat lafzının genellemesini yapmaktır.")²³⁷ Bu tanıma göre ise Tevrat'tan, İncil'den ve daha başka tarih ve diğer kitaplardan gelen rivayetleri kapsamaktadır

Yazarlar, özellikle İsrâiliyat kavramına ilişkin bir tutum ifade etmemişlerdi. Bu sebeple bu kavramın anlaşılması için iki tefsire de bakmak gerekliydi.

²³⁴ Muhmmmed Reşid Ehl-i kitab'ın kitaplarında zikredilen rivayetler ile Ehl-i kitab'tan müslüman olanların nakledilen rivayetler arasında bir fark olduğuna inanmaktadır, buna da Dr Ahmet el-kudah işaret ederek demiştir ki: (Menar müellifi bu konuda, Ehl-i kitab'ın kitaplarında bulunanlarla tefsir kitaplarında bulunanlar arasındaki büyük farkı göstermektedir.) **Mevkifu Tefsiril Menar Min Rivayati Esba'i Nüzül vel İsrâiliyat**, s. 64.

²³⁵ Şehpe, a.g.e, s.12.

²³⁶ **Tefsirul Kur'an Bil İsrâiliyat Nazratün Takvimiyyeh** S:17.

²³⁷ Muhammed Ebu Şehpe, **el-İsrâiliyat Vel Mevduat Fi Kutubi Tefsir**, s.74.

3.1.6.1 İsrâiliyat kavramı hakkında Muhammed Reşid Rıza'nın tutumu:

Genel yaklaşım, Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat rivayetlerine karşı reddiyeci tutumu ve o rivayetlerin Allah'ın âyetlerini anlamaktan ve üzerine düşünmekten alıkoyan bir oyalama olduğu yönündedir.²³⁸ Ancak kendisinin bu rivayetleri nakletmesi, araştırmacı ve düşünürleri onun tefsirini edindiği ve izlediği yöntem hakkında araştırmaya teşvik etmiştir. Tâ ki İsrâiliyat kavramı hakkındaki tutumu anlaşılsın.

1- Birincisi: Tevrat'tan Naklettiği Rivayetler

Kendisinin inandığı gibi Tevrat'tan hâlâ tahrif edilmemiş metinlerin bulunmasından dolayı Muhammed Reşid birçok yerde Tevrat'tan rivayetler nakletmiştir. Kur'an'ı Kerim ile Peygamberin Sünneti Müslümanların kendi din ve dünyasında ihtiyaç duydukları her şeyi açıkladığı için bu rivayetleri nakledilmesinin sebeplerden çok az bahsetmiştir. Üstadın naklettiği o yerlerden bir tanesi Allah'ın şu sözünde idi: ("Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), «Andolsun seni öldüreceğim» dedi. Diğer de «Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder» dedi.")²³⁹

Âdemoğullarından katil olanının ismini açıklamak için şöyle dedi: ("Cumhûra göre burada sözü edilen iki oğul Âdem'in kendi oğullarıdır. Hasan'dan rivayet edildiğine göre ise bunlar İsrail oğullarından iki kişidir. Tekvin'de belirtildiğine göre bunlar Âdem'in ilk çocuklarıdır ve birinin adı Kâyn veya Kâîn'dir ve bu ilk çocuktur. Bizim tefsir ve tarih âlimlerimiz de onun Kâbil olduğunu söylerler. Katil olan budur. İkincisinin adının Habil olduğunda ise ittifak vardır.")²⁴⁰ Üstat, cumhur âlimlerin görüşüne göre çocuklar, Âdem'in (a.s.) çocukları olduğunu ve onların adları Allah'ın Kur'an'da zikrettiği gibi Kâbil ve Hâbil olduğunu zikretmiştir.

²³⁸ Rıza, a.g.e, C.2, s:362.

²³⁹ el-Mâide, 5/27.

²⁴⁰ Rıza, a.g.e, C:6, s:282.

Daha sonra, Tekvin Sifrinde bulunan ve daha önce zikrettiği açıklamanın aynısı ifade eden ve âdemin iki oğlu olup birinin adı Kayyin olarak netleştiren bir rivayeti nakletti, fakat bu rivayetti küçük bir eklenti vardır ki o; onlar Âdem'in ilk çocuklarıdır.

Kur'an'da gelen ve müslüman âlimlerin zikrettiği rivayetle Tekvin Sifrindeki rivayet arasında çok büyük bir farkın olmadığı görülecektir, yine de bu eklentiden yararlanacağımız büyük bir faydanın olmadığı için Tevrat'tan delil getirme çabası olmaması gerekiyordu. Ancak bizim burada ispatlamaya çalıştığımız şey, üstadın Tevrat'taki rivayetleri kullanması ve delil olarak getirdiği İsrâiliyat rivayetlerden bir rivayet olarak saymasıdır.

Başka bir yerde de, Allah'ın şu sözünde: ("Yahudilere mahsus olmak üzere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere, sığır ve koyunun ise iç yağlarını onlara haram kıldık. Taşkınlıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık. Biz elbette doğru sözlüüz.")²⁴¹ İsrail oğulları zamanında adanan kurbanların kendi kitaplarında zikredildiği gibi inek ve koyunların olduğunu, o kurbanları adarken ateşi yakmak için kullandıkları o kurbanların yağlarının olduğunu zikretmiştir. Bütün bunların La'uuyin sifrinin üçüncü bölümünde detaylı olarak mevcuttur yine de bu yağın bağırsaklara ve böbreklere yapışmış ("yahut kemiğe karışmış") olduğunu açıklamıştır. Şüphesiz ki bu kadar detayı kabul etmek o rivayetlerin üstada göre ne kadar kabul edildiği gösterir, hatta Sifir'deki rivayete işaret etmekle yetinmeyip La'uuyin sifrindeki bölüm 13/16-17 rivayeti tamamen naklederek şöyle demiştir: ("Tüm yağlar, nesilleriniz boyunca bir kural olarak tüm yağlar Rab'be aittir. Ne yağ, ne de kan yemeyeceksiniz.")²⁴²

2- İkincisi: İncil'den naklettiği rivayetler

Yine başka bir yerde Tevrat'ın ve İncil'in Müjdeleri bölümünden İsrâiliyat bir rivayet naklederek şöyle demiştir: ("Ben diyorum ki: Yahya, Matta İncil'inin On birinci Bölümünde belirtildiği gibi, İsa'nın şahitliği ile İsrail peygamberlerinin en şerefliisidir.")²⁴³ Burada üstat, İsa'nın (A.S.) şahitliğine göre Yahya'nın (a.s.) büyük mekanetini ve konumunu gösteren İncil'den bir rivayet nakletmiştir. Dolayısıyla üstat

²⁴¹ el-En'âm süresi 7/146.

²⁴² Bkz: Rıza, a.g.e, C:8, s:152.

²⁴³ Rıza, a.g.e, C:9, s:201.

bizim dinimize uygunluk gösteren ve peygamberlerin yanılmazlığını koruyan bu rivayeti aktarmaktan çekinmemiştir. İncil'den nakletmekte çekinmemesi, bu rivayetleri kaynak farklı olsa bile Tevrat'tan nakledip kabul etmiş olduğu bazı rivayetler gibi bu rivayeti de kabul ettiğini gösterir.

Bu iki kitaptan nakledilen rivayetler için aynı menzile vardır ve delil getirme konusunda hiç birinin diğerine göre bir üstünlüğü yok, çünkü her ikisinde de hüküm aynıdır.

Allah'ın şu sözü: (" Hâlbuki Mesih onlara şöyle demişti: “Ey İsrâil oğulları! Benim de sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin.”)²⁴⁴ Yani Allah onların dediklerinin aksi. Ne onlara Allah'ın kendisinin de onların da rabbi olduğunu itiraf ederek sadece O'na ibadet etmelerini emretmişti. Kendisinin Allah'ın kulu, O'nun eğitimi altında birisi olduğunu itiraf etmişti. Peygamber olarak gönderildiği İsrail oğullarını kendisinin de ibadet etmekte olduğu Allah'a ibadet etmeye davet etmişti. ("Onun bu emri ellerindeki kitaplarda onun İncil'den hıfzetmekte oldukları arasında; onun hayatından ve tarihinden bazı kısımları açıklamak üzere yazılmış olan bu kitaplarda hala mevcuttur.")²⁴⁵ Bu, Ehl-i kitabın kitaplarında günümüze kadar korunan yerlerin olduğu konusunda üstadın söylediklerini kanıtlamaktadır.

Daha sonra, bir rivayeti nakledip ve hakkında hüküm vermeden şöyle demiştir:

("Ebedi hayat da şu ki seni yalnız hakiki ilâhı ve senin gönderdiğin İsa Mesih'i bilsinler")²⁴⁶

Ehl-i kitaba karşı kendi kitaplarından delil getirmek ve peygamberleri savunmak Menar Tefsirinin en önemli özelliklerinden bir tanesi olup onun hakkında şöyle demiştir: ("İsa'nın dini katıksız tevhit üzerine kuruludur, O, Allah'ın, bütün peygamberlerine gönderdiği dindir.")²⁴⁷

O, bu rivayetle yetinmeyip İncil'den başka rivayetler de nakletmiştir.²⁴⁸

²⁴⁴ el-Mâide, 5/72.

²⁴⁵ Rıza, a.g.e, C:6, s:400.

²⁴⁶ Rıza, a.g.e, C:6, s:400.

²⁴⁷ Rıza, a.g.e, C:6, s:400.

²⁴⁸ Bkz: **Menar** Tefsiri, 9/198 ve daha sonraki sayfalar, yine Bkz: 9/231.

Sonuç olarak İncil rivayetleri üstada göre İsrâiliyat rivayetlerin kapsadığı rivayetlerdendir.

3- Üçüncüsü: Zebur'dan naklettiği rivayetler

Zebur'dan naklettiği bazı rivayetler vardır, dedi ki: ("Altıncı Müjde, Mezmurlar 45. bâb, 1. âyetten itibaren şu ifadeler yer almaktadır. "1- Yüreğim iyi bir sözle dolup taşı; Kral için yaptıklarımı söylüyorum; 2- Dilim usta bir yazıcının kalemi. 3- Sen dem oğullarından daha güzelsin. 4-Dudakların üzerine letafet saçılmış; Bunun için Allah seni ebediyen mübarek kılmış.")²⁴⁹

Yine de O, Allah Resulünün (s.a.s.) peygamberlikle gönderileceğini müjdeleyen rivayetleri Zebur'dan nakletmiştir, bu husus, üstadın tâbirine göre; İsrâiliyat rivayetleri nakletmeye düşkün âlimler bile pek çok müfessir tarafından bilinmeyen bir şeydi. Bu kendi asrında muhatap olanların seviyesini bildiği için olabilir. Üstat sadece nakletmekle yetinmeyip aynı zamanda o kitapların tercümelerini de saklamakta, tercümesini sakladığı kitaplardan da Zebur olup ondan birkaç yerde bahsetmiş ve "Fayda" diye bir başlık atarak şöyle demiştir:

("Mezmurlar'dan yukarıya alıntısını yaptığım sekizinci âyetin tercümesi (Mezmun, 45/8), benim elimdeki Zebur'un Farsça tercümesine aynen uygundur. Zebur'un Urduca tercümeleri Aziz Pavlus'un nakline uygundur. Çünkü Pavlus, bu âyeti İbranilere Mektup Bölümü'nün 1. Bâb'ında nakletti.")²⁵⁰ Hatta Zebur'dan tercüme edilmiş bir nüshasının olduğunu, onu okuduğunu ve anladığını, daha sonra ondan istediği delilleri çıkardığını da zikretmiştir, bu, onun Semavî kitaplarda yer alan rivayetlere olan düşkünlüğünün ve Zebur'dan nakledilenlere olan güveninin açık bir göstergesidir.

Bu rivayetlerin kendi rivayeti ile çelişen bütün tercümelerinin reddedildiğine dikkat çekmiştir.²⁵¹

²⁴⁹ Rıza, a.g.e, C:9, s:227.

²⁵⁰ Rıza, a.g.e, C:9, s:231.

²⁵¹ Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:231.

Aynı zamanda, İsrâiliyat rivayetler bahanesiyle kendi fikirlerini yaymaya çalışan düşünürler ve kâtiplerin aktardıkları rivayetlere reddiye yapmak için Zebur'dan destek aldığını görüyoruz.

Bu nedenle üstat, Zebur'dan gelen rivayetleri İsrâiliyat rivayetler arasında değerlendirmiştir.

Zebur'un rivayetlerini başta İsa (a.s.) olmak üzere diğer peygamberleri savunmak için kullanmıştır. Şöyle ki Yahudî ve Hristiyan âlimlerinin Allah'ın peygamberlerinden birine iftira atmalarındaki sapıklıklarının boyutunu göstermiştir.

Onlar, İsa'nın taşa temsil ettiğini iddia ettiler. O, Zebur'un 118 İslahından bir rivayet getirdi: ("Yapıcıların reddettikleri taş, köşenin başı oldu. Bu, Rabden oldu. Ve o, gözlerimizde şaşılacak iştir.")²⁵² Daha sonra ihtimalli bir rivayet getirerek şöyle demiştir: ("Eğer bu "taş", İsa'dan ibaretse -ki O, Yahudilerden Dâvûd'un zürriyetinden gelen Yahuzda ailesindendir- İsa'nın "köşenin başı" olmasında -genelde Yahudilerin gözünde- ve hele hele -özelde-Dâvûd'un de ne gibi şaşılacak bir durum olabilir ki! Çünkü Hristiyanların iddiası, Dâvûd'un mezmurlarında İsa'yı büyük bir yüceltmeyle yücelttiği şeklindedir.")²⁵³

4- Dördüncüsü: Başka Kitaplardan Naklettiği Rivayetler

Üstat bu rivayetlerle yetinip sadece semavî kitaplardan gelen rivayetlerin İsrâiliyat rivayetler olarak kabul edip onlardan başka rivayetlerin reddedileceğini ve sayılmayacağını kanaatinde miydi?

Tefsir kitaplarında kaynağı İsrail oğulları olmayan ancak onların haberlerini taşıyan pek çok rivayet nakledilmiştir, bu yüzden ne bizim kitaplarımızda ne de onların kitaplarında detayları zikretmeyen birçok rivayetler gelmiştir. Bu haberler eskiden şimdiye kadar müfessirlerin ilgi odağı olduğundan dolayı özellikle tarih kitaplarında adı geçen bu rivayetlerin beni müfessirlerin tutumlarında durmamı sağlamıştır.

Söz konusu olan bu yararlanma tek bir açıdan gerçekleşmemiştir, dolayısıyla pek çok müfessirin bu rivayetlerle ilgilendiği bariz bir durumdaydı. Bu rivayetler üstat için

²⁵² Rıza, a.g.e, C:9, s:234.

²⁵³ Rıza, a.g.e, C:9, s:235.

gizli değildi, aksine onlardan bazılarını zikretmiş olup bu durum beni o rivayetleri düşündürmüştür, mesela: ("Bazı israilî haberlerde²⁵⁴ “Sûr” kelimesinin mahlûkatın ruhlarının bulunduğu yer şeklinde tefsir edildiği ifade edilmektedir. Yaratıkların bulunduğu yere dirilme üfürülmesi ile üfürüldüğü zaman, bu üfürülme ruhlara temas eder ve ruhlar cesetlerine geri dönerler. Tıpkı Yüce Allah'ın ilk yaratışı gerçekleştirdiği zaman o ruhları cesetlere vermesi gibi.")²⁵⁵

Burada Üstat “ İsrailî haberler” derken ne kastetmiş olabilir?

Bilinen şu ki: Üstat her zaman “İsrâiliyat rivayetler” veya “İsrail oğullarının rivayetleri” sözcüklerini her zaman zikretmektedir. Bu sözcükleri nadiren değiştirir. Buna göre Ehl-i kitabın kitapları dışında bulunan rivayetler kastedilmiş olabilir mi?

Üstadın yazılarını inceledikten sonra sahihliğine ve zayıflığına bakmadan tarih kitaplarındaki rivayetleri İsrâiliyat rivayetlerin kapsamına aldığını fark ettim. Üstadın başka bir yazısını buldum, orada mücmelin tafsilini, müphemini beyanını ve iki kaynak arasındaki ayrılığın delaleti olarak tarih kitapları ile tefsir kitapları arasındaki farklılıkları ve her bir kaynağın diğerinden bağımsız olduğunu zikredip demiştir ki: ("Bu rivayetlerin asılsız olduğunu veya Yahudîlerin güvenilir kitaplarına müracaat etmeleri gerektiğini belirtenlerin sayısı da hayli az olmasından dolayı tefsircilerden ve tarihçilerden birçoğu nezdinde rağbet görmüş.")²⁵⁶

Tevrat'ın yerleştirildiği Tabuttan bahsetmesi bağlamında, yerleştirildikten sonra, Tevrat'ın kaybına işaret eden birçok olayın meydana geldiğini ifade etmiştir. O olaylardan; Filistinliler ile İsrail oğulları arasında geçen olaylar, yine aralarında Kâhin Âlî döneminde gerçekleşen savaş gibi o esnada İsrail oğullarından tabutû aldılar ve bunun üzerine onların padişahı Âlî öldürüldü, daha sonra İsrail oğullarına tabutu geri verilmiştir, o tabuttun geri verilmesinin iki sebebi olduğunu söylemiştir:

²⁵⁴ Haber kelimesi Arapçada Eser anlamındadır, **Lisanu'l Arap**'ta şöyle geçmektedir: Eser aynı Habledir, çoğulu Âsâr'dır, Allah'ın şu sözü (" İnsanların yapıp önceden gönderdikleri amelleri de, geride bıraktıkları eserlerini de biz yazıyoruz ") (Yasin süresi, 36/12), bu anlama göre, ister tefsir, ister tarih ister başka kitaplarda olsun bütün haberler kapsamaktadır, yani geride bıraktıkları ameller anlamındadır, S:4/6.

²⁵⁵ Rıza, a.g.e, C:7, s:433.

²⁵⁶ Rıza, a.g.e, C:6, s:275.

1- Birincisi: Bu, İsrail oğulları'nın Allah'tan kadî yapmasını istedikten Şamu'el adını verdikleri yeni kralları Talut'un gelişinin bir işaretiydi.

2- İkincisi: Onu aldıktan sonra başlarına gelen musibetten dolayı onu geri getirenlerin Filistin halkı olduğunu söylemiştir.

Ayrıca Tevrat'ın kaybolduğu görüşünü destekleyen bir rivayeti zikrederek Babilliler Süleyman'ın heykelini yaktıklarında onların tarih kitaplarındakiler ile delil getirmiştir.²⁵⁷

Tabutu ve içindeki sükûnetin açıklanmasında gelen rivayetlere gelince bunların bir kısmının batıl olduğunu ve birbiriyle çeliştiği için reddettiğini, bir kısmının ise akılla kabul edilmediğini ortaya koymuştur.

Daha sonra bu rivayetleri zikretme sebebini, tarih kitaplarında gelen bazı rivayetlerin zayıf olduğu, bu rivayetlerin arkasında yorum yaparak oldukça önemli olduğunu açıklayarak bitirmiştir.²⁵⁸

Bu rivayetler üstadın tarih kitaplarında yer alan İsrâiliyat rivayetlerini İsrâiliyat rivayetleri arasına dâhil ettiğinin en açık kanıtlardandır.

Bunun üzerine, İsrâiliyat rivayetlerinin aktarıldığı yerlere bakarak, onlardan üstat Muhammed Reşid'e göre İsrâiliyat rivayetlerin tanımını çıkarabiliriz, diyoruz ki:

Muhammed Reşid Rıza'ya Göre İsrâiliyat Rivayetler Kavramı: Tevrat, İncil ve Zebur gibi Ehl-i kitabın kitapları aracılığıyla bize ulaşan rivayetlerdir. Ayrıca tefsir ve tarih kitapları yoluyla ulaşan rivayetleri de kapsamaktadır.

3.1.6.2 İbn âşûr'un tutumu:

İsrâiliyat rivayetler hakkındaki görüşünde üstat Muhammed Reşid'in yaklaşımından çok farklı değildir. Belki de daha önce değindiğimiz ve doğrudan Ehl-i kitab'ın kitaplarından aktarıldığına dair onun izlediği yaklaşımı üstat Muhammed Reşid'den almış olması mümkündür -Allah Hepsine Rahmet Etsin-.

²⁵⁷ Bkz: Rıza, a.g.e, C: s:384.

²⁵⁸ Rıza, a.g.e, C:2, s:385.

İbn Aşur'a göre İsrâiliyat rivayetlerinin bir tanımını çıkarabilmek o rivayetlerin zikredildiği bölümlere bakmakla olur. Çünkü o da onları anlatmak için tefsirinde onlara özel bir bölüm ayırmamıştır.

1- Birincisi: Tevrat'tan Naklettiği Rivayetler:

Allah'ın şu sözü: ("Onların Peygamberi onlara: “Allah size hükümdar olarak Tâlût'u tayin etti” dedi.”)²⁵⁹

İbn Âşur, Cenab-ı Hakk'ın İsrail oğullarına Talut adlı bir kralın göndermesinin sebebinin, onların bunu istemekteki ısrarları olduğunu zikretmiştir. Bunu da Şamu'el İslahının 9. Bölümünde gelen bir rivayete göre söylemiştir. Daha sonra Allah onların isteğine cevap verdi ve onların peygamberine onlara icabet verdiğini, kendi şehirlerine geri dönmelerini, başlarına gelecek kralın sıfatlarını, Talut'un ismi Şaul Bin Kays olduğunu, boyunun uzunluğundan dolayı Talut isminin aldığını vahyetmiştir.²⁶⁰

Kur'an'ın Tâlût'u kendi adıyla adlandırmaktan vazgeçmesinin sebeplerine değinmiş ve bunu iki sebebe bağlamıştır:

1- Birincisi: ("Belki de Samuel'in bilindiği karaktere atıfta bulunmak için Kur'an'da ona bir unvan vermiştir.")

2- İkincisi: ("Sanki Kur'an, Şaul adını anmaktan vazgeçmesinin sebebi, Şaul isminin dile ağır gelmesi ve Talut'un dile hafif gelmesi nedeniyledir.”)²⁶¹

Sonuç olarak, üstat, Tevrat'ı, içinde geçen İsrâiliyat rivayetlerine kaynak olarak kabul etmiş, onu zikretmekten ve ondan sonuç çıkarmaktan çekinmemiştir.

2- İkincisi: İncil'den Naklettiği Rivayetler

(“ Allah'ın şu sözü: (" Hemen Rabbi Meryem'i memnuniyetle kabul buyurdu, onu en güzel şekilde büyütüp yetiştirdi ve onu Zekeriya'nın himâyesine verdi. Zekeriya ne zaman mâbette onun yanına girse, orada değişik bir rızık bulur.”)²⁶² İbn Aşur, Zekeriya'yı (s.a.s) tanıtırken şöyle demiştir: ("Zekeriyya, İsrailî bir Kâhin'dir, onun

²⁵⁹ el-Bakara, 2/247.

²⁶⁰ İbn Aşur, a.g.e, C:2, s:489.

²⁶¹ Bkz: İbni Aşur, a.g.e, C:2, s.489.

²⁶² Âl-i İmrân, 3/37.

adı: Zekeriyya'dır, Bünyamin oğlu Bâkir oğlu Abeyya'dandır, Yahudî kâhinlerindendir. Onun eşi, Luka İncil'inde olduğu gibi Meryem'in bir akrabasıydı.")

263

İbn Âşur Kur'an'da müphem olarak gelen bir bilginin beyanı hususunda İncil'den nakletmekten kaçınmamıştır, o hususlardan biri de Zekeriya'nın (a.s.) nesebini zikretmektir. Bu nesebi destekleyecek veya inkâr edecek hiçbir şey olmamasına rağmen İbn Aşûr onu onaylayarak zikretmiştir. Şüphesiz bu isrâiliyat rivayetler hakkındaki metodu ile çelişmektedir. Onu isti'nas babından zikretmesi daha evlâydı.

Ama bizi ilgilendiren, İncil'den rivayetler zikretmesi ve bunları aktarması, bunların onun tarafından genel olarak kabul ve tasvip edildiğini gösteriyor, Allah'ın şu sözü: ("Meryem oğlu Mesih ancak bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçti. Annesi de doğru sözlü, iffetli ve dürüst bir kadındı. İkisi de diğer insanlar gibi yemek yerlerdi.")²⁶⁴

Allah Teâlâ'nın: ("İkisi de diğer insanlar gibi yemek yerlerdi.") âyetinden hareketle İsa ve Meryem'in iki ilah olduğunu iddia eden Ehl-i kitap ne cevap vermiştir. Çünkü yemek yemek, bilindiği gibi insani bir özelliktir. Bu yüzden onlara, içinde tartışmanın ve cedelin olmadığı açık ve anlamlı bir şey gösterdi.

Kur'an'ı Kerim'de yemek yemek özelliğinin açıklanmasının sebeplerini şöyle açıklamıştır:

1- Birincisi dedi ki: ("Onların ikisinin insanlığı, insanların bir özelliklerinden biri olan yemek yemek olduğunu kanıtlayarak çıkarılmıştır. Bu özellik, insanlar tarafından açıkça görülebildiği için birçok özellik arasından seçilmiştir.")²⁶⁵

2- İkincisi dedi ki: ("İnciller tarafından kanıtlandığı için, Meryem'in doğum sırasında hurma ağacının meyvesini yediğini ve İsa'nın Fısıh gününde havarilerle ekmek yiyip şarap içtiğini ispatlamıştır. Luka İncil'i 22. İshah'ta şöyle geçmektedir: "Ve onlara dedi

²⁶³ İbni Aşur, a.g.e, C:3, s.235.

²⁶⁴ el-Mâide, 5/75.

²⁶⁵ İbni Aşur, a.g.e, C:6, s.286.

ki: Acı çekmeden önce bu Fısıh'ı sizinle birlikte yemek istedim. Çünkü artık ondan yemiyorum. Ve sabah şehre döndüğünde acıktı.")²⁶⁶

İsa'nın ve annesinin (a.s.) yemek yediklerine dair İncillerin kanıtlaması ve bizim de gösterdiğimiz gibi Allah'ın ispat ettiği bir şey olması, Ehl-i kitab'a cevap vermede daha etkili ve onlara karşı tartışmada daha belagatli olacağı için özel bir konuma sahiptir.

3- Üçüncüsü: Zebur'dan Naklettiği Rivayetler:

Allah'ın şu sözü: ("Rabbin göklerde ve yerde kim varsa, bunların hepsini de çok iyi bilmektedir. Elbette biz peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Nitekim Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.")²⁶⁷ İbn Aşur Zebur'dan herhangi bir rivayete yer vermedi ama Zebur kitabını birkaç konuda zikretmiştir: "Zebur: Davud'un (a.s.) bir kısmı kendisine vahyedilenden, bir kısmı da dua ve yalvarış sözlerinin toplamına verilen isimdir ve günümüzde Eski Ahit'in kitapları arasında Mezmurlar Kitabı olarak bilinmektedir.")²⁶⁸ Burada Zebur'un ne anlama geldiğini ve neyi kapsadığını açıklamıştır.

O, Zebur'un hâlâ var olduğunu kabul eder ve ondan gelen sözleri destekler, ancak Kur'an'ın mücmelini veya müphemini beyan etmek maksadıyla Zebur'u kullanmamıştır.

Fakat Zebur'a baktığını ifade eden bir cümle söylemiştir: ("yani: Davud'a asıl bir görüş ve belagat verilmiş. Eğer konuşursa peygamberlerin ve bilginlerin sözleri gibi hak ile batılı birbirinden ayıran sözlerle konuşur. Yahudilerin "Mezmurlar" dedikleri kitabı olan "Zebur" size yeter. Onun (Zebur'un) Sözlerinin kendi dillerindeki belagatında bir örnektir.")²⁶⁹

Burada Davud'un (a.s.) belagatını görmek isteyenlere belagatin zirvesi olan Zebur'u okumasını tavsiye eder. Allah'ın şu sözünde dedi ki: (" Ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik.")²⁷⁰

²⁶⁶ İbni Aşur, a.g.e, C:6, s.286.

²⁶⁷ el-İsrâ, 17/55.

²⁶⁸ İbni Aşur, a.g.e, C:15, s.138.

²⁶⁹ İbni Aşur, a.g.e, C:23, s.230.

²⁷⁰ Sâd, 38/20.

İbn Aşur Zebur'a göz gezdirmiştir. Başka bir yerde ise şöyle demiştir: ("Hikmet; peygamberliktir, genel olarak hikmet: Her şeyi olduğu gibi bilmek ve olması gerektiği gibi davranmaktır. Zebur kitabı büyük hikmetler içermektedir.")²⁷¹ Zebur'den metinler veya rivayetler nakletmeme sebebi ise İbn Aşur'un Zebur yerine Tevrat'la yetindiğinden kaynaklanmaktadır. Sanki Tevrat'ın Zebur'dakileri tasdik edici olarak geldiğini görüyor, bu yüzden Tevrat'ın zikredilmesi Zebur için yeterlidir.

Onun için İbn Aşur, kendilerine gönderilenin hakkaniyetini göstermek için Hristiyanların Tevrat'tan alıntı yaptıklarını ifade etmiştir.

Demiştir ki: ("Hristiyanlar, İncil'in rehberliğindeler ama daha sonra İncil'de bulunanları tasdik etmek için Tevrat'ı kullanırlar. Çünkü o İncil'in kökenidir ve açıklamasını içerir, onun için "Kitabu Musa" kelimesini "Yetluhu" kelimesini mamul "Şahit" kelimesine -bir şahit olarak onu okur anlamında- atıfta bulunduğundan, "Kitabu Musa" tabirini öncekiler için kısıtlamışlardır.")²⁷²

Bundan dolayı eğer Hristiyanlar ki onların kitabı olan İncil'in indirildiği son kavim ve ona kendi ellerinde bulunan Tevrat ile destekliyorlarsa Zebur'dan çok Tevrat'tan almaları evlâ olur. Yani İsrail oğulları için asıl ve en eski kaynak Tevrat'tır. İbn Aşûr'a göre, bu yüzden onlar tarafından güvenilirirdi.

Bunlardan şu sonuca varıyoruz:

- 1- Tevrat, en eski kitap ve İsrail oğulları için ana kaynaktır, dolayısıyla en az tahrife uğramıştır.
- 2- Zebur'daki rivayetleri zikretmemesinin sebebi, Tevrat'ta ve İncil'deki rivayetlerle yetindiği içindir.
- 3- Zebur'u bir kitap olarak zikretmek, içini övmek ve altına yorum yapmamak, onun Zebur'u kabul etmenin bir işaretidir.

Dolayısıyla Zebur'u genel anlamda İsrâiliyat rivayetlerin kaynaklarından sayabiliriz, ondan harfî harfine rivayetleri nakletmemek onu kabul etmemek anlamına gelmez. Çünkü rivayetler mânen îrad edilebilir.

²⁷¹ İbni Aşur, a.g.e, C:23, s.229.

²⁷² İbni Aşur, a.g.e, C:12, s.28.

4- Dördüncüsü: Diğer Kitaplardan Naklettiği Rivayetler

Allah'ın şu sözü: ("Hatırlayın ki sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, (fenalık için) kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında o size reva görülenlerde Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.")²⁷³ İsrail oğulları'nın Mısır'a girişinin sebebine gelince tarih kitaplarından aktardığı birçok ayrıntıyı dile getirmiştir. Yusuf'un kralın hükmüne ve köleliğinin emrine girmesinin sebebi İsrail oğullarının Mısır'a yakın olmaları o sebeplerdendi.²⁷⁴

Dedi ki: ("Tarihte şöyle gelmiştir: İsrail oğulları'nın Mısır'a yerleştirilmesi ilkesinin, Firavun'un en büyük asker olan el-Aziz Tayfar'ın yetiştirilmesine Yusuf'un girmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir.")²⁷⁵

Nitekim İbn Aşur bu rivayetleri İsrail oğullarının kitaplarında yer alan metinlere cevap vermek için kullanmıştır. Bu, tarih kitaplarındaki bu rivayetlerin durumunu gösterir.²⁷⁶

Bu rivayetler İsrail oğullarının kitaplarındaki onlara benzer rivayetlerinden daha az önemli değildir. Aksine, Tevrat'ta bahsedilen bazı şeyleri düzeltmek için kullanmıştır.

Zeytin ağacının aslında Seyna Tûrunda olduğundan bahsettikten sonra bundan delil olarak Tekvin sifrinden bir rivayetle delil getirdi, şöyle ki: Nuh'un (a.s.) selin azaldığını ve dünyanın görünüp görünmediğini görmek için güvercini gönderdi. Güvercin, selin bittiğinin ve kuru toprağın görüldüğünün bir işareti olarak zeytin ağacından bir yaprak getirdi. Daha sonra bu rivayeti yorumlayarak ve eğer bu rivayet doğruysa o zaman zeytinyağının o zamandan beri bilinmediğini, Musa döneminde bilinmeye başladığını ekleyerek şöyle demiştir: ("İsrail oğulları'nın Sina Dağı civarında olduğu Musa dönemi dışında, eski tarihte zeytinyağının yemeklerde kullanılmasından söz edilmemiştir. Allah'ın Musa'ya vahyi ile Buluşma Çadırını yakmak için yağ kullanıldı.")²⁷⁷

²⁷³ el-Bakara, 2/49.

²⁷⁴ Mücahit'ten rivayete göre: Dinul Melik: onun hükmünün yani köleliğinin emrine uymak demektir, Bkz: **Tahrir ve Tenvir Tefsiri**, 13/32.

²⁷⁵ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.490.

²⁷⁶ İbni Aşur, a.g.e, C:30, s.242.

²⁷⁷ İbni Aşur, a.g.e, C:18, s.36.

Eğer denilirse ki: Bu yorumun ne faydası var?

Şöyle cevap veririm:

Birincisi: Bunun münasebeti Allah'ın şu sözüne uygunluk gösterdiği için ("Lamba doğruya da batıya da ait olmayan mübarek bir zeytin ağacının yağından tutuşturulur.")²⁷⁸

İkincisi: Tekvin sıfrindeki rivayetlerde zeytinyağından değil, ağaçtan veya ağacın yapraklarından bahsedilmektedir.

Üçüncüsü: Tarih kitaplarından çıkardığı ve bu metinleri takip ederek kullandığı rivayetlerin durum ve öneminin açıklanmasıdır.

Demek ki Tarih kitaplarında zikredilen rivayetler, Tevrat'ın açıklamadığı yâda sonradan açıkladığı ayrıntılar içerdiğinden İbn Aşur için büyük önem taşımaktadır. Zaman gittikçe ve Tevrat'ın tahrife uğramasına rağmen o rivayetler Tevrat'tan kayboldu fakat Tarih kitaplarında hâlâ mevcuttur.

İbn Aşûr, tefsirinde bu rivayetlerin tarihte önemine, içeriğine ve içerdiği büyük faydaya birden fazla yerde dikkat çekmiştir. Bu faydalara yine Kur'an'ı Kerim dikkat çekmiş.²⁷⁹ Çünkü bazı kıssaları özetlemek ve detaylandırmak ve içinde neler olduğunu anlatmanın amacı, bizim için üzerinde düşünülmesi ve ibret alınması gereken bir mesajdan başka bir şey değildir. Onun için geçmiş milletlerin içine düştükleri dalalet ve isyandan ibret almak, insanları hidayete erdirme sebeplerinden biridir.

İbn Aşûr bu manayı kastederek şöyle demiştir: ("Bu âyet, içerdiği ilim ve ibret sebebiyle İsrail oğullarının tarihinden büyük bir kıssaya atıfta bulunmuştur. Kur'an tarihi olaylardan ümmete tarihin içerdiği faydalarını öğretmek için bahseder ve bunun için Ehl-i şariat tarihinden olanı seçer. Çünkü Kur'an'ın amacına daha yakındır.")²⁸⁰

²⁷⁸ Nûr, 24/35.

²⁷⁹ Allah'ın şu sözü gibi: (" Onlar, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin âkıbetlerinin nasıl olduğuna ibretle bakmazlar mı? Hâlbuki onlar kendilerinden çok daha kuvvetli idiler; hem sular, madenler çıkarmak, ekin ekme, ağaç dikmek için yeri karmış, alt üst etmişler; hem de onu bunların imarından daha fazla imâr etmişlerdi. Onlara da peygamberleri mucizeler, açık deliller getirmişti fakat inkâr edip helâk oldular. Böyle yapmakla Allah onlara asla zulmetmedi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.") Rûm süresi, 30/9.

²⁸⁰ İbni Aşur, a.g.e, C:2, s.487.

Allah'ın şu sözü: "De ki: «Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.»"²⁸¹ burada İbn Aşur gayba iman etmek konusunda çok önemli bir meseleye değindi ve Allah'tan başka hiç kimsenin gaybı bilmediğini açıklamıştır. Bundan dolayı peygamberler gaybı bilmiyorlarsa kendilerinden daha aşağı olanların bilmemeleri daha evlâdır. Bu husus bilinen ve ister Yahudîlikte, ister Hristiyanlıkta olsun bütün şeriatlarda bulunmaktadır.

Tarih kitaplarında önceki milletlere ait bulduklarının bir örneğini Danyal Sifri'nde – Tevrat'a sonradan eklenmiş bir peygamberin kitabı- ondan şu şekilde bahsetmeye başlamıştır: ("Babil kralı 'Buhtanassar' bir rüya gördü ve onu rahatsız etti. Sonra onun tâbirini istedi. Bunun üzerine kâhinleri, falcıları ve büyücüleri toplamış ve onlara rüyasını anlatmadan rüyasında gördüğünün kendisine anlatmalarını istedi. Bunun olması imkânsız olduğunu ve bir insanın onu yapamayacağını, insanın kalbindekileri ancak Allah'ın bilebileceğini söylediklerinde kızmış ve öfkelenmiş ve onları öldürme emrini vermiştir. Daha sonra peygamber Danyal'ı çağırması o zamanlarda peygamber Danyal, İsrail oğullarının Babil'deki esaretine düşmüş biriydi, sonra gördüğü rüyayı ve tâbirini anlatmazsa onu ölümle tehdit etti. Bunun üzerine Danyal peygamber ondan bir mühlet istedi ve arkadaşları olan "Azriyya", "Mişayyil" ve "Hannanya" ile birlikte Danyal'ın ölümden kurtulması için Allah'a dua edip yalvardılar. Daha sonra Allah-u Teâlâ, Danyal'a kralın rüyasında ne gördüğünü ve tâbirini vahyetmiştir. Bunun üzerine Danyal peygamber krala bunu anlatmış ve tâbirini yapmış daha sonra onun kralın yanında büyük bir yeri olmuştur, Bkz: Danyal Sifri 2. Ishah")²⁸²

Bu rivayette kâhinlerin ve diğerlerinin gaybı ancak Allah'ın bildiği belirtildi. Aynı zamanda peygamber Danyal da gaybı bilmemektedir. O ancak ölümden kurtulmak için Allah'a kralın rüyasından haber vermesi için dua etti. Bu sebepten dolayı İbn Aşur Ehl-i kitab'a karşı delil getirmek için bu rivayeti zikretti.

²⁸¹ el-A'râf, 7/188.

²⁸² İbni Aşur, a.g.e, C:9, s.206.

İbn Âşur'a Göre İsrâiliyat Rivayetinin Tanımı: Tevrat, İncil ve Zebur gibi Ehl-i kitab'ın kitaplarından bize ulaşan rivayetlerdir. Ayrıca Tefsir ve Tarih kitaplarında gelen rivayetleri kapsamaktadır.

Özet

Yazarların İsrâiliyat kavramı hakkındaki tutumunu açıklayan bu araştırmadan sonra aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkar:

- 1- Yazarlar çeşitli kaynaklardan bu rivayetleri nakletmekten kaçınmamıştır.
- 2- Rivayetler birçok kaynağa sahip olsa da genel anlamda İsrâiliyat rivayetler olarak değerlendirilmektedir.
- 3- Tarih kitapları, hikâye kitapları ve diğerleri gibi orijinal kaynakları dışında başka kaynaklardan bu alınan rivayetler, istidlal (delil getirme), istidrak (düzeltme) ve bazılarına cevap için kullanılmıştır.
- 4- İsrâiliyat rivayetleri her ne kadar çoğunlukta olsa bile sadece Tevrat'ta olanları kapsamaz. Bununla beraber İncil'de bulunanları da kapsamaktadır. Gerçek şu ki; tarih kitaplarında olanları da içerdiği için daha geneldir.
- 5- Yazarlar Tevrat, İncil, Zebur ve de tarih kitaplarından aktarmakta konusunda ittifak etmişlerdir.

3.1.7 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlerinin Kısımları Hakkındaki Tutumları:

İsrâiliyat rivayetleri kabul ve ret bakımından 3'e ayrılır:

- 1- Kabul edilen
- 2- Reddedilen
- 3- Hakkında hüküm verilmeyen

Bunun üzerine âlimler bu üç kısım arasında bölünmüşlerdir. Kimisi bu ayrımı bildirmiş, kimisi bildirmemiştir ama buna rağmen onların bir kısmının bu ayrıma uyduklarını ve rivayetlerin kabul, ret ve hakkında hüküm verilmemiş olarak

değerlendirdiklerini görüyoruz. O müfessirlerin yöntemlerini ve metotlarını daha iyi bir şekilde tanıyabilmek için zikrettikleri rivayetlerin yerlerine bakmamız gerekir.

3.1.7.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Üstat Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat rivayetlerine karşı kabul etmeme tutumuna rağmen bazı yerlerde o rivayetlerden makbul ve merdud olanlarının olduğunu da söylemiştir. Onların ret sebebini açıklayarak şöyle demiştir:

"Burada onlara soru sormayı yasaklamaktan kasıt, Kur'an'ın özet halinde anlattığı konuların ayrıntılarını öğrenmek veya o konuda daha fazla bilgi elde etmek maksadıyla geçmiş ümmetler ve onların peygamberleri hakkında bilgilenmek için onların anlattıklarını kabul etmek üzere, onlara göre hayatlarına yön vermek niyetiyle soru sorulmasını yasaklamaktır. Bunun sebebi de sözün bağlamından anlaşıldığı gibi kendilerine indirilenlerin bir kısmını unutmaları ve bir kısmını da tahrif etmeleri sebebiyle onların anlatacaklarına güvenin olmamasıdır. Onların anlattıklarını tasdik eden birisi, bâtıl bir şeyi tasdik etme ve bunları yalanlayan da hakkı yalanlama haline maruz kalabilir çünkü onların ellerindekinin hangilerinin tahriften korunmuş hangilerinin korunmamış olduğunu ayırt etmemiz kolay değildir."²⁸³

Kur'an'ı Kerim'in âyetlerini tefsir ederken Muhammed Reşid Rıza'nın İsrâiliyat rivayetlerine nasıl yaklaştığını öğrenmek için o rivayetleri zikrederek bu söylediğimde biraz daha fazla durmak gerekir. O rivayetleri bazen cümleten reddetmesi ile bazen de ayrıntılarını öğrenmek için o rivayetleri delil olarak kullanması arasında üstatın yaklaşımının bulunması gerekir. Bunun için İsrâiliyat rivayetlerinin çeşitleri hakkında zikrettiği rivayetlerin üzerinde durmak gerekir:

3.1.7.1.1 Kabulüne işaret eden bölüm:

Üstat Muhammed Reşid tefsirinde şöyle demiştir: "Tekvin Sifri'nde İbrahim (a.s.) o sırada yüz yaşındaydı ve karısı Sara'nın doksan yaşında bir bayan olduğu ve onun gibi

²⁸³ Rıza, a.g.e, C:6, s:241.

doğurmadığı, aksine bir kadının âdetinin elli yaşlarında durması muhtemeldir. Hamilelik ve doğum hazırlığı geçersizdir. Zariyat Suresi'nde olduğu gibi o kısırdı."²⁸⁴

Üstat bu rivayeti meleklerin İbrahim'i (a.s.) müjde haberini verirken zikretti ancak bu kıssa Kur'an'ı Kerim'de İbrahim'in yaşı gibi bazı gizli yönleriyle de zikredildi. Üstat bu gizliliği giderecek Tevrat'tan bir rivayet nakletti ve o rivayeti onayladığının ifadesi şu şekilde gerçekleşmiştir:

1- Rivayeti ana kaynağından nakletmek.

2- O rivayete itiraz etmemek.

3- O rivayet için delil getirerek o rivayetin ayrıntılarını tespit etmek, şöyle ki; bir insanın yaşı yüz yılı geçse de çocuğu olabileceğini ve mucizenin karısına özel olduğunu söylemek.²⁸⁵

Üstadın bu rivayeti onaylamasında bir latife vardır. Bir adamın yaşı yüz olmuşsa da çocuğu olabilir ve Üstadın bu rivayeti zikrettikten sonra bahsettiği gibi hakikat buna şahitlik etmiştir.²⁸⁶ Dolayısıyla bu rivayeti kabul etmek için iki sebebimiz olmuştur:

1- Birincisi: Kur'an'da İbrahim'in yaşının büyük olduğunu onaylaması.

2- İkincisi: Gerçekte olanı onaylaması.

Allah'ın şu sözü: (" Nihâyet azap emrimiz gelince günahlarla kirlenmiş o memleketin üstünü altına getirdik; üzerlerine de ateşte pişirilmiş taşları peş peşe yağdırdık.")²⁸⁷

Luti kavminin kıssasını, başlarına gelen yere batırma ve mesh etme (çevirme) olaylarını anlattıktan sonra râcih olan görüşün yere batırma olayının suyun altında gerçekleştiğini zikretti. Daha sonra Allah-u Teâlâ onlara Seçil'den taş yağdırdı ama bu taş yağdırma olayı yere batırma olayının sırasında mı gerçekleşti yoksa öncesinde mi? Bu taşın mahiyetini açıklamaya çalışarak bazı görüşler îrad etti:

²⁸⁴ Rıza, a.g.e, C:12 s:107.

²⁸⁵ Bkz: Rıza, a.g.e, C:12, s:207.

²⁸⁶ Bkz: Rıza, a.g.e, C:12, s:207.ve sonraki sayfalar.

²⁸⁷ Hûd: 11/82.

Birincisi: Kastedilen bataklıktan çıkarılmış taştır ve bu da Kur'an'ın zâhirine uygun olduğunu söylemiştir. Allah'ın şu sözü: ("Üzerlerine pişirilmiş çamurdan taşlar yağdıracağız.")²⁸⁸ Bu görüşü râcih bir görüş olarak gördü.

İkincisi: Mücahit'in sözü: Başı taş, sonu çamurdur.

Üçüncüsü: Hasan'ın sözü: Taşın aslı, pişirilmiş çamurdan bir taştır.²⁸⁹

Bir takım sebeplerden dolayı birinci görüşü tercih etti ve dedi ki:

1- Kur'an'ı Kerim'in zâhirine uygunluğu.

2- İkincisi: aklın tasdikine uygunluğu.

3- Üçüncüsü: Ragib'in sözüne uygunluğu. Ragib şöyle demiştir: "Sicil taşla çamurun karışımıdır. Sözcüğün aslı farsçadır, arapçalaştırılmıştır. Denildi ki: Ateştendir, aslı Siccin'dir, kelimenin Nun harfi Lam harfi ile değiştirilmiştir." ²⁹⁰

4- Dördüncüsü: Tekvin Sifri'ndeki rivayete uygunluğu.²⁹¹

Ehl-i kitap kitaplarından rivayetin nakledilmesi ve birinci derece Kur'an-ı Kerim'e uygun olduğu için kabul edilmesi, Muhammed Reşid'e göre bu rivayetlerin makbul bir bölümünün varlığına işaret etmektedir.

3.1.7.1.2Hakkında hüküm verilmeyene işaret eden bölüm:

Üstat Muhammed Reşid Rıza dedi ki: "Müfessir Celaluddin Suyuti burada söz konusu edilen taşın, Hz. Musa yıkanırken, üzerine elbiselerini koyduğu ve o taşın da elbiseleri alıp kaçtığı taş olduğunu söyler. Ancak bunun dayandığı herhangi bir delil ve kanıt yoktur. Bu taş konusu Tevrat'ın çıkış bölümünde kaya diye geçmektedir. Yüce Allah bu taşın nasıl bir taş olduğu konusunda bizim için bir fayda olacağını isteseydi, mutlaka bize onu bildirirdi." ²⁹²

²⁸⁸ ez-Zâriyât, 51/33.

²⁸⁹ Rıza, a.g.e, C:12, s:213.

²⁹⁰ Bkz: Rıza, a.g.e, C:12, s:114.

²⁹¹ Rıza, a.g.e, C:12, s:114.

²⁹² Rıza, a.g.e, C:1, s:272.

Üstadın İsrâiliyat rivayetlerindeki yaklaşımı, Ehl-i kitap'ın Müslümanlarından gelenlerden ziyade onları asıl kaynaklarından aktarmaktır. Üstat, Suyuti'nin zikrettiği ilk rivayeti delil olmadığı gerekçesiyle reddetse de Tevrat'tan zikrettiği rivayet hakkında sustuğunu görüyoruz. Bu konudaki suskunluğu ise bu rivayetin tercih veya reddedilmediğini ve rivayete kabul veya ret şeklinde cevap vermediğini gösterir. Bu durum birden fazla rivayetle tekrarlanmıştır.

Bu rivayetler arasında Allah'ın şu sözü: "Safâ ile Merve Allah'ın nişânelerindendir. Dolayısıyla hac veya umre yaparak Beytullah'ı ziyaret eden bir kimsenin bu yerleri tavaf etmesinde kendisi için bir günah yoktur. Kim gönüllü bir iyilik yaparsa bilsin ki Allah iyiliği mükâfatıyla karşılayan ve çok iyi bilendir" ²⁹³ İbrahim (A.S.) eşini ve oğlunu Mekke'de bırakıp yanlarına su, hurma ve ekmek koyduğu kıssada bahsettiği rivayetler arasında da bu rivayet vardır.

Demıştır ki: "Böylece onları gölcüğün altındaki Zemzem'in yerine koydu ve nüfus ve su yoktu ve sonra içinde hurma bulunan bir kese - ve ona ekmek verdiği Yaratılış Kitabı'na - ve suyla bir sulama kabı koydu. Geri geldi ve ona dedi ki: Bizi kime bırakıyorsun? "Allah'a" dedi, o: "Ben Allah'a razı oldum" dedi." ²⁹⁴

Dolayısıyla üstadın, İbrahim'in karısına ekmek bıraktığına dair Tevrat'taki rivayeti, onun hakkında bir yorumda bulunmadan, sustuğuna işaret olarak nasıl aktardığını görüyoruz. Üstat ayrıca, onu destekleyecek veya geçersiz kılacak hiçbir delili olmayan rivayeti nakletme yöntemini netleştiren şeyden de bahsetmiştir.

Allah'ın şu sözü: "Biz İsrâil oğulları'nı Ya'kûb'un on iki oğlundan türeyen oymaklar hâlinde on iki kabileye ayırdık. Çölde susuz kalıp da kavmi Mûsâ'dan su isteyince ona: "Asanla taşa vur!" diye vahyettik. O da vurur vurmaz taştan on iki pınar birden fışkırıverdi." ²⁹⁵

Muhammed Reşid, İsrâiliyat rivayetlerinde geçen Horip kelimesinin mânâsında Ehl-i kitap âlimlerinin arasındaki ihtilafı açıklayarak Horip'in Allah'ın, Peygamberi Musa'ya

²⁹³ el-Bakara 2/158.

²⁹⁴ Rıza, a.g.e, C:2, s:37.

²⁹⁵ el-A'râf, 7/160.

içindeki bir kayaya gitmesini ve ona değneğiyle ²⁹⁶ vurmasını emrettiği taş olduğunu beyan etmiştir. Taşın tayini hakkında bazı sözler nakletmiştir:

Birincisi: Sinâ dağıdır.

Sinâ dağının kayalarındandır.

Üçüncüsü: "Vadi Al-Laja" denilen vadide adı geçen kayadır.

Dördüncüsü: Bazı râhipler taşın yerini göstermek için başka yerler tayin ettiler.²⁹⁷

Ama o, bu görüşlerde fikrini beyan etmedi ve hiçbir görüşü ne tercih etti ne de reddetti.

Bu konuda hüküm vermeyerek dedi ki: "Bu zikredilenlerin hiçbirisi bizi ilgilendirmiyor. Ancak biz şundan eminiz ki bizim tefsir kitaplarımızda hacmi ve şekli koyun başı kadar veya daha büyük olduğu, çuvala konulduğu ya da bir öküz ve eşek üzerinde taşınması gibi bu taşın niteliklerine dair söylenen şeylerin tümü garip şeyler olup, onların kabul ettikleri İsrâiliyat olan hurafelerdendir."²⁹⁸

Dolayısıyla rivayetleri aktarması ve aralarında tercih yapmaması, kendisinden önceki müfessirlerin ardından gittiğini ve hakkında hüküm verilmeyen diye başka bir bölümün varlığını onayladığını gösterir.

3.1.7.1.3 Reddine işaret eden bölüm:

Allah'ın şu sözü: "Onlara Âdem'in iki oğlunun başından geçen ibret verici şu gerçeği anlat: Onlar Allah'a birer kurban takdîm etmişlerdi de birinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen kıskanıp: "Seni mutlaka öldüreceğim" deyince, öteki şu cevabı vermişti: "Allah ancak takvâ sahiplerinin ibâdetini kabul buyurur."²⁹⁹

Dedi ki: "Bu konuda ilginç rivayetler zikrederler ki bu gibi şeylerin Allah'tan bir vahiy olmadan bilinmesi mümkün değildir ve onlar Allah'ın peygamberlerinden hiçbirini de görmemişlerdir. Bu rivayetlerden birine göre Âdem, Arapça bir şiir ile Hâbil için

²⁹⁶ Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:310.

²⁹⁷ Rıza, a.g.e, C:9, s:310.

²⁹⁸ Rıza, a.g.e, C:9, s:310.

²⁹⁹ el-Mâide, 5/27.

mersiye söylemiştir. Biz bu asılsız ve faydasız rivayetlerden sarfı nazar ediyoruz. Allah'ın, anlattığı şeyi "doğru" olarak nitelemesi de, bu konuda insanların ağzında dolaşan başka hususların asılsız olduğu izlenimini veriyor."³⁰⁰

Âdem'in (a.s.) oğulları arasında geçen bazı detayların anlatıldığı bir rivayeti nakleder. Bu hikâyenin aslının Kur'an-ı Kerim'de bulunmasına rağmen, bu durum Üstadın bu detayları reddetmesine engel olmadı. Çünkü dinimizde bu detayları destekleyecek hiçbir delil yoktur.

O, sadece Allah'ın bildiğini içeren rivayetleri kabul etmenin şartlarından bazılarını söyledi. Mesela gaydan haber vermenin Allah'tan bir vahyin olması ile veya elçilerden bir haberin olması ile gerçekleştiğini zikretti.

Daha sonra üçüncü bir şart olan hikâyenin doğru olması gerektiğini, aksi takdirde hikâyenin geçersiz olacağını ve açıkladığı gibi reddedileceğini belirtti. *Menar* tefsirinde buna benzer çok şey var.³⁰¹

Dolayısıyla ona göre Reddedilen bir bölüm vardır, onun şartı da Kur'an'da ve Peygamber'in sünnetinde bulunanlar ile çelişmektir.

Allah'ın şu sözü: "Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın." ³⁰²

Dedi ki: "Vehb b. Münebbih'ten rivayet olunduğuna göre, Âdem'le Havvâ'nın üzerinde ayıp yerlerinin görülmesine engel olan bir nûr vardı. Onların elbiselerinden maksat, budur. Biz orada bu ve diğer görüşün, hakkında hiçbir delil olmayan İsrâiliyat haberlerinden olduğunu açıklamıştık."³⁰³

Muhammed Reşid bu âyette İsrâiliyat rivayetlerine karşı yaklaşımını açıklamaktadır ki, bu rivayetlerdeki temel ilke, geçerliliğini gösteren bir delil bulmadıkça reddetmektir. Delil kaybolduğunda kesin olarak reddedildiğinde şüphe yoktur.

³⁰⁰ Rıza, a.g.e, C:6, s:282.

³⁰¹ Rıza, a.g.e, C:9, s:361.

³⁰² el-A'râf, 7/27.

³⁰³ Rıza, a.g.e, C:8, s:323.

Delilin olmadığı zamanlarda bizim yapabileceğimiz şey, ya onun hakkında susarız, yâda onu reddederiz. Eğer elimizdekilerle çelişen rivayetlerden biri ise, onu reddedeceğimizde şüphe yoktur. Üstadın yöntemi bu şekildedir.

Fakat üstat burada bir sebep daha eklemiş ki o, Ehl-i kitap âlimlerinden geldiği zannını bildiği için rivayeti reddetmiştir, çünkü onlardan gelenlerin çoğu uydurmadır.

Özet

O, İsrâiliyat rivayetinin üç kısma ayrılmasını tasvip etmiştir. Bunu açıklamamasına rağmen bu rivayetlerde bulunduğu yorumda ve o kısımlar için Kur'an ve Sünnet'e dayalı delillere, onlardan ayrılmadan uyduğunu açıkça görülmektedir.

3.1.7.2 İbn âşûr'un tutumu:

İbn Aşur çeşitli kaynaklardan seçtiği birçok rivayeti zikretmiştir. Her birini ayrı şekilde incelemiştir.

Onun bu rivayetlerin ait olduğu bölümlere yönelik tutumunu netleştirmek için bu rivayetlerden bazılarının üzerinde duracağız.

3.1.7.2.1 Kabulüne işaret eden bölüm:

Allah'ın şu sözü: "Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) bir kurban getirirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti» diyenlere şöyle de: Size, benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?"³⁰⁴

Bu âyette İbn Aşur, yahudîlerin yaptıkları iğrenç şeylerden bahsetmiştir. Onlar, Allah hakkında yalan söylerlerdi ve bu, Allah-u Teâlâ'nın kitabında çokça bahsettiği sıfatlarından biridir. O sıfatlardan bazıları, Allah'ın kendilerine şöyle buyurduğunu iddia ettiler: Size gönderilen elçinin alâmeti, ateşin yakıp kor edeceği bir kurban getirmesidir.

³⁰⁴ Âl-i İmrân, 3/183.

Sonra İbn Aşur, bunun Musa'nın (a.s.) başına geldiğini, fakat diğer peygamberlerin başına gelmediğini zikreder.

Sonra, yahudilerin kitaplarından, Allah'ın şu sözüne delil getirmek istedi ve şöyle dedi: "Musa'nın zamanında, Allah'ın İsrail oğulları için öngördüğü şekilde ilk kurban kesildiğinde olan buydu. Laviyyin Sifri'nde olduğu gibi Rab'den bir ateş çıktı ve onu yaktı." ³⁰⁵ Bu rivayet elimizdekilerle uyumlu olduğu için onu kabul etmiştir.

Yine Allah'ın şu sözü: " O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Ya'kûb'u müjdeledik." ³⁰⁶

İbn Aşur dedi ki: "İbrahim'in eşi, meleklerin İbrahim'e bir çocuk hakkında müjde vermesine güldü ve kahkahası şaşırma ve uzak görme kahkahasıydı." ³⁰⁷

İbrahim'in (a.s.) karısı Sara'nın, meleklerin müjde verme konusundaki gülmek durumunu açıkladı. Bu aslında Kur'an'ı Kerim'in zâhirine göredir. Tevrat'ta Tekvin Sifrinin 18. İshahında geldiğine göre melekler Sara'ya, bir erkek çocuğu doğuracağını müjdesini verdiklerinde güldüğü nakledilmiştir ³⁰⁸

Bu rivayeti Kur'an'ın zahir manasına uygun olduğu için kabul etmiştir. Bu, onun İsrâiliyat rivayetlerini kabul etme yaklaşımı olup (Kur'an'ın zahir manasına uygunluğu) İsrâiliyat rivayetlerinin kabul etme şartlarından biridir.

3.1.7.2.2 Hakkında hüküm verilmeyene işaret eden bölüm:

İbn Aşûr, pek çok rivayet zikretmiş ve bu rivayetlere göre yaklaşımı değişmiş olup Onun hakkındaki hüküm, elimizdeki bulunanlarla uzlaşıp ihtilafa düşmesine dayanıyordu.

Allah'ın şu sözü: "Dedi ki: Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan artık o kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden (işverenlerden) bulacaksın." ³⁰⁹

³⁰⁵ İbni Aşur, a.g.e, C:4, s.185, yine Bkz: 9/156.

³⁰⁶ Hûd, 11/71.

³⁰⁷ İbni Aşur, a.g.e, C:12, s.119.

³⁰⁸ İbni Aşur, a.g.e, C:12, s.119.

³⁰⁹ el-Kasas, 28/27.

İbn Aşur, Şuayb'ın kızını Musa'yla evlendirmesinin sebebini, âyetle zikredildiği gibi, Musa'yı kendisine sekiz veya on yıllığına kiralamak olduğunu zikretmiştir.

Ancak âyetle mehrin ne kadar olacağı hakkında İbn Aşur'un da belirttiği gibi söylenmemiştir, Ama belki de mehir, âyetten de anlaşılacağı gibi onunla yaptığı işten olabilir. Fakat o bu konuya değinmedi.³¹⁰

Aynı zamanda âyetle meydana gelen bir başka kapalılıktan da bahsetmiştir; o da, Şuayb'ın yanında çalışırken Musa'nın yaptığı iş türünden bahsetmemesidir. Peygamber'in (s.a.s.) bu meseleyi izah ettiğine dair herhangi bir hadis veya eser yoktur.

Bu da İbn Aşur'u Tevrat'ta yer alan bir rivayeti zikrederek açıklamaya zorlamıştır. Dedi ki: "Huruc Sifrine göre: Onun Yesrun diye birinin koyunlarını otlattığı zikredilmiştir. Yesrun ise Şuayb'dır " ³¹¹

Fakat neden bu rivayeti aktarması ve onun hakkında hüküm vermemesi onu kabul ettiği anlamına gelmiyor?

Çünkü Musa'nın işinin koyun gütmek olduğuna dair bir delil yoktur. O rivayeti zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Kur'an'ın bunu açıklamakta hiçbir amacı yoktur. Ücretin ne kadar olunacağı hakkında söz edilmedi. Âyetin zahirine göre kızın evlendirilmesini görürsün. Eğer bu zahir anlamını almazsak o zaman âyetle ücret zikredilmemiş olup ve bu yüzden ücret konusunu aralarında âdet olana ve kabilelerin bunda geleneklerine göre uygun olarak yapılmıştır."³¹²

Yine Allah'ın şu sözü: " Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. «Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!) » dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu."³¹³

İbn Aşur, İbrahim'in (a.s.) babasının ismini açıklarken şöyle demiştir:" İbrahim, el-Halil lakaplı büyük peygamberin adıdır. O İbrahim bin Târih'tir. Araplar Târih'i Âzer

³¹⁰ İbni Aşur, a.g.e, C:20, s.105.

³¹¹ Bkz: İbni Aşur, a.g.e, C:20, s.108.

³¹² İbni Aşur, a.g.e, C:12, s.119.

³¹³ el-Bakara, 2/124.

diye isim verirler. Bin Nâhûr bin Suruc bin Ra'u bin Fâlih, bin Şâlih, bin Arfkşad bin Sâm bin Nuh, Tevrat'ta bu şekilde geçmektedir."³¹⁴

Burada Halil'in nesebinden bahsetti, fakat bu nesep bizim elimizdekilerle zikredilmedi. Bundan dolayı doğruluğunu bilemiyoruz. Aynı zamanda onu yalanlayamıyoruz çünkü bunu inkâr etmek çok tehlikeli bir meseledir ve bizi Allah Resulünün emrini çiğneyenler konumuna sokar.

İbrahim'in nesebini zikretmek bizim elimizde onu destekleyecek hiçbir şey olmasa da onunla alakalı hiçbir helallik veya haramlık bir mesele yoktur.

Yahudilere gelince, onların Allah'ın Peygamberi (s.a.s.) nesebini tahrif etmeleri için hiçbir nedenleri yoktur. Fakat üstat Tevrat'a atıfta bulunarak bu rivayeti kabul etmek veya reddetmekten vazgeçmiştir.³¹⁵

3.1.7.2.3 Reddine işaret eden bölüm:

İbn Aşur, İsrail oğulları'nın rivayetlerinin birçoğunu reddetmekten çekinmedi çünkü bu rivayetleri kabul etmek için koyduğu şartların birçoğunu ihlal etmektedir. Bu rivayetleri reddettiğini açıkça belirttiği yerlerden bir tanesi Allah'ın şu sözünde olduğu gibidir: "İkisi de Allah'ın emrine tam mânasıyla teslim olmuştu. İbrâhim oğlunu sağ şakağı üzerine yere yatırdı." ³¹⁶ Allahu Teâlâ İbrahim'in (s.a.s.) kurban etmesini vahyettiği oğluyla beraber olan kıssasını bu âyette zikretti. Ancak âyette İbrahim'in (a.s.) oğlunun adı açıklanmadı. İbn Aşur bunun arkasındaki sebebi şöyle açıkladı.³¹⁷ Bu, Müslümanlar ve Yahudi ve Hristiyanlar arasında anlaşmazlığa sebebiyet vermemesi içindir. Ehl-i kitap ile müslümanlar arasında kurban edilecek olanın isminde anlaşmazlık vardır. Müslümanlar kurbanlığın İsmail (a.s.) olduğunu söylerler. Tekvin Sifri, 22. bölümde gelen rivayetlere ve yahudîlerin kendilerine anlattıklarına göre kurbanın İbrahim'in oğlu İshak olduğunu Ehl-i kitap arasında meşhur olmuştur. Allah resulünün haber verdiklerinde O'na muhalefet etmemişler ve soru da sormamışlardır.³¹⁸

³¹⁴ İbn Aşur, a.g.e, C:1, s.701.

³¹⁵ İbn Aşur, a.g.e, C:1, s.701.

³¹⁶ es-Saffât, 37/103.

³¹⁷ İbn Aşur, a.g.e, C:23, s.156.

³¹⁸ İbn Aşur, a.g.e, C:23, s.156.

Bu, şüphesiz âyetin zahirine aykırıdır. Çünkü "Bu âyet üzerinde düşünmek, kurban edilen İsmail'in olduğu ihtimalini güçlendirir. Allah'ın şu sözü: Biz de ona yumuşak huylu, akli başında bir oğul müjdeledik." âyetine göre kurban edilmesi istenen akli başında olan çocuktur. Bu çocuğun verilmesini Allah'a soran İbrahim olduğu için âyet bize İbrahim'e verilen o akli başında olan çocuğun kurban edilme olayını göstermiştir.

O, Kur'an'da anlatılanları, âyetin delaletinden dolayı tercih etti, çünkü Allah, kurban kıssasını İshak'ın müjdesiyle konuya devam etti ve Kur'an-ı Kerim'in zahiriyle onların rivayeti çeliştiği için rivayeti reddetmiştir.

Aynı âyette Tevrat'ta tahrifin gerçekleştiğini gösteren bir rivayetten de bahsetmiştir. Bu, ister bizim elimizdekilere uyumlu olsun ister çelişsinler, bu rivayetleri reddetmek için yeterli bir sebeptir çünkü bu rivayetlerin konumu uydurma konularla birlikte olacaktır.

Tekvin Sifrinde İbrahim'in bir tek oğlu olduğundan bahsedilmiştir. Rivayetin metni tam şöyledir: "Allah İbrahim'i sınadı ve ona şöyle dedi: "Sevdiğin biricik oğlun İshak'ı al ve Moriya diyarına git ve onu sana bildireceğim dağlardan birine yakmak için çıkar."³¹⁹ Kıssanın sonuna kadar.

Ama bu rivayet elimizdekilerle çelişiyor çünkü İbrahim'in İsmail diye başka çocuğu olduğunu da biliyoruz bu yüzden o rivayeti reddetti ve onu inkâr ettiğini beyan etti. Fakat İbn Aşur, sadece elimizdeki delillerle onu çürütmekle yetinmedi, daha ziyade onların kitaplarından İbrahim'in (s.a.s.) birden fazla oğlu olduğunu gösteren başka bir rivayet aktardı. Ve bu, delil getirmede daha etkilidir.

Demıştır ki: "Tekvin sifrindeki 25. bölümde İbrahim'in ölüm kıssasını îrad ederken şöyle zikredilmiştir: "İki oğlu İshak ve İsmail onu gömdüler" ve "tek oğlun" sözlerinin ardından İshak'ın adının eklenmesi, Tevrat yazarının eklemesindendir."³²⁰

Dolayısıyla yukarıdakilerden anlaşılan üstat, İsrâiliyat rivayetlerinin üç bölümünden bahsetmiş ve önceki müfessirlerin ikrar ettiklerini, onların yöntemlerini ve izlerini takip ederek, kendisi bunu belirtmese de tasdik etmiştir.

³¹⁹ İbn Aşur, a.g.e, C:23, s.157.

³²⁰ İbn Aşur, a.g.e, C:23, s.158.

Özet

İki müfessirin bu konu hakkındaki görüşlerinde aşağıdaki sonuçlara varıyoruz:

- 1- Zıt tutumlarına rağmen bu rivayetlerin zikredilmesinde ittifak etmişlerdir.
- 2- Bu rivayetleri aktardıkları kaynaklarda ittifak etmişlerdir.
- 3- Pek çok âyetin tefsiri olduğu için bu rivayetleri nakletmenin usulü üzerinde ittifak etmişlerdir.
- 4- İsrâiliyat rivayetlerini üç bölüme ayırma konusunda ittifak etmişlerdir.
- 5- Bu rivayetlerin Tevrat ve İncil'de bulunması, onları inkâr etmekten alıkoymamıştır. Çünkü bunlar, Kitap ve Sünnet'ten elimizdekilerle çelişmektedir.

3.1.8 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Caiz Görme Ve Yasaklamaya Karşı Olan Tutumlarının Sebebi:

Müfessirlerin sözlerine, İsrâiliyat rivayetlerinin tanımına ve çeşitlerine ilişkin yaklaşımlarına değindikten sonra, onlar bu rivayetlerin birçoğunu kabul edip birçoğunu reddetmişler, birçoğu üzerinde de hüküm vermemişler. Bu rivayetlerin kabul ve red sebebi nedir?

Bunun cevabını aşağıdaki satırlarda vereceğiz:

3.1.8.1 Bazı isrâiliyat rivayetlerinin red sebebi:

3.1.8.1.1 Muhammed reşid rıza'nın isrâiliyat rivayetlere karşı red yaklaşımının sebebi:

Üstat Muhammed Reşid İsrâiliyat rivayetlerini reddetmesini ve bunun sebebini bazı sözlerinde birden fazla yerde açıklamıştır. O yerleri inceleyerek, onlardan üstadın bu rivayetleri reddetmesine neden olan en önemli sebepleri çıkaralım:

- 1- Ehl-i kitaptan almayı yasaklayan açık delillerin varlığı.³²¹

³²¹ Bu delilleri daha önce zikrettik, Bkz: 1. Bölüm S: 26.

2- Bu rivayetlerin varlığının kanıtlanmamış olması ve onun varlığına dair bizim elimizdekilerle onları destekleyecek hiçbir şeyin olmamasıdır. Çoğu müfessirin Ehl-i kitap'ın kitaplarında bulunan rivayetlere uyan bazı rivayetleri aktarmasına rağmen diğer bazıları buna muhalefet etmektedir. Peygamber efendimiz bu rivayetleri zikretmemiştir ve ondan sabit olmamıştır.³²² Yani Allah Resul'ünden (s.a.s.) gelmediği için ona göre bunların ret sebebi olur.

3- Bu haberlerin çoğu, Kur'an-ı Kerim'in vahyedilişinin temel amacı ile çelişmektedir. Bunun nedeni, okuyucuyu Kur'an'ın asıl amacından uzaklaştıran bu tür rivayetleri zikretmek değil, Kur'an'ın insanlara yol gösterici olarak indirilmiş olmasıdır.³²³

4- Yine de o, bazı tarihçilerinin bu senetlerin üzerlerinde uzun zaman geçmesi ve aktaranlara güven duyulmaması nedeniyle hiçbirine güvenilirlik olmadığını ifade ettiklerini açıkladı. Bu yüzden birçok Müslüman o rivayetleri iyi niyetle kabul etti. Ama bu kabul etmemizin gerektiğinin kanıtı değildir.

5- Üstat Allah'ın şu sözü hakkında "Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor."³²⁴ Şöyle dedi: "Bu âyetin zahirine göre, putçuluğun yaygın olduğu o bölgede, bir olan Allah'a ibadet etmek için İbrahim (a.s.) ile İsmail (a.s.) Beytullah'ı inşa etmişlerdir. Ancak, hikâyeciler ile onlara uyan bazı müfessirler, Allah'ın bize anlattığının dışında bir takım şeyler anlattılar. Bu rivayetler birbiriyle çelişmektedir. Senetleri sağlam değildir. Bunların muhtevası bozuktur ve Kur'an'ın zahirine ters düşmektedir."³²⁵

Üstat bu âyeti tefsir ederken bu rivayeti reddetmek için pek çok sebep zikretmiştir. O sebeplerden:

1- Bu rivayetler birbiriyle çok fazla çelişmektedir, aynı kaynaktan geldiğinden dolayı aralarında tercih yapmak oldukça zordur. Bahsedilen iki rivayette elimizdekilerle örtüşen veya çelişen hiçbir şey olmayabilir ve bu yüzden birini diğerine tercih etmek zordur.

³²² Bkz: Rıza, a.g.e, C:6, s:283.

³²³ Bkz: Rıza, a.g.e, C:1, s:8.

³²⁴ el-Bakara,2/127.

³²⁵ Rıza, a.g.e, C:1, s:383.

2- Bu rivayetlerin çoğunun senedi zayıftır.

3- Bu rivayetlerin çoğu, Kur'an-ı Kerim'in zahirine muhalefet göstermektedir. O halde Kur'an'a uyması için onun derinine inmek, tartışmak ve bazı müfessirlerin tefsirlerinde abartmak hiçbir işe yaramaz.

6- Bu rivayetler, Ehl-i kitap sapıklarının İsrâiliyat rivayetlerini bahane ederek İslam dininden Ehl-i kitabı nefret ettirmek için tefsir ve tarih kitaplarına zehirlerini ve şüphelerini yaymalarına sebep olmuştur.³²⁶

Onun bu sözü kendisinden ne dikkatli bir görüştür bu, çünkü bu rivayetleri reddetmek, bu dine ondan olmayan bir şeyi sokmak isteyen yüzüne kapıyı kapatır. Aynı zamanda üstadın Müslümanların inançlarını şüphe ve fitnelerden korumadaki azmini gösterir.

7- Hiç şüphe yok ki, bu rivayetleri fazlaca îrad etmek, Allah'ın âyetlerini tefekkür ve tedebbür etmekten ve Allah'ın bize bildirdiği konulardaki gayba imanın kemalinden uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'dan yüz çevirme sebebi olur.³²⁷

8- Kalpleri yumuşatmak bahanesiyle doğruları zayıflarla karıştıran uydurucular ve kassaslar tarafından hurafelerin tanıtılmasının ana nedeni bu rivayetlerdi. Öyle ki içlerinden bir kısmın onun kaynağını ve yalan olduğunu bilmesine rağmen o rivayetlerdeki yalan ve batıllardan dolayı ağlamaktaydılar.³²⁸

3.1.8.1.2 İbn âşûr'un isrâiliyat rivayetlere karşı red yaklaşımının sebebi:

İbn Âşûr İsrâiliyat rivayetlerini reddetme nedenini açıklamak için özel bir yer ayırmadı fakat o rivayetleri ele alırken bunu açıkladı ve bu rivayetlerde izlediği yaklaşım buydu. Bu nedenle İbn Âşûr'un bu rivayetleri ret nedenlerinden en önemlileri:

1- Ehl-i kitaptan almayı yasaklayan açık delillerin varlığı.

³²⁶ Bkz: Rıza, a.g.e, C:1, s:384.

³²⁷ Rıza, a.g.e, C:2, s:262.

³²⁸ Bkz: Rıza, a.g.e, C:3, s:80.

2- İsrâiliyat rivayetlerini üç bölüme ayırma yaklaşımı, onun birçok İsrâiliyat rivayeti reddetmesine neden oldu.

3- Kur'an'ın zahirine aykırı olması: Şüphesiz, geçmişte ve günümüzde müfessirlerin zikrettikleri İsrâiliyat rivayetlerinin reddedilmesindeki en önemli sebeplerden biri de Kur'an âyetlerine muhalefet etmesidir. O rivayetler ile Kur'an'ın zahir mânâsını birleştirmek mümkün olmadıkça o rivayetler kabul edilemez.

Kur'an'da olmayıp Tevrat'ta geçen her rivayet incelenmedikçe, aykırı bir rivayet olarak değerlendirilemez. Ancak açık bir ihlal varsa, reddedilmesinde şüphe yoktur.

İbn Aşur da bu davayı ele alırken müfessirler arasında bir yeni bir görüş ortaya çıkaran kimse olmadığı için, Kur'an'ın açık manasıyla çelişen bazı rivayetleri reddederken de aynı yaklaşımı izlemiştir.³²⁹

4- Örf ve gerçeğe aykırı olmasıdır: İbn Âşur'a göre rivayetin kabulü, daha önce açıkladığımız gibi birçok koşula tabi tutulmuştur. Bu koşullar ihlal edildiğinde bu rivayet reddedilir. O koşullardan bir tanesi, gerçeğe muhalefet etmesidir.

Demek ki, rivayetin kabulü için gerçeğe uyması gerekir. Musa'nın –s.a.s- kabrinin yerini anlatırken zikrettiği rivayete yaptığı da budur. Kabrinin bilinmediği belirtilmiştir. Musa'nın mezarının meçhul olduğu bizce bilindiği için bu rivayeti zikretti ve destekledi. Sonra dedi ki: "Musa İsa'nın doğumundan önce "1380" yılında Nebo Dağı'nda Eriha yakınlarında vefat etti, orada defnedildi ve Tevrat'ta geçtiği gibi onun mezarı hiç kimse tarafından bilinmemektedir."³³⁰

"Gördüğüm şu ki İbn Aşur'un bu İsrâiliyat rivayetini onaylamasının nedeni, onun gerçeğe uyuşmasındandır. Bugün kimse Musa'nın mezarının nerede olduğunu bilmiyor."³³¹

Bu nedenle bu şartın ihlali, rivayette bir kusur olarak kabul edilir. Dolayısıyla ihtilaf mefhumundan giderek, bu rivayet gerçekte olan bildiğimizle çelişirse reddedileceği sonucunu çıkarıyoruz. Çünkü hakikat buna şahitlik yapar. İbn Aşur'dan naklettiğimiz örnek, bildiğimiz icma tarafından desteklenmiştir ki o, Mûsâ'nın mezarı (A.S.)

³²⁹ Bkz: İbni Aşur, a.g.e, C:2, s.492.

³³⁰ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.499.

³³¹ **Mavkif İbn âşur minel İsrâiliyat** S:10.

meçhuldür. Bundan dolayı söylediklerinin doğruluğu Tevrat'ta bulunanlardan delil getirmesine neden olmuştur.

5- Tarihsel olaylarla çelişmesi: Tarihsel olaylarla, kronolojik tarih aracılığıyla tanınan şeyleri kastediyoruz. Bu olaylar, zamanlar ve yıllar hesaplanarak yapılır. O olaylarla oynanamaz. Bu nedenle, o olaylarla oynamak zor olduğu için araştırmacıların ona güvendiğini görüyoruz. İbn Aşûr bu olayları o rivayetleri değerlendirmek için kullanmış ve birçoğu kabul ve reddetmede önemli bir etken olmuştur.

Yahudilerin kitaplarında Âdem'in doğum tarihini zikreden rivayetler hakkında şöyle demiştir: "Yahudîlerin Aht kitabının Tekvin Sifrinde geldiği kadarıyla; Âdem'in yeryüzünde İsa'nın Miladından 3942 sene önce bulunduğu zikredilmiştir³³² ve 930 yıl yaşadığı da rivayetle geldi.³³³ Yani onun ölümü milattan önce 3012 senesinde gerçekleşmiş olur. Yıl hesaplamalarını takip eden tarihçilerin kabul ettikleri budur. İnsan uygarlığının kanıtlarına bakan araştırmacılar tarafından, bunun doğruluğunun güvenilirmez olduğu varsayılmaktadır ve Âdem'in eski zamanlardaki varlığının Tekvin Sifrinde belirtilenden çok daha fazlası olduğu sabittir."³³⁴ Burada İbn Aşûr'un Tevrat'ta bulduğu rivayeti, birçok tarihçi tarafından popüler olmasına rağmen, tarihsel kanıtlarla uyuşmamasına dayanarak reddettiğini görüyoruz.

6- İsrâiliyat rivayetlerinde bulunanların çoğu hurafelerden ibarettir.³³⁵

Bazı İsrâiliyat Rivayetlerinin Kabul Sebebi:

İki müfessirin İsrâiliyat rivayetlerini kabul ettikleri en önemli sebepler:

1- İsrail oğullarından aktarmanın caiz olduğunu belirten deliller; İsrâiliyat rivayetlerin çeşitleri hakkında aktarmış olduğumuz sözlerinden açıktır. Yine de onlar nasıl bazı rivayetleri kabul ettiler, nasıl bazıları reddettiler, nasıl da bazıları hakkında sustular.

2- Önceki müfessirlerin yöntemi; İsrâiliyat rivayetlerden bahsetme biçimleriyle bile, iki müfessirin yaklaşımı üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur. Şöyle ki; onlar âyeti,

³³² **Tekvin Sifri**; c:4, s:5 ve sonraları.

³³³ **Tekvin sifri**, C:5, s:3.

³³⁴ İbni Aşûr, a.g.e, C:3, s.230.

³³⁵ Bkz: İbni Aşûr, a.g.e, C:1, s:642.

sonra âlimlerin bu konudaki sözlerini ve onunla ilgili olanları zikrederler, sonra da bu rivayetleri aktarırlardı.

3- Tevrat ve İncil'de tahrif edilmemiş birçok yer olduğuna dair inançları, onları bu rivayetlerden yararlanmaya sevk etmiştir.

Özet

1- Üstat Muhammed Reşid Rıza, bazı yerlerde biraz hoşgörülü olan İbn Aşur'un aksine İsrâiliyat rivayetleri reddetme konusunda sertti.

2- Bu rivayetlerin reddedilmesine sebep olan bazı hususlardaki farklılıkları.

3- İsrâiliyat rivayetlerinin reddedilmesi çeşitlilik babındandı çünkü onların kabul veya reddindeki ihtilaf, bazen açık ve kesin bir nasstan giderek değil, geniş bir içtihadattan kaynaklanmaktadır.

4- Bazı İsrâiliyat rivayetlerini reddetme sebepleri üzerinde anlaşmaları.

5- Bazı İsrâiliyat rivayetlerini kabul etme sebepleri üzerinde anlaşmaları.

3.1.9 İki Müfessirin, İsrail Rivayetlerindeki Yaklaşımlarına Bağlılıklarının Boyutu:

İki müfessirin yöntemini inceledikten sonra, her birinin kendine özel bir yönteminin olduğunu buluyoruz. Bu, onların âyetleri tefsirlerinden ve yazış tarzlarından açıkça anlaşılmaktadır.

İki yöntemdeki farklılık ve uyumluluktan bağımsız olarak, bizim için şu soru ortaya çıkıyor: İki üstat, yaklaşımlarına tamamen bağlı kaldılar mı?

Biz de iki üstadın kendi yaklaşımlarından farklı fikirlerini öne sürdükleri yerlere değinmeye çalışacağız, Her ne kadar bu, müfessirlerin genel yöntemlerini “çoğunlukla” sorun olmasa da, bu, kitaplarında farklılık noktalarını arama nedenlerini artırmada açık bir etki yaptı ve bazı çalışmalar ortaya çıktı. Örneğin: Eleştirel

Çalışma.³³⁶ Bu, o çalışmaların bazı durumlarda tutarsızlığını göstermektedir. Bu araştırmanın amacı bir çalışma araştırması olmak değil, araştırma konusuyla ilgili bazı pozisyonlar için seçici olacaktır. Araştırmamızın konusu: İsrâiliyat rivayetler ve o rivayetlerle ilgili bazı hususlar kısaca ve özetle anlatılacaktır.

3.1.9.1 Muhammed reşid'in kendi yaklaşımına bağlılığı:

Üstat pek çok yerde, bilhassa İsrail rivayetlerine ilişkin genel tefsir yöntemini, onları kabul etmeyip reddetmesinden bahsetmiştir. Üstelik bu rivayetler zayıf bir kaynaktan nakledilmiştir. Buna rağmen üstat tefsirinde çok rivayetler nakletmiştir. Üstadın kendi yaklaşımına uymayıp naklettiği rivayetlerin yerlerine bakacağız.

Üstat, Kur'an-ı Kerim'i İsrâiliyat rivayetleri ile tefsir etmekten, özellikle şariatımızda bu konuda hiçbir şeyden bahsedilmediğinde yüz çevirmiştir. Bunun nedeni açık olup Allah'ın bu konularda hüküm vermemesinin sebebi tahakkuk eden bir maslahattan dolayıdır. Eğer onları beyan etmekte bir hayır olsaydı onu kesinlikle bize beyan ederdi. Allah'ın şu sözü: " Onlara (Yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku." ³³⁷ Bu âyetle Kur'an'ın müphemleri hakkında görüşünü belirterek şöyle demiştir: "Bu kişinin ismini, hangi kavme mensup olduğunu ve vatanını Allah Teâlâ açıklamadığı gibi Hz. Peygamber de sahih bir hadiste beyan etmemiştir. Çünkü bu ayrıntıların, Yüce Allah'ın âyetlerini açıklamak için indirdiği konu açısından herhangi bir değeri yoktur."³³⁸

Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim'in mücmel olarak/gizli olarak bıraktığı bu kişinin ismini araştırmadı. Üstadın beyan ettiği gibi; her ne kadar müfessirler onun ismi üzerinde araştırsalar da ve onun isminin Bel'am, babasının ismi ise Ba'ora olduğunu söyleseler de, onun isminin belirtilmesini reddetmiş çünkü bu ayrıntılar İsrâiliyat rivayetlerden geldiğini ve bütün müfessirlerin o rivayetleri Ehl-i kitabın müslüman olanların

³³⁶ Bkz: **Menar** tefsirinde Ulumul Kur'an'ın en önemli konular: Al-Azhar Bayan Fakültesinde Ramazan ayının 10'unda yayınlanan eleştirel bir araştırma, yayan: Al-Azhar Bayan Fakültesi, Osman, Ali Abdülhamit İsa 2016'da, Yine Bkz: **Tefsir İbn Âşur Tahrir ve Tenvir Dirasetün Menheciyye Nakdiyye**, Müellif: Cenal Mahmud Ebu Hassan, Danışman: Dr. Fazl Hasan Abbas, Ürdün Koleji, yüksek lisans enstitüsü 1991'da yayınlanmıştır.

³³⁷ el-A'râf, 7/175.

³³⁸ Rıza, a.g.e, C:9, s:340.

sözlerinden bunu naklettiklerini, bizim elimizdekilerde buna dair hiçbir şeyin olmadığını açıklamıştır.

Daha sonra bu detayları araştıran ve rivayetleri zikreden bazı müfessirlerin sözlerini aktardı. Kendisinin bu kıssayla ilgili yaptığı ise bu adamın sıfatlarından ve yüce Allah'ın âyetlerden ilim vermesine rağmen onunla amel etmediğinden ve dolayısıyla o Allah-u Teâlâ ona vermiş olduğu o nimetleri kendisinden çektiğinden bahsetmektir.

Bu, belirtmesi ve netleştirmesi anlamsız olan müphemler hakkındaki yaklaşımıdır. Bu durum birçok yerde tekrarı olmuş olup birçok tefsirden onu ayıran özelliği buydu. "Kur'an'ın müphemliklerinden yüz çevirmek *Menar* Tefsirinin bariz özelliklerindendir."³³⁹

Fakat o, bu yaklaşıma uydu mu? Bağlı kaldı mı?

Aslında, birkaç yerde yaklaşımına bağlı kalmadı. Kur'an-ı Kerim'in mücmel veya müphem olanlarının bazılarını açıklamaya ihtiyaç duydu, hatta Tevrat'tan ve İncil'den doğrudan nakletmek için bu rivayetlerin bütün detaylarını açıklamak için fazla sayıda rivayetler zikrederdi. Daha sonra Ehl-i kitabın müslüman olanlardan rivayetleri rivayet eden müfessirleri sayardı, bazen de onlara yorumda bulunurdu, misal olarak Allah'ın şu sözü: "Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; çünkü sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Dedi."³⁴⁰ Şuayb'ın kıssasını uzun uzun zikretti, onun mekanetini ve Tevrat'ta isminin anlamını anlatarak Tevrat Ehlinin Şuayb'ın Tevrat'taki ismi Mikail olduğunu iddia ettiklerini açıkladı.³⁴¹

Ancak bu rivayeti reddetmiş ve Yahudilerin Müslümanları yalan rivayetlerle aldattıklarını belirtilmişse de, sadece reddetmekle sınırlı kalmamış, daha çok Ehl-i kitaptan İslâm'a girenler vasıtasıyla gelen rivayetlerin geçersizliğini gösteren doğrudan Tevrat'tan başka rivayetler nakletmiş³⁴² ve Şuayb adının belirtilmesi hakkında Ehl-i kitap kitaplarında bulunan rivayetler ile desteklemiştir. Böylece kendine edinmiş olduğu yaklaşımına aykırı düşmüştür.

³³⁹ Bkz: **Mavkif Sahip Menar Minel Rivayatil İsrailiye**, S: 95.

³⁴⁰ el-A'râf, 7/85.

³⁴¹ Rıza, a.g.e, C:8, s:466.

³⁴² Rıza, a.g.e, C:8, s:466.

Kur'an'a uygun başka bir rivayeti de zikretmiş, Tekvin sifrinde Nuh'un –s.a.s- ömrü yaklaşık 950 sene olduğu belirtilmiş olmasına rağmen Kur'an'da bu süre sadece kavminin yanında kaldığı süre olarak geçmektedir.³⁴³

Öyleyse üstat, Kur'an'a açıkça uymasına rağmen neden bu rivayeti kabul etmekten vazgeçmiştir?

Görünen şu ki, Muhammed Reşid bu rivayette geçen Nuh'un ömrünün 950 sene olduğunu söylediği içindir. Ancak bu bize aykırıdır çünkü bizde sabit olan bu sürenin Nuh'un kendi yaşı olmayıp kendi kavminin yanında kalıp Allah'a davet ettiği süredir.

3.1.9.2 İbn âşûr'un kendi yaklaşımına bağlılığı:

İbn Âşûr'a gelince, o yaklaşımının özelliklerini giriş bölümünde açıklamıştır. O, giriş tefsirinin girişinde bazı hususlar beyan etmiştir.

Bu başlıklar arasında Kur'an'ın kıssalarından, içerdiği derslerden ve faydalardan bahsetmesi yer almaktadır. Fakat doğru ve zayıf rivayetleri bilmenin şartlarını belirtmemiştir. Belki de bunun nedeni, sadece Kur'an'da bahsedilen kıssalardan ve Cenab-ı Hakk'ın o kıssada bahsettiği olaylardan bahsetmesidir.

Çünkü bize gelen hikâyeler ikiye ayrılıyor:

Birincisi: Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar. Bunlar şüphesiz gerçektir ve içlerinde ne varsa onlara inanmalıyız.

İkincisi: Kur'an'dan başka kaynaklardan gelen kıssalar şunlardır: Ya Tevrat, İncil ve Zebur gibi önceki kitaplardan ya da tarih gibi başka kitaplardan gelen kıssalar. Onlara inanıp inanmadığımızı, kabul edip etmediğimizi veya reddettiğimizi bilmek için onları araştırmalıyız.

İbn Aşur, Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalara değindi. Kur'an'da adı geçmeyenlere ise tefsirinde birden fazla yerde atıfta bulunmuştur. Bunun üzerine Kur'an'dan başka bir yerde bulunan kıssayı -kökeni Kur'an'da olsa bile- kabulüne şart koştu.

³⁴³ Rıza, a.g.e, C:8, s:467.

Bu koşullardan biri, eğer hikâye açık Kur'an ile çelişiyorsa, reddetmektir. Allah'ın şu sözünde olduğu gibi izlediği yol budur: "Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Musa ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi."³⁴⁴

Dedi ki: "Samuel sifrinde böyle geçmiştir, ancak, bağlamının zahiri anlamı, Tabut'un onlara geri verilmesi, şaul'un mülkiyetinden önce olduğudur. Kur'an açıkça bunun aksini söylüyor. Sifirde geçen sözler olayların zikredildikleri düzeninin dışına taşıyarak uygun bir şekilde yorumlanabilir. Bu husus ise, onların kitaplarında pek çoktur."³⁴⁵

İbn Aşur'un, İncil'den yapılan nakli, rivayet kabul etmediğini gösteren bir biçimde atıfta bulunduğunu görüyoruz. Bu rivayetin reddedilmesinin sebebi Kur'an'ın zahirine muhalefet etmesinden dolayı olduğunu açıklamıştır. Onu Kur'an'ın zahirine aykırı olduğu için reddetmesine rağmen Kur'an'ın verdiği anlama uygunluk gösterildiği zaman onu kabul etti. Bu yöntem ihtiyaç duyulduğunda güzel bir yöntemdir.

Soru şu: Kur'an'a aykırı gelen rivayetleri te'vil etmemize gerek var mıdır?

Onun izlediği yol budur ki o; Kur'an'a uygunluk gösterildiği zaman onu kabul etmek, aykırı düştüğü zamanlarda ise onu reddetmektir.

Ama bu yaklaşımdan bazı yerlerde uzaklaşmış olup Allah'ın şu sözü: "Bir zamanlar o dağı yerinden sökerek üzerlerine sanki bir gölgelik gibi kaldırmıştık."³⁴⁶ Dedi ki: "Titreşim olduğunu düşünene kadar... Ne İsrail oğullarının kitaplarında ne de sahih hadislerde Allah'ın Tur'u yerinden kaldırıp onların üzerine yükselttiğine dair hiçbir şey yoktur. Bunlar zayıf haberlerde zikredildiği için tefsirde onu benimsemedik."³⁴⁷ Allah'ın dağı İsrail oğulları'nın üzerine yükselttiğini inkâr etti ve bu manayı reddetmesinin sebeplerini belirterek ne İsrail oğulları'nın kitaplarında ne de sahih hadislerde zikredilmemiş olmasıdır.

³⁴⁴ el-Bakara 2/248.

³⁴⁵ İbni Aşur, a.g.e, C:2, s.492.

³⁴⁶ el-A'râf, 7/171.

³⁴⁷ İbni Aşur, a.g.e, C:1, s.541.

İbn Aşur'un sözünün üzerinde durulacak iki husus vardır:

Birinci husus: Allah'ın dağı onların üzerine yükselttiğini İsrail oğulları'nın kitaplarında bu anlamın geçmediğini söyledi. Diyoruz ki: Onların kitaplarında zikredilmiş olsun ya da olmasın, bize Kur'an'da anlatılmıştır ve bu yeterlidir. Kur'an'ın zahiri bunu göstermektedir. Bu yüzden âyetin anlamını İsrail oğullarının kitaplarında ona bir destek yoktur diye yorumlayamayız.

İkinci husus: Sahih hadislerde bu manadan bahsedilmediğini söylemesine karşı diyoruz ki: Bu mana, sahih hadislerde ve Arap dilinde de geçmektedir. Çünkü Kur'an apaçık Arap dilinde indirilmiştir.

Arap diline gelince, bu anlam sözlüklerinde geçmektedir. Ayn Kitabında şöyle geçmektedir: "Netk, Sökmek demek, bir şeyi kuyudan sökersem, onu çekerek sökmek, melekler Tur dağına söktüler. Onu yerinden kaldırıp İsrail askerlerine gösterip, o sırada Musa (a.s.) dedi ki: Tevrat'ı içindekilerle alın, yoksa sizin üzerinize bu dağı indireceğim, derken onu aldılar"³⁴⁸

Yine de Tehzibul Lüga adlı kitapta şöyle geçmektedir: "Ferra dedi ki: Dağ askerlerinin üzerine bir buçuk kilometre uzaklığında yükseldi. "Netekna" yani yükselttik, başkaları dedi ki: Onların üzerlerine dağı yükselttik, yani onu salladık ve kaldırdık. Denilir ki: "Netaktu sika'a" yani içini çıkarmak için onu sallayıp kaldırılması."³⁴⁹

Dilcilerden birden fazla kişi "neteka" yükseltti anlamında olduğunu söylemiştir. Buna delil olarak eser gelen bu rivayeti getirdiler. Muhkem ve Muhit kitabında şöyle gelmiştir: "Neteka eş-şey'e yentikuhu netkan: Onu söktü ve kaldırdı. Kur'an'da şöyle geçmektedir: "O dağı yerinden söktük. " haberde geldiğine göre: Onu yerinden kaldırmıştır."³⁵⁰

³⁴⁸ Halil Bin Ahmed Bin Amr Bin Temin el-Ferahidî el-Basrî (Ö:170H), **Ayn Kitabı**, Tahkik: Dr: Mehdi Mahzumî, Dr İbrahim Es-Samara'i, Dar Ve Mektebetül Hilal Yayıncılığı, 5/130.

³⁴⁹ El-ezherî, a.g.e, c:9, s:66.

³⁵⁰ Ebul Hasan Ali İbn İsmail Bin Sideh el-Müresi (Ö:458H), **Muhkem Ve Muhit el-Azam**, Tahkik: Abdulhamit Elhindavî, Darul Kutubil İlmiyye Yayıncılığı, Beyrut, Birinci Baskı 2000 M, 6/339.

Yine de Lisanu'l Arap'ta Şöyle geldi: "Kur'an'da şöyle geçmektedir: "O dağı yerinden söktük. " yani onu salladık ve kaldırdık, haberde geldiğine göre, yerinden sökül müştür."³⁵¹

Kur'an'da zikredilen şeyi dil anlamına dönmeksizin delil olarak çıkaranlara gelince, Taberî'nin tefsirinde zikrettiği gibi: "Allah-u Teâlâ, Rasûlü Muhammed'e şöyle demektedir: Ey Muhammed hatırla ki, İsrail oğulları üzerinden dağı söküp kaldırmıştık..."³⁵² Taberî'nin dildeki anlamını araştırmadan onu zikretmesi onun kabul ettiğinin işaretidir. Bu nakil, âlimlerden biri ile sınırlı olmayıp, tefsir kitaplarını inceledikten ve bulduktan sonra bu anlam üzerinde hemen hemen ittifak vardır.³⁵³

Ancak bu icmayı ispat edemeyiz çünkü onu zikretmeyenler vardır. Yoksa Kur'an'ın zahirinden mânâ açıktır.

Dolayısıyla İbn Âşûr Kur'an'la açıkça çelişen rivayetleri reddetme konusundaki yaklaşımına muhalefet etmiştir çünkü Kur'an'ın açık mânâsından giderek bu rivayetler kabul veya reddedilir fakat İbn Aşur'un yaptığı şey, Kur'an zahirini reddetmiştir. Bunun bir takım sebepleri vardır. Onlardan bir tanesi, bu kıssanın mânâsının Tevrat'ta zikredilmemesinden dolayıdır.

Muhammed Reşid Rıza da "neteke" kelimesinin te'viline gitmiştir. Dilsel anlamına göre "yükseltmek" anlamında olmadığını açıklamıştır. Allah (C.C), Âraf suresinde geçen (وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظِلَّةٌ) bu âyetiyle ilgili şöyle demiştir: "bu dağın havaya kaldırıldığı ile ilgili de bir delil değildir. "Neteke" kelimesinin aslı lugatta daha önce de geçtiği üzere "şiddetli sarsıntı, sallanma" anlamındadır. Ve Aslında bu kelime, devenin ipi çekiştirmesi, hareket ettirmesi, tereyağı çıkartmak anlamlarında olup ve "(نَتَقَ اللهُ الْجَبَلَ)" derken ise Allah, dağı onların üzerine kaldırdı " demek olduğunu belirtmiştir.

Zülle kelimesini ise, şu şekilde açıklamıştır: " Gerek başına gerekse yan tarafına düşen seni gölgeleyen her şey demektir. Yüksek bir gölgeliktir. Onlar tur dağının yanındayken, dağı sarsıtıcı bir yükseklikte görüp, bundan dolayı üzerlerine düşeceğini

³⁵¹ İbn Manzur, a.g.e, c:10, s:351.

³⁵² Taberî, a.g.e, c:13, s:217.

³⁵³ Netakna'nın Anlamı: Yükselttik Diyen Başka Müfessirleri Şu Kaynaklara Bakıldıktan Sonra Öğrenilebilir, **Zadül Mesir Fi İlmi Tefsir**, 2/166, **Tefsirul Celaleyn**, 1/220, **Camiul Beyan**, 2/48-49, **Tefsirul Kebir**, 3/115, **el-Cami Li Ahkamil Kur'an**, 2/163-164, **el-Bahrul Muhit Fit Tefsir**, 1/406

ve devrileceğini zannetmiş olabilirler. Bu, dağdaki bir deprem sarsıntısının sonucu olabilecek bir şeydir. Tevrat'tan bir şey kabul etmenin kerih görülmesi sebebiyle korkutmak amacıyla buna itibar edilmediği konusu daha önce geçmişti. “

Sonra bu te'vilin Kur'an'ın zahirine aykırı olmadığını ve Cumhurun görüşünün ise (neteke'nin) “kaldırmak, yükseltmek” anlamında olabileceğini reddettiğini söylemiştir. Devamında cumhurun sözünü nakleder: “ Dağı kökünden söktü ve onların başına geçirdi. (Denirse ki) : “ Durum böyle olsaydı gölgelik, gölgelenmek için olmazdı. Gölge sen üstünden gölgeleyen her şeydir. Ve bu da dağın onların üzerlerine bir gölgelik gibi kaldırıldığını ve onların o dağın yüzeyinde olduğunu ve onun altında gölgelendiklerini doğrular.” (Dedik ki) : Bu te'vil doğru da olsa şayet dağ ilk vecihte olduğu gibi onların üzerine kaldırılmışsa bu onları gölgelendirmek için değil, korkutmak için olmuştur. Üzerlerine düşecek gibi hissetmeleri ise yaşanan sarsıntı ve hareketliliğin etkisiyledir. Hiç şüphesiz Allah Teâlâ o dağı yerinden sökmeye de onların başının üzerine kaldırmaya da gücü yetendir. Allah Teâlâ'nın bundan daha da büyüğüne gücünün yettiğini ispatlayan nice ayetler görmüşlerdir.

Aynı şekilde, Bel'am bin Ba'ora'nın kişiliğinden bahsederken onun salih bir adam olduğunu söylemesi ve bu söyleminden vazgeçmeyip aynı görüşte kalması, daha sonra birçok müfessirin zikrettiği diğer görüşü nakletti ve onların Balam hakkında söylediklerinin yanlış olduğunu, onun kıssasında onların karıştırıp oynadıklarını söyleyerek şöyle demiştir: "Araştırmaya göre, bu Balam'ın İsrail oğulları'nın “Moab” diyarından geçişi sırasında Medyan ve onların falcılarının salih insanlarından biri olduğudur. O doğruluk yolundan şaşmamıştır. Bu da Tevrat'ın Aded sifrinde 22-23-24 ıshahlarında zikredilmiştir. Dolayısıyla bu görüşe ihtilafından ve geçersizliğinden ona kulak verilmemesi gerekir.”³⁵⁴

Onun bu görüşü, Tevrat'ta zikredilen rivayeti esas alarak, müfessirlerin kitaplarında zikredilen rivayete tercih etti. Ancak müfessirler Kur'an'ın zahirine göre bunu kitaplarına aldıkları açıkça anlaşılmaktadır. Allah'ın şu sözüdür: "Onlara, kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.”³⁵⁵

³⁵⁴ İbn Aşur, a.g.e, C:9, s.175.

³⁵⁵ el-A'râf, 7/175.

Ayette “sıyrılıp çıkmak” ifadesinin anlamını açıklamayla birlikte sözüne devam ederek mânâden dedi ki: Bir şeyi yapmayı terk etmek, âyetlerden sıyrılıp çıkmak o âyetlerin gerektirdikleriyle amel etmemek demek. Azgın ifadesinin anlamı ile farkı: Bozgunculuk ve fesat ile vasıflananlar. Ta ki dedi: "Eğer istersek onu onlarla yükseltirdik ifadesinin anlamı ise: Bu âyetlerin hidayet sebebinin olabileceğidir. Allah ona muvaffakiyeti ve şeytanın fitnesinden korunup o âyetlerden sıyrılıp çıkmamasını isteseydi oluverirdi."³⁵⁶

Bu âyetin mânâlarının bütün bu izahı ile o, bu rivayetleri ele alırken kendi yaklaşımına aykırı olarak Tevrat'tan Aded sıfırındaki rivayette geçenleri tercih etmiştir.

Özet

İki müfessir, İsrail oğulları'nın kitaplarından nakletmekten çekinmelerine rağmen, zikredilen rivayetlerin sayısı ne olursa olsun, bu rivayetlerin naklinde abartmışlardır.

Ayrıca bu rivayetleri aktarırken kurallara uyulması konusunda uyarmak için hiçbir çabadan kaçınmayıp, o kuralların Kur'an-ı Kerim'in, Peygamber'in sünnetinin ve diğer koşullara aykırı olmamasının gerektiği uyarısını yapmalarına rağmen, onlar, uyardıkları şeylere düştüler ve Kur'an-ı Kerim'e aykırı rivayetler nakletmek konusunda yöntemlerine bağlı kalmadılar.

3.2 İsrâiliyat Rivayetleri Değerlendirmedeki Diğer Yaklaşımlar

3.2.1 İki Müfessirin Peygamberlerin Yanılmazlığına Karşı Çıkan İsrâiliyat Rivayetleri Hakkındaki Tutumları:

Müslümanlar, Peygamberlerin yanılmaz oldukları gayet iyi bilmektedirler. Bu bizim dinimizde tartışılmaz şeylerdendir. Onun için ne Kur'an'da, ne Sünnette ne de müslümanların icmasında aksini ispat edecek bir delil bile bulunmaz, bilakis bunun âlimlerinden önce avam müslümanlar tarafından bilindiği görülür.

Tevrat'tan, İncil'den ve tarih kitaplarından nakletmek birçok müslüman âlim için bir yöntem olduğundan, peygamberlerin yanılmazlığını baltalayan şeylerle başa çıkmanın

³⁵⁶ İbn Aşur, a.g.e, C:9, s.175.

özel bir metodu olmalıdır. Çünkü o kitaplarda o rivayetler mevcut olduğundan, onları inkâr etmek ve kusurlarını açıklamak gerekir. Âlimler, muhatap alınan insanların durumlarının çok iyi farkında oldukları için, Allah'ın peygamberlerine iftira eden bu rivayetlerin durumunu açıklamaları lâzımdı. Bu rivayetler kutsal kitaplarda zikredilmiş olsa bile batıllığını ve geçersizliğini açıklamak için birçok âlimin izlediği yol budur.

Çünkü bunların hepsi dinin sabitlerindendir. Peygamberlere inanmak, imanın temellerindendir ve farzlarından biri de onlara inanmak, onlara hürmet etmek ve onları savunmaktır.

İki üstat, bu rivayetleri araştırmak ve içlerinde ne olduğunu açıklamak konusunda uzun bir geçmişe sahipti. Bazılarında duracağız ve imanımızın esaslarıyla çelişen bu rivayetleri nasıl ele aldıklarını gösteren durumları seçeceğiz. Çünkü bu iftiraların bir kısmı -maalesef- bazı kitaplarımıza ve bazı Müslümanların zihinlerine ulaşmıştır.

3.2.1.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Peygamberlerin itham edildiği iftiraları ve iftiralara cevap vermek konusunda pek çok sözleri vardır. Örnek olarak, Allah'ın şu sözü: "Onlar, Süleyman'ın saltanatı aleyhinde şeytanların uydurduğu yalanlara uydular. Oysa Süleyman hiçbir zaman kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular."³⁵⁷ İsrail oğulları Süleyman'ın krallığının sihir ve tılsımlara dayandığını, ömrünün sonunda dinden çıktığını, putlara tapıldığını, Süleyman'ın büyülendiğini, sihrin tahtının altına gömüldüğünü ve sahip olduğu yüzüğü kaybettiğini iddia ettiklerinde üstat, bütün bunların, kötü niyetlilerin, Müslümanlara ve onların kendi kitaplarına olduğu gibi tarih kitaplarına da karşı düzenledikleri entrikalardan biri olduğunu açıkça belirtti. Bununla yetinmeyip, bu şüphelerin Müslümanlara nasıl ulaştığını da açıklayıp bunun da Müslüman olan deccalların vasıtasıyla olduğunu, kendilerini takip edip güvenene kadar onları bu rivayetlerle aldattıklarını ve Süleyman'ın sihirle uğraştığını onlara söylemiştir.³⁵⁸

Onların iddialarından biri de Süleyman'ın (a.s.) küfre düşmesidir, ancak Allahu Teâlâ onlara şöyle cevap vermiştir: "Oysa Süleyman hiçbir zaman kâfir olmadı. Lâkin

³⁵⁷ el-Bakara, 2/102

³⁵⁸ Rıza, a.g.e, C:1, s:329.

şeytanlar kâfir oldular".³⁵⁹ Böylece bu yaklaşım, üstat Muhammed Reşid'in açıkladığı gibi peygamberleri karalayan ve asıl kaynağı İsrâiliyat rivayetleri olan tüm şüphelere karşı devam etmiştir.

Yine Allah'ın şu sözü: "İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik)."³⁶⁰

Böylece İsrâiliyat rivayetlerinde Yusuf'a iftira atma ve onun değerini küçük düşürme konusunda Kur'an tefsirinde hiçbir şey bulunmadığını açıkladı.

Dedi ki: "Bu kıssa hakkında İsrâiliyat rivayetleri olmasaydı, Arap dilinin zevkine derinlemesine varmış olan müfessirlerin aklına bu verdiğimiz manadan başka bir mana gelmezdi. Bu rivayetler nice müfessirlerin dikkatini çok daha açık ve net olan manadan kendisine çevirmiş ve bunun neticesi olarak âyetleri tevil etmişler ve ifadeyi bu rivayetlere uygun olarak yorumlamak için zorlama yollara başvurmuşlardır." ³⁶¹

Sonra İsrail oğulları'nın kitaplarından gelmiş olabilecek bu rivayetlerin doğru şekilde nasıl ele alınacağını açıkladı ve yapacağımız ana şey: temel ilkemiz, elimizdekilerle çelişmiyorsa, ondan şüphe duymamız ve peşinden gitmemizdir.

Fakat "din veya gerçek bilim tarafından reddedilenleri içeriyorsa bunun yanlış olduğundan ve bir İsrâiliyat entrikası olduğundan eminiz."³⁶² Bu halde, ona cevap vermek ve geçersizliğini beyan etmek zorunludur.

3.2.1.2 İbn âşûr'un tutumu:

Peygamberlere iftira atan rivayetlere cevap vermede üstat Muhammed Reşid konumunu muhafaza etmiştir. Daha doğrusu kendine has bir tarzı vardır. Şöyle ki; İsrâiliyat rivayetini kaynağından aktardı ve ardından ona cevap verdi, Allah'ın şu sözü: " Allah: "Kavmini bırakıp da aceleyle buraya gelmene sebep neydi, ey Mûsâ?" diye sordu. Mûsâ dedi ki: "İşte onlar, hemen peşimdeler. Benden daha çok hoşnut ve razı olasın diye aceleyle sana geldim ey Rabbim!", Allah şöyle buyurdu: "Fakat biz sen

³⁵⁹ el-Bakara, 2/102.

³⁶⁰ Yûsuf, 12/24.

³⁶¹ Rıza, a.g.e, C:9, s:456.

³⁶² Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:435.

ayrıldıktan sonra geride bıraktığın kavmini imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı."³⁶³

Tevrat'ın Huruc kitabında 32. İshahta büyük bir yanlış var, Buzağıyı Harun'un kendileri için yaptığını iddia ettiklerinde, ona şöyle dediler: "Bize tanrılar yap, çünkü Musa'ya dağda ne olduğunu bilmiyoruz. O da onlar için altın bir buzağı yaptı." Sonra dedi ki: " Bunun Babil esaretinden sonra orijinal Tevrat'ın ortadan kaybolmasının etkilerinden biri olduğunu düşünüyorum, onu yeniden yazan kişi bu hikâyeyi düzgün bir şekilde yazmadı, kesin olarak emin olduğumuz bir şey var ki, Harun bir Resul olduğu için bundan masumdur. (İbni Aşur)³⁶⁴

Tevrat'tan aktardığı ve İsrail oğulları için buzağıyı Harun'un yaptığını söyleyen rivayeti açıklayarak, "Bu bizim için büyük bir hatadır, çünkü peygamberler yanılmazdır" dedi ve bu rivayetle ilgili bazı şeyler söyledi:

- 1- Tevrat'ın tahrif edildiğine ve onu yazanların olduğuna dair beyan
- 2- Bozulma bazılarının iddia ettiği gibi sadece anlamda değil, kelimelerde de meydana geldi.
- 3- Bu rivayet, koşullarımızın biriyle çeliştiği için ve peygamberlerin yanılmazlığına meydan okuduğu için reddedilmiştir.

Yine Allah'ın şu âyetinde yaptığı gibi: "Onlar, Süleyman'ın saltanatı aleyhinde şeytanların uydurduğu yalanlara uydular. Oysa Süleyman hiçbir zaman kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular " ³⁶⁵ dedi ki: "Yahudiler, Süleyman'ın kâfir olduğuna kitaplarında inanıyorlardı, birinci el-Muluk sifrinde, Süleyman yaşlılığında, Mısırlı kadınları, Saydalılar ve Ammonlular, yüreğini onların tanrılarına meyletti... Sonra dedi ki: Süleyman, onu uyduranların iddia ettiği gibi sihiri inkâr etmediği gibi Babil'de iki meleğe sihir indirilmedi."³⁶⁶

Bu rivayetin Tevrat'ta bulunmasına rağmen, bu onu (R.H.) bu rivayeti reddetmekten ve bu rivayette bulunan Süleyman'ın (a.s.) kâfir olduğu hakkındaki iddiayı

³⁶³ Tâhâ, 20/83-85.

³⁶⁴ Rıza, a.g.e, C:16, s:281.

³⁶⁵ el-Bakara, 2/102

³⁶⁶ İbn Aşur, a.g.e, C:1, s.640.

açıklamaktan alıkoymadı. Yahudilerin hala bu inançta olduklarını da zikretti. Bu rivayet hiç yoksa Tevrat'ta tahrif olduğuna delalet etmiştir.

Özet

- 1- Peygamberleri her türlü iftiradan temize çıkarmaları için anlaşmaları.
- 2- Peygamberleri karalayan rivayetleri reddetme konusunda anlaşmaları.
- 3- Peygamberlere iftira eden rivayetin ve onların Tevrat'ta veya İncil'de geçmesinin onların sıhhatine değil, tahriflerine delil olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

3.2.2 İki Müfessirin Peygamber Muhammed'in Gelişini Müjdeleyen Rivayetler Hakkındaki Görüşleri:

Peygamber'in müjdesi ile ilgili çağımızda sık sık bir takım şüpheler duyuyoruz. Yahudiler ve Hristiyanlar, Musa ve İsa'nın Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçmesine ve onların âlimlerinin ve rahiplerinin bu konudaki bilgisinin olmasına rağmen, kavimlerine Peygamber'in geleceğinden haber vermediklerini iddia ediyor ve haber verilmesini inkâr ediyorlar. Pek çok âlimi gerçekleri araştırmaya, kitaplarında bu müjdeleri çıkarmaya ve yalanlarının kesin delillerle ortaya koymaya sevk etmiştir.

İki müfessir, Tevrat ve İncil'de bu müjdeleri bulmak için hiçbir çabadan kaçınmamışlardır.

3.2.2.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Muhammed Reşid Rıza, Tevrat'ın eski nüshalarından Hz. Musa ve İsa'nın Peygamber Efendimizin (s.a.s.) müjdelediğini ispat etmeye çalışarak çoğu âlimin İncil'in bu bazı nüshalarının onların sözlerine göre tahrif olmuş olmasından dolayı inkâr etmesine rağmen delil getirdi.

Fakat onların bu söyledikleri Muhammed Reşid Rıza'yı, onlardan sonuç çıkarmaktan alıkoymamış ve çeşitli nedenlerle onlara başvurmuştur, o sebeplerden: elinde bulunan nüshanın eski olduğunu bildiği için - bu nüsha 2. ve 3. asırda yazılmıştır - bu tarihlere göre üstat bu nüshanın Allah Resulünün (s.a.s.) gelişinden 200 sene önce yazıldığına

inanıyor. O zamanlarda böyle bir müjdeyi vermek bir kehanet, münecimlik veya tesadüf değildir, bu ancak gaybı bilenin sözüdür.³⁶⁷ Üstat bununla yetinmeyip bulduğunun doğruluğunu ispat etmek için çeşitli sorular sormuştur, dedi ki: "Peki ya Muhammed'in zuhurundan sonra Müslümanlardan birinin bu İncil'i tahrif ettiğini söylerlerse?" sonra bu soruya maddeler halinde cevap verdi, onlardan bir kaç tanesi:

1- Müslümanlar, Barnaba'nın nüshası bir yana, dört orijinal İncil'e bile dikkat etmediler. Yani onlar Müslümanlarda meşhur olan İncilleri tahrif etmedilerse nasıl oluyor da onlardan daha aşağıda olanı tahrif ediyorlar?

2- Barnaba İncil'inin Hristiyanlarda birkaç nüshası vardır ve Müslümanlar, onların âlimlerinin farkına varmadan bütün nüshaları bir seferde tahrif edemezler.

3- İslam'a giren Yahudi ve Hristiyanların âlimleri Tevrat'ı tahrif edip Peygamberin gelişini müjdeleyen rivayetleri eklediklerinin iddiası dayanıksız ve zayıftır.³⁶⁸

Üstat, Tevrat ve İncil'den Peygamber'in gelişini müjdeleyen bu rivayetleri sık sık naklediyordu, çünkü bunların önemini biliyordu. Belki de önemi, Ehl-i kitabın aleyhine delil oluşturmasındadır. Çünkü onu inkâr ederler. Peygamberimiz hakkında Tevrat, İncil ve diğerlerinin müjdesini açıklayan bir bölüm düzenlemiştir.³⁶⁹

Üstat bu müjdelerin var olduğuna dair uzun uzun nakiller yaptı³⁷⁰ ki onun zannınca o müjdeleri aktarmak en iyi eyr orasıdır³⁷¹ ve Rahmetullah el-Hindi'nin " İzharul Hak " adlı kitabından bir sürü rivayetler aktarmış ve ondan alıntı yapmaktan ziyade, Peygamber hakkındaki bu kitapların müjdelerine Bölümler olarak adlandırdığı şeylerle anlatılmıştır. Bu bölümler 8 konu içermekte, İncil'deki en önemli haberleri gösterir.

Daha sonra Peygamber'i müjdeleyen on sekiz rivayeti zikretmiştir.

³⁶⁷ Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:249.

³⁶⁸ Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:249.

³⁶⁹ Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:199.

³⁷⁰ Üstat, bu müjdeleri **İzharul Hak** adlı kitaptan nakletmiştir, Müellifi, Rahmetullah el-hindi, S:1114-1185.

³⁷¹ Bkz: Rıza, a.g.e, C:9, s:199.

Bununla yetinmedi, Yahudilerin yorumlarına ve tahriflerine cevap verdi, Bu yorumların en önde gelenlerinden biri, bu müjdelerin Hz. Muhammed'e değil, bazen İsa'ya, bazen de başka bir peygambere ait olduğunu iddia etmeleridir.

Üstadın uzun uzun üzerinde durduğu bir rivayetten özetle bahsedeceğiz ki O, Peygamberin (s.a.s.) ismini İbranice olarak zikreden bir rivayettir. Dedi ki:" Yuhanna İncili, 14. Bâb'ında şu ifadeler yer almaktadır: "Eğer beni seviyorsanız emirlerimi tutarsınız, Ben de babaya yalvaracağım ve size başka bir faraklit 339, hakikat ruhunu verecektir, ta ki daima sizinle beraber olsun. Fakat benim ismimle babanın göndereceği Faraklit, Ruhul-Kudüs', o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlınıza getirecektir."³⁷² Faraklit'ten maksat Peygamber efendimizdir, üstadın kendisinin bu konudaki beyanı gelecektir.

Bu isim, Yuhanna İncil'inin on beşinci bölümünde geçtiği için İncil'de birden fazla yerde tekrarlanmıştır, dedi ki: " Yuhanna İncili, 15. Bâb'da şu ifadeler yer almaktadır: "26- Babadan size göndereceğim Faraklit, Babadan çıkan hakikat Ruhu geldiği zaman, benim için o şehadet edecektir."³⁷³

Üstat, bu rivayetleri zikrettikten sonra, ilk olarak onlardan çıkardığı neticenin mantığını açıklamaya başladı ve şöyle dedi: " Bu açıklamaların arkasındaki mantığı açıklamadan önce iki şey söylüyorum:

1) Birinci Husus:

1. Yedinci Meselede gördük ki gerek selef ve gerekse halef Ehl-i Kitab'ın âdeti, genellikle özel isimleri tercüme etmek şeklindedir. Ve yine ifade ettik ki İlsâ (s.a.s.) Yunanca değil, İbranice konuşmaktaydı. O halde hiç kuşku yok ki 4. İncil (Yuhanna) geleceği müjdelenen peygamberi -âdetlerine uygun olarak- Yunanca'ya tercüme etmişlerdir. Sonra İncil'in Arapça tercümanları Yunanca lafzı "Faraklit" şeklinde tercüme etmişlerdir.³⁷⁴

³⁷² Rıza, a.g.e, C:9, s:237.

³⁷³ Rıza, a.g.e, C:9, s:237.

³⁷⁴ Rıza, a.g.e, C:9, s:237.

2. İkinci Husus: Bazıları Efendimiz (s.a.s.) ortaya çıkmadan önce Faraklit lafzının kendilerine şamil geldiğini iddia ettiler. Yani bu ismin kendilerinden olduğunu ispat etmek istediler."³⁷⁵

3.2.2.2 İbn Âşûr'un tutumu:

İbn Âşûr'a gelince o kitaplarda bulunan ve halen devam eden bu müjdeler hakkında bir yöntemi vardı ve birçoğunu aktarıyordu. Bu rivayetleri ve içeriğini anlatırken üstat Muhammed Reşid'in konumundan uzaklaşmamıştır.

Belki de aktardığı en önemli şey, zaman zaman ikisinin yaklaşımının yakın olduğunun bir göstergesi olarak üstadın aktardığı aynı rivayetler o da aktarmıştır.

İbn Aşur'un zikrettiği bazı rivayetleri zikredeceğiz:

1- Muhammed'in (s.a.s.) peygamberlerin en hayırlısı olduğuna dair yaptığı bir açıklamada: "Ve İncil ifadeleri, on dördüncü bölümdeki Yuhanna İncil'inde bu üstünlüğü hissettirir. Ben de babaya yani Rabbimizden diliyorum ki o da size bir "Faraklit" versin! ³⁷⁶ Onu dünya kabul edemez, çünkü onu görmez ve bilmez, siz onu bilirsiniz, çünkü yanınızda duruyor ve içinizde olacaktır."³⁷⁷

2- Peygamber Efendimizin (s.a.s.) davetinin kıyamete kadar devam etmesi hakkında şöyle demiştir: " Matta İncil'inin yirmi dördüncü bölümünde, İsa'nın sözleri şöyledir: "Birçok sahte peygamber çıkıp birçoklarını aldatacak, ama sonuna kadar dayanan kurtulacak ve krallığın bu iyi haberi tüm uluslara bir tanıklık olarak tüm yerleşik dünyada vaaz edilecek. Sonra son olacak." ³⁷⁸ Burada Arapça olarak zikredilen Yükerriiz, Yedu ve Yünebi'i anlamındadır. Aynı zamanda Yesiru ilel müntheha ise kıyamet gününe kadar devam edecek anlamındadır.³⁷⁹

3- İncil'de Peygamber'in adının geçtiğine dair bir ifadede: "Yuhanna İncil'inin on dördüncü bölümünde: (Eğer beni seviyorsanız emirlerimi tutarsınız, Ben de babaya

³⁷⁵ Rıza, a.g.e, C:9, s:239.

³⁷⁶ Faraklit, romanlı bir kelimedir, savuncu anlamını verir, yani hüznüleri ve kederli defeden anlamına, rahmet olarak gelen ve kurtuluşa erdiren bir Resul, **Tahrir ve Tenvir** Tefsiri, 28/185.

³⁷⁷ İbn Aşur, a.g.e, C:28, s.184.

³⁷⁸ İbn Aşur, a.g.e, C:19, s.191.

³⁷⁹ İbn Aşur, a.g.e, C:28, s:184-186.

yalvaracağım ve size başka bir faraklit hakikat ruhunu verecektir) İsa gibi bir elçi olduğuna dair başka bir açık söz."³⁸⁰

Bu rivayetlerde birçok hususa delil getirdi. Bunlardan

1- Peygamberimiz Muhammed-s.a.s- için İsa ve Musa'nın (a.s.) müjdelediklerinin ispatı.

2- Peygamber -s.a.s-'in Tevrat ve İncil'de zikredildiğinin ispatı.

3- Peygamberin (s.a.s.) bu görevinin genel bir misyon olduğu ve kıyamete kadar süreceğinin yanı sıra vasıfları da zikredilmesinin ispatı.

4- Tevrat ve İncil'in tahrif olmasına rağmen, onlarda Peygamberimiz -s.a.s-'in müjdesinin olduğu ispatlanmıştır.

Yukarıdakilerden İbn Aşur'un, peygamber efendimiz Muhammed'in müjdesini açıklamakta, onun Musa ve İsa'nın tebliğ ettiği Peygamber olduğunu ispatlamaktadır. Ehl-i kitap'ın kitaplarından alıntı yapmaktan çekinmediği, bütün insanlara gönderildiğini ve onun peygamberlerin mührü olduğunu söylemiştir.

Özet

1- Peygamber'in gelişini müjdeleyen rivayetleri nakletmek hususunda anlaşmışlardır.

2- Tevrat'ta Peygamber'in adını belirtmek konusunda anlaşmaları.

3- İsa'nın kendisinden sonra Peygamberimizin gelişine ilişkin müjdesinde ittifak etmeleri.

3.2.3 İki Müfessirin Peygamber'in Hadislerinde Gelen İsrâiliyat Rivayetler Hakkındaki Görüşleri:

Daha önce İsrâiliyat rivayetlerinin kaynaklarını ya Ehl-i kitap kitaplarından ya da Ehl-i Kitap'tan İslam'a giren tabiinlerden nakledilen tefsir ve tarih kitaplarında olduğunu öğrenmiştik. Tüm bunlar, tek bir formatta ele alınması açısından neredeyse aynıdır.

³⁸⁰ İbn Aşur, a.g.e, C:28, s.185.

O da elimizdekilere arz etmekle olur, uygunluk göstereni kabul ederiz, aykırı olanı reddederiz, ispat veya inkâr edecek bir delil bulamazsak onun hakkında susarız.

Ancak bu kaynaklardan gelmeyip hadis kitaplarından gelen başka rivayetlerde vardır. Peygamber'e isnad edilen bir kısmı nakledilen hadis kitaplarında yer alan rivayetlerde vardır.

İki Müfessirin tefsirindeki bazı yerler üzerindeki incelememiz esnasında iki müfessirin tutumunun açıklaması gelecek:

3.2.3.1 Muhammed reşid rıza'nın görüşü:

Hadis kitaplarında rivayet edilen İsrâiliyat rivayetleri ele alma konusunda üstat Muhammed Reşid birçok müfessirin görüşüne ters düşmüştür. O rivayetleri reddetmeyi tercih etmesi bazı yazılarından sonuçlanmıştır.

1- İsrâiliyat rivayetler: Hurafelerin hadis kitaplarına girmesine sebep olmuşlardır, çünkü bu rivayetlerin birçoğunun yalancılar tarafından uydurulmuş olması ve bu rivayetlerde kusurların bulunması, bunların genel olarak hadis kitaplarına özellikle bunların sahih rivayetlere yerleştirildiğini gösterir. Onun yorumlarından bir tanesi Müslim Sahihinde rivayet ettiği Cessase hadisi üzerine yaptığı yorum şöyle demiştir: "Özetle, Cessasah hadisinde, içindeki illetler, ayrılıklar ve birçok yönden karışıklıkların bulunması, onun uydurma olduğuna işaret eder. Şayet sahih olduğu farz edilirse, merfu olarak hepsi sahih olarak kabul edilemez."³⁸¹

2- Bu rivayetlerin karıştırılmasının sebebi, içerdiği çelişki ve farklılıkların çokluğu ile onları tenkidin ve odak noktası haline getirmesidir. Demiştir ki: "Problemli Deccal hadislerinin hakkında keza aynı şekilde denilebilir."³⁸² Deccal'in bazı hadislerinin iki Sahih'te ve diğer kaynak olan Sünnet'in kitaplarında gelmesi onları görmezden gelmeye yetmedi.

3- Bu rivayetlerin hadis kitaplarında bulunması, bu hadislerin reddedilme sebeplerinden biri olduğu için, İsrâiliyat rivayetlerden olduklarını yok saymaz. Üstadın Buhari'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadisi Tefsir kitabında yaptığı yorumda, "

³⁸¹ Rıza, a.g.e, C:9, s:414.

³⁸² Rıza, a.g.e, C:9, s:415.

İsrailoğullarına: "Kapıdan secdeye girin ve 'Hitta' deyin" denildi. Onlar Kolları üzerinde emekleyerek girdiler, onlara denileni değiştirdiler ve " Hitta, saç içerisinde bir tane " dediler,³⁸³ bunu Suyutî Tefsirde seçmiştir. Üstat Muhammed Rıza onun hakkında şöyle demiştir: " Celal'in seçtiği görüş Sahih'te anlatılıyor, ancak İsrâiliyat rivayetten hatası da yok değil." ³⁸⁴

4- Bu hadislerin, Ehl-i Kitap'tan İslam'ı kabul eden biri vasıtasıyla gelmesi, onun İsrâiliyat rivayeti olduğuna delildir, buna da üstadın bahsettiği bir şey ile delil getirilebilir, onlardan bazıları:

1- Bu hadisin Ehl-i Kitap'tan İslam'a giren bir kimse tarafından rivayet edilmemiş olması

2- Aynı hadiste birçok yoldan geldiği için çok sayıda farklılık ve çelişki onun baskın özelliğidir.

3- Peygamber'den onun söylediğini destekleyen sahih bir hadisin olmaması veya Ehl-i kitap Müslümanlardan gelenleri destekleyen başka bir yoldan nakledilmesi.³⁸⁵

Böylece üstat, İsrâiliyat rivayetleri hakkında şüphe bulunan hadislerdeki sözleri ve tutumuyla onları reddeder ve kabul etmez. Reddedilmesinin nedeni, Peygamberden rivayet edildiği için değil, İsrâiliyat rivayetlerden geldiğinin varsayılmasıdır.

3.2.3.2 İbn âşûr'un görüşü:

Onun yöntemi bu rivayetleri kabul etmek ve onlardan istifade etmek olmasına rağmen bu rivayetlerden bahseden bazı hadisleri sahih hadislerle karıştırıldığı için reddetmesinin sebebini açıklamıştır. Böylece okuyucu onlardan olduklarını düşünmesin.

Bu sebeplerden bazıları:

1- Bu hadisler hurafeler içerir ve bu kıssaların birçoğu Ehl-i kitap âlimleri tarafından uydurulmuştur.

³⁸³ el-Buhari, a.g.e, 3403 no hadis.

³⁸⁴ Rıza, a.g.e, C:1, s:269.

³⁸⁵ Rıza, a.g.e, C:1, s:147.

2- Bu rivayetlere Hadis teriminin verilmiş olması, bazı müfessirlerin o rivayetleri Peygamber'e nispet ettikleri için müsamaha göstermelerine sebep olmuştur.

3- Hadis, râviler yoluyla sahih olsa bile, onun İsrâiliyat rivayetlerden kanıtlanmış olması, onun geçersizliğine delildir.

4- Bu hadislerde yer alan detaylar faydalı değildir, zararları faydalarından daha büyük olabilir ve bu iki nedenden dolayıdır:

1- Bu rivayetlerin tefsir kitaplarında Kur'an-ı Kerim'i açıklayan hadisler olarak yer almaması için

2- O rivayetler ile Kur'an arasındaki farklılıklar ve çelişkiler nedeniyle okuyucuyu bir şaşkınlık içinde bırakacaktır, böylece onu Kur'an'ın asıl amacı olan ibret almaktan uzaklaştırır.³⁸⁶

Özet

1- İki müfessir, İsrail rivayetlerine ilişkin şüphe içeren hadisleri reddetme konusunda anlaşmışlardır.

2- Bu hadislerde geçen rivayetlerin hurafe içerdiği ve hiçbir faydasının olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir.

3- Bu hadisleri inkâr etmenin maksadı, onların Kur'an tefsirinin bir parçası olmaması içindir.

3.2.4 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Rivayet Edenler Hakkındaki Görüşleri:

Bu rivayetlerin birçoğunu reddeden iki müfessirin yaklaşımı sadece bunlarla sınırlı kalmamış, bu rivayetlerin râvilerine kadar uzanmıştır, Bir yandan eleştirmek veya tercih etmek, diğer yandan da onlardan yararlanmak.

Eleştiri, çünkü onlar, bu rivayetlerin tefsir kitaplarının bir parçasına olana kadar girmesinin büyük bir sebebiydi.

³⁸⁶ Bkz: İbn Aşur, a.g.e, C:1, s.642 ve 24/250.

Onlardan yararlanmaya gelince, onlar sayesinde bu rivayetlerin bilinmesi için bir sebepti. Ka'b el-Ahbar ve Vehb ibn Münebbih gibi bazı ravilerden gelen her rivayet, çoğunlukla İsrâiliyat rivayetidir ve miçerin altına alınmıştır, üstelik onları zayıf olarak görmek ve eleştirmek, bunu da iki müfessirin sözleriye beyan edeceğiz. Ancak ondan önce Ka'b el-Ahbar ve Vehb ibn Münebbih'in Müslüman âlimleri arasındaki statüsünün netleştirilmesi gerekiyor.

3.2.4.1 Ka'b el-Ahbar:

Ka'b el-Ahbar: O, Ebu İshak, Ka'b bin Mani' al-Himyari'dir, meşhur bir tabiidir. Yemenin Yahudî kökenlerindendir. İslam'a girdi ve Medineye geldi sonra Şam'a ve gitti ve Homs'a yerleşti.³⁸⁷ "Peygamberin (s.a.s.) zamanına yetişmiş fakat onu görmemiş, Ebu Bekir'in halifeliği zamanında İslam'a girmiş, şöyle denilmiştir: Ömer'in halifeliği zamanında. İslam'a girmiş, Ömer ile çok fazla sohbet yapmış ve ondan çokça rivayet etmiştir, yine de Suhayb'tan rivayet etmiş, bazı sahabeler ondan rivayet etmişler, onlardan: İbn Ömer, İbn Abbas, İbn Zübeyr, Ebu Hüreyre tabiinlerden bir takım insanlar, onlardan: İbnul Müseyyeb."³⁸⁸ , " Homs'ta Osman'ın öldürülmesinden bir sene önce 34 yılında vefat etmiştir, denildi ki: 32 'de 104 yaşındayken vefat etmiştir."³⁸⁹

Saeed bin Al-Musayyab, onun İslam'a giriş hikâyesinden bahsederek şöyle demiştir: "Abbas Ka'b'a sormuş: Resûlullah (s.a.s.) ve Ebu Bekir döneminde, şimdi Ömer döneminde Müslüman oluncaya kadar sizi İslam'a girmekten alıkoyan nedir?"

Ka'b dedi ki: "Babam bana bir Tevrat kitabı yazıp bana verdi ve şöyle dedi: Bununla amel et. Ve bütün kitaplarını mühürledi, mührü kırmamam için babanın oğlu üzerindeki hakkını aldı. Şimdi iken, İslâm'ın ortaya çıktığını görünce ve onda bir mahzur görmediğim zaman, nefsim bana dedi ki: Belki baban senden gizlediği bir ilmi

³⁸⁷ Zehebî, a.g.e, C:1, s:133.İbn Saad, **et-Tabakatü'l' Kubra**, darul'kutubil ilmiyye, Beyrut, 1410/1990, C:VII, s.309.

³⁸⁸ Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya bin Şeref (ve tahkik: yayınevi ekibi), **Tehzibul Esma vel Lugat**, şeriketu ulema bi musaadeti idareti' tıba atı'l minberiyye, C:II, s.68.

³⁸⁹ Ebu Hatim Muhammed bin Hibban, **Es-Sikat**, Haydarabad Nizamlığı, C:V, s.334.

gizlemiştir, eğer onu okursan ne olur? Onu okudum ve içinde Muhammed'in ve ümmetinin tarifini buldun, şimdi de Müslüman olarak geldin."³⁹⁰

Onun ilmine gelince o büyük sahabelerden ilim aldı ve onlar da Ehl-i kitap'ın kitaplarından aktardıklarını ondan aldılar. Dolayısıyla ona güvendiler ve onun bilgisine şehadet ettiler.

Ebu'd-Derda' Ka'b'ın ilmini anlatırken şöyle demiştir: "İbnü'l-Humeyriyyah'ın çok fazla bilgisi vardır."³⁹¹

Belki bu şahitlik Ka'bu'l-Ahbar'ın sahabe arasındaki faziletini ve konumunu ispat etmeye yeterlidir -Allah hepsine rahmet etsin-.

Onun âlimlerde ve onlardan sonrakilerde konumuna gelince, İbn Abdülberr onun hakkında et-temhid adlı eserinde şunları söyledi: " O, tabiinlerin en büyüklerinden, onların âlimlerinden ve güvenilirlerindendi, Tevrat haberlerini en iyi bilenlerden ve Yahudilerin hahamlarından biriydi, sonra Müslüman oldu, güzel bir anlayış sahibi ve dindar idi, Ömer ondan razı olurdu ve bazen ona sorardı."³⁹²

Nevevi onun vafında şöyle demiştir: " Onun güvenilirliğinin ve ilminin çokluğu üzerinde ittifak ettiler... Onun faziletleri, durumları ve hikmeti çoktur." ³⁹³

Zehebi onun mekaneti hakkında şöyle demiştir: "Güzel bir dindardı, dindarlığı kuvvetli âlimlerin büyüklerindendi." ³⁹⁴ Onun ilmi hakkında şöyle demiştir: " Yahudilerin kitaplarında uzmanı ve genel olarak neyin doğru neyin yanlış olduğu bilgisi vardı." ³⁹⁵

İbn Kesir Şöyle demiştir: " Ka'b el-Ahbar, Ömer zamanında İslam'a girdiğinde, Ömer ibn el-Hattab'ın huzurunda, Ehl-i kitap ilimlerinden konuşuyordu, bunun üzerine Ömer

³⁹⁰ İbn Saad, a.g.e, C:7 s:309-310.

³⁹¹ İbn Saad, a.g.e, C:7 s:310.

³⁹² Ebu Ömer Yusuf İbn Abdullah İbn Muhammed İbn Abdülberr (Tahkik: Mustafa ibn Ahmed el-Ulvi Muhammed Abdulkebir el-Bekri), **el-Temhid fi'l Mut'a Minel Meanid ve'l Esenid**, İslami İşler Ve Vakıflar Bakanlığı, Fas, C:XXIII, s.39.

³⁹³ Nevevi, a.g.e, c:2, s:68.

³⁹⁴ Ebu Abdullah Şemseddin bin Osman ez-Zehebi,(Tahkik: üstat Şuayb el-Arnaut başkanlığında edisyon ekibi), **Seyru A'lamul Nübela**, müesseseturrisale, 3.bs. 1985/1405, C:III, s.489-490.

³⁹⁵ Ez-zehebi, a.g.e, c:3, s:490.

onun sözlerini dinler ve sahip olduğu şeye hayret eder ki bunların çoğu saf şeriat'ta bahsedilen hakikatle uyumludur."³⁹⁶

Böylece sahabelerin Ka'ab-ı Ahbar'ı ta'dilleri sadece sahabeler dönemi ile sınırlı kalmayıp, onları takip edenlere ve âlimlere kadar bizim zamanımıza kadar devam etmiş, böylece onun ilmi, fazilet ve konumu ile tanımışlardır. Ve onlar tarafından güvenilir, dürüst ve adil olarak bilinir.

3.2.4.2 Vehb bin münebbih:

Vehb bin Münebbih: İran oğullarından Ebu Abdullah Vehb bin Münebbih bin Kamil bin Sec bin Sihan³⁹⁷. Osman'ın halifeliğinin son zamanlarında doğmuştur ve tabiinlerin hahamlarındandır, İbn Abbas ve Abdullah Bin Amr'dan rivayet etmiştir, ondan Amr Bin Dinar ve Avf el-Arabî ve onun akrabaları rivayet etmişlerdir.³⁹⁸

Vehb 113 veya 114 H senesinin de 80 yaşında Muharrem ayında vefat etmiştir, denildi ki: 110 yılında vefat etmiştir.³⁹⁹

O (R.H.) ilmi ve çokça ibadet etmesiyle tanınırdı ve birçok âlim onu anarak onun doğruluğunu tasdik etti. İbn Saad **Tabakat** adlı kitabında Vehb'ten bahsederek Vehb şöyle demiştir: " Doksan iki kitap okudum, hepsi gökten indirildi. Yetmiş ikisi kiliselerde ve insanların elinde, yirmisini ise sadece birkaç kişi biliyor. Hepsinde şunu buldum: Kim Meşi't'ten kendine bir şey katarsa, kâfir olur." el-Muthanna bin Es-Sabah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: " Vehb bin Münebbih kırk yıl boyunca, ruh taşıyan hiçbir şeye sövmedi ve yirmi yıl akşam namazı ile sabah namazı arasında abdest almadı."⁴⁰⁰

Zehebî onun güvenilirliği de şöyle demiştir: " Tabiîn âlimlerinin âlimlerinden biri... Güvenilirdi, doğru sözlüydü ve İsrâiliyat kitaplarından sık sık alıntılar yapıyordu."⁴⁰¹

³⁹⁶ İbn Kesir, **el-bidaye vel Nihaye**, c:1 s:19.

³⁹⁷ İbn Hibban, a.g.e, c:5 s:487.

³⁹⁸ Ez-zehebi, **Mizanul İtidal**, c:4, s:352.

³⁹⁹ İbn Hibban, a.g.e, c:5 s:488.

⁴⁰⁰ İbn Saad, a.g.e, c:6, s:71.

⁴⁰¹ Ez-zehebi, **Mizanul İtidal** c:4, s:352.

Yine dedi ki: ("O, doğru sözlüydü, bilgiliydi ve eskilerin kitaplarını okumuş, peygamberlerin kıssalarını biliyordu ve zamanının Ka'bul Ahbar gibiydi, ikisi de tâbiydi.")⁴⁰²

3.2.5 İki Müfessirin Ka'b el-Ahbar Ve Vehb Bin Münebbih Hakkındaki Tutumu:

3.2.5.1 Muhammed reşid rıza'nın isrâiliyat ravileri hakkındaki görüşü:

Ka'b ve Vehb bin Münebbih hakkındaki önceki âlimlerin görüşlerine rağmen, üstat Muhammed Reşid Rıza onlarla ilgili başka bir görüş sahibiydi, onları zayıf olarak ve rivayetlerini topluca zayıf olarak değerlendirdiyordu. Çünkü bunlar üstadın görüşünde İsrâiliyat rivayetinin kutupları olarak kabul ediliyordu. Bu hususta, zayıf olduklarını söyleyenlerin görüşlerine uydu, ancak bu tuhaf bir görüştür. Çünkü görüş içindeki çoğunluğun görüşüne aykırıdır, üstatın açıkça belirttiği şey budur: " Ben Amr Bin Ali el-fellas'ın Vehb'i zayıflatmasını cumhurun tâdiline tercih ediyorum." ⁴⁰³ Ka'bul Ahbar ile Vehb Bin Münebbih arasında bir fark görmedi. İkisi de ona göre aynıdır, İsrail rivayetlerinden şüphe edilen bütün rivayetleri onlara nispet etmiştir. Hatta bütün zayıf rivayetleri onlara nispet ederek şöyle demiştir: " Ben diyorum ki: Bütün bu sözlerin, Ka'bu'l-Ahbar ve Vehb ibn Münebbih gibi Müslümanlar arasında, sahabe ve onların ümmetlerinden olan, onun yayınladığı şeylerden olduğundan şüphem yok."⁴⁰⁴ Ka'ab el-Ahbar'ın zayıflığına Muaviye'nin sözünü delil olarak getirdi: " Sahabe âlimlerinden bazılarının, Ehl-i Kitap'tan, hatta Ka'b el-Ahbar'dan da rivayet ettikleri, el-Buhari'nin Muaviye'den rivayet ettiği, şöyle dediği biliniyordu: ona karşı yalanları test edecektik."⁴⁰⁵ " ⁴⁰⁶

Muaviye'nin sözünün manasını ilim ehlinde bazıları izah etmişlerdir, İbn Hacer gibi, onun sözünü maddeler halinde açıklayacağız:

⁴⁰² Ez-zehebi, Tarihul islam, c:3 s:334.

⁴⁰³ Rıza, a.g.e, c:9, s:40.

⁴⁰⁴ Rıza, a.g.e, C:1, s:147/

⁴⁰⁵ el-Buhari, a.g.e, hadis no: 7361.

⁴⁰⁶ Rıza, a.g.e, c:1 s:10.

1- "Ona karşı yalanları test edecektik" ifadesinin anlamı, bize anlattığı bir şeyin gerçekte olanın dışında gerçekleşmesidir.

2- Denildi ki: Yalan söylemesidir.

3- Denildi ki: İstenen, yalan söylemesi değil, bazen hata söylemesidir.

4- Denildi ki: "Ona" derken Ka'b'ı değil, Kitab'ı kastedilmiştir. Onların kitaplarında yalanın bulunması o kitapları değiştirip tahrif ettikleri içindir.

5- Denildi ki: "Ona" ifadesi hem Ka'b'ı istenmiş, hem de Kitab'ı istenmiş olabilir. Yalanı kasten söylememiş olsa bile, çünkü yalancılıkta kasten söylemek şartı yoktur, yalan: bir şeyin hakikatı dışında söylenmesidir, dolayısıyla burada Ka'b'ı yalancılıkla itham edilmesi söz konusu değildir.

6- Denildi ki: Ka'b'ın Ehl-i kitap hakkında anlattıklarının kasten yalan söylediğinden olmasa da bir kısmı yalandır. Aksi takdirde, Ka'b en iyi hahamlardan biriydi.⁴⁰⁷

O halde şu ayrıntıya ve âlimlerin Ka'b'ın beraatine ilişkin sözlerine bakın:

Muaviye'nin sözlerini tefsir eden çağdaş âlimlerden birinin şu sözleriyle bitiriyoruz: "Muaviye'nin sözlerinin zahiri mânâsı, Ka'b'ı bazı rivayetlerinde cerh etmiş olmasıdır, ancak müellifin ve benzerlerinin nelere gittiğini, onun uyurmacı ve yalancı olduğunu göstermez."⁴⁰⁸

Üstat, göstereceğimiz gibi birkaç kez Ka'b al-Ahbar ve Vehb bin Münabbih'e karşı pozisyonu şu şekildedir:

1- Onlara reddiye yapmak: üstat (R.H.) Vehb ve Ka'b'ın rivayetlerine cevap vermeden ve onların naklettiklerinin geçersizliğini izah etmeden susmamıştır, Tevrat'tan onların rivayetlerinin reddedildiğini gösteren rivayetler getirdi ve dedi ki: "Ka'bu'l-Ahbar'dan, buradaki En'am Suresi'nin emirlerinin Tevrat'ın emirleriyle aynı olduğu rivayet edilmiştir. Doğru olan ise, sözümüzün doğruluğunu ve Ka'b'ın Müslümanlara olan

⁴⁰⁷ Askalanî, a.g.e, c:13, s:234-235.

⁴⁰⁸ Ebu Şehbe, a.g.e, S.70.

aldatmacasını bilmek için Huruc Sifri'nin yirminci bölümündeki Tevrat'ın emirlerinin metnini zikrederken yukarıda söylediğimiz şeydir."⁴⁰⁹

2- Üstat, bu rivayetlerin girme sebebini ve kaynağının Vehb ve Ka'b'ın olduğunu, bu yüzden İslam dinine mit ve hurafeler soktuklarını açıkladı ve dedi ki: " İsrail oğullarının kahramanı ve mitlerin kaynağı Ka'b el-Ahbar ve Vehb bin Münebbih'in, dünyanın yaşını ve kökenini belirleme mitini bu millete yaydığı, el-Hafız'ın burada bahsettiğinden biliniyordu. Yahudilerin kitaplarında, hatta Tevrat dedikleri şeyde bile bulunduğu gibi, onların buluşlarından değildir."⁴¹⁰

3- Üstat, onların Müslümanları aldattıklarını söyledi. Onların ibadet ve takvalarına rağmen bu, üstadın onlar hakkında konuşmasına engel olmadığını ifade etti: " Ka'ab-ül Ahbar, bu hurafelerle Müslümanları, dinlerini ve sünnetlerini bozmak için, takva göstermek için de onunla aldatmıştır."⁴¹¹

4- Onların sözlerinden delil getirmesi: Birçok durumda onlardan uzaklaşmasına rağmen, bazı âyetlerin tefsirini açıklarken onların sözlerini çıkarmasına engel olmadı. Allah'ın şu sözü: "Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şırmamış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz."⁴¹² Dedi ki: "Ve daha önce de açıkladığımız gibi Ka'bu'l-Ahbar'ın rivayeti, âyetin tefsiridir."⁴¹³

3.2.5.2 İbn aşur'un isrâiliyat ravileri hakkındaki görüşü:

İbn Âşûr'a gelince onun önceki İsrail rivayetlerini ele alma ve kabul etme konusundaki yaklaşımını açıkladık, Bu yaklaşım, bu rivayetlerin ravilerine olumlu yansımıştır, onun bu yaklaşımı onları ta'dil etmek ve cerh etmemek konusunda cumhurun görüşüne uygun olarak sabitti ve onların sözlerini birçok yerde kullanmıştır, bazı yerlerde onlara mazeret bulmuştur, sözlerinden açıklayacağımız gibi:

1- Onların sözleriyle delil getirmek: "Ka'b Al-Ahbar dedi ki: "Allah Muhammed'e Tevrat'ta, İncil'de, Zebur'da ve Sahaflarda bulunanları sayan iki âyet indirdi: " Artık

⁴⁰⁹ Rıza, a.g.e, c:8 s:178-179.

⁴¹⁰ Rıza, a.g.e, 9, s: 389 ve 9/415.

⁴¹¹ Rıza, a.g.e, c:9, s: 416.

⁴¹² el-İsrâ, 17/16.

⁴¹³ Rıza, a.g.e, 8/89, 9/85, 9/366, 9/395.

kim zerre ağırlığınca bir iyilik yapmışsa, onu görür, kim de zerre kadar bir kötülük yapmışsa, onu görür. "âyetle Tergib ve Terhib'ten giderek anlatmışsa da teşvik yönüyle başlaması, iyi insanlardan varlığının ispatlanması içindir."⁴¹⁴

2- Onları kabullenmek, bazı yerlerde bazı zayıf rivayetleri onlara isnad etmesine ve onları reddetmesine engel olmamıştır. Dedi ki: "Belki de bu kaynak, eğer rivayet ispat edilirse, Hızır'ın hayat pınarından içtiğini ve ölümsüz olduğunu iddia edenler için bir dayanağı vardır. Bunlar ise İsrâiliyat rivayetleri nakleden Vehb Bin Münebbih ve diğerlerinden zikredilir."⁴¹⁵

3- Sözlerini makul olanla tutarlı bir şekilde yorumlayarak onlar için mazeret bulmak, dedi ki: "Kurtubi'nin tefsirinde Vehb ibn Münebbih şöyle dediği geçmektedir: "Lokman'ın hikmetli sözlerinden on binden fazla hikmet okudum" Eğer Vehb bin Münebbihten gelen bu söz doğruysa, çokluğunda bir abartı olurdu."⁴¹⁶

Kab'ul Ahbar ve Vehb Bin Münebbih tarafından nakledilen rivayetlerin açıklanması:

Öncelikle iki önemli hususa işaret etmemiz gerekir: Ka'b'ın ve Vehb'in İsrâiliyat rivayetlerinin olmasından şüphemiz yoktur, çünkü onların rivayetleri tefsir, hadis ve tarih kitaplarında yer almaktadır, ancak iki hususa dikkat çekmek istiyoruz:

1- Birincisi: Bu haberlerin peygambere ulaştırmayıp onların kaynağı israil oğullarının kitaplarıdır, onları o rivayetlerin naklindeki yaklaşımı açıklı, o rivayetleri İsrâiliyat rivayetler olarak nakledip bizim dinimize uygun olanı tasdik eder, aykırı olan reddeder ve uygun ne de aykırı olanında susup ve onun ilmini Allah'a havale etmektir.

2- İkincisi: Aktardıkları rivayetlerde sahih, zayıf ve uydurma olanı var ki o onların en çok olan kısmıdır, Böylece uydurmacılar bunu alıp Müslümanlar arasında uydurulan bu rivayetleri yaymak için bir sebep haline getirdiler, daha sonra bu kitaplarla ilgili olarak hikâye ve tarih kitaplarına geniş bir şekilde, tefsir kitaplarına ise küçük bir nispetle ulaştırdılar.

⁴¹⁴ İbn Aşur, a.g.e, 3/259, Bkz: 4/239, 19/28, 23/260, 2/118, 90/495.

⁴¹⁵ İbn Aşur, a.g.e, 8/415.

⁴¹⁶ İbn Aşur, a.g.e, C:21 S:150.

İbn Aşur da dâhil olmak üzere tefsir âlimleri bunu açıkça belirttiler: "Bu âyetin üzerine kıssacılar, Filistin'deki Kudüs topraklarının faziletlerine yerleştirdikleri tefsirleri Ka'bu'l-Ahbar'a atfederek yüklediler. Dolayısıyla Kudüs şehrinin bazı kapılarına Rahmet Kapısı adını vermişler, Kudüs'ün surlarının dışındaki cehennem vadisi de dâhil olmak üzere üzerine âyetin tefsirini yüklediler, aslında bütün bunlar vesveseden başka bir şey değildir."⁴¹⁷

Üstat Ahmet Şakir şöyle demiştir: "Zamanımızın bazı insanları Vehb bin Münebbih hakkında ve onun eski kitaplardan garip şeyler anlattığını inkâr ederek bu konuda bilgisizce konuştular, aslında bunda bir sakınca yok, çünkü o bir din değildi. Kendisinden rivayet edilenin doğruluğundan ve onu nakleden ve nakledenin o olduğundan nasıl emin olabiliriz ki?"⁴¹⁸

Özet

- 1- İki müfessir, Ka'b al-Ahbar ve Vehb ibn Münebbih'in zayıf oldukları konusunda ittifak etmişler. Fakat İbn-i Aşur Muhammed Rıza'ya göre daha az şiddetlidir.
- 2- Kendilerinden gelen birçok rivayeti reddetmekte ittifak etmişler.
- 3- Müslüman olan Ehl-i kitap ravilerinin geneli, rivayetleriyle Müslümanları kandırdıklarına ve bunların ilkleri Ka'b al-Ahbar ve Vehb ibn Münebbih olduğuna ittifak etmişler.
- 4- Bazı yerlerde sözlerinden yararlanmayı kabul ettiler.

3.2.6 İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Nakleden Âlimler Hakkındaki Görüşleri:

İki üstat, İsrâiliyat rivayetlerinin ravileri hakkındaki konumlarıyla sınırlı kalmamış, bu rivayetleri kitaplarında nakleden âlimler hakkında bir tavır almanın ötesine geçmiştir. Bazen onları reddediyorlar bazense onlara uyuyuyorlar. Çünkü bir rivayetin senedi sahih olsa da metni sahih olmayabilir, bu yüzden o âlimlerin sözlerini takip ettiler ve onda durdular. Âlimlerin sözlerini zikretmek ve onlarda yorumda bulunmak,

⁴¹⁷ İbn Aşur, a.g.e, c:27, s:384.

⁴¹⁸ Bu sözü birçok araştırmacı ve kâtip nakletti, ama ben onun asıl kaynağına ulaşamadım, Bkz: **el-İsrâiliyat Ve Eseruha Fi Kutubi Hadis**, Dr. Ramzi Ne'na'e, S:192.

müfessirlerin kitaplarını Kur'an'ın tefsirinde faydalı olan her şeyle zenginleştirme konusundaki heveslerini gösterir.

Örneğin, zayıf rivayetleri reddetmek, tefsire yabancı rivayetlerden arındırmak için bir faydadır, bu Menar ile Tahrir ve Tenvir Tefsirleri için sınırlı kalmayıp genel olarak bütün tefsir kitaplarına geçmektedir, çünkü ayrıntılı görüşünün anlatımı büyük çaba ve uzun zamana ihtiyaç duyar, aynı zamanda o görüşe sahip âlimlerle rivayet ettikleri o rivayetler için tartışmak ve bütün görüşleri geniş bir şekilde kabullenmek.

O rivayetlerden doğruya uygunluk göstereni kabul etmek, hakka muhalefet edeni reddetmek gerekir.

İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetleri Aktaran Âlimler Hakkında Tutumu:

3.2.6.1 Âlimlere reddiye yapmak:

Âlimlere verilecek cevap, zikrettikleri rivayetlerde geçenleri, onlara bakarak verilmektedir. Bir müfessir rivayetlerden birini naklederse ve bizde ona bir dayanağı yoksa bunun için onu reddetmeli miyiz yoksa âlimlerin nakletmeye devam etmesi için kabul mü etmeliyiz?

Açıklaması şu şekilde yapılacaktır:

İki Müfessirin İsrâiliyat Rivayetlerin Bazısını Aktaran Âlimlere Reddiye Vermelerindeki Tutumu:

3.2.6.1.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Dedi ki: " Bu rivayetler İsrâiliyat rivayetler olup Selef müfessirleri arasında varlığında ihtilafa düşülmüştür. Bazıları da Yahudîlerin Tekvin sifrindekilerine uygun bazıları da uygun değil bunların hiçbirisi de sağlam itibar edilebilecek Allah Resulüne merfu olarak nispet edilmemiştir. " ⁴¹⁹

⁴¹⁹ İbn Aşur, a.g.e, C.6, s:283.

Bu rivayetler varlığına ispat edebileceğimiz bir şey yoktur ve diğer müfessirlerin kitaplarında yer alması, ona bakmadan kabul edilmesine muafiyet sağlamaz.

Bu nedenle, üstadın buna dikkat etmediğini aksine bu rivayeti Allah'ın Kitabına ve Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine arz ettikten sonra reddettiği, daha sonra elimizde delil olmamasının âlimlerin ihtilafa, hatta onu reddetmeye bir sebep olduğunu belirttiği görülür.

3.2.6.1.2 İbn âşûr'un tutumu:

O, Ehl-i Kitap'tan Müslümanlar vasıtasıyla tefsir kitaplarında zikredilen bazı rivayetlerin semavi kitaplarda delili olmadığını açıklamış, bu yüzden şöyle demiştir: ("Kurtubi, Hristiyanların bundan kaçınmadığını belirtti ancak İncil'de buna işaret eden hiçbir şey olmadığı için bunun doğru olduğunu düşünmüyorum.")⁴²⁰

İbn Aşur, rivayetlerin gerçek referansının, Ehl-i kitap Müslümanların rivayetleri değil, semavi kitaplar olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla bu iki yoldan iki rivayet birbiriyle çelişirse, İbn Aşûr, Ehl-i kitap kitaplarında bulduğunu tercih eder ve bu sebeple Taberî'nin bilindiği gibi müfessirlerin üstadı olmasına rağmen sözü reddetmiştir.⁴²¹

3.2.6.2 Âlimleri onaylamak:

3.2.6.2.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Tefsir kitaplarında pek çok rivayet vardır, bazen zayıftır ve reddedilir, bazen de doğrudur, bu, o rivayetin kabulüne engel değildir. Ve bu âlimlerin rivayetlerinde ve izahlarında ittifak etmeleri, bu rivayetin sunulmuş şekline ve içerdiği faydaya bir lezzet katmaktadır. Allah'ın şu sözü: "Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kılmıştık."⁴²²

Muhammed Reşid burada eski müfessirlerden bazısı makbul, bazısı merdud rivayetler geldiğini söyledi ve dedi ki: "Bu ve benzeri âyetlerin tefsirine dair selef

⁴²⁰ İbn Aşur, a.g.e, c:2, s:364.

⁴²¹ Bu lakabın meşhur olmasına rağmen müfessirlerden hiç kimse onu kullandığını görmedim.

⁴²² el-En'âm, 6/146.

müfessirlerinden rivayet olunan tefsir, Yahudilerin Müslümanlara anlattıkları İsrâiliyattan alınmadır. Ancak İsrâiliyat haberlerinin için de kuvvetlisi olduğu gibi zayıfı da vardır.”⁴²³

Sonra o kitaplarda bulunan bu rivayetlere doğru bölümden oldukları için inanan âlimler olduğunu ve bu nedenle üstadın onlarla ittifak ettiğini açıkladı.

Bunların arasında Allah'ın daha önce İsrail oğullarına haram kıldığı şeyler hakkında ayrıntılı olarak anlatılan rivayetler vardır. Bu, önceki âlimlerin bu yasaklar hakkında ayrıntılı olarak bahsettiği şeydir ve üstat, Tevrat'ın Levililer sifrindeki bu rivayetlerden birini aktararak onlarla ittifak etmiştir. "Yahudilere haram kılınan yiyecek maddeleri çoktur ve Levililer kitabında ayrıntısıyla açıklanmaktadır. Levililer kitabının 11. babında onlara helâl kılınan hayvanların açıklaması vardır. Bu açıklamaya göre, Yahudilere sadece geviş getiren çift tırnaklı hayvanlar helâldi, bunların dışındaki deve, aktavşan (ada tavşanı) ve tavşan gibi tek tırnaklı hayvanlar necisti. Ancak bu âyetin haram kılınan her şeyi tamı tamına kapsamadığı bilinmektedir.”⁴²⁴

Şimdi üstadın onayladığı ve müfessirlerin zikrettikleri ve üzerinde ittifak ettikleri rivayetlerden bazılarını zikredeceğiz:

Mücahit'ten: "Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kılmıştık."(devekuşu ile deve)⁴²⁵

Allah'ın şu sözü: "Bütün tırnaklı hayvanları haram kılmıştık." (Hayvanlardan ve kuşlardan parmakları bölünmüş olmayan devekuşu, deve, ördek, gibi hayvanlardır. Kâtibî dedi ki: pençeli olan her hayvandır.)⁴²⁶

3.2.6.2.2 İbn âşûr'un tutumu:

Âlimlerin aktardıkları bazı rivayetleri reddetmek, bazılarını kabul etmesine engel olmamıştır, çünkü onların sözleri ehli kitabın sözleriyle eşleşmektedir. O dedi ki: "Şirzimah: Küçük bir grup insan. Dil âlimleri onu bu şekilde izah ettiler. Firavun'un askerleri konusunu veya bu durumu küçümsemek için kullanılma olasılığından

⁴²³ Rıza, a.g.e, c:8, s:151.

⁴²⁴ Rıza, a.g.e, c:8, s:151.

⁴²⁵ Tefsiru Mücahit, 1/330.

⁴²⁶ Begavî Tefsiri, 3/199.

kaçınmak için çok az kişi bunu onaylamıştır. Müfessirlere göre İsrail oğulları'ndan çıkanların sayısı altı yüz bin olup Tevrat'ın Sayılar sifrindeki yirmi altıncı bölümüne uygundur."⁴²⁷

Yani, Bu rivayetin kabulü, tefsir kitaplarında geldiği için değil, Tevrat'ta buna işaret eden bir rivayette geldiği içindir ve bu sebeple müfessirlerin söylediklerine katılmıştır.

3.2.6.3 İsrâiliyat rivayetleri nakleden âlimler ile münakaşa etmek:

3.2.6.3.1 Muhammed reşid rıza'nın tutumu:

Allah'ın şu sözü: " Onlar: "Allah, bize, gökten incek ateşin yakacağı bir kurban getirmediği hiçbir peygambere inanmamayı emretti" dediler."⁴²⁸

Dedi ki: "Müfessirler⁴²⁹ diyorlar ki: "Yahudiler kendi aralarında yaygın olan bir şey istediler. Bu da Allah'ın kendilerine sunduğu hayvanlardan veya başka şeylerden Allah için kurban etmeleri idi. Bu kurbanlar belli bir yere bırakılır, derken gökten ses çıkaran beyaz bir ateş iner ve o kurbanı ya alır veya yakardı."⁴³⁰

Üstat bu noktada durmadı, daha çok onların sözlerini tartışmak istedi. İlk önce onların bu sözünün açıklanmasını istedi ve dedi ki: "Ben de derim ki: İsrail oğullarında kurban ibadeti biri kanlı, diğeri de kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılırdı. Kanlı kurbanlar sığır, koyun ve güvercin türü gibi eti yenen temiz hayvanlardan oluşmaktaydı. Kansız olan kurbanlar ise mevsimlere göre çıkan meyve, sebze, zeytin, un ve benzeri şeylerdi. Yahudilerde kurbanlıklar muhtelifti. Kimisi yakılanlar, kimisi takdimeler-sunumlar, kimisi kurtuluş-selamet şeklinde iken kimisi de hata ve günah kurbanlıklar gibi değerlendirilirdi. Yahudiler yakılması gereken banlıklar kendi elleriyle yakarlardı."⁴³¹ Daha sonra Tevrat'tan bir rivayet getirerek görüşünün doğruluğunu ispat etmek istedi ve dedi ki: "Rab, Musa'yı çağırdı ve onunla toplantı çadırında konuşarak şöyle söyledi. "Fakat kesilen hayvanın sakatatı ve paçalarını da su ile yıkarlar, kâhin bütün bunlar

⁴²⁷ **Tahrir ve Tenvir** Tefsiri, 19/130.

⁴²⁸ Âl-i imrân, 3/183.

⁴²⁹ Bu rivayeti birçok müfessir nakletmiştir, Bkz: Sa'alebi'nin **el-Keşfu vel Beyan**, 3/223, **Begavî Tefsiri**, 1/548, **Celaleyn Tefsiri**, 1/93. **Ed-Dürrü Mensur Tefsiri**, 2/398, **Ruhul Beyan**, 7/295, **Elbahrul Medid** Tefsiri, 1/444.

⁴³⁰ **Menar** Tefsiri, 4/218.

⁴³¹ Rıza, a.g.e, 4/219.

kesim yerindeki yakılma yeri olan fırın üzerinde ateşte yakar. Bu yakılanın kokusu Rabbin sevinç ve mutluluğu olur."⁴³²

Böylece Muhammed Reşid Rıza, yaklaşımında âlimlerin tartışmalarına kendini adadı. Bu İsrail oğulları'nın rivayetlerinden onların yaklaşımına dair rivayet ettiği şeydir ve ondan bize muhalif bir şey bulmuştur.

3.2.6.3.2 İbn âşûr'un tutumu:

Haman'ın adının tayininde ortaya çıkan bir soru: Haman bir isim mi yoksa bir lakab mı? Dedi ki: " Müfessirler: "Firavun'un veziridir" dediler. Bu surenin âyetlerinin zahiri anlamı, onun Firavun'un veziri olduğunu ima eder."⁴³³

Buraya kadar İbn Aşur, Haman'ın Firavun'un veziri olduğu konusunda müfessirlerle aynı fikirdedir, ancak bu onun şahsına ait bir isim mi yoksa Firavun'un veziri konumunda olan herkese mi verilen bir unvan mı?

Onlara cevap verdi ve dedi ki: "Bence Haman özel bir isim değil, Firavun, Hüsrev, Sezar, Negus gibi bir konumun adıdır. Öyle görünüyor ki Haman, o sırada Mısır'da kralın bakanı olarak adlandırıldı."⁴³⁴

O bu görüşünü onların kitaplarından bir delile dayanarak söyledi ve dedi ki: " Yahudilerin Tevrat'a iliştilmiş kitaplarından biri olan Ester Kitabı'nda, bakanı "Ahasuerus" Perslerin kralı "Haman" olarak adlandırılması geldi, onu âlem bir isim zannettiler ve Firavun'un Haman diye bir vezirinin olmadığını iddia ettiler ve bu zandan hareketle âyeti çürütmeye çalıştılar."⁴³⁵

Özet

1- İki müfessir, İsrâiliyat rivayeti ile mutabık kaldıkları için âlimlerin sözlerinin tasdikinde ittifak etmişlerdir.

⁴³² Rıza, a.g.e, 4/219.

⁴³³ İbn Aşur, a.g.e, 20/72.

⁴³⁴ İbn Aşur, a.g.e, 20/72.

⁴³⁵ İbn Aşur, a.g.e, 20/72.

2- İki müfessir, Âlimlerin İsrâiliyat rivayetini ihlal ettiği için sözlerini reddetmekte ittifak etmişlerdir.

3- İki müfessir, bu rivayetleri nakletmek suretiyle, âlimlerle tartışmakta ittifak etmişlerdir.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4.1 İki Tefsirde Zikredilen İsrâiliyat Rivayetler Ve İttifak İle İhtilaf Durumu

4.1.1 İsrâiliyat Rivayetlerin Nakli Hakkında İttifak İle İhtilaf Durumunun Beyanı:

İki müfessirin yaklaşımının İsrâiliyat rivayetlerine atıfta bulunmaları açısından tefsirlerine bakarak farklı olduğunu daha önce belirtmiştik ama buna rağmen, bu rivayetleri zikretmek için iki müfessirin katıldığı birçok şeye rastladık. Bu konulardan bazılarının üzerinde durulacak ve onların bu rivayetleri kabul etme, reddetme ve tereddüt etme hususlarındaki farklı duruşları beyan edilecek.

İki müfessirin paylaştığı en önemli nitelikleri göstermek için bu konular arasında denge kurulacak. Metnin kaynağında ve yönteminde olmak kaydıyla İsrail rivayetlerini kabul etmelerini açıklarken birleştikleri noktalar beyan edilecek.

4.1.1.1 İsrâiliyat rivayetlerinden aktarılmasına ittifak ettikleri ve onlarca kabul edilmiş olması:

İttifak: En az iki kişi arasında gerçekleşir.

İki üstat bu İsrâiliyat rivayetlerini çıkarırken birçok yerde ittifak etmişlerdir.

Allah'ın şu sözü: " Onlara: "Allah'ın rızından yiyin, için, fakat fitne fesat çıkarıp da yeryüzünde bozgunculuk yapmayın" demiştik." ⁴³⁶ Bu âyet için aynı rivayeti nakletmek, müphemmin beyanı, mücmelin tafsili ve sebeplerini belirlemek için ondan yararlanmakta ittifak ettiler. Onların görüşlerini sırayla göstereceğiz:

4.1.1.1.1 Muhammed reşid rıza'nın yaklaşımı:

Bu âyette Tevrat'tan aldığı İsrâiliyat rivayetinden bahsetmiş ve metnini şu şekilde zikretmiştir: "Tevrat'ın Huruc Sifrinde anlatıldığına göre bu olay, Refidim denilen

⁴³⁶ el-Bakara, 2/60.

yerde gerçekleşmiştir ki, burası İsrail oğullarının intikal ettikleri yani gittikleri yerdir. Burası "Sin" den yani Elim ile Sina arasında kalan bölgeden ibaret olan bir yerdir. Tih Çölü de mutlak manada İsrail oğullarının sapıttığı, yollarını şaşırıp şaşkınlık içerisinde kırk yıl o topraklar üzerinde dönüp dolaştıkları alanın veya yerin adıdır." ⁴³⁷

Bu rivayeti israil oğullarının gittikleri yeri tayin etmek için zikretmiştir.

4.1.1.1.2 İbn âşûr'un yaklaşımı:

Aynı rivayeti, mânasıyla naklettiği için farklı bir üslupla aktarmıştır, dedi ki: "Ayette Yahudilerin bildiği bir olaya atıfta bulunulmuştur. ⁴³⁸ Huruc Sifrine göre; Sin çölünden ayrılmalarının üçüncü ayında henüz Sina çölüne varmadan Refidim'de konakladılar ve oradayken susadılar ama o yerlerde su yoktu, bunun üzerine bu durumu Musa'ya şikâyet ettiler ve dediler ki: "Bizi Mısır'dan, çocuklarımızın ve hayvanlarımızın susuzluktan ölmeleri için mi çıkardın?" Bunun üzerine Musa, Rabbine dua etti, Allah ona âsası ile Hureyb'te bir kayaya vurmasını emretti, ona vurunca sular ondan fişkırıverdi." ⁴³⁹

Rivayeti farklı bir şekilde nakletseler ve bütünüyle aktarmasalar da bu rivayetten istifade etmeye çalışmışlardır, dolayısıyla onların bu rivayeti ele alma şekilleri âyetin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan diğer önemli alanların yorumlanmasına katkıda bulunan faydaları onlardan seçmeleriydi. Onlardan:

1- Yüce Allah'ın İsrail oğullarına lütfunu ve onlara nasıl pek çok nimeti bahsettiğinin açıklanması, dedi ki: "Su meselesi İsrail oğullarının durumlarıyla alakalı olan bir başka haldir. Onların hicretleriyle ve göçleriyle alakalıdır. Bu arada yüce Allah'ın onlara olan yardımından söz edilmektedir." ⁴⁴⁰ İbn Aşur şöyle demiştir: "Üç nimeti bir araya getiren başka bir nimetin hatırlatılması, yani: susuzluktan sulamak ve bu, yemek verme nimetinden daha güçlü olan büyük bir nimetti. Bu nedenle, arzu edileni elde etmek için susuz vahşi doğanın temsili popüler hale geldi." ⁴⁴¹

⁴³⁷ Rıza, a.g.e 1/272.

⁴³⁸ Bu kıssa Tevrat'ta Huruc sifrinde 1/17 ve sonralarında zikredilmiştir.

⁴³⁹ İbn Aşur, a.g.e, 1/517.

⁴⁴⁰ Rıza, a.g.e, 1/270.

⁴⁴¹ İbn Aşur, 1/517.

2- Yüce Allah'ın nimetinin sebebinin açıklanması, yani onların susamış olmalarından dolayı, Musa'nın değneğiyle yere vurduğu gibi Allah onlara su verdi ve İbn Aşur'un da bahsettiği şey budur.

3- İsrail oğullarının peygamberlerine nasıl davrandıklarının açıklanması, onlar Peygamberleriyle tartışma halindeydiler. ("Böylece Musa'yı bereketli suyla akan Mısır diyarından kovmakla suçladılar ve her sıkıntıda, onunla birlikte Mısır'dan çıkıp pişmanlıklarını dile getirirlerdi.")⁴⁴²

İsrail oğulları peygamberlerine böyle davranırlardı ve İbn Aşur buna atıfta bulunarak dedi ki: "Sonra Musa'yı şikâyet ettiler ve Çocuklarımızın ve hayvanlarımızın susuzluktan ölmeleri için bizi Mısır'dan mı çıkarırsın?" dediler."⁴⁴³

4- Yüce Allah'ın Kur'an'da bahsettiği, Tih çölü olarak adlandırılan, Muhammed Reşid'in bahsettiği Filistin ile Mısır sınırları arasında yer almaktadır, dedi ki: "Tih çölü, toprak veya arazi olarak Kızıldeniz'in sahili boyunca Filistin bölgesinden itibaren ta Mısır sınırına kadar uzanan bir alanının bütününe içine alır. Dolayısıyla hiçbir kuşkuyla yer kalmaksızın, İsrail oğullarının su isteme olayları işte bir uçtan diğer uca kadar uzayan bu alan içerisinde herhangi bir noktasında gerçekleşmiştir. Bu olay tartışmasız böyledir."⁴⁴⁴ İbn Aşur Allah'ın bahsettiği bu bölgenin belirlenmesine ilişkin şöyle demiştir: "Sina çölüne varmadan önce ve Sin çölünden ayrıldıktan sonraki üçüncü ay içerisinde, Refidim'de konakladıklarında."⁴⁴⁵

5- Tevrat'tan aktardığı rivayetten hâsıl olan ibret: " Musa, kavminin kalbinde yer eden şirk olayını çıkarıp atma çabasıydı. Çünkü İsrail oğulları Mısır'da kaldıkları zaman içerisinde Allah'a şirk koşma olayı neredeyse onların akidelerinin bir parçası olmuştu."⁴⁴⁶ İbn Aşur bir başka faydayı da eklemiştir ki, suyun çıkacağını ummadan çıkması Musa için bir mucizedir. Dolayısıyla buradaki ibret, Musa'nın peygamberliğini doğrulamakta ve Allah'a olan inancı pekiştirmektedir.

⁴⁴² Rıza, a.g.e, 1/270.

⁴⁴³ İbn Aşur, a.g.e, 1/517.

⁴⁴⁴ Rıza, a.g.e, 1/272.

⁴⁴⁵ İbn Aşur, a.g.e, 1/517.

⁴⁴⁶ Rıza, a.g.e, 1/272.

Aynı rivayeti nakletmeye ve ondan bu şekilde istifade etmeye rıza göstermeleri, bizim onu destekleyecek hiçbir şeyimiz olmamasına rağmen, onu ve ayrıntılarını kabul ettiklerini gösterir.

Başka Örnek:

Rivayet etmeyi kabul ettikleri rivayetler arasında Peygamberimizin gelişini müjdeleyen rivayetler de vardır ki bu mesele iki tefsirde de geniş bir alan almıştır.

İki müfessir bu rivayetlerin çıkarılmasına büyük özen göstermiştir. Çünkü Ehl-i kitab'ın gizlemek ve inkâr etmek istediklerinin ortaya çıkmasında büyük rolleri vardır.⁴⁴⁷

1- Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:

Yuhanna İncil'inin on dördüncü bölümünde şöyle demiştir: "Eğer beni seviyorsanız emirlerimi tutarsınız, ben de babaya yalvaracağım ve size başka bir Faraklit, hakikat ruhunu verecektir, ta ki daima sizinle beraber olsun. Onu dünya kabul edemez, çünkü onu görmez ve bilmez, siz onu bilirsiniz, çünkü yanınızda duruyor ve içinde olacaktır. Fakat benim ismimle babanın göndereceği Faraklit, Ruhul-Kudüs, o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlanıza getirecektir ve olduğu zaman iman edersiniz diye olmadan önce size şimdi söyledim."⁴⁴⁸ Yuhanna İncil'inin on beşinci bölümünde ise şöyle demiştir: "Baba'dan size göndereceğim Yardımcı, yani Baba'dan çıkan Gerçeğin Ruhu geldiği zaman, bana tanıklık edecek. Siz de tanıklık edeceksiniz. Çünkü başlangıçtan beri benimle birliktesiniz." On altıncı bölümde ise şöyle demiştir: "Size gerçeği söylüyorum, benim gidişim sizin yararınızdır. Götmezsem, Yardımcı size gelmez. Ama gidersem O'nu size gönderirim."

⁴⁴⁷ Ehl-i kitap bu rivayetleri geçmişten şimdiye kadar iki şekilde yalanladılar:

1- Nasları tahrif etmek: Bu, Tevrat ve İncil'in sözlerini tahrif ederek veya gizleyerek yapılır.

2- Mânâyı tahrif etmek: Bu da yanlış tercümeler ve bunların İslam dünyasına güvenilir nüshalar olarak beyan edilmesiyle olur, Bu rivayetlerin önemi, Ehl-i kitaba karşı delillerini kitaplarından tesis etmesinde yatmaktadır.

⁴⁴⁸ Rıza, a.g.e, 7/237.

2- İbn Âşûr'un Yaklaşımı:

O da Yuhanna İncil'inden on dördüncü bölümündeki rivayeti aktardı, dedi ki: "Ben de babaya yalvaracağım ve size başka bir Faraklit, hakikat ruhunu verecektir, ta ki daima sizinle beraber olsun. Onu dünya kabul edemez, çünkü onu görmez ve bilmez, siz onu bilirsiniz, çünkü yanınızda duruyor ve içinizde olacaktır. Fakat benim ismimle babanın göndereceği Faraklit, Ruhul-Kudüs, o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlınıza getirecektir." ⁴⁴⁹ Aynı şekilde: "Fakat benim ismimle babanın göndereceği Faraklit, Ruhul-Kudüs, o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlınıza getirecektir." Bu âyet, İncil'deki: "Ta ki daima sizinle beraber olsun" diye ifade edilen yasanın kalıcılığıyla ve "Size her şeyi öğretecek" diyerek ifade edilen şer'i hükümlerin umumi olmasıyla İsa'ya üstünlüğünü ifade eder.

Aynı şekilde Yuhanna İncil'inin on dördüncü bölümünde şöyle demiştir: "Eğer beni seviyorsanız emirlerimi tutarsınız, ben de babaya yalvaracağım ve size başka bir Faraklit, hakikat ruhunu verecektir, ta ki daima sizinle beraber olsun."⁴⁵⁰ 'Faraklit' roma dilinde (Yunanca) bir kelimedir ve bu kelimeye; koruyucu veya avutucu, üzüntü ve kederi gideren, rahmet getiren, müjdeleyici peygamber ve açıkça anlamıyla İsa gibi bir peygamber manaları verilir.

On dördüncü bölümde yine şöyle demiştir: "İşittiğiniz söz benim değil, beni gönderen Baba'nındır. Ben daha aranızdayken (sizinle beraberken) size bunları söyledim. Fakat benim ismimle babanın göndereceği Faraklit, Ruhul-Kudüs, o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlınıza getirecektir." ('Benim ismimle' kelimesi resul sıfatıyla anlamındadır.)" Artık sizinle uzun uzun konuşmayacağım. Çünkü bu dünyanın egemeni geliyor. Onun benim üzerimde hiçbir yetkisi yoktur. Ama dünyanın, Baba'yı sevdiğimi ve Baba'nın bana buyurduğu her şeyi yerine getirdiğimi anlamasını istiyorum."⁴⁵¹

⁴⁴⁹ İbn Aşur, a.g.e, 28/184.

⁴⁵⁰ İbn Aşur, a.g.e, 28/185.

⁴⁵¹ İbn Aşur, a.g.e, 28/185.

Yuhanna İncil'inin on beşinci bölümünde ise şöyle demiştir: “Baba'dan size göndereceğim yardımcı, yani Baba'dan çıkan Gerçeğin Ruhu geldiği zaman, bana tanıklık edecek.”⁴⁵²

Müfessirlerin naklettiği rivayetlerden şu sonucu çıkarabiliriz:

- 1- Peygamber'in (s.a.s.) dininin kıyâmet gününe kadar devam edeceğini gösteren rivayette aralarında ittifak vardır. İlgili rivayet: "Ben de babaya yalvaracağım ve size başka bir faraklit, hakikat ruhunu verecektir."
- 2- Peygamber'in (s.a.s.) adı olan Faraklit isminin anlamı konusunda ittifak etmişlerdir.
- 3- Peygamber'in (s.a.s.) insanlara her şeyi öğreteceğine dair bir rivayetin nakledilmesini kabul etmeleri konusunda ittifak etmişlerdir. İlgili rivayet: “Fakat benim ismimle babanın göndereceği Faraklit, Ruhu'l-Kudüs', o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlanıza getirecektir."
- 4- Peygamber'in (s.a.s.) İsa'ya (a.s.) şahitlik edeceğine dair bir rivayeti nakletmek hususunda ittifak etmişlerdir. İlgili rivayet: "Babadan size göndereceğim Faraklit, Babadan çıkan hakikat Ruhu geldiği zaman, benim için o şehadet edecektir."
- 5- Peygamber'in (s.a.s.) İsa'dan (a.s.) sonra geleceğine dair bir rivayet nakletmek konusunda ittifak etmişlerdir. İlgili rivayet: “Size gerçeği söylüyorum, benim gidişim sizin yararınızdır. Gitmezsem, Yardımcı size gelmez. Ama gidersem, O'nu size gönderirim.”

4.1.1.2 İsrâiliyat rivayetlerinden aktarılmasına ittifak ettikleri, ancak onun hakkında hüküm vermedikleri kısım:

Allah Teâlâ Şöyle demiştir: "Biz de kendisine: “Asanı taşa vur!” demiştik. Bunun üzerine oradan on iki pınar fışkırmıştı.”⁴⁵³

Allah Teâlâ, taştan bahsetmiş ancak cinsini ve niteliklerini belirtmemiştir. O umumi bir taş mıdır? Yoksa belirli bir taş mı?

⁴⁵² İbn Aşur, a.g.e, 3/298.

⁴⁵³ el-Bakara, 2/60.

4.1.1.2.1 Muhammed reşid rıza'nın yaklaşımı:

Ehl-i kitap kitaplarından bu taşın ne olduğunu açıklayan rivayetler zikredilmiştir. Suyuti, Allah'ın Musa'ya yere vurmasını emrettiği taşın, Musa yıkanırken yuvarlanan ve elbisesini geri alıncaya kadar onun takip ettiği taşın aynısı olduğunu zikretmiştir. Üstat Muhammed Reşid ona iki ifadeyle cevap verdi:

1- Bu habere dair elimizde bir delilin olmaması.

2- Hikâyenin Kur'an'da geçmemesi.⁴⁵⁴

Sonra üstat Kur'an'daki 'taş' ifadesinden anlaşılan birkaç husus beyan etmiştir:

1- Ya belirli özelliklere sahip belirli bir taş kastedilmektedir.

2- Veya taştan kasıt, büyük ilahi gücü göstermek için türü ifade eder.

3- Üçüncü bir beyan ise Huruc Sifrinde bahsedildiği gibi, taşın bir kaya olduğudur.

Üstadın bu ifadeden çıkarımı ise; bunu destekleyecek hiçbir delil olmadığı için birini diğerine tercih etmedi. Daha sonra "Allah-u Teâlâ'nın bu hitabında bildirilenden daha fazla fayda olduğunu bilseydi, kesinlikle onu açıklamayı terk etmezdi."⁴⁵⁵ Diyerek Tevrat'tan naklettiği rivayeti tefsir etti ve bizde bunu destekleyecek hiçbir delil bulunmadığını da belirtti.

4.1.1.2.2 İbn âşûr'un yaklaşımı:

Bu taş ile ilgili birkaç görüş zikretti. Onlardan birkaç tanesi:

1- el-Hacer kelimesindeki Elif lam, taşın özel bir çeşidini belirlemek için değil, bütün taşları kapsayan türü işaret etmek içindir.

2- el-Hacer kelimesindeki Elif Lam Aht için zikredilmiştir. Yani Cenâb-ı Hak, Musa'nın Rabbiyle konuştuğu dağdan gelen taşla Musa'yı işaret etmiştir.

⁴⁵⁴ Rıza, a.g.e, 1/270.

⁴⁵⁵ Rıza, a.g.e, 1/271.

Ancak bu görüşlere rağmen İbn Aşur, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli nedenlerle herhangi bir görüşü tercih etmemiştir:

- 1- Belirli bir taşı kastetmeden (elif lamm) cins için olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur.
- 2- Tevrat'ta bahsedilenleri destekleyen zayıf delillerin bulunmasıdır.

Buradan anlıyoruz ki İbn Aşur aynı rivayeti Tevrat'tan aktarmasına rağmen üstat Muhammed Reşid gibi susmuştur.

Başka bir örnek:

Yüce Allah şu sözünde: "Musa, kavmine demişti ki: Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaratanınıza tövbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün."⁴⁵⁶

1- Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:

Musa ile kavmi arasında buzağıyı, taptıkları bir ilah edindikten sonra yaşananlardan bahsetmiş ve bu olayın detaylarını Tevrat'tan aktarmıştır. Dedi ki: "Bugüne kadar ellerinde olan Tevrat'taki hikâye: Musa, Rab'be dönecek olanları çağırdı ve Levioğulları ona cevap verdi. Onlara kılıç çekmelerini ve birbirlerini öldürmelerini emretti ve öyle yaptılar. O gün yaklaşık üç bin kişi öldürüldü."⁴⁵⁷ Kavmin ismini, silahın cinsini, ölü sayısını belirterek bütün bu detayları zikretmesine rağmen bu rivayeti kabul etmekte duraksayan hocası Muhammed Abduh'un dediğine uydu ve dedi ki: "Bu hikâyeden çıkarılması amaçlanan ders onu tayin etmeye bağlı değildir. Bu sebeple biz rivayetten kaçınıyoruz. Üstat İmam Abduh da bunu söyledi. Kaldı ki zaten bu görüş onun Kur'an'da müphem olarak anlatılan konularda izlediği yoldur. O, kesin olan nassın varlığında durur ve ileri gitmez, faydaları tespit eder ve diğer şeylerin üzerinde durmaz."⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ el-Bakara, 2/54.

⁴⁵⁷ Rıza, a.g.e, 1/266.

⁴⁵⁸ Rıza, a.g.e, 1/266.

2- İbn Âşûr'un Yaklaşımı:

İbn Aşur, Tevrat'ta bulunduğunu zikreder ve şöyle der: "Tevrat'ın bu maksatla ilgili sözleri çok belirsizdir ve görünüşe göre Musa ve Harun'un mensubu olduğu Levi kabilesinden olan Levioğullarına buzağının hizmetkârını kılıçla öldürmelerini emretmesi Musa'ya Allah tarafından emredilmiştir. Onlar da üç bin kişiyi öldürdüler. Daha sonra Musa Allah'tan onları bağışlamasını diledi ve Allah da onları bağışladı. Yani kendilerini öldürme hükmü uygulandıktan sonra yürürlükten kalkmış oldu. Anlamı da “bırakın birbirlerini öldürsünler” oldu. Şöyle ki nefisler kelimesinden, şahıslar kastedilmektedir.”⁴⁵⁹

İbn Aşur'un müphemlerdeki yaklaşımı, hüküm vermemektir. Bu ayrıntıları aktarmış olsa bile bunların müphem olduğunu açıkça belirtti. Ve sözlerinde geçen müphemlik, ilk bakışta anlaşıldığı gibi ayrıntılardan bahsetmemek değildir. Bu ayrıntıların birçoğundan bahsetmiştir. Müphemlik, bu rivayetlerin sahihliğini beyan eden delillerin yokluğundan kaynaklanan zayıflıktır. Bu yüzden İbn Aşur'un hüküm vermemeye kararını aldığı şeyleri müphem olarak nitelendirmiştir.

4.1.1.3 İsrâiliyat rivayetlerinden reddedilmesinde ittifak ettikleri kısım:

İsrâiliyat rivayetlerini çürütme meselesi, iki üstatın bildiği şeylerden biridir ki bu iki tefsirde de öne çıkan bir özelliktir. Ancak aynı rivayeti reddetme konusunda ittifak etmeleri, araştırma ve değerlendirme gerektiren bir şeydir. Allah'ın şu sözü: "Zekeriyya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.”⁴⁶⁰

Bu âyetteki yaklaşımları şu şekildedir:

⁴⁵⁹ İbn Aşur, a.g.e, 1/503.

⁴⁶⁰ Âl-i imrân, 3/39.

4.1.1.3.1 Muhammed reşid rıza'nın yaklaşımı:

İsrail oğullarının rivayetlerinden önceki müfessirlerin aktardıkları ve bazı müfessirler tarafından benimsenen bir rivayetteki tereddütünden bahsetmiştir. Bu şüphenin özü şudur: "Şeytan Zekeriyya'ya geldi ve ona dedi ki: "Seni kimin çağırdığını biliyor musun?" Zekeriyya da: "Rabbimin melekleri," dedi. Şeytan dedi ki: "Hayır, o şeytandır, seninle alay etmektedir."⁴⁶¹ Üstat, "Rabbim, bana bu kaygının önüne geçecek ve onun hakkında tavsiye verecek bir işaret ver," dedi. Bazı müfessirlerin yukarıda işaret ettiğimiz saçmalıklarından biri, Zekeriyya'nın (a.s.) meleklerin vahyi ve çağrılarıyla şeytanların vahyini karıştırdığını iddia etmeleridir. Bu nedenle ünlem sorusunu sormuş, sonra tasdik etmek için bir işaret istemiştir. İbn Cerir'in Süddî ve İkrime'den naklettiğine göre: "Meleklerin çağrısı hakkında ona soru soran ve onu bu konuda şüpheye düşüren Şeytan'dı ve ona: "O şeytandandır," dedi. Kitapta buna atıfta bulunan hiçbir şey yoktur."⁴⁶²

Ve burada İbn Cerir'in bu konudaki rivayeti ve bu rivayeti zikretmesinin sebebi üzerinde duracağız. Çünkü üstat konuşmasında ondan bahsetmiştir, İbn Cerir, âyetle ilgili konuşmasının başında sorduğu iki soruyu gündeme getirerek şöyle dedi: "Bir kimse dedi ki: "Zekeriyya Allah'ın nebisi iken nasıl "Rabbim, ben ihtiyar ve karım kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi. Melekler de Allah'ın kendilerine olan emri hakkında ona müjdeledikleri şey ile onu sevindirdiler."⁴⁶³

İbn Cerir'in meşhur olduğu üslup budur ve onları çürütmek için bazı sözler ileri sürmüştür ve burada iki meseleden bahsetmiştir:

1- Birincisi: Zekeriya (s.a.s.) meleklerin samimiyetinden gerçekten şüphe mi ediyordu?

Bu sözü hemen reddetti ve şöyle dedi: "Allah'a iman eden bir kavmi bile bu şekilde vasıflamak caiz değildir! Peygamberler ve elçiler nasıl vasıflansın?"⁴⁶⁴

2- İkincisi: Bu, Rabbinin kudretini inkâr mıydı?

⁴⁶¹ Taberi, a.g.e, 6/382, 7001 nolu eser.

⁴⁶² Rıza, a.g.e, 3/245.

⁴⁶³ Taberî, a.g.e, 6/382.

⁴⁶⁴ Taberî, a.g.e, 6/382.

Onu da reddetti ve dedi ki: "Bu en büyük musibettir."⁴⁶⁵ Yani birinci sözden daha büyük bir musibettir.

O halde neden bu rivayetleri aktardı? Belki de bu, diğer sözü aktarmak istediği içindir. Daha sonra da rivayetlerin taşıdığı birkaç sözden bahsetmiştir:

1- Dedi ki: "Ey Rabbim nasıl bir çocuğum olabilir ki?" Allah'ın bu konuda O'na göstereceği bir âyet ile bunun, meleklerin lisanıyla Allah'tan bir müjde olduğu konusunda emin olmak ve bunu kararlaştırmak istedi.

Onun için dedi ki: "Ey Rabbim bana bir âyet göster."⁴⁶⁶

2- "Bunu Rabbinin bir meselesi olarak söylemiş olabilir. Müjdelendiği çocuk kimden olacak? Kısır olduğu halde kendi eşinden mi? Yoksa başka bir kadından mı? Eğer böyle ise İkrime'nin, es-Suddi'nin ve onların dediklerinin aynısını söyleyenlerin dediklerinin aksine olur."⁴⁶⁷

O zaman İbn Cerir bu sözleri reddetmek için nakletmiştir. Âyetin ihtimalli/asıl manasını zikretti ve bu mânâları zikrettikten sonra bunlardan birini tercih etti. Peygamberlerin ismet sıfatına dair bizim inandıklarımızla çeliştiği için Mücahit'in bu sözünü reddetmiştir. Bu rivayeti nakletmesi rivayetten memnun olup içeriğini kabul ettiği için değil, aksine bize göre muhalif olan mânâyı reddetmek içindir. Diğer ihtimalli mânâyı da zikretmiştir ve bütün bunlar rivayetin geçersizliğini beyan etmek içindir.

4.1.1.3.2 İbn âşûr'un yaklaşımı:

Bu rivayetin üzerinde durmuş ve rivayeti zikretmeden onun üzerine yorum yapmıştır. Bu ifadeyi benimseyen kişiyi de zikretmiştir. El-Süddî ve el-Rabi'den, 'Yahya (a.s.) hitabın Yüce Allah'tan olduğunu doğrulamak istedi' sözlerini zikretti. Sonra da bu görüşü: "Bunun bir daha incelenmesi lazım, çünkü peygamberler, Allah'tan

⁴⁶⁵ Taberî, a.g.e, 6/382.

⁴⁶⁶ Taberî, a.g.e, 6/382.

⁴⁶⁷ Taberî, a.g.e, 6/382.

kendilerine gelen kelâmdan kuşku duymazlar ve onu zaruri bir şekilde bilmektedirler."⁴⁶⁸

Dinimizde bu rivayeti destekleyecek veya çürütecek hiçbir şey bulunmamasına rağmen, onun hakkında susulur. Fakat o, peygamberlerin statüsünün düşürülme şüphesi olduğundan dolayı onu reddetti. Fakat İbn Âşûr'a göre bu rivayete cevaben bir soru ortaya çıkmaktadır: Hitabın Cenâb-ı Hak'tan olduğunun teyidi ve Zekeriya (a.s.) üzerindeki kafa karışıklığı, peygamberlere (s.a.s) dair noksanlıklardan biri sayılır mı?

Evet dersek bu rivayeti reddedenlerin sözleri bize yardım etmiş, hayır dersek bu rivayetleri nakleden müfessirlerin yaklaşımına destek vermiş oluruz.

O zaman meselenin gidişatında Zekeriyya'nın (a.s.) sözünün manası, şüphe midir yoksa sorgulamak mıdır?

Birinci soruya gelecek olursak, Tevrat ve İncil'de yer almasına rağmen müfessirlerin çoğu bu rivayeti reddetmiştir. Daha önce Mücahit, Süddî ve Rebi'nin sözlerini zikrettiğimiz gibi onların vasıtasıyla zikredilmiştir. Soru olan ikinci sözü ele alırsak, âyetin bağlamına ve Zekeriyya'nın (a.s.) arınmasına daha yakındır. Bu âyetten sonra Rabbine hitap ederek O'na şöyle demiştir: "Rabbim! Bana bir alâmet ver" dedi."⁴⁶⁹ Eğer bir şüphesi varsa, muhatabının Yüce Allah olduğunu tasdik etmedikçe Allah'a hitap etmezdi. Onu tenzih etmeye gelince önceki ve sonraki müfessirlerin, peygamberlerin uğradıkları her türlü iftiradan onları arındırma metodudur. Bunun için el-Bağâvî bu yola tuttu ve şöyle dedi: "Allah'ın vaadinden şüphe etmedi fakat onun niteliğinden şüphe etti. Yani, beni ve karımı nasıl gençleştirirsin veya bize bizden yüce bir oğul nasıl verirsin veya bana başka bir kadın mı verirsin? Diye şüphe duymadı, sorgulayarak bu sözü söyledi. Bu Hasan'ın sözüdür."⁴⁷⁰

Başka örnek

Allah'ın şu sözü: "Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce: «Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?» dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin (Harun'un) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi): «Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf

⁴⁶⁸ İbn Aşur, a.g.e, 3/242.

⁴⁶⁹ Âl-i imrân, 3/41.

⁴⁷⁰ Bagavî, a.g.e, 1/437.

gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!» dedi." ⁴⁷¹

İki müfessirin görüşleri şu şekildeydi:

1- Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:

Kur'an-ı Kerim'in önceki kitaplara göre statüsünün, bazı yerlerde onunla çeliştiği ve bazı yerlerde onunla ittifak ettiği için, ona hâkimiyet ve gözetim konumu verdiğini beyan etti. Bunun maksadı, Ehl-i kitap aleyhine bir delil oluşturmaktır. Harun'un (a.s.) kendisine atfedilen her şeyden beraat etmesi Kur'an-ı Kerim'deki bu yerlerden biridir. Buzağıyı Harun'un (a.s.) yaptığı iddiası gibi, nitekim bu olay Huruc Kitabı'nın otuz ikinci bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. "Dedi ki: Kavmi, Musa'nın dağdan inmekte yavaş olduğunu görünce toplanıp Harun'a geldiler ve ona dediler ki: Kalk, bizi bizden önce gidecek ilahlar yap." ⁴⁷²

Böylece Muhammed Reşid, Harun'un buzağı yapmasını Kur'an'da delillerle inkâr etmiş ve kendisine yöneltilen şüpheleri Tevrat'taki delillerle ispatlayarak Kur'an-ı Kerim'in açıklığı ile çelişen rivayetler üzerindeki konumunu ortaya koymuştur.

2- İbn Âşûr'un Yaklaşımı:

Allah şöyle buyurdu: "Fakat biz sen ayrıldıktan sonra geride bıraktığın kavmini imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı." ⁴⁷³ Tevrat'ta meydana gelen tahriften bahsederek ve Tevrat'ın maruz kaldığı tahrifin boyutunu beyan ederek Yüce Allah'ın bu kelamı için yorumda bulundu ve dedi ki: "Tevrat'ın Huruc sifrindeki otuz ikinci bölümde büyük bir hata vardır". Şöyle ki: "Bize önümüzden gidecek tanrılar yap, çünkü Musa'ya dağda ne olduğunu bilmiyoruz. Bu yüzden onlara altından bir buzağı yaptı." diyerek kendileri için buzağıyı Harun'un yaptığını iddia ettiler." Daha sonra bu rivayeti, İslam ehlinin esaslarından biri olan peygamberlerin yanılmazlığı esasına aykırı olduğu için reddetmiş ve demiştir ki: "Bunun, Babil esaretinden sonra orijinal Tevrat'ın ortadan kaybolmasının etkilerinden biri olduğunu, onu yeniden yazan kişinin

⁴⁷¹ el-A'râf, 7/150.

⁴⁷² Rıza, a.g.e, 9/181.

⁴⁷³ Tâhâ, 20/85.

bu hikâyeyi gerektiği gibi düzenlemediğini zannediyorum. Kesin olarak emin olduğumuz şey ise resul olduğu için Harun'un bunu yapmamış olmasıdır.⁴⁷⁴

Peygamberlerin yanılmazlığı dinde zaruri olarak bilinen işlerinden olduğu için bu rivayeti reddetmekte tereddüt etmemiştir. Eğer o rivayeti doğrudan Tevrat'tan nakletmişse, bu onun sıhhatine delil değildir. İbn Âşûr'un tutumu Tevrat'ta bulunan her rivayetin onun için makbul olmadığını ancak ona bakıp sahip olduğumuz ilke ve kurallarla karşılaştırılmasının gerektiğini gösterir. O kurallara göre Uygun olursa onu kabul, eğer muhalif olursa onu reddederiz.

Müfessirlerin naklettiği rivayetlerden şu sonucu çıkarabiliriz:

- 1- Müfessirlere göre Tevrat'ta veya İncil'de bulunan her rivayet doğru değildir.
- 2- Açık Kur'an'a aykırı olan her rivayet reddedilecektir.
- 3- Peygamberleri karalayan her rivayet, onlar tarafından reddedilir.

4.1.1.4 Nakline rıza gösterdikleri ve onun hükmü üzerinde ihtilaf ettikleri kısım:

İki müfessir, birçok İsrâiliyat rivayetin nakledilmesi ve bazı yerlerde nasıl kullanılacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca başka yerlerde de istifade etme biçiminde farklılık gösterdiler.

Müfessirler bu rivayetleri zikretmişler ve kendi yaklaşımlarına uygun olarak onlar hakkındaki tavırlarını açıklamışlardır ve bu her tefsirin kendi yaklaşımıyla ayrıcalık kazandığını göstermektedir. Bu rivayetlere yaklaşımlarındaki farklılığa rağmen, bu onları Ehl-i kitap'ın kitaplarından doğrudan nakledilen aynı rivayetleri zikretmekten alıkoymadı. Her biri gördüklerine göre rivayeti nakletmiştir.

Biz de bu rivayetleri tek bir kaynaktan aktardıklarını bildiğimiz halde, rivayet hakkındaki hükümde nasıl ihtilafa düştüklerini göstermek için bu rivayetler üzerinde duracağız. Bu rivayetleri aktardıkları kaynak konusunda ihtilafa düşebilmekte, bazen rivayetin özüne göre kabul veya reddetmektedirler.

⁴⁷⁴ İbn Aaşur, a.g.e, 16/281.

Bazen senede göre kabul ederler veya reddederler. Her müfessir diğerinden bağımsız bir hüküm verir. Mesela Muhammed Reşid bunu kabul edebilir ve İbn Aşur onu reddedebilir. Onların bu rivayetin hükmündeki ve ondan istifade etme yollarındaki farklılıklarını göstermek için bazı örneklerle yer vereceğiz.

Allah'ın şu sözü: "Yoksa onlar, Allah'ın lütuf ve kereminden bağışladığı nimetlerden dolayı insanları mı kıskanıyorlar? Evet, biz İbrahim'in soyuna kitabı ve hikmeti verdik; onlara büyük bir mülk ve hâkimiyet bahşettik" ⁴⁷⁵

Bu âyet hakkındaki iki müfessirin yaklaşımı:

4.1.1.4.1 Muhammed reşid rıza'nın yaklaşımı:

Bu âyetin iniş sebebini açıklayarak şöyle demiştir: "Ayetin nazil olma sebeplerinin bazılarında Ka'b bin Eşref gibi bazı Yahudilerin Peygamberimiz(s.a.s) hakkındaki sözlerinde çok eşliliği hariç aleyhinde bir şey bulamadıkları beyan edildi ve: "Bu konuda onu kıskandılar" denildi." ⁴⁷⁶ Yahudiler bunu eksikliklerinden biri olarak görmüşlerdir ama Muhammed Reşid bu şüpheyi reddetmiş ve Süleyman'ın pek çok zevcesi olduğu kitaplarında zikredildiği için bunun noksanlıklardan sayılmadığını açıklamıştır. O halde bu şey nasıl Süleyman'ı övücü, Peygamber'i zemmedici olabiliyor?

Biz bunun bir eksiklik sayılmadığını biliyoruz ve Ehl-i kitap'ın kitaplarından şüphelerine cevap verme yöntemiyle onlara cevap verdi ve Tevrat'tan çok eş sahibi olmanın peygamberlere hakaret olmadığını gösteren bir rivayeti aktararak şöyle dedi: "Kutsal Kitaplarından Krallar Kitabında şöyle geçmektedir: "Kral Süleyman, Firavunun kızıyla birlikte Allah'ın İsrail oğullarına onlar haklarında: "Kalplerinizi ilahlarına meylettirdikleri için onlara girmeyeceksiniz, onlar da size girmeyecekler," dediği Moavlı, Ammonlulu, Edomlulu, Saydalı ve Hititli birçok yabancı kadını sevdi. Süleyman bunlara sevgiyle bağlı kaldı ve yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı, bu yüzden kadınları onun kalbini meylettiler." ⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ en-Nisâ, 4/54.

⁴⁷⁶ Rıza, a.g.e, 5/131.

⁴⁷⁷ Rıza, a.g.e, 5/131.

Muhammed Reşid Rıza bu rivayeti kabul edilebilmiş ve reddedilmiş olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kabul edilene gelince Süleyman'ın (a.s.) pek çok karısı olduğu birinci kısımdır, Bu sözün Sâd Suresi'nde birçok müfessir tarafından nakledildiğine dair deliller vardır.⁴⁷⁸ İkinci kısma gelince, o kadınlara olan bağlılığı, sayılarının çokluğu ve kalbinin onlara meyl olan kısımdır, Muhammed Reşid'in kabul etmediği kısım budur ve bu, rivayetin zayıflığının delili oldu. Sonra rivayetin sonunda merdud olarak hükmettiğini açıkladı ve şöyle dedi: "Bu sonuna kadar ona iftiradır ve Allah onu beraat ettirdi."⁴⁷⁹

Muhammed Reşid bu rivayette birkaç şeyden faydalanmıştır:

- 1- Yahudi âlimlerinin şüphesinin reddi.
- 2- Çok eşliliğin peygamberlere hakaret olmadığı ifadesi.
- 3- Allah'ın peygamberi Süleyman gibi peygamberlere yönelik kitaplarında zikredilen şüpheleri reddetmek.
- 4- Genel olarak rivayetin reddi.

4.1.1.4.2 İbn âşûr'un yaklaşımı:

İbn Âşur Allah'ın şu sözünü zikretti: "Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik, sonra o, yine eski haline döndü."⁴⁸⁰ Vehb bin Münebbih ve Şahr bin Havieb'ten bir rivayette şöyle demişlerdir: "Süleyman, Sidon Kralı'nın babasını istila edip öldürdükten sonra kızıyla evlenmiş ve o da babası için üzülmüştür. Süleyman ise ona âşıktı. Kadın Süleyman'dan resim yapanlara babasının resmini yapmalarını emretmesini istedi ve onun için resim yapıldı. Çocuklarıyla birlikte bu surete secde etmeye giderdi. Süleyman bunu öğrenince emretti ve o heykel kırıldı."⁴⁸¹

Bu rivayet birkaç önemli hususu içerir. O önemli hususlar da şunlardır: Süleyman'ın, kralın kızı olan Saydalı bir kadınla evlendiğini ve onu büyük bir aşkla sevdiğini kanıtlamak. Bu rivayeti Tevrat'tan bir rivayetle çıkardığına dair delillerle kabul etmiş

⁴⁷⁸ Rıza, a.g.e, 5/131.

⁴⁷⁹ Rıza, a.g.e, 5/132.

⁴⁸⁰ Sâd, 38/34.

⁴⁸¹ İbn Aşur, a.g.e, 23/260.

ve hatta kendisinden alındığını belirterek: Yahudilerin kutsal kitaplarından Krallar kitabının on birinci bölümünde geldiği gibi: "Ve Süleyman, Firavunun kızı olan birçok garip kadını sevdi ve onunla birlikte, Rabbin İsrail oğullarına hakkında "Onlara girmeyeceksiniz. Çünkü kalplerinizi tanrılarına meylederler." dediği milletlerden Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli kadınlar vardı."⁴⁸² İki rivayet arasındaki fark çok büyüktür. Çünkü bu rivayet, Süleyman'ın (a.s.) birçok kadını sevdiğini ve ilk rivayetin sadece bir kadın olduğunu ve ayrıca onları sevdiği meselesini göstermekte ve bu da Tevrat'ta bulunan tahrifata işaret etmektedir. Buna rağmen İbn Aşur, aralarındaki farka değinmeden iki rivayeti de kabul etmiş, bilakis bundan daha çok istifade etmiş ve şöyle demiştir: "Bu rivayetlerin hepsinden alınabilir: "Süleyman çok çalıştı ve müşrik kadınlarının evlerinde putlarına tapmalarına izin verdi."⁴⁸³

Bu söz, Muhammed Reşid'in sözünü ettiği ve onun bahsetmediği rivayetin devamında Süleyman'ın onların yaptıklarını öğrendiğinde putu yok ettiğinin delili ile çürütülmüştür. Öyleyse İbn Âşur içindeki ihtilaflar ve Süleyman'a (a.s.) hakareten sonra bu rivayeti nasıl kabul ediyor?

İbn Aşur'un rivayete ilişkin görüşünü özetliyoruz:

- 1- Çok eşliliğin peygamberlere karşı bir hakaret olmadığını, rivayete cevap verilmemesi ile açıkça ortaya koymuştur.
- 2- Kitaplarında Allah'ın Peygamberi Süleyman (a.s.) ile ilgili rivayette zikredilen şüphenin, ona bir hakaret olmadığını bildirmiştir.
- 3- Tüm detaylarıyla rivayeti kabul etti.

Rivayeti kabul etme ve rivayetten yararlanma konusunda müfessirler arasındaki görüş ayrılıklarını işte böyle görüyoruz.

Başka örnek

Allah'ın şu sözü: "Tâlût ordusuyla birlikte hareket edince askerlerine hitâben şöyle dedi: "Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Ondan içen benden değildir. Ondan hiç

⁴⁸² İbn Aşur, a.g.e, 23/261.

⁴⁸³ İbn Aşur, a.g.e, 23/261.

tatmayan ise elbette bendendir. Ancak sadece eliyle bir avuç alanlara izin var.” Fakat pek azı dışında hepsi ondan içti.” ⁴⁸⁴

1- Muhammed Reşid Rıza'nın Yaklaşımı:

“ O, Yahudilerin kitaplarında Talut'un hikâyesi hakkında ayrıntılı olarak anlatılanların, "tarihlerini karıştırdıkları" için reddedildiğini ve bunların çoğunun, yazarları tarafından bilinmediğini ve Talut'un hikâyesinin yer aldığı Samuel kitabını da onlardan biri olduğunu beyan etmiştir.” ⁴⁸⁵ Onları tarihlerini karıştırıp bu olayların sırasını dağınık bir şekilde anlatmaları, bunun insan sözü olduğunu gösterir. Ayrıca Muhammed Reşid, Ehl-i kitap'ın kitapları hakkında geniş bir bilgiye sahipti ancak, Samuel kitabını yazanı tanımadığını ve bu kitaptaki Talut hikâyesi reddettiğini söyledi. " Ve onun ifadesi, onun olaylarının meydana gelmesinden sonra yazdığını gösterir, çünkü yazar bazı şeylerden bahseder ve şöyle der: “Bu olaylar meydana geldiğinde bilinen tüm çizimlerin ve işaretlerin silinmesi için şimdiye kadar zaman yeterliydi ve onlar yazarını bilmiyorlar. ” ⁴⁸⁶ Ve Yahudilerin kendilerinin onu kimin yazdığını bilmediklerini açıkça belirtti.

2- İbn Âşûr'un Yaklaşımı:

Allah'ın şu sözü: "Peygamberleri onlara: “Allah size hükümdar olarak Tâlût’u tâyin etti” dedi.” ⁴⁸⁷ Bahsettiği yerde "Samuel Kitabı bölüm dokuzda bulunan bir anlatıya göre, İsrail oğulları onlardan kendileri için bir kral atamalarını istemeye karar verdiklerinde, Yüce Allah’a dua etti. Sonra Allah ona, istedikleri her şeye cevap vermesini vahyetti ve onlara cevap vererek “Beldelerinize gidin.” dedi. Sonra onlara kendileri için tayin edeceği kralın sıfatını vahyetti ve Benjamin'den Saul bin Kays adında bir adamla karşılaştı ve onda insanların en uzununu olma özelliğini buldu. Samuel başına yağ döktü, onu öptü, günler sonra İsrail oğullarını Mısır bölgesinde toplayıp

⁴⁸⁴ el-Bakara, 2/249.

⁴⁸⁵ Rıza, a.g.e, 2/489.

⁴⁸⁶ Rıza, a.g.e, 2/489.

⁴⁸⁷ el-Bakara, 2/247.

onu tanıttı ve kendilerinin üzerine kral tayin ederek onu MÖ 1095 yılında kral olarak atadı."⁴⁸⁸

İsrail oğulları ile peygamberleri ve kralları arasında cereyan eden olaylardan önce bu ayrıntılardan bahsetmiştir. Çünkü o ayrıntılar Tevrat'ın kendisi için kabul gören bir sifrinde gelmiştir. O da bu rivayete ret veya başka şekilde yorum yapmamıştır.

Dolayısıyla rivayetleri, Muhammed Reşid kendi metodunda bilindiği gibi (bazen metin ile bazen de mânâ ile zikreder, bazen de ona atıfta bulunur) onu zikretmemiş sadece işaret etmiş olsa da aynı rivayettir ancak onun kabulünde ve reddinde ihtilaf etmişlerdir. Muhammed Reşid bunu reddetmiş, İbn Aşur da kabul etmiştir.

⁴⁸⁸ İbn Aşur, a.g.e, 2/388.

4.2 İki Tefsirde İsrâiliyat Rivayetler İle Çıkarım Yapmak:

İki tefsirin de büyük bir kısmında yer alan bu rivayetlerin tefsirinde iki müfessirin maruz kaldıkları bazı noktalardan bahsettiğimizde; bu rivayetlerin sayısını, kabul ve ret yüzdelerini, müfessirlerin duruşlarını, hatta müfessirlerin onların nakletme şeklini belirtmek gerekiyordu. Bu rivayetleri metin olarak mı yoksa mana olarak mı naklettiler?

Uzatma korkusu ile her bölüm için birer örnek gösterilecek.

4.2.1 Menar Tefsiri:

Menar'ın tefsirinde İsrâiliyat rivayetleri büyük bir yer tutmuştur ve bu rivayetlerin zikredilme sebepleri çoktur, bu da tefsirde çok sayıda rivayete yol açmıştır ve bunun üzerine ben de bu rivayetleri saymaya çalıştım.

Menar tefsirindeki rivayetlerin toplamı üç yüz yetmiş üç rivayet olup, tefsirin bütün kısımlarına bölünmüştür ve dokuzuncu kısmı bu rivayetlerden en büyük paya sahiptir. Bu rivayetler de birkaç bölüme ayrılmıştır:

4.2.1.1 Birinci kısım:

Rivayeti metin olarak nakletmektir. Şöyle ki: Ehl-i kitap kitaplarından rivayet edilen rivayetlerin sayısı üç yüz yetmiş üç rivayet olduğundan hükmü, caiz, reddedilen ve ertelenen şeklinde üçe ayırdı.

4.2.1.1.1 Kabul edilen rivayetler:

Altmış rivayet vardır ve bunları kabul etmesinin sebepleri çoktur:

- 1- Kur'an-ı Kerim'e uygunluğu.
- 2- Bunu destekleyecek hiçbir kanıt olmaması.
- 3- Bu rivayetleri kabul etme yaklaşımına katılması.

Muhammed Reşid, kendilerine indirilen hükümleri ve tavsiyeleri değiştirip dönüştürdükleri için, zamanımızın Ehl-i kitap'a karşı delil oluşturmak için bazı rivayetler aktardı. Dedi ki: "Dini kitaplarında anlatılan milletlere ne oldu? Mesela Matta İncil'inde diyor ki: "Zengin bir adamın cennetin krallığına girmesi zordur, Ben de size derim ki, bir devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin bir adamın Allah'ın melekûtuna girmesinden daha kolaydır." Ve (6:24)'deki gibi diyor: "Tanrı'ya ve paraya kulluk edemezsiniz[25], bu yüzden size söylüyorum, hayatınız için endişelenmeyin" vb. Aynı şekilde (10:9)'da diyor ki: "Altın ve gümüş almayın." Zenginlik ve iktisat sanatlarında en yetenekli, israftan ve savurganlıktan en uzak, zenginlik ve saltanatta dünya milletlerinin tümüne hâkim olan mahlûkata dininde ne oldu? Onlar Frankların milletidir" ⁴⁸⁹

4.2.1.1.2 Reddedilen rivayetler:

Bu bölümde en büyük paya sahip olduğu için sayısı yüz seksen rivayete ulaştı, bu rivayetleri naklederek birçok sebepten dolayı reddetmiştir, o sebeplerden bazıları:

1- Bu kitapların tahriflerinin ve dinimize aykırılıklarının açıklanması.

2-Bu rivayetleri, Vehb bin Münebbih ve Ka'b el-Ahbar gibi Ehl-i kitap Müslümanlardan aldı ve bunun sebebini, bu rivayetlerin çoğunun Kitap Ehl-i kitaplarının aslına aykırı olmasıdır olarak açıkladı.

Tevrat'ın tahrif edildiği çıkarımını yaptığında, bu inanca dayanarak rivayeti reddetti ve şöyle dedi: "Yaratılış Kitabı'nda şu şekilde geldi: (36:31) "Ve bu krallar diyarında hüküm süren krallardan Edom, İsrail oğullarının kral hüküm sürmeden önce kral olmuştur. Bu sözün Musa'nın (a.s.) olması mümkün değildir, çünkü ondan sonra İsrail oğullarından dünyaya hâkim bir kral olmadı. Onların krallarından ilki (Saul) Musa'dan (a.s.) üç buçuk asır sonradır." ⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Rıza, a.g.e, 4/313 Ve 2/383 ve 3/141.

⁴⁹⁰ Rıza, a.g.e, 5/114 ve 6/22 ve 7/217.

4.2.1.1.3 Hüküm vermediği rivayetler:

On dokuz rivayet vardır ve bu rivayetlere hüküm vermemesinin sebepleri şunlardır:

1- Peygamberimizin hadislerinde bu nevinin geçmesi.

2- Bunu destekleyecek veya reddedecek hiçbir kanıt olmaması.

Muhammed Reşid, Tevrat'ta zikredilen İsrail oğullarına gelen çok mübalağalı âyetleri bizde zikredilmeyen detayları ile anlatmıştır. Bu da onu duraklamaya sevk etmiştir ve demiştir ki: "Bu beş âyet, Kur'an'ın zikrettiği O'nun kulu ve Resûlü Musa'yı (a.s.) tasdik ettiği dokuz âyetin toplamıdır. Tevrat'ta onlarda abartılan hiçbir şey yoktur, o ne inkâr eder, ne de destekler. Yukarıda belirtildiği gibi Kur'an'ın onu inkâr etmek için gösterdiği biri delil yoksa İslam'ın ilkeleri, onlarda durmayı gerektirir." ⁴⁹¹

4.2.1.2 İkinci Kısım: Anlam ile rivayet edilen rivayetler:

Zira bu rivayetler de tefsirde büyük bir yer kaplamıştır ve onlar hakkındaki hüküm metin ile rivayet edilenlerden farklı değildir ve zikredilmeleri bakımından da aynı durumdadırlar. Bu sebeple bazısı kabul edilmiş bazısı reddedilmiş ve bazısında da durulmuştur. Bu rivayetlerin sayısı yüz on ikidir. Kabul, ret ve durma sebepleri de çeşitlidir. Metin olarak naklettiği rivayetlerin kabul ve reddetme sebeplerin aynısı bunun içinde geçerlidir ve bu nedenle Muhammed Reşid iki tip arasında ayırım yapmamıştır.

4.2.1.2.1 Kabul edilen rivayetler:

Bunların sayısı otuz altı rivayete ulaşmış olup, bu rivayetin içerdiği detayları zikretmeden o rivayetten ihtiyacı olanla sınırlı kalmış ve daha sonra bu rivayetin yerini hangi kitapta bildirmiştir? Tevrat'ta mı, İncil'de mi yoksa başka bir yerde mi? Bu rivayetlerden aktardığı çoğu şeyde olduğu gibi, yönteminde olduğu gibi bölümün yerini ve sayfa numarasını belirtmemiştir.

⁴⁹¹ Rıza, a.g.e, 9/81 ve 2/378.

Altıncı bölümde Musa'nın (a.s.) kıssasını aktarırken Musa'nın kabrinin bilinmediğine dair bir rivayeti metinde zikretmeden aktarmış ve "Ve Musa'nın öldüğü gibi o da orada ölmüştür. Seyahatlerin son kitabında (Kanun Tesniyesi) belirtildiği gibi kimse mezarını bilmiyordu."⁴⁹²

4.2.1.2.2 Reddedilen rivayetler:

Bunların sayısı elli dokuz rivayete ulaşmış olup, ret sebepleri, metinle rivayet edilen rivayetlerin ret sebepleri ile aynıdır.

Reddedilen bu rivayetler arasında Ebu İbrahim'in isminin zikrinde geçen rivayetler vardır ve şöyle demiştir: "Ebu İbrahim'e gelince Cenab-ı Hak onu bu âyetlerin ilk âyetinde 'Azer' diye isimlendirmiştir ve Tevrat'ın Tekvin sifrinde onun ismi 'Terah'tır. (fethalı noktasız 'ha' ile) Onun anlamının ise 'tembel' olduğunu söylediler. Aramızdaki müfessir ve dil tarihçilerinin çoğunluğunun, lügatte onun adının 'Tarih' (noktalı ya da noktasız 'ha') olduğunu söylemesi gariptir. 'Azer' onun lakabı, kardeşinin, babasının veya putunu adıdır. Adının Terah veya Tarih olmasında soy bilimcilerle tarihçiler arasında ihtilaf olmadığı Zücac ve Fira'dan bildirilmiştir. Aslında Peygambere (s.a.s.) atfedilen veya ilk Araplardan nakledilen bu sözlerin kökenini bilmiyoruz. Bilakis, Vehb bin Münebbih ve Ka'b el-Ahbar gibi İslam'a giren, birçok İsrâiliyat rivayetleri müslümanlara katan Ehl-i kitaptan görüldüğü gibi nakledilmiştir ve bu yüzden onları oldukları gibi kabul etmişlerdir."⁴⁹³

4.2.1.2.3 Hüküm vermediği rivayetler:

On yedi rivayet vardır ve o rivayetler hakkında hüküm vermemesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi: Cenâb-ı Hakk'ın bu detayları nakletmemesidir, bu yüzden en iyisi bizim de onlarda duraksamamızdır.

1. İbrahim'in (a.s.) soyunu açıklarken Nuh'un oğlu Sam'ın soyundan onda biri mi değil mi konusunda şöyle demiştir: "(İbrahim) özel adıyla Halil'ür-Rahman, Peygamberlerin (s.a.s.) babası Nuh'tan daha büyüktür ve Eski Ahit'in

⁴⁹² Rıza, a.g.e, 6/34 ve 1/261 ve 1/272.

⁴⁹³ Rıza, a.g.e, 7/446 ve 2/99 ve 4/270.

kitaplarından biri olan Yaratılış Kitabından alınmıştır “ O Sam bin Nuh'un oğullarının onuncusudur ve o Keldanilerin ülkesinde bir kasaa olan Uru'l kildaniyyin'de doğmuştur. Ve "Ur" dedikleri gibi, Keldani dilinde ışık veya ateş anlamına gelir. Denildi ki: Bazı tarihçilerin öne sürdüğü gibi Halep eyaletinde şimdi (Urfa) olarak bilinen kasabadır.⁴⁹⁴

4.2.1.3 Üçüncü kısım:

Onun hem metin olarak hem de mana olarak zikretmediği, daha ziyade Ehl-i kitap kitaplarındaki yerlerini zikrederek atıfta bulunduğu rivayetlerdir. Bu rivayetlerin sayısı yirmi iki rivayete ulaşmış ve bu rivayetler arasında Tevrat'ı yazılışı esaretten önce mi yâda sonra mı? Hakkında bilgi veren rivayeti zikretti dedi ki: "Ve bu padişah, Ezra Kitabı'nda olduğu gibi (yedinci sûresine bakın) onun ve onların kanunlarına karşı gelmenizi emretti. Ehl-i kitabın elinde bulunan Tevrat'ın bütün sıfırları, Eski Ahit'in diğer kitaplarının da yazıldığı gibi tutsaklıktan sonra yazılmıştır.”⁴⁹⁵

4.2.2 İbn Âşur:

İbn Âşur'un İsrail rivayetlerini nakletmesinde çok büyük payı olduğu için tefsiri çok eleştiri almıştır. Tefsiri Tahrir ve-Tenvir kitabındaki rivayetlerin sayısı dört yüz kırk sekiz rivayete ulaşmıştır. Rivayetleri; metin ile naklettiği, mana ile naklettiği diye ikiye bölünmüştür. Bu iki kısımdan ve bunların içeriğindeki rivayetlerin sayısı ve ayrıntılarından bahsedeceğiz.

4.2.2.1 Birinci bölüm:

Metniyle zikredilen rivayetler: Sayıları yüz seksen üçe ulaşmış ve tefsirin bütün bölümlerine dağılmıştır. Aynı şekilde kabul edilen, reddedilen ve hakkında hüküm verilmeyen arasında çeşitlendirilmiştir.

⁴⁹⁴ Rıza, a.g.e, 9/310 ve 7/445.

⁴⁹⁵ Rıza, a.g.e, 3/130 ve 6/11 ve 9/238.

4.2.2.1.1 Kabul edilen rivayetler:

Sayıları yüz kırk yediye ulaştı ve onları kabul etmesinin sebebi, bizim dinimizde bulunanlarla çelişmemekle birlikte, ilk olarak Kur'an-ı Kerim'in zahiri anlamı ile ittifak etmeleri idi.

İbn Aşur, Kur'an-ı Kerim'in zahirine uygun rivayetleri kabul ederek, "Bana göre bunlar iki kıssadır. Buradaki rivayet olan birincisi, Musa'nın kendilerine inek kesmelerini emretmesini kastetmiştir. Tevrat'ın ikinci şeriatın (Tesniye) faslının dördüncü kitabında da bahsi geçen kıssa budur. (21) "Eğer katili meçhul bir ölü bulunursa, o zaman en yakını köyler ölünün mahallindedir. O köyün büyükleri vadide çarkta ellerini yıkayıp, "Bu kanı elimiz dökmedi, gözümüz görmedi" derler. Böylece kan onlara bağışlanacak.⁴⁹⁶

Dedi ki: " Her ne idiyse, bu, katili bilinmeyen her canın öldürülmesinde meşru bir inektir ve o burada ona işaret edicidir. Daha sonra kuzenleri tarafından öldürülen bir ölü meydana çıktı ve onun kanını talep etmek için geldiler. İneğin kesildiği gün nazil olduğu için Allah onlara, o ineklerden bir katilin bilinmemesinde kesilecek olan ineğin bir kısmı ile öldürülenlere vurmalarını emretti ve böylece onların iki kıssadan bahsettikleri ortaya çıkıyor."⁴⁹⁷

4.2.2.1.2 Reddedilen rivayetler:

Sayıları yirmi iki rivayete ulaşmış ve İbn Aşur bu rivayetlerin reddedilme sebebini açıklamış ve bahsettiği sebepler arasında şunlar yer almıştır:

- 1- Kur'an-ı Kerim'in zahiri manasına aykırı olması.
- 2- Elimizde olanla uyuşmuyor olması.
- 3- Allah'a (C.C.) veya peygamberlere (s.a.s.) karşı yalanlama ve küçük düşürme olması.
- 4- O kitaplarda tahrif olduğuna inanılması.

⁴⁹⁶ İbn Aşur, a.g.e, 1/547.

⁴⁹⁷ İbn Aşur, a.g.e, 1/547.

Onun reddettiği rivayetler arasında, Ehl-i kitap'ın, Allah'ın (C.C.) insanlara benzetmekten bahsettikleri rivayet vardır. Dedi ki: “Tekvin sifrinde söylediği gibi Ve Rab dedi: “İşte, adam iyiyi ve kötüyü bilerek bizden biri gibi oldu.” ve yine orada dedi ki: "Ve Rab, insanın kötülüğünü gördü. Kalbini, şöyle dedi: Yarattığım insanı yeryüzünden silerim.” ...vb. İnançları abartılan bu kimseler hakkında ne düşünüyorsunuz ki, kıyamet günü Allah'ın huzurunda sizinle tartışmasınlar diye "Onlara öğretmeyin" demiyorlar.⁴⁹⁸

4.2.2.1.3 Hakkında hüküm verilmeyen rivayetler:

Sayısı on dört adettir ve durdurulma sebepleri şunlardır:

- 1 - Onu destekleyen ve ona karşı olanımızın yokluğu.
- 2- Dinin ilke ve esasları konusunda uzmanlaşmış olmaması.

İbn Aşur, rivayette geçen Mesih kelimesinin anlamını tartmak için duraksadı ve şöyle dedi: “ Mesih onlar için kralın anlamı oldu: Eski Ahit kitaplarının ikinci Samuel'inin ilk kitabında Davut dedi ki: Araplar tarafından Batalut olarak bilinen kral Saul'un tacını ona getiren kişi: "Rabbin mesh ettiği kişiyi yok etmek için elini uzatmaktan nasıl korkmazsın?"

İsa'nın kral olarak adlandırıldığı gibi bu tanımla da adlandırılması mümkündür ve Yahudiler onu İsrail'e kral olmaya çalışmakla suçladıkları için onunla alay etmek için bir takma ad olarak adlandırılması mümkündür. Aralarında bu sıfatı vermeye galip geldi ve ondan sonra meşhur oldu, bu yüzden Kur'an'da adı geçti.⁴⁹⁹

4.2.2.2 İkinci Bölüm:

Mânasıyla rivayet edilenler: sayıları iki yüz elli altıya ulaşmış ve o, bu rivayetleri kaynaklarına isnat etmeksizin nakletmekte özetlemiştir.

⁴⁹⁸ İbn Aşur, a.g.e, 1/571.

⁴⁹⁹ İbn Aşur, a.g.e, 3/246.

4.2.2.2.1 Kabul edilen rivayetler:

Sayıları yüz seksen beşe ulaşmış ve o, bu rivayetlerden ihtiyacı olanı, detaylandırmadan nakletmiştir.

İbn Aşur, o dönemde yaygın olan cüzzam hastalığı hakkındaki beyanına dikkat çekmek için Tevrat'ın peygamberlerin mucizeleriyle olan ittifakından bahsetmiştir. Allah, Allah'ın izniyle hastalığı iyileştirmesinin İsa'nın (a.s.) mucizelerinden biri olduğunu zikretmiştir. İbn Aşur bu konu hakkında dedi ki: “ Tevrat, cüzzamın hükümleriyle ilgilenir, sözünü uzatır ve defalarca tekrar eder ve ondan, havaya inen ve evlerin duvarlarına yapışan bir hastalık olduğu anlaşılır. Vahiy rahiplere hastalığı ve tedavi yönetimini öğretmesi Musa'ya tarif etti. Tedavi yönteminin şartlarından biri de, hastanın halktan tecrit edilmesi ve özel bir yere yerleştirilmesidir ve hükümleri Levililer kitabında ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu sebeple İsa'nın cüzzamlıyı iyileştirmedeki mucizesi onlar için hem dinde hem de bu dünyada en önemli mucizeydi.⁵⁰⁰

4.2.2.2.2 Reddedilen rivayetler:

Bunlar otuz beş rivayettir. Onları reddetmesinin asıl sebebi Kur'an-ı Kerim'e aykırı olmalarıdır.

Onu şehrin en uzak yerinden gelen adam olarak adlandırırken, onun Simun olduğunu söyleyen müfessirlerin sözlerini çürütmeye çalıştı, Çünkü o, Elçilerin İşleri kitabında bulunmuyordu. Bu konu hakkında şöyle dedi: " İbn Abbas ve ashabından rivayete göre, adının Habib İbn Murre olduğunu buldu. Marangoz olduğu ve başka şeyler de söylendi. Peygamberimiz(s.a.s) Medine'ye teşrif ettiğinde onları onların mucize veya kerametlerini gördü ve iman etti. Denildi ki: “O daha önce bir mümindir ve müfessirlerin marangoz olarak tanımladıkları bu adamın (Simon) (Balniger) olarak anılması, Elçilerin İşleri'nin on birinci bölümünde bahsi geçmesi ve marangoz tanımı (Nijer)'den alınmıştır. İbn Abbas'a dayanan müfessirlerin sözlerinde yer alan isimlerde

⁵⁰⁰ İbn Aşur, a.g.e, 3/251.

Simeon Al-Safa veya Simeon ismi yer almıştır. Bu isim Elçilerin İşleri kitabında bulunmaz.”⁵⁰¹

4.2.2.2.3 Hakkında hüküm verilmeyen rivayetler

Sayıları kırk beşe ulaştı ve onlarla ilgili hiçbir şey olmadığı için onlar hakkında hüküm vermemiştir.

İbn Aşur, Tevrat'ta geçen İsrail oğullarından soru soranların sayısından bahseden iki söz arasında bir tercih yapmadı. Tevrat'taki iki sayıdan birinin ağır basmamasından dolayı durdu ve şöyle dedi: “Soru soran kişi, Musa'nın belirlenen süre için seçtiği yetmiş kişidir ve bunlar Tevrat'ta rahipler ve İsrail oğulları'nın ileri gelenleri olarak ifade edilmiştir. Denildi ki: O, İsrail oğulları'nın yaklaşık on bin kişi olan sıradan halkının hepsinin toplanmasını istedi. Bu iki söz “Keşşaf”da rivayet edilmiştir ve Tevrat'ta bu iki sözden birini destekleyecek açık bir şey yoktur.”⁵⁰²

4.2.2.3 Üçüncü bölüm:

İbn Aşur Tevrat ve İncil'de bulunan rivayetlerden dört tanesine atıfta bulunmuştur. Onları reddetmesinin asıl sebebi Kur'an-ı Kerim'e aykırı olmalarıdır. Onu şehrin en uzak yerinden gelen adam olarak adlandırırken, onun Simun olduğunu söyleyen müfessirlerin sözlerini çürütmeye çalıştı, Çünkü o, Elçilerin İşleri kitabında bulunmuyordu. Bu konu hakkında şöyle dedi: " İbn Abbas ve ashabından rivayete göre, adının Habib İbn Murre olduğunu buldu. Marangoz olduğu ve başka şeyler de söylendi. Peygamberimiz (s.a.s.) Medine'ye teşrif ettiğinde onları onların mucize veya kerametlerini gördü ve iman etti. Denildi ki: “O daha önce bir mümindir ve müfessirlerin marangoz olarak tanımladıkları bu adamın (Simon) (Barnabas) olarak anılması, Elçilerin İşleri'nin on birinci bölümünde bahsi geçmesi ve marangoz tanımı (Nijer)'den alınmıştır. İbn Abbas'a dayanan müfessirlerin sözlerinde yer alan isimlerde Simeon Al-Safa veya Simeon ismi yer almıştır. Bu isim Elçilerin İşleri kitabında bulunmaz." Hakkında hüküm verilmeyen rivayetler sayıları kırk beşe ulaştı ve onlarla ilgili hiçbir şey olmadığı için onlar hakkında hüküm vermemiştir. İbn Aşur, Tevrat'ta

⁵⁰¹ İbn Aşur, a.g.e, 22/366.

⁵⁰² İbn Aşur, a.g.e, 1/506.

geçen İsrail oğullarından soru soranların sayısından bahseden iki söz arasında bir tercih yapmadı Tevrat'taki iki sayıdan birinin ağır basmamasından dolayı durdu ve şöyle dedi: “ Soru soran kişi, Musa'nın belirlenen süre için seçtiği yetmiş kişidir ve bunlar Tevrat'ta rahipler ve İsrail oğulları'nın ileri gelenleri olarak ifade edilmiştir. Denildi ki: O, İsrail oğulları'nın yaklaşık on bin kişi olan sıradan halkının hepsinin toplanmasını istedi. Bu iki söz “Keşşaf”da rivayet edilmiştir ve Tevrat'ta bu iki sözden birini destekleyecek açık bir şey yoktur. “ Üçüncü bölüm: İbn Aşur Tevrat ve İncil'de bulunan rivayetlerden dört tanesine atıfta bulunmuştur. Bu rivayetlerden biri de şudur: “(القضاء)” kelimesinin manası hüküm ve takdirdir. Kitapta bu kelimenin bulunmasının maksadı Kitap'ta zikredilmiştir. (قضىنا) fiili (إلى) harf cerriyle beraber kullanıldığında teaddi anlamı kazanır ve bildirdik manasına gelir. Cenab-ı Hakk'ın Hicr Suresi altmış altıncı âyette buyurduğu gibi: “ Onun için takdir ettik. “Lût'a şu hükmü bildirdik”. (Kur'an'da İsra Suresi dördüncü âyette geçen) (الكتاب) kelimesinden maksat Tevrat veya İncil olabilir. Çünkü bu kelime önceki âyette ve başka yerlerde bu şekilde zikredildi. Bu âyettekine yakın ama genel bir anlam ile Tevrat'ta bir bölümde de geçmiştir.(bkz. 26,28 ve 30. bölüm) (الكتاب) kelimesini kapalı manadan zahiri manaya taşımak dikkat çekici olur.

5. SONUÇLAR

Son olarak, bu mütevazı ve iki tefsire vakıf olmaya ve bunlardaki kıymetli bilgileri ve yazmış olduğum şekle ulaşan bir eserden istifadeye sebep olan araştırmayı (MENÂR ve et-TAHRÎR ve't- TENVÎR TEFSİRLERİ ARASINDA İSRÂİLYAT İLE İSTİŞHAD -MUKAYESELİ ÇALIŞMA-) tamamlamam neticesinde lütuf ve cömertliği için Yüce Allah'a şükrediyorum.

Tezimde ulaşmış olduğum ve bir kaç noktada özetlediğim en önemli sonuçlar:

- 1- Müfessirler, bu rivayetleri tefsirlerine dâhil etme hususunda mutabık kaldıkları için birçok araştırmacıya büyük bir referans teşkil ettikleri için İsrâiliyat rivayetleri meselesi üzerinde açık bir etkiye sahiptiler.
- 2- İsrâiliyat rivayetleri sadece Tevrat ve İncil'de bahsedilenleri değil, bundan daha genel olanı içerdiği konusundaki hemfikir olmaları.
- 3- Bu rivayetlerin bir kısmı, Tevrat ve İncil'den başka bir yerde geçse bile yine aynı hükmü almakta ve onları çıkarırken aynı statüyü taşıdıkları konusundaki hemfikir olmaları.
- 4- İsrâiliyat rivayetlerini üç kategoriye ayırma konusundaki anlaşmaları: kabul edilmiş, reddedilmiş ve hakkında hüküm verilmemiş.
- 5- Bu rivayetlerin birçoğunun müfessirler tarafından genel olarak, zımnen veya açıkça kabul edilmesi, bizim kaynaklarımıza uygunluk gösterdiği içindir.
- 6- Bu rivayetlerin çoğu, İslam dininin temel ilkelerinin çoğunu ihlal ettiği için reddedilmiştir.
- 7- Bu rivayetlerle delil getirilmesindeki amaç inanç için değil, istinas ve okuma sevgisi olduğu hakkındaki anlaşmalarıdır.
- 8- Üstat Muhammed Reşid Rıza, İsrâiliyat rivayetleri reddetmede en güçlü tarafa sahiptir.

- 9- İki müfessir İsrâiliyat rivayetleri reddetme tutumlarının var olmasına rağmen fazla sayıda İsrâiliyat rivayetler aktarmışlardır.
- 10- Ehl-i Kitap'tan müslüman olanlar tarafından gelen rivayetleri rivayet eden râvilere karşı çıkmışlardır.
- 11- Vehb bin Münebbih, Ka'bu'l-Ahbar ve diğerleri gibi İsrâiliyat rivayetlerini rivayet edenlerin zayıf olduklarında anlaşmaları.
- 12- İsrâiliyat rivayetlerinin ravilerini zayıf olarak görmeleri, bazı yerlerde onlardan alıntı yapmaktan ve onların sözlerini aktarmaktan alıkoymamıştır.
- 13- Bu rivayetleri tasvip, münakaşa ve onlara cevaben nakleden âlimlerle nasıl muhatap olmaları hususunda anlaşmaları.
- 14- Peygamberlerin konumunu sorgulanmaktan korumak ve bundan bahseden her rivayeti reddetmek konusunda anlaşmaları.
- 15- İbn Âşûr'un genel olarak aktardığı rivayetlerin sayısı ve özel olarak kabul ettiği rivayetlerin sayısı Muhammed Reşid Rıza ve Muhammed Abduh'tan daha çoktur.

6. ÖNERİLER:

İsrâiliyat rivayetler ile ilgili yazılanları okuduktan sonra aralarındaki farkın geniş olduğunu, her iki tarafın da dayandığı kanıtlarının olduğunu ve bu sebeple özellikle her grubun kendilerinden önce bu yaklaşımı takip eden imamları olduğu için iki tarafı da vurgulamamak gerekir.

Tefsiri bu rivayetlere bağlamaya gelince bu tefsirlerin duygudan uzak ilmi bir şekilde arındırılması ve Müslümanların inançlarına verdiği zarardan dolayı âlimlerin bu rivayetler hakkındaki durumlarının netleştirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Bilimle uğraşanlara, araştırmacılara ve okuyuculara zararlarının açıklanması ve düştükleri şeye bir daha düşmemeleri için öncekilerin bu rivayetleri tefsirle karıştırmış oldukları için bu konudan onları takip etmemelerini tavsiye ediyorum.

Her iki tefsirde zikredilen rivayetlere gelince bu rivayetleri daha kapsamlı ve daha tasnifli bir şekilde inceleyerek ve daha geniş bir tasnif ile onları tespit etmek ve onlardan faydalanılacak noktaları netleştirmek ayrıca bu rivayetlerin neler içerdiği ve müfessirlerin bu rivayetlerden nasıl yararlandıklarını öğrenmek için daha fazla araştırma ve incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abbas, M. H. T., (2002), *Tarihul Nakd el-edebî İndel Ârab*, Dar Esakaffe.
- Abdilhamid, A. R. S. T. T., (1998), *Muhammed Reşid Rıza, Tavd Ve Islah Dave Ve Daiye*, (1995), Dar Ulemaa Es Selef.
- Abdulhamit, A. H. T., (2016), *Ehemmu Kadaya Ulumil Kur'an fi Tefsiril Menar, Dirasetün Nakdiyye*, Camiatül Ezher Yayıncılığı.
- Abdullah, A. M. N. E., (2005), *Mahmud Hızır Es-sellum, el-İtticah Es-Siyasi fi Tefsiril Menar*, Dar Es-Sakafe.
- Advi, İ. A. S., (1972), *Reşid Rida El İmam El Mucahid*, El Muessese El Mısıryya El Amma.
- Ahmet, T. T. E. M., (1991), *Bedai'uzzuhur Fi Vekai'iduhur*, Tahkik: Muhammed Mustafa, el-hey'e el-âmmel Lil Kitap Yayıncılığı.
- Alusi, Ş. E. H., (2003), *Tefsir Ruh El Meani Fi Tefsir El Kur'ân El Azim Ve Es Seb'i El Mesani*, Darul Kutubil İlmiyye.
- Âsfahânî, E. N. H., (1974), *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Dâru's-Sa'âde.
- Atik Abdulaziz, T. E. T., (2009), *İlm el-Maani*, Darunnahde El Arabiya.
- Azîmâbâdî, E. T. T. M. Ş., (1968), *Avnu'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Dâru'l-Kütübî'lilmiyye.
- Begavî, E. M. H., (1988), *Tefsirul Kitab*, Tahkik: Muhammed Abdullah En-nemr, Dar Tayyibe.
- Beğavî, E. M. H., (1999), *Meâlimu't-Tenzîl fi Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru Tûrâsî'l Arabî.
- Behuti, Y. B. İ., (2001), *Keşşaful Kinaa an Metnül İknaa*, Dar Alemul Kutub.
- Bika'i, E. E. H. E., (1995), *el-âkval el-kavime fi Hukmü nakli minel Kutubil Kadime*, Tahkik: Muhammed el-hulî, Dar Ma'hed el-mahtutat el-arabiyye.

- Buhari, M. B. İ., (2002), *El Cami El Musned Es Sahih El Muhtasar Min Umur Resulullah Ve Sunenuhu Ve Eyyamuh*, Dar Tavk Ennecat.
- Buhindî, M. M. T. T., (2004), *et-t'esir el-mesihi Fil Kur'an el-kerim Dirasetün Tahliyye Mukarene*, Dar et-taliati,
- Cemal, M. H. E., (1991), *Tefsir ibn Âşur et-tahrir ve Tenvir, Dirasetün Menheciyetün Nakdiye*, el-camiatül Ürdüniyye Külliyyetü Dirasat Bölümünde 1991 senesinde yayınlanmıştır.
- Cüburî, M. A. T. T., (2019), *el-Âliyyat et-tefsiriyye İnde Ulema'il hille, Dirasetün Müvazene Beyne Tefsirey et-tibyan Libni İdris el-hillî ve Muhtasar Tefsir el-kummî Li İbnül Ataikî*, Babil Üniversitesi Baskısı.
- Cürçani, A. B. A., (1999), *Kitabu Tarifat*, Mektebet Lubnan.
- Doseri, M. B. A. T., (2019), *Mekale Nuşiret Ala Şebeketi el-Aluke*.
- Ebu İshak, A. B. M., (1989), *El Keşf Vel Beyan An Tefsirul Kur'ân*, Dar İhyaa Etturas El Arab.
- Ebu İshak, İ. E. T., *Garibul Hadis*, 1985, Camiatu Ümmül Kur.
- Ebu Şehpe, M. T. E., *el-İsrâiliyat Vel Mevzuat Fi Kutubi Tefsir*, Essuneh kitabevi.
- Ebul Hasan, A. A. H. T., (2000), *Tefsiru Li Bab Tevil Fi meani Ettenzil*, Darul Kutubil İlmiyye.
- Ekrem, A. H. E., (2006), *Cemul Kur'ân, dirase tehliye limerviyatihi*, Darul Kutubil İlmiyye.
- El Askalani, M. Ş. E. E., (1998), *El Matalib El Aliye Bi Zevaid El Mesanid Essemaniye*, Darul Al Asima Dar Al Gays.
- El Beyzavi, N. E. Ş., (2002), *Tefsir Envar Ettenzil ve Esrarut Tevil*, Dar İhya'tturasi Elarabiyi.
- El Cedi, A. B. Y., (2005), *El Mukaddimat El Esasiye Fi Ulum El Kur'ân*, Merkez El Buhus El İslamiyye, Lidz.

- El Havarizmi, N. A. E. S., (1979), *El-Magrap Fi Teğyir El Murap*, Mektebet Usame bin Zeyd.
- El-Askalani, M. Ş. E. E., (1969), *Fethul Bari*, Darul Marife.
- El-Bagdadî, E. B. B. A. H., (1956), *Tarihu Bağdat*, Tahkik: Beşşar Avvad Maruf, Darul Garp El-İslami.
- El-Haccac, H. A. R., (2005), *El Musned Es Sahih El Muhteser Bi Nakil Adil An El Adil İla Resulullah*, Daru İhyaa El Turas El Arabi.
- El-Halveti, M. T. E. T., (1979), *Ruhul Beyan*, Darul Fikir.
- El-Hervi, E. M. T. E., (2001), *Tehzibu El Lugeti*, Dar İhya'ut turasi El Arabiyyi.
- El-kurtubî, M. B. A., (1960), *el-Cami li Ahkamil Kur'an*, Tahkik: Ahmet Berduni ve İbrahim Atfiş, Darul Kutubil Mısıriyye.
- El-mehelli, C. M. B. A., (1950), *Tefsirul Celaleyn*, Darül hadis.
- El-Nesefi, E. A. B. T., (1998), *Tefsirul Nesefti*, Darul Kelimetittayyib.
- Endelusî, H. T. E. M., *El-Bahrul Muhit fit Tefsir*, Tahkik: Sıdkî Muhammed Cemil, Beyrut-Darul Fikir yayıncılığı.
- Endulusi, E. M. B., *El Muherrer El Veciz Fi Tefsir El Kitab El Aziz*, Darul Kutub El İlmiyye.
- Ennuaymi, M. E. T., (2010), *Mevkif İbni Aşur Min El İsrâiliyat Fi Tefsirihi Tahrir ve Tenvir Dirase İntikaiyye Nakdiyye*, Mecerletu El Camia El Irakiyye.
- Er-Razi, A. F. T., (1992), *Mucem Mekayis Elluge*, Daru'l-Fikir.
- Er-Razi, F. B. M., (1981), *Mefatih el-Gayp, Et Tefsir El Kebir*, Dar El Fikir.
- Es-sicistani E. D. S. E., (1962), *Sunen Ebi Davut*, El Mektebetul Asriyye.
- Eş-şinkiti, M. E. M. C., (1973), *Tefsiru Advail Beyan Fi İdahil Kur'anı Bil Kur'an*, Dar el-fıkr liltiba'a vel neşir ve tevzii.

- Fadl, H. A. E., (2016), *Tefsir ve Müfessirun Esasiyatuhu ve İtticahatuh Ve Menahicuh Fi'lasrı El Hadis*, Dar El Nefais.
- Gazali, M. H. T. O., (1993), *El Mustesfa Min İlmi'l Usul*, Darul Kutub El İlmiyye.
- Halid, E. T. H., (2015), *Tahir Bin Aşur Allametu El Fıkh Ve Usuluhu Ve Tefsiruh Ve Ettefsir Ve Ulumuh, Silsilet ulamaa*, Darul Garp El-İslami.
- Halil, E. B. A., (2015), *Kitabul Ayn*, Dar Ve Mektebetul Hilal.
- Hamavi, H. F. A., (1995), *Mu'cemu'l- Buldan*, Dar Sadi.
- Hayyat, Y. H. M., (2007), *Mucem El Mustalahat El İlmiyye Vel Feniyye Mulhak Bi Lisan Al Arab*, Daru Lisan Al Arab.
- Hudari, M. H. E., (1969), *Usul Elfikh Lil Hudari*, el-mektebeh et-ticariyye El Kübra.
- İbn Ebi Hatem, M. H. E. T., (2001), *Tefsirul Kur'an el-azim, Tahkik Esad Muhammed et-tayyip*, Mektebet Nizar Mustafa el-baz.
- İbn Hanbel, E. B. E. İ., (2001), *Ebu Abdullah Bin Esed El Şeybani (241h), Musnedul İmam Ahmed Bin Hanbel*, Müessesetür risale.
- İbn Kesir, E. F. H. T., (1990), *Tefsirul Kur'an el-azim*, Tahkik: Sami Bin Muhammed Selame, Dar Tayibe.
- İbn Kesir, E. F. H. T., (1990), *Mukadimmet El Bidaye Ve'n Nihaye*, Dar Al Maarif.
- İbn Salah, M. A. R., (1926), *Ulum El Hadis*, Matbaatusse'ade.
- İbni Aşur, M. T. H., (1984), *Tahrir ve Tenvir*, Eddarul tunisiyye lilneşir.
- İbni Aşur, M. T. H., (2006), *Mukaddimat et-tahrir Ve't tenvir*, Tahkik: Muhammed Tahir el-Meysavi, Darul Tecdid.
- İbni Hacer, H. A. T., (2011), *Safahat Min Tarihihim*, Meceret el hidaye.
- İbni Haldun, H. H. T., (2004), *Mukeddimet İbni Haldun*, Dar Yarup.
- İbni Hibban, M. B. E., (1973), *El Sikat*, Dairetul Maarif el-USmaniye Haydarabad
- İbni Manzur, M. B. M. T., (1994), *Lisanul Arab*, Dar Sadir.

- İbni sa'ad, E. A. M., (1990), *Et Tabakatu El Kubra*, Daru El Kutubi El İlmiyye.
- İbni Selman, A. E. E. T., (2019), *Tefsirul Kur'an el-kerim Usuluhu ve Zevabituhu*, Mektebet Tövbe.
- İbni Aşur, M. T. H., (1970), *El Tefsir Ve Ricaluh, El Kitabü Es Salis Aşar*, Mucemmeul Buhusi El İslamiye.
- İbni Kayyım, Ş. İ. K., (1989), *Uddet Es Sabirin Ve Zehiret Eş Şakirin*, Dar İbn Kesir.
- İbni Cüzzi, M. B. A., (1995), *et-teshil Li Ulumi Tenzil*, Tahkik: Muhammed Salim Haşim, Dar el-kutub el-ilmiyye.
- İbnul Cevzi, C. E. F., (2002), *Zad El Mesir Fi İlmit Tefsir*, Darul Kitab Al Arabi.
- İbrahim, E. A. M., (2004), *Mucema el-luge el-Arabiya*, Mektebet Eşşark Ed-duveliye.
- Kastalanî, Ş. A. B. M., (1996), *İrşadul Sâri Li Şerhi Sahihi Buhari*, Thk: Muhammed Abdulaziz El-hâldî, Darul kutubil ilmiyye.
- Kayruvani, R. B. H., (1989), *İzharul Hâlil*, Er-ri'ase El'amme li İdaret Elbuhus el-ilmiyye vel İfta'a vel Dâve vel İrşad.
- Kefevi, E. B. M. (1998), *El kuliyyat*, Hindistan.
- Kur'ân'ı Kerîm*, Hafs an Âsım rivayeti.
- Kuzat, A. R. H., (1999), *Mevkif Tefsir Al Menar Min Rivayat Esbab Nuzul ve el-İsrâiliyat*, Camiet Al El Beyt Ve Al-Mahad Al Alemlil Fikr El İslami.
- Matlup, A. T. T., (2006), *Mucem Elmustalahat El Belagiyye Ve Tevaturiha*, Ed Daru El Arabiyye Lil Mevzuat.
- Menna, K. H. A., (1999), *Muzekkeret Ulum El Kur'ân*, El Kur'ân Ve Ulumihi Fi Kuliyyet Usuliddin.
- Miftah, E. M. S., (2015), *Eş-şeyh Muhammed et-Tahir bin aşur ve Menhecüh Fi Tefsirihi Tahrir ve Tenvir*, Darussekafe.
- Mitveli, T. A. H., (2004), *Menhec Eş-şeyh, Muhammed Reşid Rıza Fi El Akide*, Dar Macid Asiri.

- Muhamed, H. Y. A., (1973), *Şahsiyyetü El imam Muhammed Tahır bin Aşur Fi Eşir El İslami El Muasır*, Daru İhyaa El Turas El Arabi.
- Muharram, A. T. E., (2015), *Menahic El Muhaddisini*, Darul kutubil ilmiyye.
- Muhtar, Ö. A. H., (2008), *Mucem El-luga El-Arabiye El-Muasıra*, Alemul Kutub.
- Musa, A. E. D., *El Tefsirul Mevzui Ayatil Kur'ân Almutallikatubil Kutubils Semaviyyeti*, Dar'u İbn Affan.
- Naim, A. B. A., (2015), *Kavaid Ettercih El Muteallike Binnas İnde İbn Aşur Fi Tefsiruh Tahrir Ve Tenvir*, Daruttedmuriye.
- Naima, B. A. H., (2013), *Mevkif Eşüstet Reşid Riza Min El İsrâiliyat Ve Rivayat El İncil Ve Tevrat Min Hilal Kitabihî Tefsir Al Menar*, Camiet Ahmed Diraye.
- Nevevi, M. T. H. A., (2002), *Tehzibu El Esmâ*, Darul Kutubil İlmiyye.
- Ramzi, N. A. T., (1970), *el-İsrâiliyat ve Eseruha fî Kutubi Tefsir, el-Ezher'den Tefsir ve Hadis'te Doktor*, Şam'da Darul Kalem ve Beyrut da Darul Ziya yayıncılığı.
- Rıdvan, Ö. A. M., (1992), *Âra'ul Müsteşrikin Havlel Kur'an el-Kerim ve Tefsiri Dirasetün ve Nakd*, Dar Taybe el-Üla Yayıncılığı.
- Rıza, M. R. A., (1990), *Tefsirul Kur'an el-hakim*, el-heye elmısriyye el-amme lil kitap.
- Rıza, M. R. A., (2006), *Tarihul Üstad el-imam Eş-şeyh Muhammed Abduh*, Dar el-fazileh.
- Sa'alebî, M. T. R., (2010), *Tefsirul Keşfi Veli Beyan, An Tefsiril Kur'an*, Tahkik: İmam Ebi Muhammed Bin Aşur, Dar İhya et-türas el-arabî.
- Sabuni, M. A. H., (1989), *Muhteser Tefsir İbni Kesir*, Darul Quran el-Kerim.
- Sadi, A. B. N. E., (2000), *Teysir El Kerim Errahman*, Muesesetur-risale.
- Saydem, İ. B. İ., (2011), *Cuhud El Muasirin Fi Tenkiyet Ettefsir*, el-Camia el-İslamiye.
- Smerkandî, N. B. M. İ., (2003), *Bahrul Ulum Ebu Leys*, Muesesetur-risale.
- Senâullah, M. H. E., (1982), *Ettefsiru el-mazhari*, Mektebetu Er-reşidiye.

- Seyyid, M. E. A. İ., (2000), *El Muhkem Vel Muhit El Azam*, Darul Kutub El İlmiyye.
- Sultanul Ulema, K. R. A., (1991), *Tefsirul Kur'an*, Tahkik: Dr. Abdullah Bin İbrahim el-vehbi, Dar İbn Hazm.
- Suyut, A. B. E. C., (2006), *Tefsirul Durril Mensur*, Darul Fikr.
- Sübki, B. A. H., (2003), *Arus El Efrah Fi Şerh Telhis El Miftah*, el-Mektebe el-Asriye.
- Şa'ravi, M. M. H., (1998), *Tefsirul Ş'aravi Hatıralar*, Mektebetultabiul Gad.
- Şekip, A. A. E., (2005), *Es-seyyid Reşid Rıza ve İyahu Erbaine Sene*, İbn Zeydun.
- Şems, M. Y. U., (1970), *El ulum Ve Deva Kelam El Arab Min El Kulum*, Darul Kitab Al Arabi.
- Taberi, M. A. H., (2000), *Camii El Beyan Fi Tevil el Kur'ân*, Muessesetu Er Risale.
- Tahanvi, M. A. D., (1996), *Keşşaf Istilahat el Fünun Vel Ulum*, Mektebet Lubnan.
- Talkani, K. P. R., (1990), *el Muhit Fi'l Luga*, Daru İhyaa El Turas El Arabi.
- Tayyar, M. B. S., (2014), *Tahrir fi Usul Tefsir*, Merkez Eddirasat el-islamiye el-kur'aniyye Bi ma'had el-imam Eş-şatibi.
- Tayyar, M. B. S., (2017), *Tefsirul Kur'an bil İsrâiliyat Nazratun Takvimiyye*, İmam Şatibi Gazetesi, Sayı: 14.
- Tevrat, Ahdul Kadim*, Tercemet Simis Ve Fandayk.
- Tuvati, H. M. R., (2017), *Fıkhu'l Muvazenet Dirase Tesiliye Tetbikiye*, Camia el-Vadi.
- Tuyama, S. M. A., (2015), *el-Esfarul Mukaddese Kablel İslam*, Dar Âlemil kutup.
- Vahidi, A. C. N., (1995), *el-Veciz Fi Tefsir El Kitab el-aziz*, Dar El Kalem.
- Zehebi, M. B. A. O., (1963), *Mizan El İtidal Fi Nekderrical*, Dar el-Marifa.
- Zehebi, M. B. A. O., (1985), *Siyeru Alamu En Nubelau*, Muassesetu Errisale.
- Zehebi, M. B. A. O., (1990), *el-İsrâiliyat fit-tefsiri vel hadis*, Vehbe kitabevi.

Zehebî, M. B. A. O., (2003), *Tarihul İslam ve Vefiyatul Meşahîr Vel Âlâm*, Tahkik: Beşşar Avvad Maruf, Darul Garbil İslami.

Zehebi, M. H. A., (1980), *ET Tefsir Ve'l Mufesirun*, Mektebetuvehbe.

Zemahşeri, H. A. M., (1977), *El Keşşaf ve Hakaik Gavamid Ettenzil*, Darulkitap el-Arabi.

Ziriklî, H. M. M., (2002), *el-Âlam*, Darul İlim Lil Melayin.

Zuhayli, V. B. M., (1998), *Ettefsirul Munir Fi Elakide Vel Şeria Vel Menhec*, Darul Fikri'l Muasir.

Zuhayli, V. H. M., (1998), *Tefsir El Munir Fi El Akide ve Eşşerie Ve'l Menhec*, Dar El Fikir El Muasir.